

**מעברם לחיים עצמאיים של בוגרי פנימיות:
גורמים אישיים (מגדר ואופטימיות) ובינאישיים
(תמיכה חברתית) המנבאים את מצבם על סף היציאה
מהפנימייה ושנה לאחר היציאה.**

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת:

יפית סולימני-אעידן

בית הספר לעבודה סוציאלית

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר-אילן

אייר, תשע"ב

רמת גן

הבעת תודה

בראש ובראשונה אודה לפרופ' רמי בנבנישתי שהנחה ועדיין מנחה את צעדי בדרכי האקדמית במקצועיות ומסירות מאין כמוה. תודה על הידע, ההשקעה והאמון. נדיבותו הרבה ונכונותו להעניק מכישוריו ומקשריו, עודדו אותי לאתגר את עצמי ולהתפתח מקצועית ואישית ולהפנים את חשיבותו של המחקר ואת מקומו הפוטנציאלי והממשי עבור הפרקטיקה ובכך להיות אשת מחקר ושטח טובה יותר. יתרה מזאת, אנושיותו באה לידי ביטוי בכל צומת בתהליך המשותף שעברנו בכתיבת העבודה ואני חשה זכות גדולה על שזכיתי להכירו וללמוד ממנו.

אודה גם לפרופ' ענת זעירא ולד"ר תמר דיניסמן על העבודה המשותפת, ההפריה ההדדית בתהליך ביצוע המחקר ובכתיבת מאמרים משותפים במהלכו.

תודות לאנשים המקצועיים בשטח שעושים עבודתם נאמנה ואפשרו את ביצועו של המחקר תוך הבנת חשיבותו ותרומתו: לד"ר יחיאל שילה, מנהל המנהל לחינוך התיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער במשרד החינוך; לד"ר עמנואל גרופר, מנהל האגף לחינוך והדרכה בפנימיות לחינוך התיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער במשרד החינוך; לגב' דליה לב-שדה, מנהלת השירות לילד ולנוער במשרד הרווחה; למר בן-ציון בראנץ' ולגב' יעל דורי המפקחים הארציים על הפנימיות במשרד הרווחה ולמנהלי הפנימיות.

ברכת תודה גם לבוגרים ולבוגרות שנטלו חלק במחקר ושיתפו במצבם, חוויותיהם ושאיפותיהם לעתיד בפתיחות. כולי תקווה שתובנות המחקר יסללו דרך ויצירת נתיבים להצלחה עבורם בעתיד.

תודה למערך מלגות הנשיא לדוקטורנטים מצטיינים בבר אילן אשר מצאו בי ראויה למלגה שאפשרה לי להתמסר ולהקדיש את מיטב זמני ומרצי לכתיבת העבודה ולהצגתה בכנסים.

תודה גם לקרן אייסף והעומדים בראשה שבחרו בי להיכלל בתוכנית הדוקטורט ואפשרו לי למצות את הפוטנציאל האקדמי ולהיות חלק מקבוצת דוקטורנטים מוכשרים ואיכותיים התורמים מכישוריהם, מהידע ומניסיון חייהם לעמיתיהם ולחברה כולה.

ובבסיס הכל, אודה למשפחתי ולבן זוגי היקרים שעמדו לצדי גם בשלב זה של חיי- באהבה, הבנה ואמון מלא.

הערכתי הרבה ותודותיי לכולכם,

יפית

מעברם לחיים עצמאיים של בוגרי פנימיות: גורמים אישיים (מגדר ואופטימיות) ובינאישיים (תמיכה חברתית) המנבאים את מצבם על סף היציאה מהפנימייה ושנה לאחר היציאה

תקציר

סקירת הספרות העולמית באשר למצבם של צעירים בוגרי השמה במהלך מעברם לבגרות ובתקופת בגרותם, מעידה כי צעירים אלו מהווים את אחת הקבוצות המודרות והפגיעות ביותר בחברה. מחקרים שבחנו את מצב הבוגרים בשנים שלאחר המעבר, מציירים תמונת מצב מקיפה ושליטת באשר למצבם בהשוואה לבני גילם. אך עם זאת בישראל לא נעשה מחקר שבחן את מצב הצעירים בסמוך ליציאתם מהפנימייה ואת תרומת משאביהם האישיים והחברתיים להסתגלותם לאחר המעבר לחיים עצמאיים.

מטרתו המרכזית של המחקר הנוכחי הנה לבחון את מצבם של צעירים מפנימיות על סף יציאתם לחיים עצמאיים (מוכנותם וציפיות עתידם), ולאחר יציאתם לחיי בגרות (חוות המעבר והישגיהם בתחומי החיים השונים). המחקר שואף לזהות מהם המשתנים האישיים (נטייה לאופטימיות ומגדר) והחברתיים (תמיכת המשפחה, החברים ומסגרת ההשמה) התורמים לתפיסת מוכנותם של הצעירים ליציאה בהיותם בשנה האחרונה להשמה, ומהם המשתנים התורמים להסתגלות טובה יותר של הצעירים בתחומי החיים השונים (כגון: מצב כלכלי, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית) כשנה לאחר עזיבת הפנימייה. המחקר בוחן האם קיימים הבדלים מגדריים בתחומים השונים שנבדקו והאם יש הבדלים בין צעירות לצעירים באשר למוכנותם ולגורמים המנבאים את הסתגלותם לאחר היציאה מהפנימייה.

מסגרתו התיאורטית של המחקר מושתתת על שתי תיאוריות רחבות: תיאורית הבגרות בהתהוות (Emerging Adulthood) והתיאוריה האקולוגית. השערות המחקר מתבססות על תיאוריית החוסן והחוללות העצמית, וכן נעזרות בתיאוריות מגדריות בבניית ההשערות על ההבדלים שבין המינים. המחקר בנוי כמחקר אורך, כאשר נתוני המחקר נאספו בשני שלבים מדיווחיהם העצמיים של 277 צעירים וצעירות מ-26 פנימיות ברחבי הארץ בהיותם בכיתה י"ב, ושל 236 מתוכם כשנה אחרי. כלי המחקר כללו שאלונים לבחינת מצב הצעירים בעת ההשמה כגון: שאלון מוכנות ליציאה, שאלוני תמיכה חברתית, שאלון ציפיות עתיד, ושאלונים לבחינת מצב הצעירים לאחר המעבר כגון: שאלון הסתגלות למסגרת העיקרית ושאלוני רווחה נפשית ותמיכה חברתית בעת המעבר. נתוני המחקר נותחו באמצעות מבחנים סטטיסטיים שונים ביניהם מבחני פירסון לבחינת קשרי המחקר, t-tests להשוואה בין מגדרית ורגרסיות רב משתניות.

בשלב הראשון המחקר בחן את מצב הצעירים בעת ההשמה, מוכנותם לקראת יציאה וציפיות העתיד שלהם. ממצאי המחקר מלמדים כי התחומים בהם הצעירים חשים שהם מוכנים יותר לחיים עצמאיים הנם תחומי המגורים, הבריאות והיחסים הבינאישיים, ואילו התחומים בהם הם בטוחים פחות במיומנויותיהם הנם תחומי ניהול משק הבית, העבודה וההשכלה. לרב הצעירים ציפיות חיוביות באשר לעתידם במיוחד בתחום המשפחה והחברים. אך עם זאת דיווחו הצעירים גם על ציפיות עתיד שליליות. למשל כרבע מהצעירים חושבים או בטוחים שלא ישיגו תעודת בגרות וילמדו במוסד אקדמי וכ-15% מהצעירים חושבים או בטוחים שיהיו להם קשיים נפשיים בעתיד.

משתני המחקר האישיים אשר נמצאו קשורים למוכנות גבוהה יותר של הצעירים לחיים עצמאיים כללו אופטימיות וציפיות עתיד חיוביות יותר, בעוד שמשותני התמיכה החברתית הקשורים לתפיסת המוכנות כללו את תמיכת האם והחברים אך לא את תמיכת צוות מסגרת ההשמה. מבין כלל משתנים אלו

לנטייה לאופטימיות ולתמיכת החברים נמצאה התרומה המשמעותית ביותר לניבוי מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים.

בחינת מצבם של הצעירים שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים מלמדת כי רב הצעירים השתלבו במסגרות שונות. כשני שלישים התגייסו או היו בדרכם להתגייס לצבא או לשירות לאומי, וכחמישית השתלבו במכינה קדם צבאית או בשנת שירות, או המשיכו ללימודים ולעבודה. צעירים בודדים היו חסרי עיסוק בעת הראיון, לרוב עקב סיבה זמנית. כשליש מהצעירים הגדירו את המעבר לחיים עצמאיים כדיי קל או קל מאוד אך עם זאת כשליש טענו כי המעבר היה קשה או קשה מאוד ללא הבדלים בין המינים. כמו כן, למרבית הצעירים היה אדם שעמו יכלו לדבר על בעיותיהם רב הזמן או תמיד לאחר המעבר (כ-70%).

הצעירים ציינו קשיים רבים עמם נאלצו להתמודד בתקופת המעבר לחיים עצמאיים ביניהם: הקושי להיפרד מהצוות ומהחברים, הקושי שבהשתלבות במסגרת חדשה לצד תחושת הבדידות והעדר התמיכה אליה היו רגילים בעת ההשמה והקושי לחזור לשהות בבית ההורים. סוגיות נוספות שעלו כללו קשיים כלכליים עמם היו צריכים להתמודד במעבר הכוללים גם חובות, צורך בסיוע למשפחה וקושי להסתגל מחדש לסביבת המגורים אותה עזבו וליצירה המחודשת של קשרים חברתיים.

המחקר בחן את הישגי הצעירים בתחומי המעבר לחיים עצמאיים והסתגלותם למסגרת החדשה. מספר הצעירים שדיווחו כי בידם בגרות מלאה עומד על 43.3%. מספר נמוך יחסית לא השלימו 12 שני"ל (כ-8%), וכ-40% דיווחו כי בידם בגרות חלקית בלבד. בנוסף, כרבע מהצעירים דיווחו כי מאז עזיבת הפנימייה החליפו מקום מגורים אחד לפחות, וכ-24% מהצעירים דיווחו כי לא יוכלו להישאר לאורך זמן במקום המגורים בו הם שוהים כעת או בשל ארעיות הדיוור (במקרה של דירה מהצבא) או בשל קושי בינאישי וכלכלי להישאר בבית ההורים. כמו כן, 18 צעירים (7.6%) דיווחו כי נקלעו למצב בו לא היה להם איפה לגור. בתחום התעסוקה, שלושה רבעים מהצעירים הצליחו למצוא עבודה מאז עזיבת הפנימייה ורק כ-20% לא עבדו מאז יציאתם לחיים עצמאיים, וזאת משום שמרביתם התגייסו תוך זמן קצר יחסית לצבא או לשירות לאומי או שהחלו את לימודיהם.

בחינת מצבם הכלכלי של הצעירים העלתה תמונה שלילית למדי. כרבע טענו כי מצבם הכלכלי קשה מאוד ולמעלה ממחציתם (59.8%) חייבים מאות עד אלפי שקלים למוסדות או לאנשים שונים. במעורבותם של הצעירים בהתנהגויות מסכנות כגון מעורבות בפלילים או שימוש בחומרים נמצא כי ל-7% מהצעירים הייתה מעורבות עם המשטרה, 3.5% דיווחו כי מאז שעזבו ביצעו פשע פעם ומספר זהה דיווחו כי נעצרו פעם או פעמיים. מבחינת שימוש בממכרים, רבע מהצעירים דיווחו כי שתו יין ומשקאות חריפים ו-38% דיווחו על שתיית בירה לבנה בין פעמיים לחמש פעמים בחודש האחרון. בנוסף לכך, כ-20% מהצעירים דיווחו כי בחודש האחרון שתו לשוכרה ובאופן מופרז בין פעם אחת לעשר פעמים.

מעבר לבחינת מצבם של הבוגרים בכל אחד מתחומי החיים במעבר לחיים עצמאיים, נבחנה הסתגלותם לכל מסגרת בה השתלבו לרבות הסתגלותם לתפקיד, יחסיהם החברתיים ושביעות רצונם מתפקודם בה. בחינה זו העלתה כי הצעירים שהשתלבו במכינה קדם צבאית דיווחו על ההנאה הרבה ביותר מהמסגרת ומהקשרים החברתיים. לעומת זאת, הצעירים ששירתו בצבא דיווחו על הסתגלות נמוכה יותר למסגרת ונכונות להישאר בה ובתפקיד. בחינת איכות השתלבותם של הצעירים במסגרת השרות הצבאי מעלה, כי על אף שכ-30% הצהירו כי עלו בדרגה במהלך השרות הצבאי לדרגת רב"ט, כ-40% מהם נשפטו במהלך שנה זו וכ-20% אף נשפטו יותר מפעם אחת. כמו כן, כ-18% מהצעירים היו נפקדים או עריקים פעם אחת או יותר. בנוסף, 12 צעירים דיווחו כי שהו בכלא צבאי פעם אחת או יותר.

בתחום רווחת הנפש נמצא כי כ-13% מהצעירים דיווחו כי נעזרו בטיפול של בריאות הנפש או הקב"ן הצבאי מאז שעזבו את הפנימייה. כמעט כרבע מהצעירים דיווחו כי הם חשים מאושרים בחלק קטן

מהזמן או אף פעם לא וחלק מהצעירים דיווחו כי חשו עצובים או מדוכדכים חלק ניכר מהזמן או כל הזמן (כ-16%). נתונים אלו מציירים תמונה שלילית פחות מהמתואר בספרות העולמית לגבי בוגרי השמה חוץ ביתית, אך עם זאת מצביעים על כך שקיימת קבוצה מסוימת המתמודדת עם מצבים רגשיים לא פשוטים, אשר בהעדר תמיכה והכוונה מתאימים עלולים להשפיע על מסלול התפתחותם בעתיד.

השלב השני של המחקר התמקד בבחינת הקשרים שבין המשתנים המתארים את מצב הצעירים על סף היציאה לחיים עצמאיים (הכוללים את מאפייניהם האישיים והתמיכה החברתית), לבין חוויית המעבר שלהם, והישגיהם בתחומי החיים השונים במעבר לחיים עצמאיים. נמצא כי צעירים שטרם היציאה דיווחו על מוכנות גבוהה יותר, הסתגלו טוב יותר למסגרת העיקרית, ודיווחו על מצב כלכלי טוב יותר לאחר המעבר. בנוסף, הם החליפו פחות מקומות מגורים לאחר המעבר ודיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מסביבת מגוריהם. כמו כן, צעירים שדיווחו טרם היציאה על מוכנות נמוכה יותר בתחום התנהגויות הסיכון, דיווחו על שכיחות גבוהה יותר של ביצוע פשעים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים.

ציפיות העתיד של הצעירים ונטייתם לאופטימיות נמצאו קשורים להישגים חיוביים לאחר המעבר לחיים עצמאיים. צעירים אופטימיים יותר ובעלי ציפיות עתיד חיוביות יותר, דיווחו על הסתגלות טובה יותר לתפקידם ולסביבה החברתית במסגרת העיקרית, על מצב כלכלי טוב יותר ושביעות רצון גבוהה יותר ממקום המגורים. ציפיות עתיד חיוביות יותר נמצאו קשורות גם לשיעור נמוך יותר של התנהגויות סיכון המתבטאות בשתיית אלכוהול.

ממצאי המחקר בכל האמור לתמיכה החברתית מראים, כי לדמויות התומכות בבוגרים בטרם המעבר ולאחריו, ובפרט להוריהם ולחבריהם, ישנה משמעות רבה בהסתגלותם בתחומי החיים השונים לאחר המעבר לחיים עצמאיים. באופן מפורט יותר נמצא כי לתמיכת ההורים יש קשר מובהק למצב חיובי יותר של הצעירים בתחומי התפקוד במסגרת העיקרית, המצב הכלכלי, המגורים, התנהגויות הסיכון והרווחה נפשית. לעומת זאת, לתמיכת צוות מסגרת ההשמה לא נמצא קשר עם ההישגים באף לא אחד מתחומי המעבר לחיים עצמאיים.

מודל הניבוי הרב משתני העלה כי מכלל המשתנים האישיים והחברתיים שנמצאו קשורים להישגי הצעירים, לתמיכת ההורים, לנטייה לאופטימיות ולתפיסת מוכנות הצעירים לקראת היציאה, הייתה התרומה הגבוהה ביותר. כך למשל הנטייה לאופטימיות ותפיסת המוכנות ניבאו הסתגלות גבוהה יותר למסגרת העיקרית לאחר המעבר. בנוסף, תמיכת האם בעת ההשמה הייתה משמעותית בניבוי מצבם הכלכלי של הצעירים לאחר המעבר ושביעות רצונם ממקום מגוריהם. וכן, תמיכת האב לפני ולאחר היציאה ניבאה התנהגויות סיכון נמוכות יותר בקרב הבנים.

המחקר בחן האם ישנם הבדלים מגדריים במוכנות הצעירים לחיים עצמאיים, בהישגיהם בתחומי החיים השונים ובגורמים המנבאים את המוכנות וההישגים. בעת שהותם בהשמה, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הצעירים לצעירות בתחושת המוכנות הכללית ובחששם לקראת עזיבה, אולם צעירות דיווחו על מוכנות גבוהה מאשר הצעירים יותר בתחומי משק הבית והימנעות מהתנהגויות סיכון. לאחר המעבר לחיים עצמאיים, לא נמצאו הבדלים בין הצעירים לצעירות בהתייחס לחוויית המעבר עצמה או לרווחת הנפשית. אך עם זאת נמצאו הבדלים מגדריים בביטויי המצוקה וההתמודדות. למשל, צעירים דיווחו על יותר התנהגויות סיכון פליליות (הכוללות ביצוע פשעים ומעצרים משטריים) מאשר הצעירות, בעוד שיותר צעירות מאשר צעירים פנו לטיפול נפשי במסגרות שונות של בריאות הנפש. מודל ניבוי דיפרנציאלי עבור הצעירים והצעירות העלה שהנטייה לאופטימיות, תפיסת המוכנות והקשר עם האב מנבאים הישגים חיוביים יותר בעתיד בקרב הצעירות יותר מאשר בקרב הצעירים, ואילו תמיכת החברים, מנבאת את הישגי הצעירים בעתיד, יותר מאשר את הישגי הצעירות.

חשיבות המחקר הנה בלמידה והבנה של מצב הצעירים בשנת המעבר הקריטית בחייהם לעצמאות ובבחינת משאביהם והסתגלותם מנקודת ראותם האישית. המחקר מוסיף ידע תיאורטי אודות תהליך ה"בגרות בהתהוות" של אוכלוסייה זו, ואודות מקומן של תיאוריות מגדריות בהבהרת נתיבי ההתפתחות של בוגרי ובוגרות השמה חוץ ביתית. ממצאי המחקר מצביעים על כך שיש קשר בין תפיסת מוכנות הצעירים ותפיסותיהם העצמיות בעת ההשמה לבין הסתגלותם ומצבם לאחר המעבר. נתונים אלו ממחישים ומחזקים את הצורך בבניית תוכניות התערבות מגוונות בעת ההשמה עם מכוונות לתקופת עצמאותם. מעבר להיבטים המעשיים יותר של הכנת הצעירים למעבר, יש לשים דגש נפרד על תכנים המתמקדים בהיבטים הרגשיים במעבר ולקדם תוכניות שמתמקדות בחיזוק ציפיות עתיד חיוביות והעצמה של כוחות ויכולות הבוגרים.

אחת המסקנות שנדונה בהרחבה בדיון הנה, כי הקשיים אותם חווים הצעירים במעבר לחיים עצמאיים, מקיפים מכלול תחומים הקשורים זה בזה והמשפיעים זה על זה. אי לכך, מערך הליווי צריך להיות רציף ומקיף ולכלול הן תוכניות הכנה טרם המעבר והן תוכניות ליווי ומעקב לאחר יציאתם ממסגרת ההשמה. משענת והדרכה משמעותיים במיוחד בתחומי הכלכלה, הדירה והתעסוקה ובמקרים רבים בחיבור המחודש לקהילה. בנוסף, השוני במצב הצעירים והצעירות לאחר יציאתם לחיים עצמאיים, מלמד על הצורך במענים דיפרנציאליים מגדריים בתוך תוכניות הטיפול הרחבות שלאחר המעבר. יצירת מסגרת מעבר עשויה להעניק לבוגרים את הזמן והמרחב הפסיכולוגי הנדרש למעבר. כמו כן, ראייה דיפרנציאלית של צרכי הבוגרים בעת המעבר המשתלבת במסגרת תוכנית רחבה יותר הכוללת את כל הבוגרים עשויה להוביל לשיפור ברווחתם הפיסית והנפשית של הבוגרים בעתיד בהפכם לאזרחים בחברה הישראלית.

על אף שהמדגם במחקר הנוכחי אינו קטן, הוא עדיין מוגבל ביכולותיו לערוך חלוקות חשובות בין תתי קבוצות. מדגם גדול יותר בעתיד יאפשר בחינה מעמיקה יותר של צרכים דיפרנציאליים של תתי קבוצות. בנוסף, ממצאי המחקר מבוססים ונשענים על דיווחים עצמאיים של הצעירים בלבד, אי לכך מתקבלת תמונה חלקית באשר למוכנותם ומצבם של הצעירים לאחר המעבר. כמו כן, לא נעשתה השוואה עם קבוצת ביקורת או עם צעירים בעלי מאפיינים דומים על מנת ללמוד במה בוגרי השמות נבדלים מצעירים אחרים אשר מוגדרים בסיכון בקהילה. לסיכום, המחקר בחן את מצב הצעירים רק פעם אחת בתקופת המעבר לחיים עצמאיים, כשנה לאחר העזיבה, תקופה שבה עדיין לא ניתן לראות את כל ההתפתחויות בחייהם. יש צורך במחקרי המשך במטרה לחקור את נתיבי התפתחותם בחייהם הבוגרים ולבחון את מצבם והישגיהם בעתיד.

תוכן העניינים

1	מבוא.....
	פרק 1. סקירת ספרות
3	המעבר לחיים עצמאיים של בוגרי ובגרות השמה חוץ ביתית בעולם.....
4	מצבם של צעירים בוגרי השמה בישראל במעברם לחיים עצמאיים.....
5	הבדלים מגדריים במעבר לבגרות.....
	מסגרתו התיאורטית של המחקר
7	מגיל ההתבגרות למעבר לבגרות- "בגרות בהתהוות" (Emerging Adulthood).....
8	התיאוריה האקולוגית של ההתפתחות.....
9	תיאוריית החוסן (Resiliency).....
11	תיאוריית החוללות העצמית (Self Efficacy).....
12	תיאוריות התפתחות מגדריות.....
14	מודל המחקר.....
	תהליך המעבר לחיים עצמאיים-מצבם של הצעירים על סף היציאה ולאחר מעברם לבגרות
15	על סף היציאה לחיים עצמאיים : תפיסת מוכנות הצעירים לקראת חיים עצמאיים.....
16	על סף היציאה לחיים עצמאיים : תפיסת העתיד- ציפיות וחששות לקראת חיי בגרות.....
18	לאחר מעבר לחיים עצמאיים : חווית המעבר מהפנימייה לחיים עצמאיים.....
18	לאחר מעבר לחיים עצמאיים : תחומי החיים במעבר לבגרות.....
	משתני המודל המנבאים מוכנות ליציאה ואת מצב הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים
21	מאפיינים אישיים ומשתני רקע : מגדר.....
22	מאפייני אישיים ומשתני רקע : נטייה לאופטימיות.....
23	מאפייני רשת התמיכה החברתית התורמים למוכנות ליציאה ולמעבר לבגרות.....
	תמיכה חברתית
24	תמיכת המשפחה.....
25	תמיכת החברים.....
25	תמיכת צוות מסגרת ההשמה.....
26	מטרות ושאלות המחקר.....
26	השערות המחקר.....
	פרק 2. שיטה
29	אוכלוסיית המחקר.....

29המדגם
28מערך המחקר
29תהליך איסוף הנתונים
30היבטים אתיים
31כלים
34שיטת ניתוח הנתונים

פרק 3. ממצאים

ממצאי המחקר בשלב א': בשנה האחרונה להשמה

36מאפייני הרקע של הצעירים ומשפחתם
----	--------------------------------------

התפלגות המשתנים הבלתי תלויים במודל

37תמיכת המשפחה
38תמיכת החברים
41תמיכת הצוות של מסגרת ההשמה
42נטייה לאופטימיות

התפלגות המשתנים התלויים במחקר

43תפיסת מוכנות לציאה לחיים עצמאיים
46חששות לקראת עזיבת המסגרת
47ציפיות העתיד של הצעירים
50צפיות העתיד של הצעירים באשר לשירות הצבאי/הלאומי

בחינת השערות המחקר על קשרים בין משתני המחקר

52מתאמים בין כלל משתני המחקר
53ניבוי מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים, ציפיות עתידם וחששם לקראת עזיבת המסגרת :תרומתם של משתני הרקע, האישיות ורשת התמיכה החברתית

ממצאי המחקר בשלב ב': שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים

57תאור המדגם כשנה לאחר יציאת הצעירים לחיים עצמאיים
----	---

התפלגות המשתנים התלויים במודל

59חוות המעבר לחיים עצמאיים
59תמיכה חברתית מיד לאחר המעבר
60חוות חיוביות ושליליות בתקופת המעבר : ניתוח תמות

מאפייני התמיכה החברתית של הצעירים שנה לאחר היציאה

64תמיכת המשפחה
65תמיכת החברים

הישגי ותפקוד הצעירים בתחומים השונים של חיי העצמאות

67השכלה
68מגורים
69מצב כלכלי
70תעסוקה
72מסגרת עיקרית (צבא/שרות לאומי/מכינה/לימודים/שנת שירות/עבודה)
74התנהגויות סיכון
74רווחה נפשית ושביעות רצון מהחיים

בחינת השערות המחקר בשלב השני : שנה לאחר המעבר

77	קשר בין משתני המחקר בשלב א' להישגי הצעירים לאחר המעבר
87	הבדלים מגדריים בהישגים לאחר היציאה לחיים עצמאיים
88	ניבוי רב משתני של הישגי הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים : תרומתם של המשתנים הבלתי תלויים שנמדדו שנה לפני היציאה ולאחריה
93	הבדלים מגדריים בקשרים שבין המשתנים האישיים למצבם והסתגלותם של הצעירים שנה לאחר היציאה

פרק 4. דיון

95דיון בממצאים התיאוריים של משתני המחקר
96תפיסת מוכנות לקראת יציאה לחיים עצמאיים
98ציפיות העתיד של הצעירים
102חוות המעבר והישגי הצעירים בתחומי החיים השונים לאחר המעבר לחיים עצמאיים
109דיון בקשרים העולים ממודל המחקר : משתני המודל המתקשרים למוכנות הצעירים לחיים עצמאיים
109מאפיינים אישיים : אופטימיות ותפיסת עתיד
110תמיכה חברתית
111משתני המודל המתקשרים למצב הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים
122הבדלים מגדריים
125השלכות ויישומים בפרקטיקה
131מגבלות המחקר
133ביבליוגרפיה

נספחים

140נספח 1. מודל המחקר
141נספח 2. שאלון שלב א'
153נספח 3. שאלון שלב ב'
172נספח 4. מתאמים בין כלל משתני המחקר

לוחות

36	לוח 1 : התפלגות שכיחויות ארץ הלידה של הצעירים והוריהם.....
37	לוח 2 : התפלגות שכיחות הגדרת מידת דתיות הצעירים ומשפחתם.....
38	לוח 3 : ממוצעים (ס.ת.) של תמיכת המשפחה.....
39	לוח 4 : התפלגות תמיכת החברים.....
41	לוח 5 : תמיכת צוות מסגרת הפנימייה.....
42	לוח 6 : נטיית הצעירים לאופטימיות.....
44	לוח 7 : התפלגות הערכת מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים לפי תחומים.....
47	לוח 8 : התפלגות המידה שבה הצעירים מוטרדים מעזיבת המסגרת ויציאה לחיים עצמאיים
48	לוח 9 : התפלגות ציפיות הצעירים לגבי העתיד.....
51	לוח 10 : ציפיות הצעירים בנוגע לשרותם הצבאי/הלאומי.....
54	לוח 11 : רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל מוכנות לחיים עצמאיים- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח.....
55	לוח 12 : רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל תפיסת העתיד- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח
56	לוח 13 : רגרסיה מרובה היררכית של המדד חשש מיציאה- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח.....
58	לוח 14 : העיסוק המרכזי של הצעירים שנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים.....
59	לוח 15 : התפלגות תחושות הצעירים במעבר מהפנימייה לחיים עצמאיים.....
60	לוח 16 : התפלגות מידת התמיכה במעבר לחיים עצמאיים.....
65	לוח 17 : ממוצעים (ס.ת.) של תמיכת ההורים בשנה האחרונה להשמה ושנה לאחר היציאה.....
66	לוח 18 : השוואת ממוצעים וסטיות תקן של תמיכת החברים בשנה האחרונה להשמה ושנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים.....
68	לוח 19 : מסגרת המגורים של הצעירים במהלך השבוע.....
70	לוח 20 : ממוצעים וסטיות תקן של הסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית בה השתלבו שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים.....
73	לוח 21 : ממוצעים וסטיות תקן של הסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית בתחומים השונים בחלוקה לפי מסגרות בהן השתלבו.....
74	לוח 22 : שימוש הצעירים בממכרים ובאלכוהול במהלך החודש האחרון.....
75	לוח 23 : התפלגות רווחתם הנפשית של הצעירים לאחר המעבר.....
76	לוח 24 : התפלגות שביעות הרצון של הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים.....
78	לוח 25 : מתאמים בין מוכנות הצעירים להישגיהם במעבר לחיים עצמאיים.....
82	לוח 26 : מתאמים בין תמיכה חברתית לפני היציאה ושנה אחרי היציאה להישגי הצעירים לאחר היציאה לחיים עצמאיים- הסתגלות למסגרת העיקרית.....
83	לוח 27 : מתאמים בין תמיכה חברתית לפני היציאה ושנה אחרי היציאה להישגי הצעירים

	בתחומים השונים לאחר היציאה לחיים עצמאיים.....
85	לוח 28 : מתאמים בין כלל המשתנים הבלתי תלויים במחקר להסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית.....
86	לוח 29 : מתאמים בין כלל המשתנים הבלתי תלויים במחקר להישגי הצעירים בתחומי החיים לאחר היציאה לחיים עצמאיים.....
87	לוח 30 : הבדלים בין הצעירים לצעירות בתחומי המעבר לחיים עצמאיים.....
89	לוח 31 : רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל תפקוד במסגרת העיקרית- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח.....
90	לוח 32 : רגרסיה מרובה היררכית של מצב כלכלי לאחר המעבר- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח....
91	לוח 33 : רגרסיה מרובה היררכית של התנהגותית סיכון (מעורבות עם המשטרה)- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח.....
92	לוח 34 : רגרסיה מרובה היררכית של שביעות רצון ממקום המגורים לאחר העזיבה- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח.....
173	לוח 35 : מתאמי פירסון בין משתני המחקר

מבוא

תקופת המעבר מגיל ההתבגרות- לבגרות בחברה המודרנית הנה תהליך ארוך בו רוכש הצעיר ידע ומיומנויות ההכרחיים לתפקודו בחברה מורכבת ומשתנה. תקופה מובחנת זו מוגדרת כשלב התפתחותי בעל מאפיינים ייחודיים הנקרא "בגרות בהתהוות" (Emerging Adulthood). בתקופה זו הצעירים מתמודדים עם אפשרויות שונות ואתגרים שלהם השלכות חשובות על מהלך חייהם (Arnett, 2000). למרות שההתמודדות עם המשימות הטמונות בשלב זה הנה מאתגרת עבור כל צעיר, היא קשה במיוחד עבור צעירים במסגרות השמה חוץ ביתיות (Berzin, 2008). מדי שנה, צעירים אלו, בהגיעם לגיל 18, נאלצים לעזוב את המסגרת לרוב באופן שאינו הדרגתי ולעיתים ללא הכנה הולמת לעצמאות, ולהתמודד עם שתי משימות מעבר- מעבר מהמסגרת המגנה והתומכת של ההשמה לאחריות אישית, ומעבר מתקופת גיל ההתבגרות לבגרות (Vaughn, Shook, & McMillen, 2008).

לאור מיעוט משאביהם החומריים והרגשיים, נראה כי המעבר לבגרות בקרב בוגרי השמה קשה במיוחד ועלול להובילם להדרה חברתית (Vaughn et al., 2008). מחקרים שונים מצביעים על קשיים בתחומי ההשכלה (שיף וקושר, 2005; Schiff & Benbenishty, 2006), התעסוקה (כץ, 1988), מעורבות גבוהה יותר בפלילים (גרשטנמן-שלף ולזר, 2006; Weiner & Schiff & Benenishy, 2006; Kupermintz, 2001), שיעור גיוס נמוך וקשיי הסתגלות לשרות הצבאי (כץ, 1988; שיף וקושר, 2005; Schiff & Benenishy, 2006; Weiner & Kupermintz, 2001), לצד הורות צעירה ו/או חד הורית (גרשטנמן-שלף ולזר, 2006; שיף וקושר, 2005).

על אף פגיעותם של צעירים אלו, נערכו בארץ יחסית מעט מחקרים על מתבגרים וצעירים בהשמה חוץ ביתית, ובפרט מחקרים על תקופת מעברם לחיים עצמאיים. נראה כי נבדקו יותר צרכיהם וקשייהם של בוגרי השמה לאחר המעבר לחיים עצמאיים ופחות מוכנותם לעצמאות והנכסים והמשאבים שברשותם אשר יכולים לתרום להצלחתם בתקופה שלאחר היציאה. תקופת מעבר זו אשר מתחילה מיד לאחר עזיבת מסגרת ההשמה ונמשכת מספר חודשים לאחריה, עד כשנה וחצי, מאופיינת באתגרים רבים והתמודדויות מעשיות ורגשיות הנובעות מהשלב ההתפתחותי שבו הצעירים נמצאים, ומהאחריות הרבה שמוטלת עליהם להתחיל לנהל את חייהם באופן עצמאי. תקופה זו נמצאה בספרות כמשמעותית ביותר בניבוי הסתגלותם והצלחתם של הצעירים בחיים הבוגרים (Dixon, 2008; Pecora et al., 2003).

מחקר זה הנו חלק ממחקר רחב יותר שמטרתו לעקוב במשך מספר שנים אחר צעירים שהתחנכו ובגרו ממסגרות חוץ ביתיות כגון פנימיות וכפרי נוער, מתוך שאיפה לנסות ולזהות את המאפיינים טרם עזיבת הפנימייה המנבאים מעבר מוצלח לחייהם העצמאיים ושילובם בחברה כבוגרים, ולאתר קבוצות בעלות קשיים וצרכים רבים יותר. הדגש על בוגרי פנימיות נובע מכך שהשמתם של ילדים ומתבגרים במסגרות השמה פנימיות בישראל, הינה בעלת משקל והיקף מספרי גדול יותר מהמצוי במדינות אחרות הן בשל טעמים שמקורם במסורת היהודית והציונית והן בשל הצרכים המיוחדים של חברת הגירה רב-דורית (קשתי, גרופר ושלסקי, 2008). חלק מפנימיות אלו מוגדרות כטיפוליות-שיקומיות (באחריות משרד הרווחה) ומיועדות לילדים עם קשיים אישיים ומשפחתיים וחלקן מוגדרות כחינוכיות ונמצאות באחריות המינהל לחינוך התיישבותי. מחקרים שהשוו בין מצבם של הצעירים במסגרות אלו, הצביעו על צרכים מעטים יותר של הצעירים בפנימיות החינוך לעומת הצעירים בפנימיות הרווחה, לקראת מעברם לחיים עצמאיים ועל מצב טוב יותר במעבר לבגרות. אך עם זאת, לרבים מהצעירים המגיעים לפנימיות החינוך,

יש קשיים וצרכים הדומים במידה רבה לאלו המאפיינים את הצעירים השוהים בפנימיות הרווחה (קשתי, גרופר ושלסקי, 2008), ונמצא כי קיימת קבוצה בקרב פנימיות החינוך אשר מצבה במעבר לבגרות אינו משביע רצון ודומה יותר לצעירים בפנימיות הרווחה (זעירא ובנבנישתי, 2008).

המטרה המרכזית של המחקר הנוכחי הנה לבחון את תהליך יציאתם ממסגרת ההשמה ומעברם לחיים עצמאיים של צעירים וצעירות בוגרי פנימיות טיפוליות וחינוכיות בארץ. בכדי לבחון סוגיה זו צוות המחקר הנוכחי פגש את הצעירים בשתי נקודות זמן: האחת, בשנה האחרונה להשמתם, על סף יציאתם לעצמאות, והשנייה, כשנה לאחר יציאתם לחיים עצמאיים.

מטרה מרכזית נוספת של המחקר הנה לבחון את סוגיית ההבדלים המגדריים במעבר לבגרות בקרב בוגרי ובגורות ההשמה. במסגרת המחקר הנוכחי הוקדשה התייחסות למיחד את הצעירות במעבר לבגרות. סקירת הספרות בתחום המעבר לבגרות של בוגרי השמה איננה מעניקה ביטוי הולם לחוויה של הצעירות בהיותן בהשמה, לקראת המעבר ולאחריו כמו גם את הדגש הראוי למאפייניהן האישיים ולאופן הייחודי בו עליהן להתמודד עם משימות המעבר בהסתמך על מינן והציפיות המגדריות מהן. כחלק מהניסיון לזהות האם יש הבדלים משמעותיים בין צעירות לצעירים, המחקר בחן: א. האם המצב שלהם שונה בכל נקודת זמן, וב. האם יש הבדלים בין המגדרים באשר לגורמים המנבאים את מצבם.

בהעדר תיאוריה מקיפה הכוללת באופן מלא את כל התחום הרחב של מעבר לבגרות של צעירים בוגרי השמה (Stein, 2006b), המחקר הנוכחי ישאב ידע ממסגרת תיאורטית רחבה, המשלבת את התיאוריה האקולוגית המהווה מסגרת מקיפה והוליסטית, ותיאוריית הבגרות בהתהוות אשר משקפת את רוח התקופה והשלב ההתפתחותי עבור צעירים בכלל וצעירים בהשמה בפרט. בהצגת ההשערות הספציפיות יתבסס המחקר על תיאוריית החוסן, תיאורית החוללות העצמית, ועל תיאוריות מגדריות בכל הנוגע לבחינתם של ההבדלים המגדריים הקיימים.

סקירת ספרות

המעבר לחיים עצמאיים של בוגרי ובוגרות השמה חוץ ביתית בעולם

יציאתם של צעירים ממסגרת משפחתם לחיים עצמאיים מהווה אתגר מורכב ומשמעותי עבור כל צעיר. אתגר זה מורכב במיוחד עבור צעירים אשר שהו חלק נכבד מחייהם במסגרת חוץ ביתית, זאת בשל הגורמים שהובילו אותם לשהות מחוץ לביתם הביולוגי, מאפייני המסגרת בה שהו והעדר התמיכה המשפחתית במהלך יציאתם לחיי הבגרות. על אף שישנם צעירים השוהים במסגרת חוץ ביתית המגיעים מרקע קשה פחות, נראה כי מעברם לבגרות לאחר תקופת שהותם בפנימייה מורכב יותר, בין היתר בשל העובדה שמוכנותם לחיים עצמאיים פחותה יותר עקב שהותם במסגרת מוסדית (בנבנישתי, 2007). מעברם לעצמאות עם סיום תקופת ההשמה כאשר הם אינם עוד באחריות ובליוי מסגרת ההשמה מאלץ אותם לקבל אחריות בתחומים רבים (Cashmore & Paxman, 2006b) ובתקופת זמן קצרה ומואצת (Stein, 2006a). זאת בניגוד לאחרים בני גילם, המקבלים עליהם את האחריות בתחומי הבגרות באופן הדרגתי (Arnett, 2000).

סקירת הספרות העולמית באשר למצבם של צעירים בוגרי השמה במהלך מעברם לבגרות ובתקופת בגרותם, מתמקדת בעיקר בצעירים באמנה, לכן לא כל הממצאים בספרות רלוונטיים להבנת מצבם של הצעירים בפנימיות טיפוליות וחינוכיות בישראל. אך עם זאת, חלקים מסוימים מתייחסים לאוכלוסייה הדומה לאוכלוסייה בארץ וניתן להפיק ממנה לקחים חשובים. מחקרים שנערכו בעשורים האחרונים מציירים תמונת מצב מקיפה ועגומה באשר למצב הבוגרים עם סיום ההשמה ומספר שנים לאחריה, בהשוואה לבני גילם, ומלמדים כי צעירים אלו מהווים את אחת הקבוצות המודרות והפגיעות ביותר בחברה (Stein, 2006a). הממצאים שנחשפים מלמדים כי צעירים אלו חסרי השכלה ותעסוקה (Barth, 1990; Festinger, 1983; Pecora et al., 2006; Reilly, 2003; Courtney & Dworsky, 2006; Courtney, 1990; Cook, 1994; Reilly, 2003), מעורבים בפלילים (Piliavin, Grogan-Kaylor, & Nesmith, 2001; McMillen & Tucker, 1999), ושיעור גבוה בקרבם יחסית לבני גילם משתמשים בממכרים (Mason et al., 2003; McMillen & Tucker, 1999). אחוז לא מבוטל מהם היה לפחות פעם אחת חסר בית (Barth, 1990; Biehal, Clyden, Stein, & Wade, 1994; Courtney & Dworsky, 2006; Pecora et al., 2003; Cook, 1994; Courtney et al., 2006; Clare, 2006; Courtney & Dworsky, 2006; Courtney et al., 2001; Pecora et al., 2003).

למרות תמונת המצב השלילית המשתמעת מהנתונים בתחומי החיים השונים, ניתן למצוא בספרות גם ממצאים המעידים על תפקוד והסתגלות טובים בתחומי החיים השונים בקרב חלק מהבוגרים. מספר מחקרים שעסקו באפיון קבוצות הבוגרים על פי הצלחתם בהסתגלות לחיים בוגרים, מצאו כי בכל מדגם ישנה קבוצה של בוגרים שהצליחו למדי במעבר לחיים עצמאיים. סטיין (Stein, 2006a) למשל, מצא כי מעבר לקבוצת ה"קורבנות", קרי, הבוגרים החווים מחסור בתמיכה חברתית וקושי גדול בכל תחומי החיים; ישנה את קבוצת ה"שורדים" (Survivors) אשר למרות הקשיים עמם התמודדו לאחר המעבר הם חווים עצמם כשורדים ומדווחים גם על תקופות חיוביות בבגרות, בעיקר באמצעות היעזרות בתמיכת הסביבה. כמו כן, נמצאה קבוצה של בוגרים "ממשיכים" (Moving on), הכוללת צעירים המתמודדים

בצורה מצוינת עם האתגרים של המעבר מההשמה ע"י המשך ללימודים גבוהים או מימוש עבודה יציבה ומכובדת, בדומה לצעירים בני גילם. בוגרים אלו מגלים חוסן רב ומעידים שההתמודדות עם המעבר אף הגבירה את חוסנם. חלוקה דומה נעשתה גם במחקר איכותני בפינלנד (Jahnukainen, 2007) שבחן 52 סיפורי חיים של הבוגרים באמצעות ראיונות ביוגרפיים הכוללים התייחסות לרקע ממנו הגיעו ולחוויותיהם לאחר היציאה לחיים עצמאיים. החוקרים חילקו את הבוגרים על פי נתיבי מהלך חייהם לשלוש קבוצות מרכזיות: קבוצה של צעירים ש"עשו זאת" (Made-it), שחלקם יציבים וחלקם מתמודדים בהצלחה בחיים העצמאיים, קבוצה של צעירים ש"חיים על הקצה" (Living on the edge), שמתחלקים למהלך חיים של עבריינות או שימוש בממכרים וקבוצה "מעורבת" (Mixed-pathway). נמצא כי קבוצת הצעירים ש"עשו זאת" (26) מאופיינת בשיעור נמוך של התנהגויות סיכון ונתוני רקע חיוביים יותר כגון: ללא היסטוריה של בעיות רגשיות והתנהגויות וחוויית השמה חיובית. מחקר עדכני יותר שנערך בצרפת (Dumaret, Donati, & Crost, 2009) העלה כי מתוך 123 בוגרי השמה שנבחנו בעת היותם בגילאי 24-25, שני שליש עשו את המעבר לחיים עצמאיים ללא בעיות מיוחדות, כאשר העדרן של בעיות התנהגויות ורגשיות לפני המעבר ורכישת השכלה לאחר המעבר שיפרו את סיכוייהם להפוך לעצמאיים.

סקירה זו מהווה מסגרת להבנת הסוגיות העומדות בפני צעירים בוגרי השמה חוץ ביתיות בעולם. עם זאת, ראוי לציין כי מאפייני ההשמה בארץ שונים באופן ניכר ממסגרות ההשמה בעולם, בעיקר בכל הנוגע לאורך השהות וסוג ההשמה. כך למשל, בישראל ישנן מסגרות מגוונות להשמה חוץ ביתית כגון פנימיות רווחה, פנימיות חינוכיות ואמנה. כמו כן, בהשוואה לארה"ב ולאנגליה, נראה כי משך ההשמה של צעירים בפנימיות בישראל הנו ארוך ויציב יותר, היות ו-30% מהצעירים באמנה שוהים למעלה מארבע שנים במסגרת ההשמה וממוצע השהייה של ילדים בין הגילאים 4-6 המשתלבים בהשמות חוץ ביתיות הנו כחמש שנים (Benbenishty, 2008). אציג כעת את הידוע באשר למצבם של הצעירים בוגרי מסגרות ההשמה בארץ.

מצבם של צעירים בוגרי השמה בישראל במעברם לחיים עצמאיים

הספרות בנוגע לצעירים בוגרי השמה חוץ ביתית בישראל מצומצמת למדי ומצביעה על תוצאות שליליות פחות יותר מאלו המדווחות בספרות העולמית (בנבנישתי, 2007). שיף ובנבנישתי (Schiff & Benbenishty, 2006) אשר בדקו את מצבם של 109 בוגרי משפחתונים של "אור שלום", מספר שנים לאחר העזיבה, מצאו כי רמת השכלתם נמוכה ביחס לכלל האוכלוסייה. מחצית מהם דיווחו על הסתבכות עם החוק ו-40% לא התגייסו לצבא. באשר לתקופת יציאתם ממסגרת ההשמה, דיווחו הצעירים על מעבר קשה ללא תמיכה מהסביבה. בדומה לממצאים אלו, גם כץ (1988) אשר בחנה את מצבם של 36 צעירים בגילאי 21-28 ששהו בילדותם בפנימיית בני ברית, מצאה כי מחציתם לא רכשו מקצוע או השכלה, רק כשליש מהם התגייסו, ולמחצית אין כיום קשר עם מבוגר תומך.

במחקר אורך אשר נערך בישראל בשלושה שלבים במשך 22 שנים, נמצא בשלב השלישי (בעת היות הצעירים בני 22-30) כי מחצית מהבוגרים היו מועסקים, פחות ממחציתם סיימו תיכון וכ-60% שירתו בצבא. נמצא גם כי ל-13% מהצעירים בעיות תפקוד המאופיינות בשוליות, מעורבות פלילית ושהייה בכלא (Weiner & Kupermintz, 2001). עוד עולה ממחקרם של שיף וקושר (2005) אשר נערך בקרב 106 בוגרי פנימייה, כי שיעור המשפחות החד הוריות גבוה יותר בקרבם מהאוכלוסייה הכללית, רק 10% השיגו

תעודת בגרות והכנסתם הייתה נמוכה מהממוצע. למרות שאחוז גבוה למדי התגייס, דיווחו הצעירים על קשיי הסתגלות לצבא. מחקרים נוספים בישראל שבחנו את מצבם של בוגרי ההשמה בחיי הבגרות כוללים את מחקרו של בן שלמה (2000) אשר בחן את תפקודם ההורי של בוגרים אשר בילדותם היו בפנימייה או באמנה, ואת מחקרים של גולן, שרעבי, וונדר-שוורץ (2002) שבחנו מספר מצומצם מבוגרי כפר הילדים נרדים. אולם מחקרים אלו בחנו תחום ספציפי ואת תפיסות הצעירים ופחות את הסתגלותם בפרמטרים רחבים במעבר לבגרות.

בניגוד לתמונת המצב השלילית שמצטיירת בקרב בוגרי פנימיות טיפוליות ואמנה, הספרות מצביעה על תמונת מצב שונה בקרב בוגרי פנימיות חינוכיות. במחקרם על מצבם של בוגרי פנימיות חינוכיות הצביעו ממצאיהם של זעירא ובנבנישתי (2008) על מצב חיובי למדי של הבוגרים במעבר לחיים עצמאיים בתחומי החיים השונים, מספר שנים לאחר עזיבתם את הפנימייה. אך חוקרים אלו הדגישו כי קיימת קבוצה של צעירים שמצבם טוב פחות, המורכבת בעיקר מצעירים יוצאי אתיופיה. אי לכך, ניתן להסיק כי גם לרקע ממנו מגיעים הצעירים, למסגרת ההשמה ולעצמת קשייהם מבית, תיתכן תרומה להבדלים במצבם בבגרות על אף השהות המשותפת במסגרת ההשמה. כמו כן, על אף שבמשך השנים עלה שיעור החניכים בפנימיות החינוכיות המגיעים מרקע של מצוקה וקשיי הגירה (קשתי, גרופר ושלסקי, 2008) עדיין מאפייניהם האישיים והמשפחתיים שונים למדי ומציבים אותם לרוב במצב טוב יותר מצעירים בפנימיות הטיפוליות והשיקומיות (שמעוני ובנבנישתי, 2012). ניתן לראות אם כן כי ישנה שונות במצבם של הצעירים והצעירות הבוגרים ממסגרות ההשמה אם כי במחקר הנוכחי לא נערכה השוואה בין סוגי הפנימיות של הבוגרים.

סקירת הספרות בתחום המעבר לבגרות של צעירים בוגרי השמה לרב איננה מעניקה ביטוי הולם לחוויה הדיפרנציאלית של צעירים וצעירות לקראת המעבר ולאחריו. מטרה נוספת של מחקר זה הנה לחקור הבדלים מגדריים במוכנות לחיים עצמאיים ובמעבר לחיים עצמאיים במטרה ללמוד על חוויות הנפרדת של הצעירות בהשוואה לצעירים. נסקור את הספרות המועטה בתחום של ההבדלים המגדריים במעבר לחיים עצמאיים.

הבדלים מגדריים במעבר לבגרות

על אף שקיימת הסכמה בספרות המחקרית כי ישנם הבדלים בין בנים לבנות בתהליך התבגרותם ובהסתגלותם הרגשית וההתנהגותית, סוגיית המגדר במעבר לבגרות בקרב צעירים בהשמה, לא נבחנה באופן שיטתי (Schiff & Benbenishty, 2006), ומעט מאוד ידוע על ההבדלים בין המינים לקראת היציאה לחיים עצמאיים ולאחריה. בחינת הבדלים מגדריים בקרב נוער בסיכון למשל, מעלה כי נערות שונות מנערים באופן בו בניגוד לנערים המבטאים מצוקה באופן מוחצן, הן מפנימות את בעיותיהן ומזיקות לעצמן יותר מאשר לחברה. מצוקתן מתבטאת לרב בניסיונות אבדנות, בהתנהגות מינית לא מבוקרת וקיום יחסי מין לא מוגנים, הריונות ולידות המציבים אותן בסיכון פיסי ונפשי, ובניתוק פסיכולוגי וחברתי וחוסר מוטיבציה להשתקם (כאהן-סטרבציסנקי, קונסטנטינוב וירוביץ, 2006).

נערים ונערות שונים גם בתחומי הקושי עליהם הם מדווחים ובכמותם. במחקרים שבחנו סיבות לפנייה לעזרה אצל מתבגרים ומתבגרות בסיכון, נמצא כי הבנות ציינו מספר רב יותר של בעיות מהן הן מוטרדות מאשר הבנים, בעיקר בתחומים של משקל ואכילה, יחסים בינאישיים, בעיות במשפחה וקשיים ביחסים עם ההורים. עוד נמצא, כי יותר בנות דיווחו על בעיות פסיכולוגיות ובריאותיות ותחושות דיכאון (מושקוביץ, 2006). בהשוואה לבנים, בנות דיווחו גם על תחושות אושר וביטחון עצמי נמוכים יותר וחוסר אונים גבוה יותר (כאהן-סטרבציסנקי ועמיתיה, 2006). מאחר ולצעירות המופנות למסגרות חוץ ביתיות

מאפיינים דומים לנערות בסיכון, סביר להניח שהן מתמודדות עם קשיים הדומים באופיים לאלו, וניתן להניח כי קשיים אלו יתווספו לקשיים הנובעים מהרקע המגדרי, המשפחתי ומהמעבר לחיים עצמאיים, ויעמידו את הצעירות בסיכון גבוה לאחר עזיבת המסגרת.

רוב המחקרים באשר למצבם של צעירים בוגרי השמה במהלך מעברם לבגרות ובתקופת בגרותם, מציגים נתונים המתייחסים להשוואה בינם לבין קבוצת בני גילם ולא להשוואה בין הצעירים לצעירות בהשמה. המחקרים הבודדים שהציגו נתונים באופן נפרד עבור הצעירים והצעירות, אינם עקביים בממצאיהם באשר לשאלה מהו מקומו של המגדר במעבר הצעירים לבגרות (Pecora et al., 2003). כמו כן, המחקרים שנעשו התמקדו בעיקר בתחומי הקושי בהסתגלות הצעירים והצעירות לחיים הבוגרים. כך למשל, ממצאים שונים העלו כי בין תחומי הקושי לאחר המעבר לחיים עצמאיים, איתם מתמודדות הבוגרות, יותר מאשר הבוגרים, ישנם מופקרות מינית והורות מוקדמת ושיעור גבוה של הריונות בלתי רצויים והפסקות הריון. בנוסף, נמצאו יותר דיווחים מצד הצעירות על תקופת מעבר קשה יותר (Schiff, 2006), קשיים רגשיים ותלות בשרותי הרווחה, ועל היותן נתונות לאלימות פיזית על ידי קרובי משפחה (Cook, 1994; Festinger, 1983; McMillen & Tucker, 1999). לעומת הצעירות, ממצאי מחקרים שונים מעלים כי הצעירים הבוגרים מעורבים יותר בפעילות פלילית, בהתנהגויות סיכון ובשימוש בממכרים (Courtney & Dworsky, 2006; Courtney et al., 2001; Mason et al., 2003; McMillen & Tucker, 1999; Schiff & Benbenishty, 2006).

לסיכום, ריבוי נתיביהם וההבדלים בצרכיהם של הצעירים והצעירות בהשמה מזמין אותנו לבחון את ההבדלים הללו ואת המשתנים העומדים בבסיסם המוליכים לתוצאות השונות בתהליך יציאתם לחיים עצמאיים. הבחנה זו וזיהוי המשאבים הטמונים בתוכם והמצויים בסביבתם טרם כניסתם למסגרת ההשמה ובעת שהייתם במסגרת, יכולים להרחיב את היריעה באשר לדפוסים המנבאים התמודדות טובה יותר בעתיד, ולאפשר הבנה שתוביל להתייחסות מגדרית דיפרנציאלית בתהליך המעבר. בסקירת הספרות עד כה הוצג מצבם של בוגרי ובוגרות הפנימיות לאחר מעברם לחיים עצמאיים. לאור סקירה זו מטרותיו של המחקר הנוכחי הנה לבחון את מצבם של בוגרי פנימיות בארץ לאחר עזיבת המסגרת, ולבחון את המשתנים האישיים והבינאישיים המנבאים את מוכנותם ליציאה ואת מצבם לאחר המעבר. אציג כעת את המסגרת התיאורטית של המחקר אשר מנחה את השערותיו.

מסגרתו התיאורטית של המחקר

למרות שישנו גוף ידע הולך וגדל של מחקרים אמפיריים הן איכותניים והן כמותניים בנוגע לצעירים הבוגרים ממסגרות חוץ ביתיות, מעט מאוד מחקר תיאורטי פותח וגובש, ולמעשה אין בנמצא תיאוריה המקיפה את התחום (Stein, 2006b). מסיבה זו, נעזר ונשאב את תשתית הידע ממספר תיאוריות שיהיו בסיס לשאלות המחקר. היות ומחקר זה בוחן את מצבם של הצעירים במעברם לחיי בגרות בהקשר התרבותי והחברתי, ובהתייחס לרמות השונות והדינמיות בחייהם, הוא נשען על שתי תיאוריות רחבות: התיאוריה התפתחותית "בגרות בהתהוות" (Emerging Adulthood) של ארנט (Arnett, 2000) וה"תיאוריה האקולוגית של ההתפתחות" (Bronfenbrenner, 1979). בנוסף לכך, הואיל ונבחנים המשאבים אשר ביכולתם לתרום למעבר מוצלח יותר, יש לתת את הדעת על המסגרת התיאורטית הדנה במושג ה"חוסן" (Resilience) המוגדר כמסלול התפתחותי המאופיין בהסתגלות בריאה למרות נסיבות של מצוקה ניכרת (Luthar, Cicchetti & Becker, 2000). על מנת לבחון את תפיסת יכולתם של הצעירים להתמודד עם משימות המעבר לחיים עצמאיים ולדון בקשר שבין תחושת מסוגלות זו לבין הישגיהם בהמשך, נעזרנו בתיאורית "החוללות העצמית" (Self Efficacy) של בנדורה (Bandura, 1997, 2001). ולבסוף, נבחנו ההבדלים בין הצעירים לצעירות על בסיס תיאוריות מגדריות-פסיכולוגיות ופמיניסטיות למשל, (Chodorow, 1989; Gilligan, 1982; Hancock, 2007).

מגיל ההתבגרות למעבר לבגרות- "בגרות בהתהוות" (Emerging Adulthood). התיאוריה

ההתפתחותית "בגרות בהתהוות" (Arnett, 2000) מניחה כי בחברות מערביות התהליך של גיבוש הזהות, שהוא המשימה ההתפתחותית העיקרית של גיל ההתבגרות, אינו מסתיים בשנות העשרה, אלא נמשך לתוך שנות העשרים, והוא למעשה המשך למורטוריום גיל ההתבגרות, ומהווה חלק מרכזי בתהליך של מעבר מהתבגרות לבגרות. ארנט (Arnett, 2000) טוען כי מסיבות ביולוגיות וחברתיות שונות, גיל ההתבגרות מתחיל כיום מוקדם יותר ונמשך תקופה ארוכה יותר. בעקבות שינויים פיזיולוגיים, רגשיים וקוגניטיביים המתחוללים מוקדם יותר ובשל רכישת מיומנויות וידע בגיל צעיר יותר מבעבר, תקופת ההתבגרות אף היא, נמשכת לאורך תקופה ארוכה יותר מבעבר. בדורות קודמים, כבר בסוף שנות העשרה צעירים עבדו לפרנסתם, דאגו לעצמם לקורת גג והקימו משפחה. אולם בעשורים האחרונים, אנו עדים לכך שצעירים בארץ ובעולם, נשארים סמוכים על שולחן הוריהם עוד תקופה ארוכה. הם גרים בבית ההורים לזמן רב יותר ואף חוזרים בתקופות קושי כלכלי, מקימים משפחה מאוחר יותר, משנים מקומות עבודה בתכיפות רבה יותר לצד התמדתם בלימודים גבוהים. תקופה זו בחייהם של צעירים זוהתה כשלב התפתחותי מובחן המכונה "בגרות בהתהוות" (Emerging Adulthood). אם כן, השנים שבין סוף גיל העשרה לתוך שנות העשרים, נחשבות לתקופה מאתגרת המאופיינת בשינויים משמעותיים בהם הצעירים לומדים לרכוש ולשלוט במיומנויות, גישות וערכים חברתיים הדרושים להם על מנת לעבור מתלות לעצמאות. יתרה מזאת, שנים אלו חשובות במיוחד להתפתחות מהלך החיים, משום שבהן היחיד עושה החלטות רבות הנוגעות לתחומי השכלה, עבודה, מעבר דירה וזוגיות ולהחלטות אלו ישנן השפעה מכרעת על המשך חייו.

בתקופת הבגרות בהתהוות, מוטל על הצעירים לקחת תפקיד גדול יותר בהתפתחותם האישית בד בבד עם התרחקותם מהמשפחה. הצעירים נדרשים לתאם ולהתנהל בין מספר תפקידים בחייהם ולהגדיר את המיומנויות החשובות להצלחה בתפקידים אלו. במקביל, עליהם למצוא משמעות וכוונה במה שבחרו תוך פיתוח גישה בוגרת בהסתכלות על כוחותיהם ומגבלותיהם. כמו כן, הם נדרשים להתמודד עם שינויים

ועם אירועים צפויים ולא צפויים, לקבל החלטות ובחירות ולהתמודד עם ביצוען והשלכותיהן (Eccles, 2003). Templeton, Barber, & Stone, 2003). ארנט (Arnett, 2000) מציין כי השינויים בתקופת גיל זה הם משמעותיים ומשקפים לא רק דחייה של מטלות התפתחויות המצופות, אלא גם בחינה של כיוונים בחיים בתחומי האהבה, העבודה והחיפוש העצמי. עוד נטען כי מאחר ובמדינות המתועשות מודגשים יותר ערכי האינדיבידואליות, ושלבי המעבר בחיים אינם מוגדרים על ידי נורמות וחוקים חברתיים ברורים, צעירים כיום מונחים פחות על ידי מסורת ומנהגים ומוצאים עצמם מבולבלים בחיפוש אחר תפקידם החברתי. המעבר לבגרות אם כן, הנו תהליך מורכב הגורר עמו בלבול, העדר יציבות וחוסר וודאויות. על הצעירים להתמודד בחיפוש אחר ציפיות ומטרות העתיד. בשל כך, נתפסת היום תקופה זו כיותר מעורפלת ופחות מובנת, דבר המאפשר הטרוגניות רבה באופן כניסתם של הצעירים לבגרות (Shulman, Feldman, Blatt, 2005). (Cohen, & Mahler, 2005).

בעקבות השינויים המשמעותיים הללו, לבוגרי מסגרות חוץ-ביתיות, צפויה תקופת מעבר לחיים בוגרים מורכבת אף יותר. מעבר לאתגרי התקופה הנורמטיביים הכוללים בין היתר: חיפוש עצמי, חוסר יציבות, תחושה שבין גיל ההתבגרות לבגרות וריבוי אפשרויות עצום, הם מתמודדים עם אתגרים נוספים הנובעים מהרקע ממנו הגיעו ומשהותם בהשמה, ונדרשים לעבור באופן חד ממסגרת שמספקת הגנה ותמיכה לחיים עצמאיים, כאשר לחלקם אין משפחה שמסוגלת לספק תמיכה רגשית ואינסטרומנטלית. נסיבות אלו מובילות לכך שהם נדרשים להתמודד באופן פתאומי ובמקביל עם משימות חיים מורכבות לרב ללא כלים הולמים. כמן כן, בוגרי השמות אינם זוכים לחוות בתקופה זו את אפשרות החופש, החקירה, לקיחת הסיכונים והחיפוש המאפשרים גיבוש זהות, מהם נהנים בני גילם בתקופה זו (Stein, 2006a). ארנט (Arnett, 2007) ציין כי בקרב צעירים בוגרי השמה, תקופת הבגרות בהתהוות עשויה להיות בעלת מאפיינים שונים מיתר הצעירים אותה ראוי לחקור. במחקרו על מעברם לחיי בגרות של צעירים ממעמד סוציו אקונומי נמוך, טען ארנט כי צעירים שמצבם הכלכלי נמוך, אינם יכולים לממש את תחושת החופש ואת האפשרויות לחקור את עתידם (מעבר לצמצום באפשרויותיהם או בזמן המוקדש לחיפוש דרכם ומימושם העצמי בתקופה זאת, צעירים בוגרי השמה עשויים לחוות חוסר יציבות משמעותי יותר מחוסר היציבות הטבעי אותו חשים כלל הצעירים, העלול להתבטא בין היתר, בחוסר יציבות במקום המגורים ובתעסוקה (Arnett, 2000).

תיאורית "הבגרות בהתהוות" נבחרה להוות מסגרת למחקר הנוכחי מאחר והיא משמעותית להבנת ההקשר התרבותי-חברתי הרחב בו יבחן המחקר את מעברם לחיים עצמאיים של בוגרי פנימיות. בנוסף, היא מאפשרת להשוות ולהקביל את מצב הבוגרים למצבם האוניברסאלי של שאר הצעירים הנמצאים בשלב התפתחותי זה. ארנט (Arnett, 2007) במאמרו מעלה שאלות רבות הנוגעות להתפתחות של בוגרי השמה בתקופה זו ולמחקר הנוכחי אפשרות להרחיב את הידע לגבי אוכלוסיית זו ולתרום לידע הקיים בתחום.

התיאוריה האקולוגית של ההתפתחות. התיאוריה האקולוגית של ההתפתחות (Bronfenbrenner, 1979)

בוחנת את ההקשר המתפתח בין האדם לסביבתו תוך כדי ההשפעה הדינמית של הסביבה בה הוא מצוי. התיאוריה שמה במרכזה את תהליך השינוי והדינמיות של האדם, הסביבה ויחסיהם ההדדיים. ההתייחסות לאנשים ולסביבה היא כיחידה הוליסטית בה האנשים והסביבה משפיעים, מעצבים ומשנים זה את האחר. בבסיס הגישה עומדת ההתאמה בין האדם למאפיינים המשתנים בסביבתו, כאשר המושג סביבה מתייחס למגוון הסביבות אליהן חשוף הצעיר בכל שלב בחייו. הסביבות האקולוגיות הללו שזורות

אחת בשנייה וכוללות ארבע רמות: רמת המיקרו (Microsystem), רמת המזו (Mesosystem), רמת האקסו (Exosystem) ורמת המקרו (Macrosystem). בהמשך פיתוח המודל נוספה רמה נוספת המכונה רמת האינדיבידואל (Individual system).

רמת האינדיבידואל מתייחסת למאפיינים אישיים של היחיד הכוללים הן מאפיינים פסיכולוגיים והן מאפיינים אובייקטיביים ודמוגרפיים. מערכת המיקרו מהווה את הסביבה הראשונית בה מתפתח האדם הן ברמה הפיסית והן בחווייתו כפי שהוא תופס אותה. מערכת המזו מתקשרת לקשרים פנימיים בין שני מערכים או יותר בהם האדם המתפתח משתתף באופן פעיל. מערכת זו יכולה לכלול את הקשר שבין הבית לפנימייה, לקבוצת השווים ולרשות המקומית. מערכת האקסו מתייחסת למסגרת אחת או יותר שהאדם המתפתח אינו מעורב בה כמשתתף פעיל, אך קורים בה מאורעות שמשפיעים או מושפעים מהמתרחש במסגרת אליה משתייך האדם המתפתח. למשל, מצבו המשפחתי של הצעיר בהשמה או המסגרות המטפלות בהוריו הביולוגיים של הצעיר. המערכת ברמתה הרחבה ביותר הנה מערכת המקרו המתייחסת לדפוסים המבניים הארגוניים והערכיים של שלושת המערכות האחרות המאפיינות את התרבות של החברה ככלל. בהקשר לצעירים בוגרי השמה, דוגמא לכך תהייה המדיניות הקיימת בתחום, המוסד, הצבא ומערכת השירותים העומדת לרשות מסיימי ההשמה.

התיאוריה האקולוגית נבחרה להוות את המסגרת התיאורטית למחקר זה מאחר ונתיבי התפתחותם של הצעירים מושפעים מכל רמות המערכות הסובבות אותם. במחקר זה תכלול רמת האינדיבידואל הכוללת את מגדרם, נטייתם לאופטימיות, מוכנותם ליציאה ותפיסת עתידם; ורמת המיקרו הכוללת את תמיכתם החברתית, תמיכת המשפחה ותמיכת מסגרת ההשמה. בחינת נתיבי התפתחותם במעבר לבגרות דרך ראיית הגישה האקולוגית, מאפשרת ראייה הוליסטית באשר לשלב זה בחיי הצעירים.

תיאוריית החוסן (Resiliency). בחינת מצבם של צעירים בהשמה חושפת, כי למרות חוסר

יציבותם המשפחתית והלחצים שהם חווים ועתידים לחוות העלולים להוביל לתוצאות שליליות במעברם לבגרות, ניתן להבחין בהטרוגניות רבה בקרבם (Collins, 2001; Harden, 2004). נראה כי בוגרי מסגרות השמה הולכים בנתיבים שונים כאשר התנסויות וחוויות שונות במסגרת ההשמה, חוברות עם מועדות מוקדמת של הצעירים ועשויה לגרום לתוצאות שונות (Sroufe, 1997; Wulczyn, Kogan, & Harden, 2003). על מנת לבחון את המשאבים אשר ביכולתם לתרום למעבר מוצלח יותר של צעירים וצעירות מרקע קשה ומורכב, לרבות אלו הקשורים לקשרים הבינאישיים עם דמויות מרכזיות בחייהם, נעשה שימוש במסגרת התיאורטית הדנה במושג ה"חוסן" (Resilience); המוגדר כמסלול התפתחותי המאופיין בהסתגלות בריאה למרות נסיבות של מצוקה ניכרת (Luthar et al., 2000). קרי, שמירה על יכולת עמידות למרות קשיים רבים המאתגרים את התהליך ההתפתחותי, כאשר יש צורך להבחין כי בכל גיל ותקופה הציפיות לתפקוד הינן שונות ואף צריכות להיות מותאמות לנורמות החברתיות (Masten & Powell, 2003). חוסן נפשי גם מוגדר כיכולת האדם להתאושש בכוחות עצמו או בסיוע סביבתו למרות משברים (להד, 2006). על פי גישה זו אנשים חסינים הינם כאלו הרואים במצבי מצוקה חלק הכרחי במהלך החיים, בעלי תחושת מסוגלות עצמית המאמינים ביכולתם להתמודד עם המצבים הללו והרואים את הפוטנציאל לצמיחה במצבי משבר (Bandura, 1977; Kobasa, 1979; Kobasa, Maddi & Kahn, 1982). חוסן נפשי אינו תכונה אלא תוצאה שמתגלה דרך התנהגויות ודפוסי ההתמודדות של האדם (Masten & Powell, 2003).

2003). בהקשר של בוגרי פנימיות הכוונה לצעירים שמתפקדים באופן תקין למרות הרקע של המצוקות שחוו בילדותם (Stein, 2006a) ובמחקרנו ניתן לומר כי צעיר בוגר השמה בעל חוסן, הוא זה שמראה על הסתגלות חיובית במעבר לחיים עצמאיים ולבגרות, למרות מצבי הלחץ והקושי שחווה בחייו, שעלולים היו לפגוע ביכולת התמודדותו (Newman & Blackburn, 2002).

מאסטון (1994) טענה כי ישנן מספר תופעות מרכזיות העומדות בבסיס מושג החוסן והן: הימצאותם של יחידים בסיכון גבוה אשר מראים תוצאות טובות יותר מהמצופה מהם, על אף המצוקה, שמירה על יכולת הסתגלות למרות קיומו של אירוע לחץ, והחלמה מטרומה. עוד טענה כי ילדים אשר מפיגנים חוסן לנוכח מצוקה או קושי, זכו ליחסי התקשרות חיוביים בינקותם, להזדמנויות ללמידה ולתמיכה קהילתית וניחנו ביכולות הסתגלות פנימיות להתאים עצמם לשינויים. להערכתה, האיום לחסנם של ילדים מתרחש כאשר הגורמים המגינים להתפתחותם הבריאה מופרעים או ניזוקים (Masten, 2006). היות ומרבית מהצעירים השוהים במסגרות השמה חוץ ביתיות חוו פגיעה בגורמים הבסיסיים הנועדו להגן על התפתחותם הרגשית וההתנהגותית התקינה, חשוב לבחון מהם המשתנים התורמים לחוסן במהלך חייהם של הצעירים העשויים לקדם את התפתחותם על אף הפגיעה, ולתרום לתוצאות חיוביות במעבר לחיי בגרות.

תחום החוסן הנו רחב ומתפתח וקיימת ספרות ענפה בתחום המתייחסת למשתנים התורמים לחוסנם של מתבגרים ובוגרים נורמטיביים ובסיכון. המשתנים המתקשרים לחוסן המוזכרים בספרות כוללים גורמים אישיים, משפחתיים וחברתיים- סביבתיים (Drapeau, Saint-Jacques, Lapine, Begin, & Bernard, 2007). אך עם זאת בהתייחס לבוגרי השמה, רבים המחקרים המתמקדים בתוצאות השליליות של ההשמה ובקושי שבמעבר לעצמאות, ומעטים אלו אשר בחנו את המשתנים התורמים לתוצאות חיוביות בבגרות (Collins, 2001). מחקרים שבדקו תהליכים המובילים לחוסן בקרב צעירים בהשמה, הסיקו שלצעירים המוגדרים כ"בעלי חוסן", ישנה אמונה חזקה ביכולתם האישית, אופטימיות ותפיסה חיובית באשר לעתידם (Jackson & Martin, 1998; Losel & Bliesener, 1994; Schofield & Beek, 2005). למשל קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006b) מצאו, כי צעירים בוגרי השמה שהיו אופטימיים לגבי העתיד, הראו תוצאות חיוביות יותר כחמש שנים לאחר העזיבה. בין הגורמים המשפחתיים והחברתיים-סביבתיים "מגבירי החוסן" נמצאו: תמיכה משפחתית, קשר עם מבוגר חיובי או חבר קרוב (Festinger, 1983; Jackson & Martin, 1998; Losel & Bliesener, 1994) ומסגרת השמה יציבה (Cashmore & Paxman, 1996; Pecora et al., 2003; Stein, 2006a), הנתפסת כחיובית ותומכת על ידי הצעיר (Cashmore & Paxman, 2006a; Schofield & Beek, 2005). אי לכך, במחקר נבחנו מהם המנבאים לפיהם בוגרים מסוימים יהיו חסינים יותר מאחרים; האם אלו מאפייני אישיות מסוימים? סביבה חברתית תומכת? או שמא שניהם יחד?

לסיכום, בוגרי השמות מתמודדים על מצבי לחץ ומצוקות הן בשל הרקע מהם הגיעו והן בשל ההשלכות של הוצאתם מחוץ לבית, בנוסף להתמודדותם האישית, הם מתמודדים עם תקופת המעבר לחיים עצמאיים המאופיינת בקשיים רבים (Newman & Blackburn, 2002), אי לכך, ניתן להשתמש בתיאורית החוסן בבחינת מצבם של צעירים אלו. סקירת תחום החוסן מלמדת כי בכל המערכות של הצעיר עשויים להיות טמונים משאבים שונים התורמים לחוסנו. מאחר ובוגרי ההשמה יוצאים להתמודד עם אתגרי המעבר כשהם נושאים עמם את גורמי הסיכון והקושי הנגזרים מהרקע שלהם, ייתכן ולחלק

ממשאבים אלו יהיה מקום בחיזוק החוסן שלהם והשפעה גם על ניווט מוצלח במעברם לבגרות. התבססות על המודל האקולוגי המשלב בתוכו מערכות אקולוגיות שונות מאפשרת לבחון את המשאבים השונים שלהם תיתכן תרומה להצלחתם במעבר לחיים עצמאיים. במחקר הנוכחי ייבחן חסנם של הצעירים באמצעות בחינה של המשאבים האישיים (נטייתם לאופטימיות, ציפיות עתידם ותחושת מוכנותם לעצמאות) ומשאב תמיכת הסביבה (תמיכת ההורים, החברים והצוות בפנימייה).

תיאוריית החוללות העצמית (Self Efficacy). המושג חוללות עצמית (מתורגם לעברית גם

כמסוגלות עצמית או יעילות עצמית), הוטבע על ידי בנדורה (Bandura, 1977) ומתייחס למידה בה האדם מאמין ומעריך את יכולתו לבצע מערך התנהגויות ולהפעיל שליטה על אירועים אשר יובילו לתוצאה מסוימת בחייו. על מנת להתנהל בהצלחה בעולם מורכב, זקוק האדם לכושר שיפוט טוב באשר ליכולותיו, יכולת הערכה באשר להשפעתם של אירועים שונים, לניצול הזדמנויות הנקרות בדרכו ולוויסות התנהגותו באופן רציף. כל אלו מהווים מודל עבודה המנחה אותו לקראת השגת מטרותיו (Bandura, 2001). ההנחה היא כי היחיד מעריך באופן תמידי את טווח היכולות שלו ואלו משפיעות על התנהגותו בכל זמן נתון. חוללותו העצמית הנה למעשה שיפוטו את יכולותיו לארגן ולבצע פעולות על מנת להשיג את המטרות בהן הוא חפץ. צעיר שלו תפיסת חוללות עצמית גבוהה יותר יטה להתמיד לקראת מטרות הרצויות לו מאשר צעיר המאופיין בחוללות עצמית נמוכה יותר- במידה והוא תופס את המשימה כהולמת את יכולותיו הוא ישקיע מאמץ גם לנוכח קשיים, בעוד שכאשר הוא תופס את המשימה כבלתי אפשרית הוא מפסיק להשקיע מאמצים ויעילותו יורדת (Bandura, 1997). על בסיס הנחה זו ניתן לשער שצעירים שיחושו מוכנים יותר ליציאה לחיים עצמאיים בתחומים שונים, יצליחו להתמודד טוב יותר עם האתגרים שהמעבר לבגרות יציב בפניהם בשל הביטחון והאמונה ביכולתם בתחומים הקשורים למעבר לחיים עצמאיים. אי לכך, במחקר הנוכחי מידת חוללתם העצמית של הצעירים תוערך על ידי תפיסת מוכנותם לקראת יציאה לחיים עצמאיים בתחומים השונים.

תפיסת המסוגלות העצמית הנה דינמית וישנם ארבעה מקורות מידע אשר מעצבים את רמת החוללות שתאפיין את האדם: 1. הצלחה בביצוע- התנסויות מוצלחות של האדם בעבר; 2. התנסות עקיפה- תצפיות האדם בחוויות של אחרים ולמידה מהם; 3. שכנוע מילולי- ניסיונות שכנוע מאחרים בהם האדם מובל להאמין שיש לו היכולת להתמודד עם ביצוע משימה; 4. ומצב פסיכולוגי- התרחשויות גופניות שמשמשות עבור האדם מקור למידע (Bandura, 1997). עבור צעירים במסגרת השמה חוץ ביתית דוגמאות לכך יכולות להיות: יצירת הזדמנויות להתנסויות חיוביות שלהם כמו שילוב מוצלח בתעסוקה והצלחה במבחנים, מפגשים עם בוגרים שהצליחו בתחומים שונים או סדנאות ושיחות עם הצוות המכינות את הצעירים רגשית קוגניטיבית ומעשית ליציאה.

הגישה גורסת כי חוללות עצמית אינה מהווה תכונה אישיותית, אלא אמונה מצבית המתייחסת להיבטים שונים של חיי היחיד ולכן היא מודדת יכולות ביצוע ולא איכויות אישיות כמו מאפיינים פסיכולוגיים או פסיים. היחיד שופט את יכולתו למלא דרישות של משימות ספציפיות ולא נדרש לענות על תחושותיו בנוגע לעצמו באופן כללי. אמונות של חוללות עצמית יהיו שונות על פי תחום התפקוד שנבדק, מותאמות להקשר בו הן נבדקות ומתייחסות לתפקוד עתידי המוערך לפני ביצוע המטלה (Bandura, 1997). בנדורה טוען כי לאמונות מצביות אלו תפקיד מרכזי בעיצוב מהלך החיים וההתפתחות האישית של היחיד בעצם השפעתן על הפעילויות והמצבים בהם הוא בוחר להיות מעורב (Bandura, 2001).

קריטריונים אלו נכללו בבחינת הערכתם של הצעירים את מוכנות בתחומים השונים של המעבר לחיים עצמאיים.

תיאוריות התפתחות מגדריות. אחת ממטרותיו של המחקר הנה לחקור את הבדלים בין הצעירים לצעירות במעברם לבגרות. הספרות המחקרית מצביעה על כך שבגיל ההתבגרות בנים ובנות חווים העצמה של ציפיות מגדרית מהסביבה. לפיכך, התנהגויות, גישות והבדלים פסיכולוגיים בין מתבגרים ומתבגרות מתעצמים עם הגיל כתוצאה מהתגברות של לחץ חברתי להיות בנורמה של תפיסות של נשים וגברים מסורתיים. מחקרים שונים שנעשו על הבדלים מגדריים בגיל ההתבגרות מלמדים כי ישנם הבדלים בין שני המגדרים הן בביטויי המצוקה (Schiff, 2006) והן בדרכי ההתמודדות (Cheng & Chang, 2004; Sartor & Youniss, 2002; Furman & Buhrmester, 1992). וחוקרים שונים מצביעים על כך שקיים פער בתפיסה העצמית בין המגדרים שעשויות להיות לו השלכות לתחומי חיים שונים. כך למשל, במחקרים שבחנו סיבות לפנייה לעזרה בין מתבגרים למתבגרות בסיכון, נמצא כי הבנות ציינו מספר רב יותר של בעיות מהן הן מוטרדות מאשר הבנים בעיקר בתחומים של משקל ואכילה, יחסים בינאישיים, בעיות במשפחה וקשיים ביחסים עם ההורים. עוד נמצא כי יותר בנות דיווחו על בעיות פסיכולוגיות ובריאותיות (מושקוביץ, 2006). בהשוואה לבנים, בנות דיווחו גם על תחושות אושר וביטחון עצמי נמוכים יותר וחוסר אונים גבוה יותר (כאהן-סטרבציסנקי, קונסטנטינוב וירוביץ, 2006). כמו כן, נמצא כי בגיל הבגרות המוקדמת, בנות יותר מודעות לעצמן ומעריכות את עצמן פחות מאשר הבנים ונמצא כי ירידה בדימוי העצמי של המתבגרות הייתה קשורה לתקופות מעברים בחייהן כאשר ההערכה היא שמספר רב של מעברים יכול לדלל את משאביה של המתבגרת ולהקשות עליה לעמוד בציפיות ובדרישות במקביל, ועלול להתקשר עם תחושות שליליות יותר בנוגע לעתידה. בתקופת גיל ההתבגרות בנות גם מפגינות סימפטומים דיכאוניים רבים יותר מאשר בנים, ומבחינה קלינית, בנות מאובחנות פי שניים מבנים (מושקוביץ, 2006; Galamos, Berenbaum, & McHale, 2009). לעומת זאת, בכל האמור לנטילת סיכונים, נמצא כי בנים מעורבים יותר במעשים לא חוקיים, שימוש באלכוהול ומעורבות עם הרשויות. בנוסף, מחקרי מטה אנליסיס מוצאים תוקפנות גבוהה יותר בקרב בנים (Galamos et al., 2009).

קומץ המחקרים שהתייחסו להבדלים בין הצעירים לצעירות במעבר לחיים עצמאיים מציג ממצאים שאינם עקביים באשר להשתלבות מוצלחת יותר במעבר לחיים עצמאיים, ונראה כי בתחומים מסוימים צעירות עשויות להצליח יותר בחיים העצמאיים בעוד שצעירים עשויים להצליח יותר בתחומים אחרים (Daining & DePanfilis, 2007; Kerman, Wildfire, & Barth, 2002; Pecora et al., 2003; Ryan & Testa, 2005; Stein, 2006b).

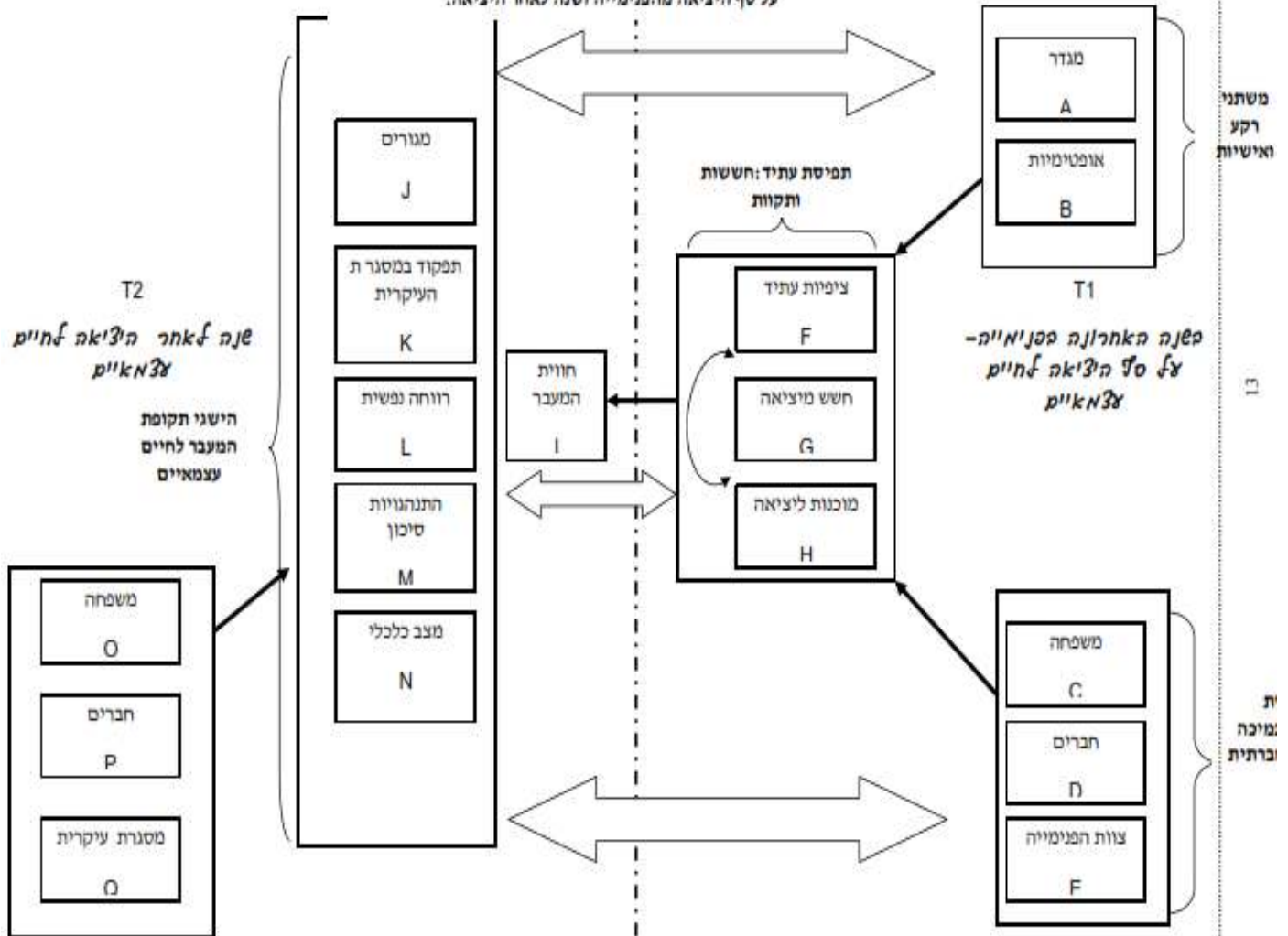
במחקר הנוכחי נבחנו ההבדלים בין הבוגרים והבוגרות לקראת מעבר לחיים עצמאיים ולאחר המעבר בהתבסס על תיאוריות מגדריות- פסיכולוגיות ופמיניסטיות בהבנה התיאורטית של המעבר הדיפרנציאלי לבגרות של הצעירים והצעירות (למשל, Gilligan, 2007; Hancock, 1989; Chodorow, 1982). כך למשל הניחה צ'ודורו, כי ההבדלים באישיות ובתפקוד הנשי והגברי אינם נובעים ממבנה אנטומי אלא מן העובדה שבכל התרבויות מופקד הטיפול בילדים בעיקר בידי נשים. היות והסביבה החברתית הראשונית נחוות באופן שונה אצל הבן והבת, מתפתחים בין המינים הבדלים בסיסיים בהתפתחות האישיות. בעקבות זאת, הדינאמיקה של הקשרים הבינאישיים בעיצוב הזהות המינית שונה אצל בנים ובנות והאישיות הנשית מגדירה את עצמה ביחס ובקשר לאנשים אחרים יותר מכפי שעושה זו האישיות

הגברית. עיצוב זהות נשית מתרחש במסגרת מערכת יחסים נמשכת מכיוון שאמהות נוטות ביתר שאת לראות בבנותיהן המשכיות של עצמן. גברים לעומת זאת, מרחיקים בהדרגה את אמותיהן וכך ההתפתחות הגברית שמה דגש יותר על האינדיבידואציה ועל גבולות האני. התוצאה היא שגברים ונשים חווים בצורה אחרת מערכות יחסים ובעיקר נושאים של תלות. עבור בנים וגברים יש קשר הכרחי בין ההפרדות והאינדיבידואציה לבין הזהות המינית, שכן ההפרדות מן האם חיונית להתפתחות הזהות הגברית. אצל בנות לעומת זאת, אין הזהות הנשית תלויה בהשגת ניתוק מין האם או בהתפתחות האינדיבידואציה. כיוון שהגבריות מוגדרת באמצעות הפרדות בעוד שהנשיות מוגדרת באמצעות התקשרות, הזהות המינית הגברית מאוימת ע"י אינטימיות ואילו הזהות המינית הנשית מאוימת ע"י הפרדות. לפיכך, הנשים נוטות לגלות קושי עם אינדיבידואציה (Chodorow, 1989). ממצא המשקף ניתוח תיאורטי זה ניתן לראות במחקרה של שיף (Schiff, 2006), בו נמצא כי יותר צעירות מצעירים העלו חששות רבות להיפרד מהמסגרת ולצאת לחיים עצמאיים. תיאוריה נוספת המתבססת על הנחה זו הנה "תיאוריית העצמי" (Cross & Madson, 1997). לפיה, בנים בחברה המערבית בונים ושומרים על ייצוג עצמאי שלהם באמצעות הפרדות מאחרים בעוד הבנות בונות ושומרות על ייצוג שבו האחרים הנם חלק מהן. כתוצאה מכך לבנים אוריינטציה קבוצתית וחברתית רחבה יותר בעוד שלבנות אוריינטציה ליחסים אישיים ואינטימיים יותר. ואכן, מחקרים מראים כי בהשוואה לבנים, בנות מדווחות על תמיכה חברתית גבוהה יותר ממקורות שונים בחייהן ונעזרות יותר בחברות לתמיכה נפשית (Cheng & Chang, 2004; Furman & Buhrmester, 1992; Sartor & Youniss, 2002). לגישות אלו אם כן, ניתן מקום בהבנה התיאורטית של המעבר הדיפרנציאלי לבגרות של הצעירים והצעירות במחקר זה.

לסיכום, מטרת המחקר הנוכחי הנה לבחון את מצבם של בוגרי הפנימיות במעבר לחיי בגרות ואת המשתנים המנבאים את מצבם בחיים העצמאיים. לצורך כך, המחקר הנוכחי ישאב ידע ממסגרת תיאורטית רחבה, המשלבת את התיאוריה האקולוגית המהווה מסגרת מקיפה והוליסטית, ותיאוריית הבגרות בהתהוות אשר משקפת את רוח התקופה והשלב ההתפתחותי עבור צעירים בכלל וצעירים בהשמה בפרט. בהצגת ההשערות הספציפיות יתבסס המחקר על תיאוריית החוסן והחוללות העצמית אשר נגזרים מתוכן המשתנים האישיים (נטייה לאופטימיות, מוכנות לחיים עצמאיים וציפיות עתיד) והסביבתיים (תמיכת ההורים, החברים והצוות), העשויים לנבא את תפקוד והסתגלות הצעירים בתחומי החיים השונים. כמו כן, יתבסס המחקר על תיאוריות מגדריות בכל הנוגע לבחינתם של ההבדלים המגדריים הקיימים בין הצעירים לצעירים הן במוכנות לחיים עצמאיים והן בהסתגלות בתחומי החיים השונים לאחר המעבר.

כלל משתני המחקר והקשרים ביניהם אורגנו במודל שיוצג להלן, כאשר כל משתנה ותרומתו לניבוי מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים ולניבוי תוצאות חיוביות בתקופת המעבר מורחב בהמשך:

מודל המחקר: מעברם לחיים עצמאיים של בוגרי פנימיות: גורמים אישיים
(מגדר ואופטימיות) ובינאישיים (תמיכה חברתית) המנבאים את מצבם
על סף היציאה מהפנימיה ושנה לאחר היציאה.

כפי שניתן לראות באיור, מודל המחקר המוצע כולל שני מוקדים מרכזיים המהווים חלק אינטגרלי בתהליך המעבר של הצעירים לחיים עצמאיים. המוקד הראשון מתייחס למצבם של הצעירים "על סף היציאה" בהיותם בשנתם האחרונה בפנימייה-מוכנותם, חששותיהם וציפיות עתידם; הכולל את המידה בה הם מעריכים את מוכנותם להסתדר באופן עצמאי לאחר עזיבת המסגרת, המידה בה הם מוטרדים או חוששים מהעזיבה וציפיות העתיד שלהם בתחומי הבגרות. המוקד השני מתייחס למצבם לאחר יציאתם לחיים עצמאיים (כשנה אחרי), וכולל את חווית המעבר של הצעירים בחודשים הראשונים לאחר היציאה ואת תחומי החיים הרלוונטיים לאחר המעבר לחיי הבגרות. אציג כעת את מרכיביהם של המוקדים הללו.

על סף היציאה לחיים עצמאיים

תפיסת מוכנות הצעירים לקראת חיים עצמאיים. המוכנות לחיים עצמאיים מוגדרת כיכולתו של הפרט לספק לעצמו את צרכיו, היכולת להרגיש נוח עם עצמו ולשמוח בקשריו עם אחרים משמעותיים במשפחתו, בקהילה ובחברה (Maluccio, Krieger, & Pine, 1990). מוכנות זו מתבטאת בשתי יכולות מרכזיות: יכולות מוחשיות (tangible) הכוללות מיומנויות או ידע נרכש כגון: מציאת עבודה ומגורים, קניית מזון, ניהול תקציב וניצול שירותים קהילתיים; ויכולות רגשיות קוגניטיביות (intangible) הכוללות היבטים שונים של הערכה עצמית, שליטה בכעסים ובדחפים, התמודדות עם אבדנים, פיתוח מערכות יחסים חברתיות, קבלת החלטות ופתרון בעיות (Nollan, Horn, Downs, Pecora, & Bressani, 2001). השליטה במיומנויות אלו מהווה חלק מכישורי החיים של הצעיר ומעניקה לו תחושה של הצלחה ושליטה על חייו.

בישראל, נבדקה מוכנותם של צעירים במסגרות חוץ ביתיות לקראת חיים עצמאיים בשורה של תחומים שונים. מדיווחי הצעירים עולה כי הצעירים בטוחים במיומנויותיהם בתחומי היחסים עם בני המין השני, ניהול משק הבית והיכולת להימנע מהתנהגויות סיכוניות, אך עם זאת הם בטוחים פחות בעצמם בתחומי הלימודים, הצבא והסידורים (שיף ובנבנישתי, 2004). במחקר שבדק את הערכת מידת השליטה של מתבגרים בהשמה חוץ ביתית במיומנות חיים (בנבנישתי וזעירא, 2008), העריכו מטפלי הצעירים כי רק 16.5% מהצעירים בפנימיות הרווחה ו-25.5% בכפרי הנוער יוכלו לקבל תעודת בגרות מלאה, ורק 14% מפנימיות הרווחה ו-30% מכפרי הנוער יוכלו להשלים שירות צבאי משמעותי. עוד ניתן ללמוד ממחקר זה כי מוכנות הצעירים שונה באופן מובהק בין מסגרות ההשמה השונות וכי בכל התחומים, הצעירים בכפרי הנוער הוערכו על ידי המטפלים כשולטים יותר במיומנויות מאשר הצעירים בפנימיות הרווחה ובאמנה. המחקר הנוכחי מוסיף למחקר הקודם את זווית הראייה של הצעירים עצמם, שטרם נבחנה באופן שיטתי ובמדגם מספק.

מוכנותם של הצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים מגבירה במחקר זה את החוללות העצמית המוגדרת כ"מידה בה הצעיר מעריך כי הוא יכול להתנהג ולפעול בדרך בה תהיה לו שליטה על אירועים אשר יובילו לתוצאה מסוימת בחייו" (Bandura, 1997). בבנבנישתי וזעירא (2008) מציינים כי התערבות בעיצוב תפיסתם העצמית של הצעירים באשר למוכנותם, תוכל להעניק להם את המשאבים הפנימיים החשובים להתמודדות מול אתגרי חיי הבגרות. בהתאם לזאת, השאלות שנבחנו הן ראשית, מהם המשתנים הקשורים לתחושת מוכנות זו?; ושנית, כיצד תחושת המוכנות מתקשרת למצבם של הצעירים בתקופת מעברם לחיים עצמאיים? קרי, האם צעירים שיחשו מוכנים יותר ליציאה לחיים עצמאיים בתחומים שונים, יצליחו להתמודד טוב יותר עם האתגרים שהמעבר לבגרות יציב בפניהם?.

במחקר נבחנה מוכנותם של הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים על סף היציאה על פי המידה שבה הם חשים מוכנים להתמודד עם משימות חיים ספציפיות. כמו כן נבחנה תפיסת העתיד שלהם הכוללת את המידה שבה הם חוששים מעזיבת המסגרת ו/או שמחים לקראתה ואת ציפיותיהם מעצמם להגיע להישגים חיוביים או שליליים בחייהם העצמאיים.

תפיסת העתיד: ציפיות וחששות לקראת חיי בגרות. חשיבה על העתיד ונקיטת פעולה לקראתו הנה מאפיין מרכזי בהתנהגות אנושית, וחוקרים מעריכים כי על אף שתפיסת עתיד חשובה בכל תקופות חיי היחיד, היא משמעותית במיוחד בתקופת משבר, בעת החלטות משמעותיות ובתקופות מעבר (סג'נר, 2002; Nurmi, 2005).

למושג תפיסת העתיד (Future Outlook) ישנם המשגות שונות, אחת מהראשונות הייתה של לוין והוגדרה כתפיסת-זמן עתיד והתייחסה לחשיבות הכללית שיחיד מייחס באשר לעתידו. מושג דומה נקרא אוריינטציה זמן ומתייחס באיזו מידה לאדם יש אוריינטציה לעתיד, להווה ולעבר בחשיבתו. אולם ההמשגה ששימושה הנו הנרחב ביותר נקראת "אוריינטציה עתיד" (Future Orientation). הגדרה זו כוללת את הציפיות, החששות והתקוות שיש ליחיד באשר לעתידו לצד הערכה של תקופת הזמן בה ציפיות ומטרות אלו יוגשמו (משך), מהם הכלים שפיתח היחיד בכדי להשיג את מטרותיו ומהם הגורמים שמשפיעים על תפיסת עתידו. ברמת המדידה, אוריינטציה עתיד נבדקת על ידי שאלת היחיד בנוגע לתקוותו, מטרותיו ופחדיו, ושאלות בנוגע למידת אמונתו במימוש המטרות, תחושותיו והתכנון שלו בנוגע למטרות אלו. בתאוריית מהלך החיים של אוריינטציה העתיד, נורמי טען כי מטרות אישיות שתואמות למטרות ההתפתחותיות של גיל מסוים הן אדפטיביות והן תורמות לרווחה נפשית (Nurmi, 2005). כמו כן, נורמי גרס כי לאוריינטציה עתיד ישנם הן הבטים קוגניטיביים (המידה שבה הצעיר חושב על העתיד), הן יחסיים (המידה בה הצעיר מתייחס לעתיד בטווח הקרוב לעומת הרחוק, הן מוטיבציוניים (המידה שבה הצעיר מתכנן ומציב מטרות לעתיד) והן רגשיים (המידה בה הצעיר חש אופטימי או פסימי בנוגע לעתיד, הקשורים להבדלים אישיותיים ולנסיבות חיים. היות ולאופן שבו צעירים רואים ומציירים את עתידם, ישנה השפעה על עיצוב זהותם ועל מחויבותם ליצירת אותו העתיד, במחקר זה בחנו שני היבטים מרכזיים בתפיסת העתיד של הצעירים: חששותיהם לקראת עזיבת המסגרת וציפיותיהם בתחומים השונים כבוגרים.

סג'נר הניחה כי אוריינטציה עתיד מתייחסת לדימוי שיש למתבגרים אודות חייהם כמבוגרים וכוללת את הנטייה שלהם לצפות קדימה ולהעריך השלכות ארוכות טווח של התנהגות עכשווית וכן את המעורבות והערך האישי המיוחסים אל העתיד. והדגישה כי בתקופת גיל ההתבגרות להתייחסות אל העתיד ישנו לתפקיד התפתחותי (סג'נר, 1995). להערכתה, בתקופת הבגרות בהתהוות בפרט, נצפית התבוננות רבה יותר כלפי העתיד ולטווח רחוק יותר מאשר בתקופות אחרות בחיים (סג'נר, 2002). צעירים הבוגרים ממסגרות השמה, נמצאים בתקופה משמעותית בה לציפיותיהם את עתידם ישנן השלכות חשובות, עם זאת לא ידוע לי על מחקרים שבחנו את ציפיות העתיד של צעירים אלו ולכן בחינה של היבט זה עשויה ללמד על אוכלוסיה זו ולתרום לידע הקיים בתחום.

מקומם של ציפיות העתיד לא נבחן בקרב צעירים בהשמה חוץ ביתית, אולם ציפיות עתיד חיוביות מתקשרות בספרות לחוסן בקרב ילדים ונוער ולכן משתנה זה מתקשר באופן טבעי עם תיאורית החוסן העומדת בבסיס המחקר. מחקרים רבים בקרב ילדים ומתבגרים במצבי סיכון מראים כי ציפיות עתיד חיוביות משמשות כגורם מגן ומקדם חוסן. למשל נמצא כי ילדים אשר אופיינו בציפיות חיוביות בנוגע

לתחומי שונים בעתיד, נמצאו בהמשך כבעלי חוסן רב יותר (Wyman, Cowen, Work, & Kerley, 1993), הישגים לימודיים גבוהים יותר (Zimbardo & Boyd, 1999) והסתגלות חברתית ורווחה נפשית חיוביות יותר (Wyman et al., 1993). יתרה מזאת, ציפיות חיוביות לעתיד נמצאו קשורות לרמה נמוכה יותר של בעיות התנהגות והשפעה שלילית של קבוצת השווים, מעורבות בית ספרית גבוהה יותר, משאבים פנימיים ותמיכה חברתית גבוהה יותר (Dubow, Arnett, Smith, & Ippolito, 2001). מחקרים נוספים מצאו, שצעירים שהיו בעלי ציפיות חיוביות יותר באשר לעתידם, דיווחו על שכיחות נמוכה יותר בשימוש בממכרים ופעילות מינית לא מוגנת (Nurmi, 1991; Zimbardo, & Boyd, 1999). קטלנו ושותפיו (Catalano et al., 2004) שבחנו והעריכו תוצאות של תוכניות התערבות לבני נוער, מצאו שציפיות חיוביות בנוגע לעתיד, קשורות להצבת מטרות לטווח הרחוק, אמונה בערכה של השכלה גבוהה ותעסוקה, הסתגלות רגשית וחברתית גבוהה יותר ותחושת חוללות עצמית גבוהה יותר. בהמשך לכך הסיקו החוקרים כי עידוד תפיסות חיוביות באשר לעתיד, מהווה מרכיב חשוב בתוכניות התערבות ועשוי לייצר תוצאות חיוביות עבור מתבגרים צעירים.

היבט נוסף המתקשר לציפיות העתיד של הצעירים כולל את חששותיהם באשר לעזיבת המסגרת. חוקרים בעולם מצביעים על כך שרוב נכבד מהצעירים בהשמה אינם חשים שהם מוכנים ליציאה ושלדך ההכנה הקונקרטית, הם זקוקים גם להכנה רגשית לקראת יציאתם (English, Kouidou-Giles, & Sinclair et al., 2005; Plocke, 1994; Mech, Ludy-Dobson, & Hulseman, 1994). זאת מאחר ולשיעור ניכר מהם אין את המשאבים והכישורים המספקים לחיים עצמאיים (Hahn, 1994).

מעטים המחקרים בישראל שהתייחסו להיבט זה, אולם במחקר שנערך על ידי שיף וקושר (2005) עלה כי חלק ניכר מבוגרי הפנימייה חוששים מכך שהם אינם מוכנים ליציאה לחיים עצמאיים. בדוח של זלכה ושומן (2003) שנערך בקרב בוגרים חסרי עורף משפחתי, עלו מתוך ראיונות הצוות והצעירים עצמם חששות גדולים לקראת היציאה, במיוחד לאור הדאגה שעלתה לקראת עזיבת המסגרת והצורך של הבוגרים להשתלב במערכות נורמטיביות, להסתגל לצבא ולרכוש מקצוע ללא גורם תמיכה וייעוץ אשר ילווה אותם לאחר העזיבה. סביר להניח כי צעירים בעלי תמיכה משפחתית נמוכה יותר וללא ליווי עשויים להפגין חששות גבוהים יותר בעת עזיבת המסגרת.

לסיכום, הצעירים במחקרנו נמצאים בשלב בו לתכנון עתידם ולתפיסתו משמעות חשובה במיוחד, זאת מאחר וציפיותיהם וחששותיהם לקראת העתיד עשויים להשפיע על המוטיבציה שלהם ועל יכולתם לממש מטרותיהם ולהצליח הן בשלב המידי לעזיבתם את המסגרת והן בחייהם כבוגרים. אוריינטציית עתיד יכולה גם לספק בסיס לבניית תוכניות התערבות שונות לעזור לצעירים להתמודד באופן מוצלח עם החלטותיהם השונות בחייהם הרבות. במחקר זה נבחנו הציפיות לעתיד של הצעירים בתחומים השונים של חייהם כבוגרים (בשנה האחרונה להשמתם), ושוער כי יימצא קשר חיובי בין ציפיות עתידם לבין מוכנותם ליציאה והישגיהם במעבר לחיים עצמאיים.

מצבם לאחר יציאתם של בוגרי ההשמה לחיים עצמאיים (כשנה אחרי) כולל את חווית המעבר של הצעירים בחודשים הראשונים לאחר היציאה ואת תחומי החיים הרלוונטיים לאחר עזיבת הפנימייה והמעבר לחיי הבגרות. נבחן כעת את מרכיביו של מוקד זה.

לאחר מעברם של הצעירים והצעירות לחיים עצמאיים

חוויית המעבר מהפנימייה לחיים עצמאיים. צעירים הבוגרים ממסגרות השמה כגון אמנה ופנימיות נמצאים בסיכון גבוה לחוות קשיים בעת המעבר ממתבגרים תלתיים לבוגרים עצמאיים (Courtney & Hughes-Huerling, 2005), ונראה כי לחוויית המעבר המיידית תיתכן השפעה על אופן התמודדותם של הצעירים בהמשך חייהם כעצמאיים. למשל נמצא כי צעירים שדיווחו על קשיים רגשיים עד שלושה חודשים מהמעבר מההשמה, הראו תוצאות שליליות יותר בתחומי עבודה ומגורים ודיווחו על קשיים רגשיים כשנה לאחר העזיבה (Dixon, 2008). לכן, היבט נוסף שנבחן במחקר הנוכחי הנו חווית המעבר מחיי הפנימייה לחיים "בחוץ".

במחקרה של שיף (Schiff, 2006) על מעבר צעירים ממשפחתונים לחיים עצמאיים, 46.8% מהצעירים דיווחו על מעבר "די קשה" או "קשה מאוד". כאשר נתבקשו הבוגרים לציין מה היו הדברים הקשים במעבר, ציינו את הפרידה מהחברים ומהכפר עצמו, את הקושי בלהיות עצמאיים ואת חוסר המסגרת והתמיכה.

מסקירת המחקרים שבחנו היבט זה, עולה כי חווית המעבר קשה יותר עבור עולים מאשר ילדי הארץ ועבור הבנות הבוגרות מאשר הבוגרים. במחקר על מצבם של בוגרי פנימיות חינוכיות נמצא, כי על אף שלרב הבוגרים המעבר מהחיים בכפר הנוער לחיים עצמאיים אינו זכור כחווייה קשה, לרבע מהבוגרים המעבר היה די קשה (9.3%-15.2%) או קשה מאוד. החוקרים זיהו קבוצה אשר עבורה המעבר לחיים עצמאיים היה קשה יותר הכוללת את יוצאי אתיופיה ובוגרי נעל"ה (זעירא ובנבנישתי, 2008).

היות והמחקר הנוכחי שואף ללמוד יותר על חווית המעבר עצמה עבור הצעירים ולא רק לבדוק האם היא נתפסה כקשה או קלה עבורם, נשאלו הצעירים שלוש שאלות פתוחות המזמינות אותם לספר מה עשו מיד לאחר המעבר, מהן החוויות החיוביות ומהן החוויות השליליות שחוו בעקבות המעבר והיציאה לחיים עצמאיים.

צעירים המסיימים את שהותם במסגרת ההשמה, נאלצים להתמודד במקביל הן עם פרידתם ממסגרת מגינה ותומכת והן עם משימות בתחומי החיים העומדים להרכיב את חייהם כעצמאיים. משימות חיים אלו נושאות בחובן היבטים רגשיים ומעשיים ומהוות שלב משמעותי בדרך להסתגלותם לחיי הבגרות ועיצובם כבוגרים. אציג כעת את תחומי החיים השונים אותם הספרות מציעה לבדוק ולהעריך כמשקפים את הסתגלותם של הצעירים לחיים עצמאיים ולהצלחה בחיי הבגרות.

תחומי החיים במעבר לבגרות. בחינת הפרמטרים לפיהם יש להעריך את הסתגלותם או מידת הצלחתם של הצעירים לדרישות חיי הבגרות, מזמנת בראשונה בחינה של האופן שבו מוגדרת כיום הבגרות. הספרות הפסיכולוגית חברתית מצביעה על מספר גישות להגדרת בגרות: גישת "מהלך החיים", אשר בוחנת את המעבר לבגרות לאור נטילה בפועל של תפקידים בתחומים מוסדיים מוגדרים כגון: השכלה, תעסוקה, משפחה וקהילה (Hagan & Wheaton, 1933); גישת "אוריינטציית העתיד" אשר בוחנת את הבגרות בזיקה לחששות, תוכניות ומוטיבציה להשקיע בתחומי חיים ובתפקידים חברתיים שונים (סג'נר, 1995); וגישת "תצורת הזהות" (Identity Formation) אשר בוחנת את ההתבגרות כתהליך של יצירת זהות וכוללת את תפיסותיו של הפרט לעומת האחרים בהקשר למקומו בחברה, זיקתו לערכיה ומחויבותו לתפקידים בתוכה (Cote & Levine, 1987). גישות נוספות רואות בבגרות תהליך של העצמת העצמי ופיתוח כשירות חברתית אשר מתבטאים בעצמאות, תפקוד יעיל בין זירות החיים, יעילות עצמית, מודעות לעצמי ולזולת ונטילת אחריות מתרחבת מן העצמי אל החברה (Evans & Poole, 1990). תפיסות דומות

לא, משתקפות גם במחקריו האיכותניים של ארנט (Arnett, 1997) לפיהם לא הגדירו הצעירים בגרות כנטילת תפקידים מוגדרים המקובלים כמבוגרים אלא כקבלת אחריות על מעשיהם, עצמאות ויחסים שיוונים עם ההורים ללא תלות כלכלית.

הספרות המחקרית הבוחנת את הסתגלותם של הצעירים הבוגרים ממסגרות השמה לחיים עצמאיים ואת תוצאות המעבר לבגרות של צעירים, מתמקדת במספר תחומים המבטאים מעבר מוצלח לחיים עצמאיים. תחומים אלו כוללים מסגרות בהם השתלבו לאחר המעבר כגון: השרות הצבאי, מסגרת התעסוקה או הלימודים לצד מצבים שלהם תיתכן השפעה על מהלך חייהם כגון: התנהגויות סיכון ויחסים משפחתיים (Courtney & Hughes- Huering, 2005; Stein, 2006b). נראה כי התוצאה בכל אחד מתחומי החיים הללו מהווה מדד חשוב בפני עצמו להצלחה בחיי בגרות, שכן קשיים ובעיות באחד מהתחומים יכולים להשפיע לשלילה על הצלחת הצעירים בתחומים האחרים. למשל, העדר השכלה עלול להוביל לקושי בהשגת עבודה, דבר שישפיע על סיפוקם של צרכים בסיסיים כגון יציבות בדור (Courtney & Hughes- Huering, 2005). היבטים אלו נבחנו במחקר הנוכחי מתוך שאיפה להעריך באמצעותם את מצב הבוגרים ואת הסתגלותם במעבר לדרישות חיי הבגרות. אפרט כעת את התחומים המשמעותיים לשילובם של הצעירים בחיי הבגרות אשר ייבחנו במחקר:

שירות צבאי או לאומי. הנם מסגרות אשר באופן ייחודי לישראל, מהוות מדד חשוב להשתלבות בחברה ובעבודה בארץ (גוטר-שגיא וניסקי, 2008). השירות הצבאי מאפשר לצעירים לתרום לחברה ככל אזרח נורמטיבי, לרכוש מיומנויות חשובות לחיים וליצור רשת חברתית ענפה יותר (בנבנישתי ומגנוס, 2008; גוטר-שגיא וניסקי, 2008). החשיבות של ההישגים בתחומי החיים השונים קשורה באופן ישיר לשאלה האם הצעיר משרת בצבא ומה אופי השירות. למשל, תחום התעסוקה עשוי להיות חשוב בעתיד עבור מי שאינו משרת היות וישנם מקומות עבודה הדורשים שרות צהלי. במחקר הנוכחי נבחנו הסתגלות הצעירים גם למסגרות אחרות בהן השתלבו הבוגרים לאחר המעבר כגון: עבודה, מכינה קדם צבאית ולימודים.

תעסוקה ומצב כלכלי. מהווים תחום משמעותי מאוד בחיים העצמאיים. חלק מהצעירים שעוזבים את מסגרות ההשמה, מתקשים להשיג עצמאות כלכלית לרב בשל השכלה נמוכה. מסיבה זו הם עשויים להיעזר בסיוע לשכות הרווחה ולהרוויח משכורות נמוכות שמשמרות את העוני בו הם נתונים (Sinclair et al., 2001). השתלבות תעסוקתית נמצאה קשורה לתוצאות חיוביות בבגרות (Courtney et al., 2005), מאחר והיא מאפשרת לצעיר להתמודד עם משימות חיים מורכבות, לזהות את היכולת והקשיים שלו, וליהנות מיתרונותיה של התעסוקה (בנבנישתי ומגנוס, 2008). חשוב לציין כי נושא התעסוקה משמעותי יותר בקרב צעירים שאינם בשרות צבאי.

השכלה והכשרה מקצועית. מהווים אף הם מרכיב חשוב להצלחה במהלך תקופת המעבר לבגרות. צעירים בהשמה לרב עומדים בפני מעבר לחיים עצמאיים, כשהם חסרי השכלה או בעלי הישגים לימודיים נמוכים, ונראה כי הם אינם מפצים על חסר זה במהלך מעברם לחיים עצמאיים. נתון זה מהווה עבורם חסרון גדול בשוק העבודה ועלול אף לתרום לתוצאות שליליות נוספות בבגרות (Courtney & Hughes- Huering, 2005). השלמת השכלה בתקופת המעבר לבגרות, יכולה לאפשר הזדמנות להשתלבות תקינה ונורמטיבית בחברה ולהגדלת האפשרויות להתקדמות בריבוד החברתי.

דיור. התחום הבסיסי עמו צריכים בוגרי השמה חוץ ביתית להתמודד במעבר לחיים עצמאיים הנו תחום הדיור הכולל הן מיומנויות הקשורות להשגת דיור והן מיומנויות הקשורות לניהול משק הבית

ותחזוק הדירה. יש לציין כי חלק מהבוגרים חוזרים למסגרתם המשפחתית, בעוד אחרים, זכאים לדיוור המסופק על ידי הצבא ובמקרים מסוימים משתלבים במסגרת עצמאית בקהילה. דיוור קבע נמצא קשור לרווחה נפשית גבוהה יותר ולתוצאות חיוביות בבגרות. אך עם זאת, מחקרים בארה"ב ובאירופה מראים שבקרב הצעירים הבוגרים מסגרות השמה, ישנה ניידות גבוהה יותר ואי יציבות בדיוור ולעיתים אף דרות רחוב, כאשר נמצא כי התקופה המועדת ביותר לדרות רחוב הינה התקופה המיידית שלאחר עזיבת ההשמה (Courtney et al., 2001; Pecora et al., 2003, 2006; Stein, 2006a).

השתלבות חברתית ויחסים משפחתיים. צעירים לאחר יציאה מההשמה עלולים למצוא עצמם ללא מסגרת חברתית אליה הם יכולים להשתלב. קשרים חברתיים וקשר עם המשפחה הגרעינית והמורחבת לאחר יציאה מההשמה הנם משמעותיים משום שהם משמשים מקור טבעי לתמיכה ולהתמודדות יעילה (Courtney & Hughes-Huering, 2005). במחקר הנוכחי נבחנים השינויים שחלו בתמיכת המשפחה והחברים לאחר המעבר לחיים עצמאיים.

התנהגויות סיכון. לפי הספרות, לצעירים בוגרי השמה ישנה מעורבות רבה יותר עם רשויות החוק המתבטאת ברישומים פלילים, מעצרים ושהייה בכלא. אלו עלולים להרחיק אותם מהחברה הנורמטיבית, למנוע מהם את השתלבות התקינה (קורטני, טראו ובוסט, 2008) ולהגביל את האפשרויות העומדות בפניהם בעתיד (Courtney & Hughes-Huering, 2005). לפיכך, יש מקום לבחון את מידת המעורבות שלהם בהתנהגויות סיכון כגון מעורבות בפלילים ושימוש בממכרים.

רווחה נפשית ומצוקה רגשית. היכולת להיות מאוזן רגשית, להתמודד עם מצבים, רגשות ולחצים שונים, ליצור קשרים חברתיים יעילים ולחוש טוב בנוגע לעצמי, כל אלו מרכיבים את הרווחה הנפשית ומאפיינים צעיר פורה ובריא בנפשו (Zaff et al., 2003). רווחתו הנפשית של הצעיר מתקשרת לתוצאות חיוביות בבגרות. כך למשל, רווחה נפשית גבוהה של בוגרים, נמצאה קשורה לרבות ממיומנויות החיים שצוינו עד כה כגון: בסיס לימודי ותעסוקתי טוב, קשרים חברתיים ואי מעורבות עם החוק. בניגוד לכך, רווחה נפשית פחותה נמצאה קשורה לתוצאות שליליות בתחומי התעסוקה והמגורים ולקשיים רגשיים לאורך זמן (Dixon, 2008).

לסיכום, ניתן לראות כי הערכת מצבם של הצעירים במעבר לחיים עצמאיים כמשקפת את הסתגלותם והשתלבותם בחברה כבוגרים, מקיפה תחומים רבים. במסגרת מחקר זה נבחנו כאמור הסתגלותם בתחומים הללו ובהמשך נבחן מהו מקומם של המשתנים האישיים ומקומה של מערכת התמיכה של הצעירים במצבם בהתייחס לכל תחום בנפרד.

לאחר הצגת משתני המחקר שבמודל הנוכחי הם התלויים, נעבור כעת להצגה ותיאור משתני המחקר שבמודל הנוכחי הם המשתנים הבלתי תלויים המנבאים.

משתני המודל המנבאים מוכנות ליציאה ואת מצב הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים

מאפיינים אישיים ומשתני רקע

מגדר. מקומו של המגדר נבחן במחקר הנוכחי על פני מספר שלבים במעבר לחיים עצמאיים של הבוגרים והבוגרות. ראשית, נבחנו ההבדלים בין הצעירים לצעירות במוכנות לקראת חיים עצמאיים וחששותיהם לקראת עזיבת המסגרת. שנית, נבחנו הישגי הצעירים והצעירות לאחר המעבר לחיים עצמאיים ונבחן מקומה הדיפרנציאלי של התמיכה החברתית בהשפעתה על מצב הצעירים והצעירות בתחומי חייהם. ההשערות מתבססות על הספרות המחקרית המתמקדת בהבדלים מגדריים, המצביעה על

כך שמתבגרים ומתבגרות עוברים תהליך התפתחותי שונה ונחשפים למסרים שונים על ידי סוכני הסוציאליזציה בחברה, המנתבים אותם לחיזוק וביסוס ההבדלים המגדריים ביניהם (גיליגן, 1995; מוס, 1988; Lippa, 2002).

בבחינת ההבדלים בין הבנים לבנות במוכנות לקראת יציאה מהשמה ובמידת החשש מעזיבת ההשמה, מצאו בנבנישתי ושיף (2008) הבדלים בין הצעירים והצעירות. כך למשל, נמצא כי הערכת היכולת של הבנות להימנע מהתנהגויות סיכון הייתה גבוהה יותר מזו של הבנים, והבנות הוערכו כשולטות יותר במיומנויות של אחזקת דירה ובתחום הלימודי מאשר הבנים, אם כי בפער קטן. שיף (Schiff, 2006) מצאה כי הצעירות במחקרה העלו חששות רבים יותר מהצעירים באשר למעבר לחיים עצמאיים. ייתכן והדבר מבטא מודעות גבוהה יותר של הצעירות לרגשותיהן ויכולת לבטא חששות. אך עם זאת הממצאים בתחומי ההערכה למוכנות והחשש מיציאה אינם עקביים (שיף ובנבנישתי, 2004).

בחינת מצבם של הצעירים לעומת הצעירות לאחר המעבר לחיים עצמאיים, מעלה אף היא תמונה שאינה אחידה. בעוד שמחקרים אחדים מדווחים על תוצאות טובות יותר בקרב צעירות, אחרים מדווחים על תוצאות טובות יותר בקרב צעירים. לדוגמא, שיף (Schiff, 2006) מצאה כי צעירות דיווחו על חווית מעבר קשה פי שלושה יותר מצעירים ועל יותר קשיים הנובעים מהפרידה מהורי המשפחתון וצוות המסגרת. היא העריכה כי קושי הצעירות במעבר יכול להיות מוסבר על ידי "תיאוריית העצמי" (Cross & Madson, 1997) לפיה, בעוד שבנים בחברה המערבית בונים ושומרים על ייצוג עצמאי שלהם באמצעות הפרדות מאחרים, בנות בונות ושומרות על ייצוג תוך-עצמאי שלהן כאשר הייצוג של האחרים הנו חלק מהן. כתוצאה מכך לבנים אוריינטציה קבוצתית וחברתית רחבה יותר בעוד שלבנות אוריינטציה ליחסים אישיים ואינטימיים יותר, המביאה לכך שקשייהן להיפרד מהמערכת רבים יותר. גם במחקר אחר, העריכו החוקרים כי באופן כללי לצעירות בוגרות השמה, יש סיכויים פחותים יותר להצלחה בבגרות מאשר לצעירים (Pecora et al., 2003). לעומת זאת מחקר אחר שבחן חוסן של צעירים לאחר יציאה מאמנה, מצא שצעירות הראו תוצאות טובות יותר מצעירים בתחומים של לימודים, תעסוקה והימנעות מהורות מוקדמת ומשימוש בסמים (Daining & DePanfilis, 2007). דוורסקי (Dworsky, 2005) מצאה אף היא במחקרה כי צעירות הראו תוצאות טובות יותר בתחום של עבודה, וסטיין (Stein, 2006b) טען כי צעירות יצליחו יותר מאשר צעירים במעבר לחיים עצמאיים מאחר ולהערכתו והן מיומנות יותר מבחינת השכלה, נוטות להתנהל טוב יותר בדיוור וכספית ומאופיינות ביותר שליטה על חייהן.

המחקרים שהוצגו עד כה משווים בין הסתגלותם הכללית של הצעירים לבין הסתגלותן של הצעירות, אולם ייתכן כי בשל מאפייניהם השונים של הצעירים והצעירות בכל הנוגע להתמודדות וביטוי מצוקה, ראוי לבחון את הסתגלותם לבגרות בנפרד בתחומים השונים. בחינה זו מלמדת על ביטויי התנהגויות סיכוניות, מעורבות בפלילים, אלימות ושימוש בממכרים, כדומיננטיים יותר בקרב בנים (Courtney & Dworsky, 2006; Courtney et al., 2001; Mason et al., 2003; McMillen & Tucker, 1999; Schiff & Benbenishty, 2006), לעומת ביטויי התנהגויות סיכון של הצעירות הבאים לידי ביטוי בקשיים רגשיים והתנהגות מינית מסכנת לצד היותן נתונות לאלימות פיסית (Cook, 1994; Festinger, 1983; McMillen & Tucker, 1999; Schiff & Benbenishty, 2006).

לסיכום, מאחר ובתהליך עזיבת מסגרת ההשמה, ישנו דגש על תהליכי הפרדות והסתגלות מחודשת, נבחנה השאלה האם הבגרות יגלו חששות וקושי גדול יותר מאשר הבוגרים לקראת העזיבה

ובתקופת המעבר לאחר המעבר לחיים עצמאיים, וכמו כן, נבחנו ההבדלים בין הצעירים לצעירות בנפרד בכל אחד מהתחומים השונים לאחר המעבר לחיים עצמאיים במטרה ללמוד יותר על הדומה והשונה ביניהם ולעמוד על תחומי החוזק והחולשה של כל מגדר.

נטייה לאופטימיות. הנטייה לאופטימיות מוגדרת על ידי רב החוקרים כמאפיין אישיותי

בלתי תלוי במצב או בזמן. הנטייה לאופטימיות מוערכת על פי ציפיות הצעיר שתוצאות טובות יתרחשו בעת שהוא מתמודד עם בעיות רציניות. כאשר ההנחה היא שהציפיות המוכללות הללו חלות על כל תחומי חייו של היחיד. צעיר שהינו אופטימי יחזיק בציפיות חיוביות אפילו בעת היותו נתון במצב מצוקה או קושי בחייו ויצפה כי תוצאות טובות יתרחשו בחייו גם אם הוא מתעמת מול מכשולים גדולים (Scheier & Carver, 2001).

הנטייה לאופטימיות מהווה חלק מתפיסת העתיד של הצעיר ומוגדרת על ידי הפסיכולוגיה ההתפתחותית כהיבט הרגשי של אוריינטציית העתיד שלו. חלוצי החוקרים שדנו באופטימיות הגדירו אותה ככלי תומך בהסתגלות רגשית חיובית ובהתפתחות סכמות של תקווה, החיוניות על מנת להתגבר על הפרעות רגשיות (Seligman, 1991). מחקרים על ילדים ומתבגרים במצבי סיכון, מציינים באופן עקבי את האופטימיות בנוגע לעתיד כאחד המרכיבים התורמים לחוסן (Boman, Smith, & Curtis, 2003; Song, 2003). לאופטימיות נמצאה השפעה על רווחתו הנפשית והפיסית של האדם ונראה כי היא תורמת לחוסן ויכולה להוביל להסתגלות ותוצאות חיוביות על אף נסיבות חיים מלחיצות ומצוקה. ההנחה היא שצעירים אופטימיים יפגינו ציפיות ורגשות חיוביים יותר בעת התמודדות עם קשיים, ויטו להאמין ביכולתם להסתדר ולהתמודד באופן יעיל מאשר להימנע מהמצב. ואכן אופטימיות בקרב צעירים נמצאה קשורה לציפיות חיוביות בעתיד בתחומי המשפחה, הקריירה, הבריאות והמעורבות בקהילה (McWhirter & McWhirter, 2008).

אופטימיות אף מתקשרת עם תוצאות חיוביות והסתגלות חיובית בשורה של תחומי חיים. לדוגמא, ראייה אופטימית את העתיד ותכנון העתיד נמצאו קשורים להישגי תלמידים, היתכנות נמוכה יותר לשימוש בממכרים, וסיכוי נמוך יותר לקיום מין לא מוגן. עוד נמצא, כי סטודנטים אופטימיים התמודדו טוב יותר עם דרישות אקדמיות ודיווחו על שיעור נמוך יותר של דיכאון ורווחה נפשית גבוהה יותר (Arbona, 2000; Nurmi, 1991; Zimbardo & Boyd, 1999).

לסיכום, סקירת הספרות מצביעה על תרומתה האפשרית של הנטייה לאופטימיות להיבטים שונים של חיי הצעירים בבגרות. נראה כי האופטימיות יכולה לתרום לרווחתם הנפשית של צעירים היוצאים מהשמה חוץ ביתית הן על ידי היותה סוג של בלם למתחים ולחצים והן בשל אפיונה כמעודדת התמודדות אקטיבית והימנעות ממעורבות בהתנהגויות מסכנות. במחקר זה נבחן המשתנה נטייה לאופטימיות כמרכיב אישיותי של הצעירים כפי שהוא בא לידי ביטוי בראייתם האופטימית את חייהם ככלל, ושוער כי יימצא קשר חיובי בין נטיית הצעירים לאופטימיות למוכנותם ליציאה ולהישגיהם בתקופת המעבר לחיים עצמאיים.

סקירת הספרות הבוחנת את התמודדותם המוצלחת של צעירים בהשמה עם אתגרי המעבר לחיים עצמאיים, מצביעה על חשיבותה של תמיכת סביבתו הקרובה והרחבה של הצעיר. בהשראת הגישה האקולוגית הרואה את היחיד וסביבתו כמצויים בתלות הדדית, נבחן כעת את תרומתה של תמיכת סביבת הצעירים במוכנות ליציאה ולאחר המעבר לחיים עצמאיים.

מאפייני התמיכה החברתית התורמים למוכנות ליציאה ולמעבר לבגרות

תמיכה חברתית. תמיכה חברתית מספקת משאבים פסיכולוגיים וחומריים התורמים ליכולתו של היחיד להתמודד עם לחצים שונים. לתמיכה החברתית ישנן הגדרות שונות וחלוקה מקובלת רואה אותה כמורכבת משלושה מימדים שונים הכוללים: תמיכה רגשית (אמון, אהבה ואמפטיה), תמיכה אינסטרומנטלית (כסף או זמן) ותמיכה א-פורמלית (עצה והדרכה) (Pinkerton & Dolan, 2007). התמיכה החברתית הרחבה המשלבת בתוכה תמיכה אינסטרומנטלית, מידע ותמיכה רגשית, מורכבת ממימד של עומק וממימד של רוחב. מימד העומק משקף את המידה שבה יש לצעיר יכולת לקבל עזרה מעשית ו/או רגשית בעת הצורך (Cashmore & Paxman, 1996; Courtney, Terao, & Bost, 2004). בעוד שמימד הרוחב, משקף את היקפה של התמיכה (Courtney et al., 2001). המחקר הנוכחי התמקד במימד העומק של מערכת התמיכה של הצעירים בעת שהותם בפנימייה ולאחר היציאה.

בין החוקרים השונים קיימת הסכמה כי התמיכה הרגשית הנה המשמעותית ביותר לרווחתו הנפשית של הפרט בשל תרומתה להסתגלותו והתפתחותו, והיותה בלם במצבי לחץ שונים. התמיכה הרגשית אף תורמת להערכתו העצמית של האדם ומחזקת את תחושת השייכות, השליטה והשיתוף החיוניים להתמודדות יעילה.

למקורות התמיכה השונים בחיי הצעיר מקום משמעותי בחסנו וביכולתו להתמודד מול קשיים (Newman & Blackburn, 2002; Olsson, Bond, Burns, Vella-Brodrick, & Sawyer, 2003). תמיכה חברתית גדולה יותר מתקשרת עם הערכה עצמית גבוהה יותר, בעוד שרמות נמוכות יותר של תמיכה מתקשרות עם חרדה ודיכאון. כמו כן, נראה כי תמיכה חברתית עוזרת לבלום את השפעתם השלילית של אירועי חיים מלחיצים משום שהיא מספקת תחושה של שייכות ומידע הנחוץ למזער את התוצאות הנפשיות והפיסיות של אירועי חיים קשים (Cohen, 2004).

עזיבת מסגרת ההשמה מלווה פעמים רבות בהערכה מחודשת של הבוגרים את מערכות היחסים שלהם ועל מי יכולים הם לסמוך בסיפוק תמיכה פרקטית ורגשית במעברם לבגרות. הנוכחות של תמיכה לא פורמאלית כגון: חברים ובני משפחה, יכולה לסייע בעזרה חומרית ובחיוזק הנפשי, שלהם תפקיד משמעותי בתכנון עתידם (Wade, 2006). ביטוי לכך ניתן לראות במחקרים שבוחנים את הקשר שבין תפיסת רשת התמיכה החברתית של הצעיר ותוצאות לאחר העזיבה. אלה מצאו כי קיומה של תמיכה חברתית לפני העזיבה קשור לדאגה פחותה של הצעיר מהעזיבה עצמה, וקיומה של רשת חברתית לאחר העזיבה מנבא תוצאות טובות יותר ותחושת אושר רבה יותר לאחר העזיבה (גרשטמן שלף ולזר, 2006; Cashmore & Paxman, 1996, 2006; Daininig & DePanfilis, 2007).

תמיכה חברתית נמצאה כחשובה במיוחד במהלך תקופות של דחק. עובדה זו משמעותית היות ומתבגרים וצעירים במסגרת חוץ ביתית מתמודדים פעמים רבות עם אירועי לחץ בחייהם לרבות המעבר לבגרות ללא תמיכה מספקת מהמשפחה ומהקהילה. בנוסף, יש להם קושי לבסס קשרים קהילתיים בשל המעבר מהסביבה הטבעית שלהם. למרות זאת, מספר מחקרים מצאו שנערים בהשמה ביססו רשת תמיכה חברתית למרות העדר תמיכה משפחתית ומעבר תדיר בהשמות. קוק למשל (Cook, 1994) מצא שמתבגרים בהשמה יכולים להצביע על רשת חברתית קיימת. מאלון (Mallon, 1998) מצא כי 96% מהבוגרים טענו כי יש לפחות אדם אחד משמעותי בחייהם שמספק להם קשר חזק.

בקרב מתבגרים בהשמה נמצא כי מקורות התמיכה המרכזיים הנם ההורים ודמויות משמעותיות במשפחה, קבוצת בני הגיל והדמויות המטפלות במסגרת החינוכית או הטיפולית. מאחר והצעירים בהשמה חוץ ביתית רחוקים ממסגרת המשפחתית אך נמצאים באינטראקציה רבה יותר עם דמויות מטפלות במסגרת הפנימייה, נבחנו הן מקומם של משפחת הצעירים, של מסגרת ההשמה ושל חבריהם בעת ההשמה ולאחריה.

תמיכת המשפחה. המשפחה הנה המבנה החברתי הבסיסי לה השפעה רבה על בריאותו הפיסית והנפשית של הצעיר. לפי התיאוריה האקולוגית המתמקדת באיזון של הסיכונים והגורמים המגנים בהתפתחות, למערכת המשפחה (המיקרוסיסטם), מקום קריטי בכל הנוגע להתפתחות הנער והשפעתה משמעותית לתפקודו הבריא בתוכה ובחברה, שכן היא המקום הראשון בו הילד מתנסה בפיתוח יחסים עם האחר תוך הפנמת תחושת בטחון ושייכות (Bronfenbrenner, 1979). לתמיכת משפחת הצעיר, חשיבות רבה בעמדותיו כלפי עצמו והאחרים, הערכתו העצמית ותחושת רווחתו (Eccles et al., 2003), ויש לה תפקיד בהבניית מציאותו והשפעה על האופן בו יתמודד עם אתגרים וישלים את המטלות המצופות ממנו במהלך חייו. תמיכה משפחתית אף תורמת להסתגלות חיובית במהלך תקופת ההתבגרות ובמעבר לבגרות וכן נמצאה קשורה לשביעות רצון גבוהה יותר מהחיים (Collins, Paris, & Ward, 2008).

קולינס (Collins, 2001) מציינת כי למשפחה חשיבות רבה במעברי חייו של היחיד והיא משמשת כרשת ביטחון פעמים רבות ומהווה מודל להתמודדות ואיזון בין הדרישות בתחומים שונים בחיים, כמו גם מאפשרת התנסויות שונות ממקום "בטוח". לפי תיאורית הבגרות בהתהוות, בתקופת המעבר לבגרות, רב הצעירים החיים במסגרת משפחתם, מתרחקים ממשפחת המוצא באופן הדרגתי ושומרים על קשר עמם גם לאחר שעזבו ואף חוזרים בעת הצורך, לשם תמיכה רגשית וכלכלית (Arnett, 2007). ליוזם התומך של ההורים יכול לספק הנחייה בעלת ערך בהגעה להחלטות חשובות במהלך המעבר לבגרות.

על אף ההנחה שלנערים בהשמה אין בדרך כלל קשרים רציפים ואיכותיים עם משפחתם (Vaughn et al., 2008) תוצאות מחקרים שונים הראו כי הם מדווחים על קשר עם משפחותיהם (Courtney et al., 2004; Biehal, Clayden, Stein, & Wade, 1995; Dixon & Stein, Cashmore & Paxman, 2006; 2005). פסטינגר (Festinger, 1983) למשל, מצאה כי 80% מהצעירים שסיימו את שהותם באומנה היו בקשר עם קרוב משפחה ביולוגי בחייהם, שהגדירוהו כמספק להם קשר משמעותי וחזק. וויד (Wade, 2008) שחקר 106 נערים לאחר יציאתם ממסגרת ההשמה באשר לרשת התמיכה החברתית הלא פורמאלית שלהם, כשנה וחצי לאחר שעזבו את ההשמה, מצא כי כ-80% מהנערים במחקר היו בקשר זה או אחר עם קרובי משפחתם בשתי נקודות הזמן שנבדקו. הבוגרים ציינו את הקשר עם האחאים והאמהות כעוזר במעבר וכן ציינו קרובי משפחה נוספים כגון: סבים, דודים, אביהם וההורים המאמצים.

לקשר בין הצעיר בהשמה למשפחתו הביולוגית חשיבות גדולה והוא אחד הגורמים החשובים ביותר המשפיעים על התפתחותו ורווחתו האישית. קשר טוב בין הצעיר להוריו תורם ליציבות ההשמה, ליכולתו ליצור קשר עם מבוגרים ולהישגיו החברתיים והלימודיים (Cashmore & Paxman, 1996). בנוסף, תדירות קשר גבוהה יותר עם ההורים נמצאה קשורה למעבר קל יותר מההשמה לחיים עצמאיים (Schiff, 2006). אך עם זאת לא נמצאו ממצאים עקביים בין תדירות הקשר עם ההורים לתוצאות חיוביות בבגרות (Festinger, 1983; Schiff & Benbenishty, 2006).

לסיכום, ניתן לראות כי לתמיכת המשפחה ישנה חשיבות עבור הצעירים בהשמה. בשל מקומה המשמעותי של המשפחה בחיי הצעירים והשפעתה על העזרה המעשית והרגשית המשמעותיים כל כך בתקופת מעברם ובתכנון עתידם (Wade, 2008), תרומתו של משתנה זה נבחנה כחלק ממערכתם האקולוגית של הצעירים הן בעת השתתפותם במסגרת והן לאחר המעבר. ההשערה הייתה כי יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת המשפחה למוכנות הצעירים ליציאה ולהישגיהם בחיים העצמאיים.

תמיכת החברים. לתמיכת החברים וקבוצת השווים ישנה חשיבות רבה בעיקר בגיל ההתבגרות

משום שהיא משמשת כמקור לאישור עצמי, חיבה ואינטימיות ועזרה הדדית (Newman, Newman, 2007; Griffen, O'Connor, & Spas, 2007), בעיקר כאשר המבוגרים בחיי המתבגר אינם זמינים או אדישים לצרכיו. אולם בניגוד לתמיכה משפחתית, ממצאים בנוגע למערכת תמיכת החברים מראים על קשרים שונים ומורכבים יותר, מאחר ולקשר עם קבוצת השווים תיתכן גם השפעה על התנהגות שלילית של הצעיר כגון עבריינות ושימוש בממכרים שונים (Stanton-Salazar & Urso-Spina, 2005). מסיבה זו נראה כי ההשפעה של קבוצת השווים על התנהגות מתבגרים, תלויה בהקשר החברתי של הצעיר, בייחוד באופי קשריו המשפחתיים והדינאמיקה שקיימת בין החברים (Vandell, 2000). אך עם זאת, מחקרים רבים מצביעים על קשר חיובי בין תמיכת חברים לתוצאות חיוביות של הצעיר כגון: הסתגלות לימודית, יעילות עצמית, תחושת ערך עצמי ורווחה נפשית גבוהה יותר (Newman et al., 2007; Rosenfeld, Richman, & Bowen, 1998; Young, Berenson, Cohen, & Garcia, 2005).

בקרב צעירים בהשמה, נמצא כי קיומה של תמיכה חברתית לפני העזיבה קשור לדאגה פחותה של הצעיר מהעזיבה עצמה ומנבא תוצאות טובות יותר לאחר העזיבה (Cashmore & Paxman, 2006b; Pinkerton & Dolan, 2007).

ניתן לראות איפה את תפקידה המרכזי של תמיכת חברים בחייהם של הצעירים ובהשפעתה על רווחתם הנפשית. מסיבה זו נבדקה תרומתה כפי שהיא נתפסת על ידי הצעירים הן בעת שהותם במסגרת ההשמה והן לאחר עזיבתם את המסגרת. ההשערה היא כי יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת החברים למוכנות הצעירים ליציאה ולהישגיהם בחיים העצמאיים.

תמיכת צוות מסגרת ההשמה. על פי התיאוריה האקולוגית, התפתחות הצעיר מושפעת מהיחסים

שבינו ובין סביבתו המיידית (Bronfenbrenner, 1979). צעירים במסגרת ההשמה, לרב מורחקים מהמסגרת הקהילתית הטבעית אליה הם שייכים, ומסגרת ההשמה מהווה תחליף לסביבת המגורים עבורם ומסגרת תומכת נוספת מלבד המשפחה והחברים, לעיתים למשך תקופה ארוכה. בשל ההשפעה ההדדית של יחסי הצעיר עם גורמים בסביבתו המיידית, ניתן להניח כי לתמיכת מסגרת ההשמה בה הוא שוה ישנה השפעה על תוצאות מעברו לחיים עצמאיים.

מספר מחקרים מצאו בעבר קשר בין תמיכת צוות ההשמה לתוצאות חיוביות בבגרות. על אף שהממצאים אינם עיקביים (Schiff, 2006). למשל נמצא כי תמיכה גבוהה יותר מצוות ההשמה, התקשרה לתמיכה חברתית רחבה יותר 4-5 שנים לאחר תום ההשמה (Cashmore & Paxman, 2006a), לנכונות הצעיר לפנות לעזרת המסגרת כשנה לאחר העזיבה (Cashmore & Paxman, 1996) ולשכיחות נמוכה יותר של מחשבות וניסיונות אבדנות (Cashmore & Paxman, 2006a).

לסיכום, מאחר ולצוות מסגרת ההשמה ולתמיכתו תתכן השפעה על רווחתם הנפשית ועל מצבם במעבר לבגרות של הצעירים, שוער כי יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת צוות מסגרת ההשמה למוכנות הצעירים ליציאה ולהישגיהם בחיים העצמאיים.

מטרות ושאלות המחקר

מסקירת המחקרים על מצבם של צעירים בוגרי מסגרות ההשמה לאחר יציאתם לחיים עצמאיים, עולה כי למשתנים אישיים וסביבתיים מקום משמעותי בניבוי מוכנותם ליציאה ובהסתגלותם בשלב זה בחייהם, אך עם זאת מעטים המחקרים אשר חקרו היבט זה לאורך זמן, תוך התייחסות להבדלים הקיימים בין הצעירות לצעירות. אי לכך, מטרות המחקר המרכזיות הן לבחון את מצבם של הצעירות והצעירים הבוגרים ממסגרות השמה פנימיות הן על סף יציאתם לחיים עצמאיים (מוכנותם ליציאה, תפיסת עתידם: חששותיהם וציפיותיהם) והן לאחר המעבר לבגרות (חוות המעבר והישגיהם) - ולזהות גורמים אישיים וחברתיים המנבאים אותם. כמו כן, לבחון את תרומתם היחסית והמשותפת של הגורמים המוצגים במודל הכוללים את: מאפייני הרקע והאישיות (מגדר ונטייה לאופטימיות) ומאפייני התמיכה החברתית (המשפחה, החברים ומסגרת השמה) בהסבר השונות במשתנים תלויים אלו, ולבחון את השאלה האם הגורמים המנבאים את המשתנים התלויים בקרב הצעירים שונים מאלו המנבאים אותם בקרב הצעירות.

אי לכך, שאלות המחקר הן:

1. מהי מוכנותם של הצעירים על סף היציאה לחיים עצמאיים ומהם המשתנים המנבאים אותה?
2. מהו מצבם של הבוגרים שנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים, ומהם המשתנים המנבאים הסתגלות טובה יותר לאחר עזיבת המסגרת?
3. האם ישנם הבדלים מגדריים במשתנים התורמים להסבר מוכנותם של הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים, ובמשתנים המנבאים הסתגלות טובה יותר של הצעירים לאחר עזיבת המסגרת? בהסתמך על הרקע העיוני והמחקרי שהוצג בחלקים הקודמים, נוסחו ההשערות הבאות:

השערות המחקר

1. השערות בנוגע לקשר שבין משתני המודל למצב הצעירים והצעירות על סף המעבר לחיים עצמאיים: היות ומשתנה המגדר כולל מספר השערות נוספות, השערות אלו מובאות בנפרד בסעיף שלוש (השערות בנוגע לקשר שבין ההבדל המגדרי למצב הצעירים והצעירות על סף ולאחר המעבר לחיים עצמאיים).
 - א. יימצא קשר חיובי בין נטייתם של הצעירים לאופטימיות בעת שהייתם בהשמה, לבין תפיסת המוכנות לחיים עצמאיים.
 - ב. יימצא קשר חיובי בין ציפיות העתיד של הצעירים בעת שהייתם בהשמה, לבין תפיסת המוכנות לחיים עצמאיים.
 - ג. יימצא קשר חיובי בין התמיכה המשפחתית של הצעירים, לבין תפיסת המוכנות לחיים עצמאיים.
 - ד. יימצא קשר חיובי בין תמיכת החברים של הצעירים, לבין תפיסת המוכנות לחיים עצמאיים.
 - ה. יימצא קשר חיובי בין תפיסת הצעירים את תמיכת מסגרת ההשמה (אנשי הצוות), לבין תפיסת המוכנות לחיים עצמאיים.
2. השערות בנוגע לקשר שבין משתני המודל למצב הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים:

א. צעירים שידווחו על מוכנות ליציאה גבוהה יותר, ידווחו על חווית מעבר חיובית יותר בתקופת המעבר לחיים עצמאיים.

ב. יימצא קשר חיובי בין נטייתם לאופטימיות של הצעירים בעת ההשמה, להישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ג. יימצא קשר חיובי בין ציפיות עתידם של הצעירים לקראת סיום השהות, להישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ד. יימצא קשר חיובי בין תפיסת מוכנותם של הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים, לבין הישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ה. יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת מסגרת ההשמה על ידי הצעירים, לבין הישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ו. יימצא קשר חיובי בין תפיסת התמיכה המשפחתית על ידי הצעירים בעת שהותם בהשמה, לבין הישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ז. יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת קבוצת בני הגיל של הצעירים בעת שהותם בהשמה, לבין הישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ח. יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכתם המשפחתית כשנה לאחר המעבר, לבין הישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

ט. יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכתם מבני הגיל כשנה לאחר המעבר, לבין הישגיהם בתחומים השונים לאחר המעבר.

3. השערות בנוגע לקשר שבין ההבדל המגדרי למצב הצעירים והצעירות על סף ולאחר המעבר לחיים עצמאיים:

א. האם יימצאו הבדלים במידת החשש למעבר לחיים עצמאיים בין הצעירים לצעירות? (השערה גישושת).

ב. האם הצעירות ידווחו על חווית ותפיסת מעבר לחיים עצמאיים שלילית יותר מאשר הצעירים? (השערה גישושת).

ג. כשנה לאחר המעבר, הצעירים ידווחו על קשיים רבים יותר בתחום ההתנהגותי (התנהגויות סיכון), בעוד שהצעירות ידווחו על קשיים רבים יותר בתחום הרגשי.

ד. האם הצעירות תדווחנה על רווחה נפשית נמוכה יותר מאשר הצעירים? (השערה גישושת).

ה. תהיה אינטראקציה בין מגדר לבין תמיכה חברתית בניבוי המשתנים התלויים:

הקשר בין תמיכה חברתית (תמיכת הסביבה) לבין ההישגים כשנה אחרי, יהיה חזק יותר בקרב הבנות מאשר בקרב הבנים.

שיטה

מערך המחקר הנוכחי נעשה במסגרת מחקר רחב יותר העוקב אחר צעירים בפנימיות בתהליך יציאתם לחיים עצמאיים במספר נקודות זמן. מחקר זה מתמקד בשתי נקודות זמן- לקראת סיום הצעירים את תקופת ההשמה, בעודם בכיתה י"ב ושנה לאחר מכן. המטרה היא שבמסגרת המחקר הרחב יותר, ימשיך להבחן מצבם של הבוגרים בתקופת בגרותם בנקודות זמן נוספות.

אוכלוסיית המחקר

אוכלוסיית המחקר הינה צעירים וצעירות בין הגילאים 17-21 בפנימיות שיקומיות וטיפוליות בפקוח של משרד הרווחה ופנימיות חינוכיות בפקוח המינהל לחינוך התיישבותי של משרד החינוך.

המדגם

במחקר זה נדגמו 19 פנימיות טיפוליות אשר נמצאות באחריות משרד הרווחה וכן שבעה כפרי נוער אשר באחריות המינהל לחינוך התיישבותי, שראשי המינהל העריכו שאוכלוסייתן דומה לזו של הפנימיות הטיפוליות שבאחריות משרד הרווחה. בדגימה הראשונה, רואינו הצעירים בכיתה י"ב. בשלב זה נדגמו כ- 277 צעירים בפעם הראשונה (כאשר הערכת האחראים הנה שסך הצעירים הנדגמים הפוטנציאליים הוא כ- 400). בדגימה השנייה, רואינו שנית אותם הצעירים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. בשלב זה רואינו 236 צעירים המהווים שיעור השבה של 85.2%. הן בשלב הראשון והן בשלב השני, נעשה ניסיון להגיע לכל הצעירים שנכללו במדגם, ונעשו מאמצים חוזרים ונשנים להגיע לצעירים שלא הייתה הצלחה לראינם בניסיון ראשון.

מערך המחקר

מערך המחקר הינו סקר אורך הכולל שתי נקודות זמן: הראשונה, בשנתם האחרונה לתקופת השמתם בעודם בפנימייה (סוף כיתה י"ב). השנייה, כשנה לאחר יציאתם לחיים עצמאיים.

תהליך איסוף הנתונים

איסוף הנתונים החל כחלק ממסגרת איסוף הנתונים במחקר רחב יותר המלווה בוגרי פנימיות ביציאה לחיים עצמאיים. האיסוף החל לאחר קבלת אישורים ממשרדי הרווחה והחינוך. בגלל הבדלים במגבלות האתיות של משרדי הרווחה והחינוך, תהליך איסוף הנתונים והמדידה התנהלו באופן שונה בין הפנימיות, להלן פרטיו:

איסוף נתונים במדידה הראשונה (בשנה האחרונה להשמה). התבצע בין החודשים מאי ליוני 2009. עבור צעירים השהים *במסגרת הפנימיות חינוכיות*, נשלח להורים מכתב עם פירוט המחקר הכולל מעטפה מבוילת עם בקשה להסכמה להשתתפות במחקר, כאשר מתבגרים שהוריהם התנגדו לכך לא השתתפו במחקר. אף הורה לא סירב. בהמשך, צוות המחקר תיאם מועד להעברת השאלונים במסגרת הזמן והמקום הנוחים למסגרת ההשמה. בהגיעו לפנימיות, הציג צוות את מטרות המחקר בפני הצעירים, וביקש מכל צעיר ששהה בפנימייה באותו היום את הסכמתו להשתתף במחקר. הנתונים נאספו באמצעות שאלון למילוי עצמי (בין 45-60 זמן מילוי) בקבוצות קטנות-בינוניות, ובמקרה הצורך (בעקבות קשיי למידה או קשיי ריכוז) גם באופן פרטני.

עבור צעירים בפנימיות הרווחה, בדומה לפנימיות החינוכיות, התבצע תהליך זהה של איסוף הנתונים, למעט העובדה שרק צעירים מעל גיל 18 נתבקשו להשתתף במחקר (פי שנתבקש על ידי הממונים). הן בפנימיות הרווחה והן בפנימיות החינוכיות, מילאו את השאלונים רק הצעירים שנתנו את הסכמתם לכך. בסוף השאלון נשאלו הצעירים האם היו מעוניינים שצוות המחקר יחזור לראיינם בעתיד. צעירים שהסכימו לכך, נתבקשו להשאיר פרטי התקשרות עמם.

איסוף נתונים במדידה השנייה (שנה לאחר מעבר לחיים עצמאיים). התבצע בין החודשים מאי לספטמבר 2010. בשל המגבלות של משרד החינוך, התקיים שלב מקדים בעבור הצעירים שבגרו מפנימיות אלו (כשבעה חודשים לאחר המעבר לחיים עצמאיים). בשלב המקדים למדידה השנייה, נציגים של המנהל לחינוך התיישבותי פנו אל הצעירים על מנת לקבל את הסכמתם לראיון שני. במקביל, פנייה דומה נעשתה על ידי צוות המחקר לבוגרים של פנימיות הרווחה על מנת לשמור על קשר ולאמת את פרטי ההתקשרות עמם. לאחר שנתנו את הסכמתם הטלפונית לראיון נוסף, צוות המחקר יצר קשר עם הצעירים מהפנימיות החינוכיות שאותו בשלב המקדים והצעירים מהרווחה, לראיון טלפוני שנערך בין 45 ל-50 דקות. במקרים מסוימים נדרשה יותר משיחת טלפון אחת להשלמת השאלון.

איתור הצעירים התבצע על סמך פרטי ההתקשרות שהעבירו במדידה הראשונה ובישיחה המקדימה. במקרה שפרטי ההתקשרות שונו או הוחלפו, נעזר צוות המחקר בערוצי תקשורת נוספים כגון 144 או ברשתות חברתיות. עבור בוגרים מהעדה האתיופית, שמסרו את פרטי ההתקשרות אצל הוריהם, נעזרנו במראיינת דוברת אמהרית, במידה ולא דיברו עברית. אף על פי כן, נתקלנו בקשיים באיתור חלק מן הצעירים. נעשו ניסיונות חוזרים לאתר צעירים אלו, וההחלטה על הפסקת ניסיונות האיתור נעשתה רק לאחר ניסיונות רבים בעבור כל צעיר ולאחר שמוצו כל האפשרויות. בהמשך לזאת, שיעור הראיונות בשלב המדידה השנייה עמד על 85.2%.

היבטים אתיים

על מנת לשמור על אנונימיות ופרטיות הצעירים, ננקטו מספר אמצעים בהתאם לסוגי הפנימיות והנחיות המשרדים. עבור הצעירים בפנימיות החינוכיות, הוטבע מראש קוד מספרי בכל שאלון, ונוספו שני עמודים מקדימים ובהם הסבר על המחקר ומטרותיו ובקשה מהצעירים להסכים בחתימתם להשתתף בשלבי המחקר ולמסור פרטי התקשרות בעתיד. לאחר שמילאו הצעירים דפים אלו, הם נתלשו והועברו למשמרת במשרדו של המפקח במינהל לחינוך התיישבותי, באופן בו הקידוד והזיהוי של השאלון נעשה רק באמצעות הקוד והייתה הפרדה בין הנתונים לקוד המזהה את הצעירים. בשלב השני של המחקר, לאחר שנה, נציג של המינהל לחינוך התיישבותי יצר קשר עם הבוגרים וביקש את הסכמתם לכך שהחוקרים יצרו אתם קשר. עבור הצעירים שנתנו את הסכמתם, הועברו פרטי ההתקשרות (בצירוף הקוד של המינהל) לצוות המחקר ונעשה חיבור של שני הקבצים על פי הקודים בלבד וללא נתונים מזהים של הצעירים.

עבור הצעירים בפנימיות הטיפוליות, כל שאלון כלל הסבר מקדים על מטרות המחקר ובקשה להסכמה להשתתף בו. צעירים שהיו מוכנים להתראיין שנית, נתבקשו לאשר זאת בחתימתם ופרטי הצעירים נשמרו באופן דיסקרטי. בפנייה אל הצעירים בשלב המדידה השנית, שוב נשאלו הצעירים להסכמתם להשתתף בראיון טלפוני תוך הבהרה בנוגע לשמירת פרטיותם וסודיות המידע שהם חושפים.

מדידה ראשונה (בשנה האחרונה להשמה). שאלון זה מופיע במלואו בנספח 2: לקראת היציאה מהפנימייה - (שאלון תלמידים כיתות י"ב). השאלון מורכב ממספר חלקים:

נתונים אישיים. נאספו באמצעות שאלון המורכב ממספר שאלות רקע הכוללות פרטים כגון: שנת לידה, מגדר, שנת עלייה לארץ, מצב משפחתי של ההורים, הגדרת מידת דתיות, מספר השמות קודמות ומשך השהות בפנימייה הנוכחית.

תפיסת העתיד. משתנה זה נמדד על-ידי סולם שנבנה במיוחד עבור ההקשר של המחקר הנוכחי והוא צירוף והתאמה של שני שאלונים: 'ציפיות העתיד של מתבגרים' (McWhirter & McWhirter, 2008) ושאלון 'העתיד שלי' שנבנה להקשר של השמה חוץ ביתית (Zeira & Dekel, 2005) ומטרתו להעריך את המידה שבה הנבדק מאמין בשורה של הצהרות בנוגע לעתידו. השאלון הראשון תורגם מאנגלית על ידי צוות המחקר. הרציונל לחבר בין שני שאלונים היה על מנת להקיף תחומים רבים יותר בציפיות העתיד של הצעירים. הפריטים מתמקדים בהישגים בתחומי העבודה וההשכלה, ציפיות לנישואין והקמת משפחה, השתתפות בפעילויות קהילתיות וציפיות להיות מנהיג בקהילה. כל הפריטים מתחילים ב: "כאשר אהיה מבוגר..." דוגמא לפריטים הנכללים: "יהיו לי חברים טובים"; "אספק לילדים שלי מקום טוב למגורים"; "אנשים יבקשו עצה והכוונה ממני". התשובות מדורגות על סולם של 4 דרגות (1 = 'בטוח שכן' עד 4 = 'בטוח שלא'). האלפה במחקר הנוכחי הנה 0.70.

חשש מעזיבת הפנימייה. מידת החשש מעזיבת הפנימייה נבדקה על ידי השאלה: "עד כמה אתה חושש/מוטרד מעזיבת הפנימייה ויציאה לחיים עצמאיים?", בסולם של 1- 'מוטרד מאוד' עד 5- 'מאוד לא מוטרד', "וכמה אתה שמח שאתה עוזב הפנימייה ויוצא לחיים עצמאיים?", בסולם של 1- 'שמח מאוד' עד 5- 'מאוד לא שמח'.

נטייה לאופטימיות. מידת האופטימיות של הצעירים נמדדה באמצעות הכלי The Life Orientation Test (LOT-R) (Scheier, Carver, & Bridges, 1994). בכלי נעשה שימוש נרחב בעולם והוא מורכב מ-10 פריטים חיוביים ושליליים כגון: "אני תמיד אופטימי בנוגע לעתיד", "אני כמעט ולא מצפה שדברים יסתדרו לי". הצעירים מתבקשים לדרג את מידת הסכמתם עם ההצהרות על סולם בעל ארבע דרגות הנע מ-1 'מסכים מאוד' עד 4- 'מאוד לא מסכים', כאשר ציון גבוה מצביע על מידת אופטימיות רבה יותר. על אף שבמקור מהימנות הכלי הנה $\alpha = .82$ (Scheier et al., 1994), המהימנות הפנימית של השאלון כפי שדווחה על ידי זידנר וזור (Zeidner & Ben Zur, 1994) הנה $\alpha = .63$, במחקר הנוכחי האלפה הנה 0.61.

תמיכה חברתית. כוללת בתוכה את התמיכה המשפחתית, תמיכת בני הגיל ותמיכת מסגרת ההשמה ונבדקה פעמיים, הן בעת הצעירים בהשמה והן שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים:

תמיכה משפחתית. תפיסת התמיכה של הורי הצעיר ו/או קרוב משפחה משמעותי נבדקה בהתייחס לשני היבטים מרכזיים: תכיפות הקשר ומידת התמיכה.

תכיפות הקשר בין הצעיר להוריו כללה שאלות בנוגע לתדירות הקשר כגון: "האם אתה נמצא בקשר כלשהו עם הוריק הבילוגיים או עם קרוב משפחה משמעותי?" (כן/לא). בנוסף, נמדדו תדירות המפגשים עם הוריו הבילוגיים באמצעות ממוצע בין שתי שאלות הלוקחות ממחקרה של שיף (Schiff, 2006), העוסקות בתדירות המפגשים הפיזיים עם ההורים ובתדירות שיחות הטלפון של הצעיר עם הוריו

בשנה האחרונה. שתי השאלות נמדדות בסולם בן חמש דרגות (1- 'לפחות כל שבוע שני' ועד 5- 'אף פעם או כמעט אף פעם'). במחקר הנוכחי נמצאה להן מהימנות פנימית טובה של $\alpha = .87$.

מידת התמיכה המשפחתית נמדדה על ידי שאלון The Relationship with Father/Mother

Questionnaire- RFMQ (Mayseless & Hai, 1998). השאלון המקורי מורכב מ-126 פריטים, אולם במחקר הנוכחי נעשה שימוש בגרסא המקוצרת (Scharf, Mayseless, & Kivenson-Baron, 2004). בגרסה זו הצעירים התבקשו לדרג 11 פריטים בסולם של 5 דרגות (1- 'בכלל לא נכון' ועד 5- 'נכון במידה רבה מאוד') את התנסויותיהם ותחושותיהם לגבי האם, האב וקרוב משפחה משמעותי בנפרד (לדוגמא: "אני מרגיש שהוא מבין את מה שעובר עליי", "ההתייחסות עוזרת לי להתמודד"). לכל דמות חושב ציון ממוצע התשובות. האלפה במחקר הנוכחי עבור כל אחת מהדמויות הנה 0.70.

תמיכת החברים. נמדדה באמצעות הכלי לבחינת התמיכה החברתית- The Medical

Outcomes Study (MOS), (Sherbourne & Stewart, 1991) המורכב מ-19 פריטים המחולקים לחמישה תחומי תמיכה: תמיכה מוחשית, תמיכה רגשית, הבעת חיבה, מידע ואינטראקציות חברתיות חיוביות. בכלי נעשה שימוש בהקשרם של צעירים המסיימים השמה חוץ ביתית, הן בארה"ב על ידי קורטני ועמיתיו (Courtney et al., 2004) והן בישראל על ידי בנבנישתי ושיף (Benbenishty & Schiff, 2009). סולם המדידה מורכב מחמש דרגות הנעות מ 1- 'אף פעם' עד 5- 'תמיד', כאשר ככל שהציון בסולם גבוה יותר, הדבר מצביע על תמיכה חברתית גבוהה יותר. המהימנות שנמצאה במחקר של קורטני ועמיתיו לכלל השאלון $\alpha = .97$ ולתחומים השונים $\alpha \geq .86$. במחקר שנעשה בארץ נמצאה לכלי מהימנות פנימית סבירה הנעה מ- $\alpha = .73$ ל- $\alpha = .83$ (Benbenishty & Schiff, 2009), ובמחקר הנוכחי האלפה הנה 0.76.

תמיכת מסגרת ההשמה. נמדדה על ידי שימוש בגרסא נוספת של הכלי לבחינת רשת התמיכה

החברתית (MOS) The Medical Outcomes Study (Sherbourne & Stewart, 1991) שעמו נמדדה גם תמיכת החברים, לאחר שהורדו הפריטים שפחות רלוונטיים לצוות מסגרת ההשמה כגון: "האם יש לך מישו בצוות הפנימייה שאתה יכול לעשות איתו ביחד משהו של כיף?". השאלון כולל 11 פריטים המתייחסים לאופן שבו מעריכים המתבגרים את תמיכת הצוות כלפיהם כגון: "האם יש לך מישו בצוות הפנימייה שאוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ?"; "מקשיב לך כשאתה מרגיש צורך לדבר?". במחקר הנוכחי האלפה הנה 0.96.

מוכנות לחיים עצמאיים. נבדקה על ידי הכלי שפותח על ידי בנבנישתי ועמיתיו (בנבנישתי וזעירא,

2008; Benbenishty & Schiff, 2009). הכלי מורכב מ-35 פריטים המודדים מוכנות בתחומים שונים של חיי העצמאות. השאלות נמדדות בסולם הנע מ-1- 'בטוח שכן' עד 4- 'בטוח שלא', כאשר המדד הכללי חושב כממוצע וציון גבוה יותר משקף מוכנות גבוהה יותר. כל שאלה מתחילה ב-"כשתצא מהפנימייה האם אתה חושב ש..." בהתייחס לשבעה תחומים: השכלה ("אם תרצה להמשיך ללמוד תדע איך להירשם?"), שירות צבאי/לאומי ("תשלים שירות צבאי/לאומי מלא?"); עבודה ("תדע איך לחפש עבודה?"); מגורים ("תדאג לשלם שכר דירה בזמן?"); ניהול משק בית ("תדע להכין אוכל ולכבס לעצמך?"); שמירה על הבריאות ("תדע איך לקבוע תור לרופא?"); יחסים בינאישיים ("תוכל למצוא בן או בת זוג כדי לצאת ולבלות אתו?") והתנהגות נורמטיבית ("תדע איך להימנע מלהשתכר?"). בנבנישתי ושיף דיווחו על מהימנות פנימית הנעה מ- $\alpha = .61$ ל- $\alpha = .86$ (תחום כספי עד צבאי) (Benbenishty & Schiff, 2009). במחקר הנוכחי האלפה עבור כל התחומים הנה מעל 0.70.

מדידה שנייה- שנה לאחר מעבר לחיים עצמאיים. שאלון זה מופיע במלואו בנספח 3: שאלון בוגרי פנימיות-(שנה לאחר העזיבה).

נבחנו שני היבטים מרכזיים הכוללים את תפיסת חווית תקופת המעבר והישגי המעבר:

תפיסת חווית תקופת המעבר. נמדדה באמצעות שאלה בה נעשה שימוש במחקרים דומים

בישראל על ידי חוקרים נוספים (זעירא ובנבנישתי, 2008; Schiff, 2006): 1. "איך היה בשבילך המעבר מהפנימייה?" (1- 'קשה מאוד' עד 5- 'מאוד קל'). וכמו כן נשאלה שאלה פתוחה המבקשת מהצעירים לפרט מהם הדברים שהיו הכי קשים עבורם במעבר ומהן החוויות הטובות שחוו.

תמיכה חברתית בתקופת המעבר. נבדקה בהתייחס למצב הצעיר בתקופה המיידית שלאחר

המעבר וכללה שתי שאלות: "האם בתקופה הראשונה לאחר סיום הפנימייה היה לך מישהו שיכולת לספר לו על הבעיות שלך?" (1- 'אף פעם' עד 5- 'תמיד'); "האם בתקופה הראשונה לאחר סיום הפנימייה היה לך מישהו שיכולת לבלות איתו ביחד?" (1- 'אף פעם' עד 5- 'תמיד').

הישגי המעבר. הישגי המעבר לאחר כשנה, נבחנו על פי תחומי המעבר לחיים עצמאיים

כבוגרים הכוללים: השכלה, דיור, מצב משפחתי, תעסוקה ומצב כלכלי, הסתגלות למסגרת העיקרית (צבא שרות לאומי/עבודה/מכינה/שנת שירות או לימודים), התנהגויות סיכוניות ורווחה נפשית.

השכלה. נבדקה באמצעות שאלה אחת: "כיצד סיימת את לימודיך בפנימייה?" (לא סיימתי

12 שנה/לסיימתי 12 שנה ללא בגרות/יש לי בגרות חלקית/יש לי בגרות מלאה/המשכתי ללימודים גבוהים).

דיור. נבדק באמצעות שלוש שאלות: 1. "עם מי אתה גר היום?" (הורים/קרובי

משפחה/לבד/בפנימייה/בן זוג/אין לי מקום קבוע, אחר). 2. "עד כמה אתה שבע רצון ממקום המגורים

שלך?" (סולם בן חמש דרגות) 3. "האם מאז שעזבת היה מצב שלא היה לך איפה לגור?" (לא/כן).

מצב משפחתי. נבדק באמצעות השאלה: "מה המצב המשפחתי שלך כיום?"

(רווק/נשוי/גר/ש/חד הור/אחר).

הסתגלות למסגרת העיקרית. מדידת הסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית הכוללת את

השרות הצבאי/הלאומי, העבודה, שנת השירות/מכינת קד"צ או הלימודים, מבוססת על שאלון SAAQ-

Soldier Adaptation to the Army Questionnaire אשר פותח במקור למדוד הסתגלות צעירים למסגרת

צבאית (Ben Knaz, Wintre, & Sugar, 1997). שאלון זה הותאם לכלל המסגרות העיקריות בהן השתלבו

הבוגרים לאחר היציאה לחיים עצמאיים. השאלון מורכב מ- 49 פריטים הנמדדים בסולם הנע מ-1- 'מתאר

אותי בצורה טובה מאוד' עד 9- 'כלל לא מתאר אותי'. הכלי בוחן ארבעה תחומים: קשר וחיבור למסגרת

העיקרית, הסתגלות אישית ורגשית, תחושת נוחות חברתית, מוטיבציה וביצועים. המחברים דיווחו על

אלפא 70. על בסיס כלי זה הורכבו 4 שאלונים עבור צעירים השוהים במסגרות העיקריות השונות כאשר

השאלות שונו בהתאם למסגרת בה השתלבו הצעירים, לדוגמא: "אני מוצא שקשה לי לעשות את מה

שנדרש ממני בשרות הצבאי/הלאומי/שנת השירות/מכינה/עבודה/ לימודים". נערך ניתוח גורמים לפיו

סווגו הפריטים לשלושה תחומים: הסתגלות למסגרת ולתפקיד ("אני מרוצה כעת מהמסגרת בה אני

נמצא"); הסתגלות חברתית ("מאז שהצטרפתי למסגרת אני פוגש אנשים ויוצר חברויות במידה הרצויה

לי") והסתגלות למגורים מחוץ לבית ("אני מסתדר היטב עם שותפי למגורים"). בהמשך, נוצר מדד "תפקוד

הצעירים הכללי", באופן בו עבור כל הפריטים במסגרת תחומים אלו, נבנה מדד אחד המורכב מתשובות

הצעירים בכל המסגרות השונות.

כמו כן, נשאלו מספר שאלות הבוחנות את השתלבות הצעיר בכל תחום בפני עצמו למשל בהתייחס לצבא: "האם נשפט, ערק/נפקד או היה בכלא במהלך השירות הצבאי" (0- 'אף פעם' / 2- 'יותר מפעם אחת').

תעסוקה ומצב כלכלי. שאלות אלו רלוונטיות בעיקר למי שלא משרתים בצבא ונבדקו באמצעות שאלות הלקוחות ממחקרם של בנבנישטי וזעירא (2008): מקור ההכנסה של הצעיר: "מהם מקורות ההכנסה שלך היום?" (עבודה/משכורת צבאית/קצבאות ביטוח לאומי/אין לי הכנסה קבועה); האם התקשה למצוא עבודה: "האם היה מצב שרצית לעבוד ולא מצאת עבודה" (כן/לא); מצבו הכלכלי כיום: "איך תתאר את המצב הכלכלי שלך היום?" (קשה מאוד/לא טוב/בסדר/בסדר גמור). האם יש לו חובות? (כן/לא); והאם הכסף שיש לו מספיק עבורו? (כן/לא), במידה ולא התבקשו לפרט בתשובה פתוחה על מה נאלצו לוותר ומתי.

התנהגויות סיכוניות. נבדקו בעיקר התנהגויות סיכון המתבטאות בשימוש בממכרים ובמעורבות עם החוק. שימוש בממכרים, המתבטא בשימוש בסמים ובאלכוהול- נמדד על ידי הכלי של רהב ושותפיו (2002) שפותח על מנת להעריך מידת שימוש באלכוהול וסמים (יין, בירה, משקאות חריפים) בקרב מתבגרים. סולם המדידה בכלי כולל 5 דרגות כאשר 1 מציינת 'אף פעם', ו- 5 מציינת 30 פעמים ויותר. במחקר זה שימוש בגרסתם לכלי של בנבנישטי ושיף (Benbenishty & Schiff, 2009) אשר מתייחס לתקופה שעברה מאז עזב הצעיר את מסגרת ההשמה ולא לגבי 12 החודשים האחרונים (כפי שנשאל במקור). מעורבות עם החוק, נמדדה באמצעות שלוש שאלות המתייחסות לתקופה אחרי עזיבת הפנימייה: האם מאז שסיים את הפנימייה היה מעורב עם החוק (כן/לא); ביצע פשע (1- 'אף פעם' / 3- 'יותר מפעמיים') או נעצר (1- 'אף פעם' / 3- 'יותר מפעמיים'). השאלות לקוחות ממחקרם של שיף ובנבנישטי (Schiff & Benbenishty, 2006).

רווחה נפשית ושביעות רצון מהחיים. רווחה נפשית נבדקה על ידי שאלון MHI-5 - Mental health (Veit & Ware, 1983) inventory הנמצא בשימוש נרחב (Berwick et al., 1992). השאלון הנו גרסה מקוצרת לשאלון MHI ומורכב מחמשת הפריטים בתחומים הנבדקים: חרדה, אפקט חיובי, דיכאון ותחושת שליטה התנהגותית ורגשית בסולם הנע מ-1 'כל הזמן' עד 6- 'אף פעם לא'. השאלון המלא תורגם ע"י פלוריאן ודרורי (1997) והחוקרים הללו דיווחו על מהימנותו של 0.91 עבור הרווחה הנפשית ו-0.95 עבור המצוקה הנפשית. שביעות רצון מהחיים נבדקה באמצעות הכלי SLSS - Student's Life Satisfaction Scale (Huebner, 1991), אשר נכתב עבור ילדים בגיל היסודי, אך הותאם בהמשך לשימוש גם בקרב מתבגרים. השאלון כולל 7 פריטים הבודקים שביעות רצון כללית מהחיים כגון: "יש לי חיים טובים". בסולם הנע בין ארבע דרגות: 1- 'אף פעם לא מתאים' עד 4- 'כמעט תמיד מתאים'. הציון הכללי בשאלון מחושב כממוצע הפריטים. ככל שהציון גבוה יותר, שביעות הרצון מהחיים גבוהה יותר. לכלי מדווחת מהימנות פנימית הנעה בין 0.70 - 0.80. (Huebner, 1991). במחקר הנוכחי האלפא הנה 0.80.

שיטת ניתוח הנתונים

תהליך ניתוח הנתונים ובחינת ההשערות במחקר נעשו במספר שלבים בהתאם לאיסוף הנתונים. בשלב הראשון, נערך ניתוח תיאורי של ההתפלגויות והשכיחויות של כל אחד ממשתני המחקר. נבדק הקשר שבין המשתנים האישיים (מגדר ונטייתם לאופטימיות) ומשתני התמיכה החברתית (תמיכת משפחתם, החברים ומסגרת ההשמה) למצב הצעירים והצעירות על סף המעבר לחיים עצמאיים (מוכנותם ותפיסת

עתידים) באמצעות מקדם המתאם של פירסון (r) (השערות 1א-ה). בהמשך נערכה סדרה של רגרסיות רב משתניות כדי לנבא את מרכיבי המוכנות וציפיות העתיד של הבוגרים באמצעות המשתנים האישיים והתמיכה החברתית.

בשלב השני, לאחר כשנה, נבדקו באמצעות מקדם המתאם של פירסון הן הקשרים שבין המשתנים האישיים (מגדר ונטייתם לאופטימיות) והסביבתיים (תמיכת משפחתם, החברים ומסגרת ההשמה) והן מצבם של הצעירים על סף היציאה (מוכנותם ותפיסת עתידם), לבין חווית המעבר בתהליך היציאה לעצמאות ולהישגיהם בתקופת המעבר (בתחומים: הסתגלות למסגרת העיקרית, תעסוקה, השכלה, דיור, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית), (r) (השערות 2א-ז). באופן זה, נבדקו הקשרים שבין התמיכה הנוכחית של הצעירים (משפחתם וחבריהם) לחוויית המעבר שלהם ולהישגיהם לאחר המעבר לבגרות (השערות 2ח-ט). גם כאן נערכו רגרסיות רב משתניות לניבוי כל אחד מהמשתנים התלויים באמצעות המשתנים הבלתי תלויים בשתי נקודות הזמן. נעשה שימוש ברגרסיה היררכית שבה מוכנסים המשתנים לפי סדר הזמנים, כשמשתנה הרקע מגדר הוכנס ראשון, בשלב השני הוכנס משתנה הנטייה לאופטימיות, בשלב השלישי הוכנסו משתני התמיכה החברתית בעת הצעירים בהשמה ולאחר ההשמה ולבסוף הוכנס משתנה המוכנות לחיים עצמאיים.

בשלב השלישי, נבדקו הקשרים שבין ההבדלים המגדריים במצב הצעירים והצעירות על סף היציאה ולאחר היציאה לחיים עצמאיים על ידי סדרה של מבחני t למדגמים בלתי תלויים (השערות 3א-ד). ובנוסף נבדקה האינטראקציה בין המגדר לבין התמיכה החברתית בניבוי המשתנים התלויים (השערה 3ה), על ידי הכללת גורם אינטראקציה ברגרסיות ההיררכיות על המשתנים התלויים.

לבסוף, ניתוח השאלות הפתוחות נעשה באמצעות "ניתוח תוכן כמותי", לפיו אני וקוראת נוספת (שהנה תלמידת דוקטורט) זיהינו תמות מרכזיות ולאחר הסכמה על קידודן, ערכתי ניתוח כמותי של חזרת התמות בכל השאלונים. בנוסף נעשה שימוש בביטויי הצעירים שעלו, לתיאור רוח הדברים וחווית המעבר.

ממצאים

ממצאים שלב א' - בשנה האחרונה להשמה

מאפייני הרקע של הצעירים ומשפחתם. המדגם כלל מתבגרים אשר שוהים ב-19 פנימיות טיפוליות אשר באחריות משרד הרווחה ובשבעה כפרי נוער אשר באחריות המנהל לחינוך התיישבותי, שראשי המנהל העריכו שאוכלוסייתן דומה לאלו של הפנימיות הטיפוליות. בסך הכול רואיינו 277 מתבגרים: 106 (36.4%) מפנימיות שהוגדרו חינוכיות, 89 (32.6%) מפנימיות חינוכיות-טיפוליות ו-82 (31.1%) מפנימיות טיפוליות. מתוכם, 168 צעירים (60.6%) ו-109 צעירות (39.4%). מהנתונים עלה כי הגיל הממוצע של הצעירים הוא 18.06 (ס.ת. 1.01). 189 מהצעירים (68.2%) דיווחו כי זוהי מסגרת ההשמה הראשונה בה שהו, 63 (22.7%) דיווחו כי עבורם זו המסגרת השנייה, בעבור 11 (4.0%) זוהי המסגרת השלישית בה שהו עד כה ו-9 (3.2%) דיווחו כי שהו ביותר משלוש מסגרות השמה מלבד הנוכחית. בחינת מצבם המשפחתי של הורי הצעירים העלתה, כי פחות ממחצית מהורי הצעירים נשואים אחד לשני וגרים יחד (45.8%), 36.8% מההורים גרושים או פרודים בעוד ש-2.2% לא היו נשואים מעולם. עוד עלה מהנתונים כי ל-13.4% מהצעירים אין אב או אם כתוצאה מפטירה, 0.7% איבדו הן את אביהם והן את אימם, וב-1.8% מדיווחי הצעירים, לא ידוע הסטאטוס המשפחתי.

ארץ לידת הצעירים והוריהם. לוח 1 מראה את התפלגות ארצות הלידה של הצעירים במדגם ושל הוריהם. לשם הצגת הנתונים אוחדו כל מדינות חבר העמים לשעבר (ילידי רוסיה, אוקראינה וקווקז) לקבוצה אחת הן בהצגת נתונים אלו והן בהצגת ארצות הלידה של הורי הצעירים. מתוך נתוני המדגם עלה כי שתי הקבוצות הגדולות הן צעירים ילדי הארץ (37.2%) וילידי אתיופיה (37.2%), ולאחריהן השכיחות הגבוהה ביותר היא של צעירים יוצאי חבר העמים (17.3%). 6.5% מהצעירים עלו ממקומות אחרים, בעוד ש 1.5% מהצעירים לא דיווחו על ארץ לידה. עוד עלה מהלוח כי כמעט מחצית מההורים הנם יוצאי אתיופיה (41.5%). מבין שאר ההורים, השכיחות הגבוהה ביותר הנה של הורים ילדי הארץ (22.4%), ולאחר מכן של יוצאי חבר העמים (20.9% מהאבות ו-22% מהאמהות).

לוח 1. התפלגות שכיחויות ארץ הלידה של הצעירים והוריהם (N=277)

	צעיר/ה		אב		אם	
	N	%	N	%	N	%
ישראל	103	37.2	62	22.4	62	22.4
חבר העמים	48	17.3	58	20.9	61	22.0
אתיופיה	103	37.2	115	41.5	115	41.5
אחר	18	6.5	39	14.1	32	11.5
לא ידוע	5	1.8	3	1.1	7	2.5

הגדרת מידת דתיות הצעירים ומשפחתם. לוח 2 מציג את התפלגות הדיווח של הצעירים על מידת הדתיות שלהם ושל הוריהם. קבוצה גדולה מהצעירים הגדירו עצמם כ"מסורתיים" (44.8%) ואחוז גבוה של צעירים הגדירו עצמם "חילוניים" (38.3%), בעוד שאחוז קטן יחסית הגדירו עצמם כ"דתיים" (11.9%). 4.7% צעירים אינם מגדירים עצמם על פי חלוקה זו. באשר למידת הדתיות של משפחתם, כפי שמוגדרת על פי הצעירים, עלה כי רב הצעירים מגדירים את משפחתם כ"מסורתית" (40.4%), אחוז גבוה של צעירים מגדירים את משפחתם כ"חילונית" (33.6%), וכ-21.3% מהצעירים מגדירים את משפחת כ"דתית". 4.0% מהצעירים אינם מכלילים את משפחתם באחת מהקטגוריות הנ"ל.

לוח 2. התפלגות שכיחות הגדרת מידת דתיות הצעירים ומשפחתם (N=277)

תפיסת דתיות	הגדרת מידת דתיות עצמית על פי תפיסת הצעירים		הגדרת מידת דתיות המשפחה על פי תפיסת הצעירים	
	N	%	N	%
דתי	33	11.9	59	21.3
מסורתי	124	44.8	112	40.4
חילוני	106	38.3	93	33.6
אחר	13	4.7	11	4.0
לא ידוע	1	0.4	2	0.7

התפלגות המשתנים הבלתי תלויים במודל

תמיכת המשפחה. מדד תמיכת המשפחה מתייחס לתפיסת הצעיר את תמיכת אמו, אביו ובן משפחה נוסף הקרוב אליו במשפחה (כגון אח, דוד או סבא). לוח 3 מציג את הממוצעים וסטיות התקן של תשובות הצעירים. מהלוח עולה כי הצעירים חווים את תחושת התמיכה הגבוהה ביותר מבין המשפחה ומהאם. מתשובות הצעירים באשר לתמיכת אדם עולה כי ממוצעי התשובות הגבוהים ביותר קשורים להיגדים: "ההתייחסות של אמי עוזרת לי להתמודד" (3.81, ס.ת. 1.35), "אמי נותנת לי עצות כיצד להתמודד" (3.81, ס.ת. 1.34) "ומקשיבה למה שיש לי לספר" (4.12, ס.ת. 1.27). מתשובות הצעירים באשר לתמיכת האב עולה כי ציוני הממוצעים הנמוכים ביותר מתייחסים להיגדים: "אני מרגיש שהוא מבין את מה שעובר עליי" (3.24, ס.ת. 1.36) ו"אני משתף אותו במה שעובר עליי" (3.25, ס.ת. 1.45).

חלק מהצעירים התייחסו גם לבן משפחה קרוב. סביר להניח שהם בחרו קרוב שעמו יש להם קשר משמעותי. ואמנם, מהתשובות נראה כי הצעירים שהזכירו קרוב משפחה חשים שהוא "מבין את מה שעובר עליהם" (4.02, ס.ת. 1.06), הוא "מקשיב למה שיש להם לספר" (4.23, ס.ת. 1.12) "ונותן להם עצות כיצד להתמודד" (4.15, ס.ת. 1.12).

מתוצאות המדד הכולל של תמיכת המשפחה ניתן לראות כי הממוצע הגבוה ביותר הוא של קרוב המשפחה (3.79, ס.ת. 0.63) ואילו הנמוך ביותר הוא של האב (3.42, ס.ת. 0.81).

אם (n=242-249)	אב (n=209-217)	בן משפחה קרוב (n=156-163)	
3.75 (1.23)	3.25 (1.39)	3.99 (1.10)	אני משתף אותו במה שעובר עלי
3.71 (1.25)	3.24 (1.36)	4.02 (1.06)	אני מרגיש שהוא מבין את מה שעובר עלי
3.81 (1.35)	3.39 (1.49)	4.05 (1.35)	ההתייחסות שלו עוזרת לי להתמודד
3.76 (1.32)	3.42 (1.41)	3.87 (1.14)	אני שבע רצון מהתגובות שלו כלפי
3.67 (1.42)	3.25 (1.45)	3.55 (1.37)	הוא נלחץ ממה שעובר עליי
3.81 (1.34)	3.55 (1.47)	4.15 (1.12)	הוא נותן לי עצות איך להתמודד
4.12 (1.27)	3.78 (1.40)	4.23 (1.12)	הוא מקשיב למה שיש לי לספר
1.73 (1.31)	2.09 (1.50)	1.84 (1.33)	הוא מעדיף לא לשמוע את מה שעובר עליי*
3.92 (1.24)	3.66 (1.51)	3.27 (1.28)	הוא מפנק אותי
3.02 (1.40)	2.99 (1.40)	3.28 (1.22)	אומר לי לא לעשות עניין ממה שקורה לי*
2.82 (1.45)	2.63 (1.42)	2.83 (1.41)	הוא מתערב יותר מדי במה שקורה לי*
3.72 (0.75)	3.42 (0.81)	3.79 (0.63)	מדד כולל

הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1 = בכלל לא נכון, 2 = לא נכון, 3 = לפעמים נכון

ולפעמים לא נכון, 4 = נכון, 5 - נכון במידה רבה מאוד; * - פריטים שעברו היפוך בעת חישוב המדד המסכם.

תמיכת חברים. מדד תמיכת החברים (לוח 4) מתחלק לשלושה תחומים: תמיכה רגשית ומידע, תמיכה מוחשית ואינטראקציות חברתיות חיוביות. תמיכה רגשית ומידע כוללים ביטויים של השפעה חיובית, הבנה ואמפטיה ועידוד להבעת רגשות, כמו גם להערכה חיובית של מתן עצות, מידע, הדרכה ומשוב. תמיכה חומרית משמעה סיוע חומרי או עזרה בהתנהלות. באינטראקציות חברתיות חיוביות הכוונה לזמינות של חברים לפעילות מהנה ולביטויי חיבה ואהבה. מהנתונים עולה כי בכל תת התחומים, הצעירים בפנימיות באופן כללי מדווחים כי הם מקבלים תמיכה חברתית במרבית הזמן או ברוב הזמן.

בתחום התמיכה הרגשית והמידע - למעלה משני שליש מהצעירים מדווחים כי תמיד או רב הזמן יש להם חבר שמבין אותם (72.5%), שמקשיב להם כאשר יש להם צורך לדבר (79.5%), ויכול לתת להם עצה טובה ומידע (כ-80%). אחוז נמוך יותר של צעירים (60%) דיווחו כי במקרה של בעיה אישית תמיד או במרבית הזמן יש להם חבר שהם יכולים לספר לו את הפחדים והדאגות האישיים ביותר שלהם או שהם רוצים מאד את עצתו.

בתחום התמיכה המוחשית- רב הצעירים מדווחים כי יש להם רב הזמן או תמיד, עזרה מחברים במקרים של השלמת חומר לימודי או הלוואת כסף (80%). לעומת זאת כשליש מהצעירים מדווחים כי רק לפעמים או לעיתים רחוקות יש להם חבר שיבוא עמם לרופא בעת הצורך או לסידורים.

בתחום האינטראקציות החברתיות החיוביות- למעלה מ-80% מהצעירים מדווחים כי בדרך כלל או תמיד יש להם חבר שהם יכולים לבלות איתו או לעשות איתו משהו של כף. עבור למעלה ממחצית הצעירים יש חבר שמגלה להם חיבה ואהבה תמיד (58.8%) או רב הזמן (21.3%), ושאוהב אותם ונותן להם הרגשה שהם נחוצים תמיד (51.6%) או רב הזמן (23.1%). ממוצעי שלושת תחומי התמיכה החברתית, ניתן ללמוד כי תחום האינטראקציות החברתיות החיוביות זוכה לממוצע הגבוה ביותר (4.30, ס.ת 0.73), בעוד שלתחום התמיכה הרגשית והמידע הממוצע הנמוך ביותר (4.13, ס.ת 0.79).

לוח 4. התפלגות תמיכת החברים (n=267-273)

האם יש לך חבר ש :	אף פעם	לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד	ממוצע	ס.ת.
תמיכה רגשית ומידע							
מקשיב לך כשאתה מרגיש צורך לדבר?	1.4	2.5	9.4	25.3	59.6	4.42	0.87
יכול לתת לך עצה טובה בזמן משבר?	1.4	2.5	15.2	19.5	59.9	4.36	0.93
כשיש לך בעיה אישית ואתה רוצה לקבל עליה עזרה. מישו שיכול לתת לך מידע, שיעזור להבין את הבעיה?	2.9	3.6	19.5	22.4	48.7	4.14	1.05
אתה יכול לסמוך עליו או לספר לו על עצמך או על בעיותיך?	4.0	3.6	14.8	17.7	57.8	4.24	1.09
אתה רוצה מאוד את העצה שלו?	3.6	2.9	28.2	25.6	37.5	3.93	1.05
אתה יכול לספר לו על הדאגות והפחדים האישיים ביותר שלך?	5.1	8.3	20.6	20.6	43.3	3.91	1.20
כשיש לך בעיה אישית, תוכל לפנות אליו כדי לקבל עצה איך להתנהג?	5.4	5.1	22.4	19.1	45.8	3.97	1.18
מבין את הבעיות שלך?	2.5	3.2	18.4	28.5	44.0	4.12	1.00
מדד מסכם תמיכה						4.13	0.79

אף פעם							לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד		
רגשית ומידע												
תמיכה מוחשית												
יכול לעזור לך בסידורים (למשל: ללכת לקנות אתך משהו גדול)?												
1.8	3.6	22.4	23.8	46.6	4.12	1.00						
יכול לעזור לך כאשר אתה חולה (למשל, להשלים חומר לימודי)?												
5.1	4.3	18.1	22.4	48.7	4.07	1.14						
יבוא אתך לרופא בעת הצורך?												
4.7	6.1	19.5	26.0	40.4	3.94	1.14						
יביא לך אוכל מחדר האוכל כשאינך יכול ללכת לאכול?												
3.6	2.5	13.4	18.1	59.9	4.31	1.04						
יכול להלוות לך כסף אם אתה זקוק לו?												
4.0	2.2	9.7	16.6	65.3	4.40	1.03						
מדד מסכם תמיכה מוחשית												
					4.16	0.76						
אינטראקציות חברתיות חיוביות												
מגלה לך חיבה ואהבה?												
2.2	3.2	13.0	21.3	58.8	4.33	0.97						
אתה יכול לבלות איתו ביחד?												
1.8	1.1	8.7	19.9	66.4	4.51	0.84						
מישהו להעביר איתו את הזמן בצורה רגועה?												
1.8	2.9	17.0	24.9	49.5	4.22	0.96						
אוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ?												
2.2	4.7	14.8	23.1	51.6	4.22	1.02						
אתה יכול לעשות איתו ביחד משהו של כיף?												
1.8	1.1	9.4	22.0	63.9	4.48	0.85						
מחבק אותך?												
מדד מסכם אינטראקציות חיוביות												
					4.30	0.73						
מדד כולל												
					4.19	0.69						

תמיכת הצוות של מסגרת ההשמה. מלוח 5 עולה כי רב הצעירים מדווחים על יחס חיובי ותמיכה מצוות הפנימייה. למעלה מ-60% מהצעירים מרגישים כי תמיד או במרבית הזמן אנשי הצוות מקשיבים להם כשיש להם צורך לדבר ונותנים להם מידע במקרה של בעיה. עם זאת, רק כ-40% מהצעירים מרגישים כי הם יכולים לשתף תמיד או לעיתים קרובות את אנשי הצוות בדאגות ובפחדים האישיים שלהם ורק 48% מדווחים כי יש לפעמים או תמיד איש צוות שהם מעוניינים בעצה שלו. עוד עולה כי עבור שליש מהצעירים רק לפעמים או לעיתים רחוקות ישנה נוכחות של איש צוות שהם מרגישים שהם יכולים לסמוך עליו או לספר לו על בעיותיהם. כשני שליש מהצעירים חשים כי ישנו איש צוות שאוהב אותם ונותן להם הרגשה שהם נחוצים וכ-60% מדווחים על איש צוות שמעניק להם תמיכה ואהבה תמיד או רב הזמן. לסיכום, מהתפלגות תשובות הצעירים נראה כי רב רובם של הצעירים מרגישים כי אנשי הצוות בפנימייה מהווים מקור לתמיכה, שעיקרה במידע ובתמיכה אינסטרומנטלית ופחות בתמיכה רגשית בנושאים וחששות יותר אישיים. עם זאת, כשליש מהצעירים מבטאים תחושה פחות חיובית לגבי התמיכה שהם מקבלים מהצוות. נראה כי רוב הצעירים מודעים לנכונות הצוות להיות להם לעזר, אך עם זאת לא תמיד בוחרים לסמוך עליהם ולשתפם בבעיות שהן אישיות יותר.

לוח 5. תמיכת צוות מסגרת הפנימייה ($n = 266-273$)

האם יש מישהו בצוות ש:	אף פעם	לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד	ממוצע	ס.ת.
מקשיב לך כשאתה מרגיש צורך לדבר?	6.5	5.8	23.1	23.5	39.7	3.85	1.20
יכול לתת לך עצה טובה בזמן משבר?	6.5	6.5	20.6	21.7	43.0	3.90	1.22
מגלה לך חיבה ואהבה?	9.4	7.6	19.1	19.9	41.5	3.79	1.32
כשיש לך בעיה אישית ואתה רוצה לקבל עליה עזרה, מישהו בצוות שיכול לתת לך מידע, שיעזור לך להבין את הבעיה?	7.2	6.5	18.4	22.7	43.0	3.90	1.24
אתה יכול לסמוך עליו או לספר לו על עצמך או על בעיותיך?	13.7	10.8	21.7	17.0	35.4	3.50	1.42
מחבק אותך?	18.1	8.7	19.5	11.9	40.1	3.48	1.53
אתה רוצה מאוד את העצה שלו?	12.3	9.4	26.0	18.4	30.0	3.46	1.35
האם יש מישהו בצוות ש:	אף פעם	לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד	ממוצע	ס.ת.
אתה יכול לספר לו על הדאגות והפחדים האישיים ביותר שלך?	14.1	12.6	27.1	17.3	26.7	3.31	1.37
כשיש לך בעיה אישית, האם יש מישהו שאתה מרגיש	12.6	6.5	23.1	18.8	37.5	3.63	1.38

							שתוכל לפנות אליו כדי לקבל עצה איך להתנהג?
1.35	3.63	34.3	22.7	22.7	5.1	12.6	מבין את הבעיות שלך?
1.29	3.85	42.6	23.5	17.3	5.8	9.4	אוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ?
1.10	3.66						מדד כולל

נטייה לאופטימיות. הצעירים השיבו על שאלון האופטימיות (Scheier, Carver, & Bridges, 1994) המצביע על נטייה אישיותית של הצעירים להעריך שמטרותיהם הרצויות יושגו או שתוצאות טובות יתרחשו בעת שהם מתמודדים עם בעיות רציניות. מנתוני הלוח עולה כי רב הצעירים מפגינים ראייה אופטימית באשר לחייהם ולתפיסת עולמם (ממוצע 11.87, ס.ת. 0.50). כ-80% מסכימים עם כך שהם אופטימיים בנוגע לעתידם, ומסכימים או מסכימים מאוד כי הם מצפים שיקרה משהו טוב במצבים בהם הם לא בטוחים מה יקרה (ראו לוח 6).

לוח 6. נטיית הצעירים לאופטימיות ($n=267-271$)

	מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים ולא מתנגד	לא מסכים	מאוד לא מסכים		
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת.
במצבים בהם אני לא בטוח מה יקרה, אני בדרך כלל מצפה שיקרה משהו טוב	46.2	32.9	13.0	4.3	1.1	1.78	0.91
אם משהו יכול להשתבש (להתקלקל) עבורי, זה יקרה*	6.1	17.3	33.2	23.8	15.9	3.27	1.12
אני תמיד אופטימי בנוגע לעתידי	44.0	34.7	11.6	5.4	0.7	1.80	0.91
אני כמעט ולא מצפה שדברים יסתדרו לי כמו שאני רוצה*	0.9	22.7	20.9	19.5	24.9	3.29	1.32
אני בקושי סומך על כך שדברים טובים יקרו לי*	9.7	14.1	17.7	25.6	30.0	3.54	1.32
באופן כללי, אני מצפה שיקרו לי יותר דברים טובים מאשר רעים	63.9	22.4	7.2	2.2	1.4	1.51	0.84
מדד כולל (סכום)						11.87	3.92

הערה. * -פריטים שעברו היפוך בעת חישוב המדד

סיכום של המשתתפים הבלתי תלויים בשלב הראשון של המחקר הכולל את הנטייה לאופטימיות של הצעירים ואת התמיכה החברתית עליה דיווחו בעת שהותם בפנימייה מעלה כי רב הצעירים אופטימיים

באשר לחייהם. התפלגות תשובותיהם באשר לתמיכה החברתית מעלה, כי הם חווים את תחושת התמיכה הגבוהה ביותר מבין המשפחה ומהאם, מקבלים תמיכה חברתית מחבריהם בפנימייה במרבית הזמן או ברוב הזמן, ורואים בצוות הפנימייה מהווים מקור לתמיכה, שעיקרה במידע ובתמיכה אינסטרומנטלית יותר מתמיכה רגשית.

התפלגות המשתנים התלויים

לאחר הצגת מאפייני המדגם והתפלגות המשתנים הבלתי תלויים המופיעים במודל, יוצגו בחלק זה ההתפלגויות של המשתנים התלויים העוסקים בתפיסת מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים וציפיות עתידם בשנה האחרונה להשמתם.

תפיסת מוכנות ליציאה לחיים עצמאיים. תפיסת המוכנות של הצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים מורכבת מהערכתם את שליטתם במיומנויות בשבעת התחומים הבאים: לימודים, עבודה, מגורים, ניהול משק בית, שמירה על הבריאות, יחסים בינאישיים והתנהגות נורמטיבית (לוח 7).

לימודים. כפי שנראה בלוח 7, כ-45% מהצעירים חושבים או בטוחים כי ידעו לבחור את מקום הלימודים ואת תחום הלימודים שירצו. אחוז נמוך יותר במעט של הצעירים (33.6%) העידו כי הם בטוחים שידעו איך להירשם ללימודים שירצו.

עבודה. הנתונים בלוח מצביעים על כך שלמעלה ממחצית מהצעירים בטוחים כי ידעו איך לחפש עבודה, יצליחו בראיון עבודה, יחזיקו מעמד בעבודה ויסתדרו עם המנהל האחראי עליהם (-56% 59.2%), אולם רק 44% מהצעירים בטוחים כי יצליחו בראיון עבודה. עוד ניתן ללמוד, כי בין המיומנויות הנדרשות בתחום עולם התעסוקה, נושא חיפוש העבודה כשעצמו הנו ההיבט בו הצעירים פחות בטוחים במיומנותם, שכן כ-10% חושבים או בטוחים שלא ידעו כיצד לחפש מקום עבודה.

מגורים. מיומנויות המגורים כוללות את יכולת הצעיר לחפש דירה ולהתנהל עם תשלומים לאחזקתה. ראשית ניתן לראות כי ביחס לשאר התחומים בלוח, תחום זה זוכה להערכות הנמוכות ביותר מצד הצעירים, רק שליש מהצעירים בטוחים כי יידעו כיצד לחפש דירה ועזרה כספית בדיוור, וכשליש חושבים כי יידעו איך להסתדר עם תשלומים ולשלם שכר דירה בזמן. ההיבט בתחום המגורים בו הצעירים הכי פחות בטוחים ביכולתם (7.2%), כולל את היכולת לחפש עזרה כספית בדיוור במקרה הצורך.

ניהול משק בית. כפי שניתן לראות מהלוח, לרב הצעירים יש ביטחון גבוה ביכולתם לנהל בעתיד את משק הבית. כ-80% מהצעירים בטוחים כי ידעו לשמור על ניקיון הדירה בה יתגוררו ולערוך קניות. אחוז נמוך יותר בטוחים ביכולתם להכין אוכל ולכבס לעצמם (74.0%) או להזמין טכנאי במקרה של תקלות בבית (67.5%).

שמירה על הבריאות. היכולת לשמור על בריאות תקינה מהווה אף היא מיומנות חשובה לקראת חיים עצמאיים. מהנתונים עולה כי רב הצעירים בטוחים כי ידעו איך לקבוע תור לרופא בעת הצורך (78.8%). אחוז נמוך יותר מהצעירים בטוחים כי ידעו כיצד לטפל בעצמם כשהיו חולים (62.8%).

יחסים בינאישיים. תחום היחסים הבינאישיים מורכב מיחסים עם חברים ומקשר רומנטי עם בת או בן זוג. על פי דיווחי הצעירים, 75.8% בטוחים כי יוכלו לעזור לחברים כשיצטרכו, וכ-66% בטוחים כי יידעו איך למצוא חברים. באשר לזוגיות, אחוז זהה מהצעירים בטוחים ביכולתם למצוא בן

או בת זוג (66.0%) וכשני שליש מהצעירים בטוחים או חושבים כי יוכלו לתת ולקבל אהבה מבני או בנות זוגם ולהקפיד על מין בטוח.

התנהגות נורמטיבית. מהלוח עולה כי באופן יחסי, הצעירים הכי בטוחים ביכולתם להימנע משימוש בסמים (77.3%) והכי פחות בטוחים ביכולתם להימנע משכרות (57.8%). כשני שליש מהצעירים חושבים או בטוחים כי יידעו איך לא להסתבך בחברה לא טובה ועם החוק.

בחינת ההבדלים בין הצעירים לצעירות בתחומי המוכנות לקראת היציאה, העלתה כי אין הבדל במדד המוכנות הכללית. אך עם זאת, צעירות דיווחו על מוכנות גבוהה יותר בתחום משק הבית ($t(270) = 2.02, p < 0.05$) ובתחום ההתנהגות הנורמטיבית ($t(270) = 2.30, p < 0.05$).

לוח 7. התפלגות הערכת מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים לפי תחומים ($n = 268-272$)

	בטוח שכן	חושב שכן	חושב שלא	בטוח שלא	לא יודע		
	1	2	3	4			
	%	%	%	%	%	ממוצע	ס.ת.
השכלה							
אם תרצה להמשיך ללמוד תדע איך לבחור מקום לימודים ואת תחום הלימודים שאתה רוצה?	40.4	45.1	9.0	3.6	1.8	1.75	0.77
אם תרצה להמשיך ללמוד תדע איך להירשם?	33.6	45.1	13.0	5.8	2.5	1.91	0.84
מדד מסכם						1.82	0.70
עבודה							
תדע איך לחפש עבודה?	56.7	31.8	7.2	2.2	2.2	1.54	0.72
תוכל להצליח בראיון עבודה?	44.8	45.5	5.4	2.5	1.8	1.65	0.70
תחזיק מעמד בעבודה?	59.2	33.9	2.9	1.4	2.5	0.63	0.63
תדע להסתדר עם אחראי עלייך?	56.0	35.7	3.6	2.2	2.5	0.67	0.67
מדד מסכם						1.53	0.53
מגורים							
תדע איך לחפש דירה?	36.8	47.3	9.7	4.0	2.2	1.80	0.77
תדע איך לחפש עזרה כספית בדיוור?	28.5	39.7	22.4	7.2	1.8	2.08	0.90

		לא יודע	בטוח שלא 4	חושב שלא 3	חושב שכן 2	בטוח שכן 1	
0.70	1.53	3.2	2.2	5.4	33.6	55.6	תדאג לשלם שכר דירה בזמן?
0.79	1.67	2.5	3.6	9.4	35.7	48.7	תדע להפקיד צ'קים ולהסתדר עם תשלומים?
0.60	1.77						מדד מסכם
ניהול משק בית							
0.62	1.25	1.8	1.1	2.2	12.6	80.9	תדע לשמור על ניקיון הדירה שתגור בה?
0.63	1.38	1.8	1.4	3.6	25.6	67.5	תדאג להזמין מישהו שיתקן נזילות או דברים מקולקלים בדירה או תדאג לתקן בעצמך?
0.54	1.25	1.8	1.1	2.2	17.0	78.0	תדע לערוך קניות של מצרכי מזון?
0.58	1.30	1.8	0.7	4.0	19.5	74.0	תדע להכין אוכל ולכבס לעצמך?
0.42	1.29						מדד מסכם
שמירה על הבריאות							
0.61	1.27	2.2	1.4	4.3	13.4	78.7	תדע איך לקבוע תור לרופא?
0.66	1.44	1.8	1.4	5.4	28.5	62.8	תדע לטפל בעצמך כשאתה חולה?
0.56	1.36						מדד מסכם
יחסים בינאישיים							
0.53	1.26	1.8	0.7	2.2	19.5	75.8	תוכל לעזור לחברים כשיצטרכו עזרה?
0.61	1.39	2.2	0.7	4.7	26.4	66.1	תדע איך למצוא חברים לבלות אתם?
0.59	1.37	3.2	0.7	3.6	26.4	66.1	תוכל למצוא בן או בת זוג כדי לצאת ולבלות אתו?
0.59	1.31	2.2	1.4	2.5	20.6	73.3	תוכל לתת ולקבל אהבה מבן או בת זוג?
0.71	1.39	2.5	3.6	2.5	22.0	69.3	תדע איך להקפיד על "מין בטוח" (שימוש בקונדום, אמצעי מניעה אחרים)?

		לא יודע	בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן	
			4	3	2	1	
0.46	1.34	מדד מסכם					
התנהגות נורמטיבית							
0.72	1.52	2.2	1.8	7.9	29.2	58.8	תדע איך לא להסתבך בחברה לא טובה?
0.81	1.56	3.6	4.7	5.8	28.2	57.8	תדע איך להימנע מלהשתכר?
0.75	1.34	2.2	4.3	4.0	12.3	77.3	תדע איך להימנע משימוש בסמים?
0.68	1.40	3.6	2.5	3.6	23.5	66.8	תדע איך לא להסתבך עם החוק?
0.58	1.46	מדד מסכם					
0.39	1.49	מדד כולל					

חששות לקראת עזיבת המסגרת. בחינת מידת החשש של הצעירים מעזיבת המסגרת נבדקה על ידי השאלה: "עד כמה את/ה מוטרד/ת מעזיבת הפנימייה ויציאה לחיים עצמאיים?" (1=מוטרד/ת מאוד ועד 5- 'מאוד לא מוטרד/ת'). מהלוח עולה כי כשליש מהצעירים מוטרדים או מוטרדים מאוד מעזיבת המסגרת ומהיציאה לחיים עצמאיים (30.7%), כשליש נוסף מדווחים שהם לא כל כך מוטרדים (30.3%) מעזיבת המסגרת והשאר מדווחים כי הם לא מוטרדים או לא מוטרדים כלל (לוח 8).

לוח 8. התפלגות המידה שבה הצעירים מוטרדים מיציאה לחיים עצמאיים (n= 266)

	N	%
מאוד מוטרד	32	11.7
מוטרד	54	20.3
לא כל כך מוטרד	84	31.6
לא מוטרד	36	13.5
מאוד לא מוטרד	61	22.9
סה"כ	266	100%

ציפיות העתיד של הצעירים. ציפיות העתיד של הצעירים נבחנו בשלושה תחומים: הישגים בעתיד, קרי, ציפיות הצעירים באשר להישגים עתידיים בתחומי הלימודים, התעסוקה, הניידות והדירוג כגון: "אשיג עבודה קבועה ויציבה", "תהייה לי השכלה אקדמית"; תחום היחסים עם המשפחה והחברים, הכולל היגדים כגון: "יהיו לי חיי נישואין טובים", "יהיו לי חברים טובים"; ותחום המתייחס לקשיים עתידיים וציפיות שליליות מהעתיד כגון: "אתגרש", "אהיה מובטל". בהתייחס לכלל התחומים ניתן לראות כי בסה"כ ציפיות הצעירים בנוגע לעתידם הן חיוביות, כאשר תחום המשפחה והחברים הנו התחום בו לצעירים הציפיות הגבוהות ביותר (1.28, ס.ת 0.36). להלן פירוט תתי התחומים כפי שמוצג בלוח 9:

הישגים בעתיד: עבודה, השכלה, דיור, ניידות ומעורבות קהילתית. בחינת הלוח מעלה כי לשיעור ניכר מהצעירים ציפיות חיוביות באשר לעתידם, בעיקר בתחומים הקשורים לתעסוקה, דיור וניידות. בין 80% ל- 90% מהצעירים בטוחים או חושבים כי בעתיד תהייה להם עבודה טובה ויציבה, דירה ורכב. עוד עולה כי אחוז נמוך יותר של צעירים בטוחים או חושבים כי ישלמו את מבחני הבגרות וירכשו השכלה אקדמית (כ-70%). קרי, כרבע מהצעירים חושבים או בטוחים שלא ישיגו תעודת בגרות וילמדו במוסד אקדמי. היבט נוסף לגביו שאלנו את הצעירים קשור למעורבות קהילתית. כ-70% מהצעירים ענו כי הם בטוחים או חושבים שיהיה להם תפקיד חשוב בקהילה.

משפחה וחברים. כפי שניתן לראות בלוח, ציפיות הצעירים לעתיד בתחום זה הן גבוהות למדי. למעלה מ- 90% מהצעירים בטוחים או חושבים כי יינשאו ויביאו לעולם ילדים במסגרת נישואין מוצלחים ושירכשו חברים טובים. ההיבט הבולט ביותר במסגרת תחום זה מתקשר דווקא לחיי ילדיהם העתידיים, כאשר אחוז הצעירים הבטוחים כי יספקו לילדיהם מקום טוב למגורים ולילדיהם יהיה טוב בחיים נמוך יותר ונע בין 74-79%.

ציפיות שליליות וקשיים. נתוני הלוח מצביעים על כך שלשיעור נמוך יחסית של הצעירים ציפיות שליליות באשר לעתידם (4-14.5%). אך עם זאת ניתן לראות שונות בין תת התחומים לגביהם הצעירים נשאלו. האחוז הגבוה ביותר של הצעירים בטוחים או חושבים שלא ייתקלו בבעיות עם המשטרה וימצאו עצמם בכלא (כ-90%). אחוז נמוך יותר מהצעירים מאמינים כי לא יהיו להם בעיות של אבטלה (כ-80%). נתון נוסף שעולה מן הלוח נוגע לבריאות הנפשית כאשר כ-15% הצעירים בטוחים או חושבים שיהיו להם קשיים נפשיים בעתיד.

לוח 9. התפלגות ציפיות הצעירים לגבי העתיד ($n = 265-271$)

בטוח שכן		חושב שכן		חושב שלא		בטוח שלא		ממוצע	ס.ת	
N	%	N	%	N	%	N	%			
הישגים בעתיד : עבודה, השכלה, דיור, ניידות ומעורבות קהילתית										
162	58.8	104	37.5	3	1.1	1	0.4	1.42	0.53	תהייה לי פרנסה טובה
146	52.7	116	41.9	9	3.2	0	0	1.49	0.56	במקומות בהם אעבוד אתקדם בדרגות
164	59.2	101	36.5	5	1.8	0	0	1.41	0.52	אשיג עבודה קבועה ויציבה
156	56.3	109	39.4	4	1.4	2	0.7	1.45	0.56	העבודה שלי תספק לי הזדמנויות להרגיש גאה בעצמי
161	51.8	99	35.7	8	2.9	1	0.4	1.44	0.57	יהיה לי מקצוע טוב
168	60.6	89	32.1	11	4.0	1	0.4	1.42	0.59	תהייה לי דירה בבעלותי
94	33.9	147	53.1	25	9.0	1	0.4	1.75	0.63	אנשים יבקשו עצה והכוונה ממני
69	24.9	125	45.1	63	22.7	10	3.6	2.05	0.80	יהיה לי תפקיד חשוב בקהילה
143	51.6	111	40.1	9	3.2	6	2.2	1.55	0.67	יהיה לי רכב חדש וטוב בבעלותי

בטוח שכן		חושב שכן		חושב שלא		בטוח שלא				
1.02	1.83	10.1	28	13.7	38	22.7	63	50.5	140	אשלים את מבחני הבגרות
0.90	1.86	6.5	18	14.4	40	34.7	96	40.8	113	תהיה לי השכלה אקדמית
0.55	1.43	0	0	2.9	8	36.1	100	58.8	163	אשיג את מה שאני רוצה לעשות בחיי
0.50	1.33	0	0	1.8	5	28.5	79	67.5	187	אהיה מרוצה מחיי
0.37	1.57									מדד מסכם הישגים בעתיד
משפחה וחברים										
0.54	1.27	1.1	3	1.8	5	19.1	53	75.5	209	יהיו לי ילדים
0.57	1.29	1.1	3	2.5	7	20.2	56	74.0	205	אתחתן
0.60	1.42	1.1	3	2.9	8	32.5	90	61.4	170	יהיו לי חיי נישואין טובים
0.46	1.19	0.7	2	0.7	2	14.8	41	81.6	226	אהיה הורה טוב
0.48	1.21	0.7	2	1.1	3	16.6	46	79.1	219	אספק לילדים שלי מקום טוב למגורים
0.52	1.27	0.7	2	1.8	5	20.2	56	74.0	205	לילדים שלי יהיה טוב בחיים
0.51	1.31	0.4	1	1.4	4	26.0	72	70.0	194	יהיו לי חברים טובים

		בטוח שכן		חושב שכן		חושב שלא		בטוח שלא		
										מדד מסכם משפחה וחברים
										ציפיות שליליות וקשיים
0.36	1.28									אהיה בכלא*
0.60	3.72	75.8	210	17.7	49	1.4	4	2.2	6	יהיו לי בעיות עם המשטרה*
0.69	3.60	65.3	181	24.9	69	2.5	7	2.9	8	יהיו לי בעיות של אבטלה*
0.75	3.28	41.2	114	43.7	121	7.9	22	3.2	9	יהיו לי קשיים נפשיים*
0.82	3.37	53.8	149	28.9	80	10.8	30	3.6	10	אתגרש*
0.81	3.27	44.0	122	41.5	115	6.5	18	5.4	15	הילדים שלי יהיו בפנימייה*
0.82	3.30	47.7	132	33.6	93	10.8	30	4.0	11	
0.46	1.57									מדד מסכם ציפיות שליליות
0.32	1.47									מדד כולל

הערה. * פריטים שעברו היפוך בחישוב המדד הכולל

ממוצע וס.ת על הסולם: 1 = בטוח שכן, 2 = חושב שכן, 3 = חושב שלא, 4 = בטוח שלא

ציפיות הצעירים באשר לשירותם הצבאי/הלאומי. ציפיות הצעירים בנוגע לשירותם הצבאי (לוח

10) מורכבות גם מהיגדים המתייחסים לאופי השרות ומהלכו התקין (ציפיות להשתלבות והתקדמות) כגון: "אתקדם בסולם הדרגות" ו"ואשרת בתפקיד קרבי", וגם להיגדים המתקשרים לקשיים ולבעיות במהלך השירות (ציפיות לקשיים) כגון: "יהיו לי בעיות כלכליות במהלך השרות הצבאי". מהלוח עולה כי כ-90% מהצעירים בטוחים או חושבים כי ישרו שירות צבאי או לאומי מלא וכי השרות יתרום להם בהמשך החיים. כ-70% מהצעירים בטוחים או חושבים שירכשו מקצוע בעת השירות הצבאי, רק שליש מהצעירים בטוחים כי ימלאו תפקיד קרבי (33.2%) וכחמישית חושבים שישרתו ביחידה מיוחדת במהלך שירותם הצבאי (20.2%) באשר לקשיים שייתכנו במהלך השירות, ניתן לראות כי כשליש מהצעירים בטוחים או חושבים שיהיו להם בעיות משמעת בצבא, מחציתם בטוחים או חושבים כי יהיו להם בעיות כלכליות במהלך השרות וכשליש מהצעירים בטוחים או חושבים שיהיו להם בעיות מגורים. עוד עולה כי 20% מהצעירים במדגם בטוחים או חושבים כי יהיו להם קשיים נפשיים במהלך תקופה זו.

לוח 10. ציפיות הצעירים בנוגע לשירותם הצבאי/הלאומי (n=244-262)

בטוח שכן		חושב שכן		חושב שלא		בטוח שלא		ממוצע	ס.ת	
N	%	N	%	N	%	N	%			
ציפיות להשתלבות והתקדמות										
206	74.4	45	16.2	7	2.5	2	0.7	1.25	0.53	אשלים שירות צבאי/לאומי מלא
78	28.2	119	43.0	49	17.7	15	5.4	2.00	0.84	ארכוש לי מקצוע בעת השירות הצבאי/לאומי
161	58.1	83	30.0	16	5.8	2	0.7	1.46	0.64	השירות הצבאי/לאומי יתרום לי בחיים
116	41.9	123	44.4	16	5.8	5	1.8	1.65	0.68	אמלא את תפקידי בשירות הצבאי/לאומי בהצטיינות
92	33.2	45	16.2	46	16.6	61	22.0	2.31	1.12	אשרת ביחידה קרבית בצבא
67	24.2	56	20.2	55	19.9	68	24.5	2.50	1.16	אתנדב לשרת ביחידה מיוחדת
139	50.2	110	39.7	8	2.9	4	1.4	1.53	0.63	יהיו לי חברים טובים מהצבא/שירות לאומי
74	26.7	108	39.0	38	13.7	24	8.7	2.05	0.92	אתקדם בסולם הדרגות
46	16.6	97	35.0	60	21.7	42	15.2	2.40	0.98	אהיה קצין בצבא
								1.88	0.52	מדד מסכם
ציפיות לקשיים										
47	17.0	93	33.6	97	35.0	25	9.0	2.38	0.88	יהיו לי בעיות כלכליות בעת השירות הצבאי/לאומי*
27	9.7	57	20.6	98	35.4	77	27.8	2.87	0.96	יהיו לי בעיות מגורים בעת השירות הצבאי/לאומי*
19	6.9	41	14.8	77	27.8	123	44.4	3.17	0.94	יהיו לי קשיים נפשיים בעת השירות הצבאי/לאומי*

0.94	2.93	29.6	82	37.2	103	18.1	50	9.0	25	יהיו לי קשיים פיזיים בעת השירות הצבאי/לאומי*
0.99	2.93	33.6	93	30.7	85	19.5	54	10.1	28	יהיו לי בעיות משמעת בעת השירות הצבאי/לאומי*
0.62	2.14									מדד מסכם
0.42	1.98									מדד כולל

הערה. * פריטים שעברו היפוך בחישוב המדד הכולל

ממוצע וס.ת על הסולם: 1 = בטוח שכן, 2 = חושב שכן, 3 = חושב שלא, 4 = בטוח שלא

סיכום ממצאי המשתנים התלויים במודל המחקר מעלה כי התחומים בהם הצעירים חשים שהם מוכנים יותר לחיים עצמאיים הנם תחומי המגורים, הבריאות והיחסים הבינאישיים, ואילו התחומים בהם הם בטוחים פחות במיומנויותיהם הנם תחומי ניהול משק הבית, העבודה וההשכלה. לרב הצעירים ציפיות חיוביות באשר לעתידם במיוחד בתחום המשפחה והחברים. אך עם זאת דיווחו הצעירים גם על ציפיות עתיד שליליות. למשל כרבע מהצעירים חושבים או בטוחים שלא ישיגו תעודת בגרות וילמדו במוסד אקדמי וכ-15% מהצעירים חושבים או בטוחים שיהיו להם קשיים נפשיים בעתיד.

בחינת השערות המחקר על קשרים בין משתני המחקר

השערות המחקר בשלב הראשון של איסוף הנתונים, התמקדו בקשר שבין משתני המודל למצב הצעירים על סף המעבר לחיים עצמאיים. על מנת להקל על הקריאה והבנת התמונה הרחבה של הממצאים, כל משתנה סומן באות באנגלית על גבי מודל המחקר, וחיבור אותיות המשתנים מבטא את הקשרים במודל המחקר (ראו נספח 1). המשתנים הבלתי תלויים כוללים את מאפייניהם האישיים של הצעירים (נטייה לאופטימיות ומגדר) ומאפייני התמיכה החברתית של הצעירים (תמיכת המשפחה, החברים וצוות מסגרת ההשמה), והמשתנים התלויים כוללים את מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים, ציפיותיהם וחששותיהם לקראת עזיבת המסגרת. להלן ממצאי השערות המחקר:

א. האם צעירות ידווחו על חששות רבים יותר לעזיבת המסגרת מאשר הצעירים? לא נמצא קשר בין המגדר למידת החשש מעזיבה. הן בקרב הבנות והן בקרב הבנים כשליש מדווחים כי הם אינם מוטרדים כל כך או לא מוטרדים מעזיבת הפנימייה (בנות - 30.8%, בנים - 29.4%), ו-30% מהבנים ו-29.8% מהבנות מדווחים כי הם מוטרדים או מוטרדים מאוד מעזיבת הפנימייה. הצעירים דיווחו על ממוצע חשש מעזיבה ($M = 1.50, SD = 0.42$) דומה לזה של הצעירות ($M = 1.47, SD = 0.36$) פער קטן זה לא נמצא מובהק ($t(258) = 0.53, p > 0.05$).

ב. ימצא קשר חיובי בין נטייתם של הצעירים לאופטימיות לבין מוכנותם ליציאה. השערה זו אוששה ונמצא קשר חיובי וחזק בין נטייתם לאופטימיות למדד המסכם של מוכנות ליציאה ($r = 0.457, p < 0.01$). בחינת הקשר שבין הנטייה לאופטימיות לתת התחומים של מוכנות הצעירים מעלה כי ישנם קשרים חיוביים ומובהקים, בכל תת התחומים שבכלי: השכלה ($r = 0.233, p < 0.01$), מגורים ($r = 0.375, p < 0.01$), עבודה ($r = 0.385, p < 0.01$), ניהול משק הבית ($r = 0.332, p < 0.01$), שמירה על

הבריאות ($r = 0.354, p < 0.01$), יחסים בינאישיים ($r = 0.399, p < 0.01$) והתנהגות נורמטיבית ($r = 0.277, p < 0.01$). (BM).

ג. יימצא קשר חיובי בין התמיכה המשפחתית של הצעירים לבין מוכנותם ליציאה. השערה אוששה חלקית. על פי הממצאים אין קשר בין תמיכת האב ותמיכת בן המשפחה למוכנות הצעיר, וישנו קשר חלש אך מובהק בין תמיכת האם לתפיסת המוכנות של הצעירים ($r = -0.186, p < 0.01$) קרי, ככל שקשר הצעיר עם האם חיובי יותר, מוכנותו ליציאה לחיים עצמאיים מעט גבוהה יותר (CH).

ד. יימצא קשר חיובי בין תמיכת החברים של הצעירים למוכנותם ליציאה. השערה זו אוששה. נמצא קשר בינוני ומובהק בין תפיסת התמיכה של חברי הצעיר לתפיסת מוכנותו ליציאה ($r = -0.356, p < 0.01$) קרי, ככל שקשר הצעיר עם חבריו חיובי יותר, הוא חש מוכן יותר ליציאה לחיים עצמאיים (DH).

ה. יימצא קשר חיובי בין תמיכת הצוות במסגרת ההשמה לבין מוכנות הצעירים. השערה זו אוששה. נמצא קשר בינוני ומובהק בין תפיסת התמיכה של הצעירים את תמיכת אנשי הצוות למוכנותם ליציאה ($r = -0.215, p < 0.01$) קרי, ככל שקשר הצעיר עם צוות הפנימייה חיובי יותר, מוכנותו ליציאה גבוהה יותר (EH).

ו. יימצא קשר חיובי בין ציפיות עתידם של הצעירים לבין מוכנותם ליציאה. השערה זו אוששה. נמצא קשר חיובי חזק ומובהק בין ציפיות חיוביות של הצעירים לעתיד לתפיסת מוכנות גבוהה יותר לקראת עזיבה ($r = 0.51, p < 0.01$). בחינת הקשר שבין ציפיות העתיד של הצעירים לתתי התחומים במדד המוכנות, מעלה כי יש קשר חיובי מובהק הנע מבינוני לחזק בכל תת התחומים: השכלה ($r = 0.303, p < 0.01$), מגורים ($r = 0.374, p < 0.01$), עבודה ($r = 0.389, p < 0.01$), ניהול משק הבית ($r = 0.368, p < 0.01$), שמירה על הבריאות ($r = 0.357, p < 0.01$), יחסים בינאישיים ($r = 0.436, p < 0.01$) והתנהגות נורמטיבית ($r = 0.391, p < 0.01$). (FH).

ניבוי מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים, ציפיות עתידם וחששותיהם לקראת עזיבת המסגרת: תרומתם של משתני הרקע, האישיות והתמיכה החברתית

בחלק זה מוצגת סידרה של משוואות רגרסיה היררכית עבור כל אחד מהמשתנים התלויים שנבחנו בחלק זה של המחקר: מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים, ציפיות עתידם וחששותיהם לקראת עזיבת המסגרת. בכל אחת מהמשוואות הוכנסו המשתנים הבלתי תלויים, בסדר ההיררכי הבא:

- א. בשלב הראשון הוכנס משתנה הרקע מגדר.
- ב. בשלב השני הוכנס משתנה האישיות נטייה לאופטימיות.
- ג. בשלב השלישי הוכנסו גורמי משתני התמיכה המשפחתית הכוללים את תמיכת האם ותמיכת האב. מכיוון שרק קבוצה קטנה יחסית ענתה על השאלות הקשורות לבן משפחה קרוב נוסף להורים, לא נכלל משתנה זה בניתוחי הרגרסיה.
- ד. בשלב הרביעי הוכנס משתנה התמיכה הבלתי פורמאלית המתייחס לתמיכת החברים.
- ה. בשלב האחרון הוכנס משתנה רשת התמיכה הפורמאלית המתייחס לתמיכת צוות מסגרת ההשמה.

כמו כן, בעבור המשתנים התלויים של תפיסת העתיד וחששות מעזיבת המסגרת, הוכנס המשתנה מוכנות ליציאה לחיים עצמאיים כשלב נוסף ואחרון, במטרה לבחון האם לתחושת הצעיר שהוא מוכן לחיים עצמאיים יש תרומה לניבוי חששותיו מהעזיבה של הפנימייה ולציפיות עתידו, מעל ומעבר לשאר המשתנים שהוכנסו.

לוח 11. רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל מוכנות לחיים עצמאיים- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	
משתני רקע					
0.05-	0.09-	0.10-	0.08-	-0.07	מגדר
משתני אישיות					
***0.46	***0.44	***0.37	***0.36		נטייה לאופטימיות
רשת התמיכה המשפחתית					
		-0.07	-0.06	-0.06	קשר עם האם
		-0.01	-0.00	-0.00	קשר עם האב
רשת התמיכה החברתית הלא פורמאלית					
			**0.18-	**0.16	תמיכת החברים
רשת התמיכה החברתית הפורמאלית					
				-0.08	תמיכת מסגרת צוות ההשמה
סיכום המודל					
F(1,203)=	F(2,202)=	F(4,200)=	F(5,199)=	F(6,198)=	מובהקות משוואת הרגרסיה
0.60	28.55	13.42	6.14	11.50	
	***	***	***	***	
0.003	0.219	0.225	0.252	0.258	R Square
0.003	***0.216	0.007	***0.027	0.006	R Square Change

* $p < 0.05$. ** $p < 0.01$. *** $p < 0.001$

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 26% מהשונות של המדד מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים ($F(6,198) = 11.50, p < 0.001$). במשוואה זו ניתן לראות כי לא כל המשתנים נמצאו כתורמים לניבוי המדד ושלמשתנים אופטימיות ותמיכת החברים התרומה הבולטת ביותר לניבוי מוכנות הצעירים ליציאה. התרומה של משתני רשת התמיכה המשפחתית בניבוי המוכנות הנה נמוכה ואינה מובהקת. למשתני התמיכה החברתית הייתה תרומה מובהקת להסבר השונות במשתנה התלוי, זאת מעבר למשתני הרקע והאישיות והתמיכה המשפחתית.

לוח 12: רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל ציפיות העתיד- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6	
משתני רקע						
0.06-	0.11-	*-0.12	0.10-	0.11-	-0.09	מגדר
משתני אישיות						
***0.54	***0.51	***0.47	***0.47	***0.36		נטייה לאופטימיות
רשת התמיכה המשפחתית						
	-0.07	-0.06	-0.06	-0.06	-0.06	קשר עם האם
	-0.04	-0.04	-0.04	-0.04	-0.04	קשר עם האב
רשת התמיכה החברתית הלא פורמאלית						
		-0.10	-0.11	-0.06		תמיכת החברים
רשת התמיכה החברתית הפורמאלית						
			0.04	0.06		תמיכת מסגרת צוות ההשמה
				***0.31		תחושת מוכנות ליציאה
סיכום המודל						
F(1,203)=	F(2,202)=	F(4,200)=	F(5,199)=	F(6,198)=	F(7,197)=	מובהקות משוואת הרגרסיה
0.74	***41.81	***21.69	***18.04	***15.06	***17.64	
0.004	0.293	0.303	0.312	0.313	0.385	R Square
0.004	***0.289	0.010	0.009	0.001	***0.072	R Square Change

*** $p < 0.001$. ** $p < 0.01$. * $p < 0.05$.

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים 38.5% מהשונות של מדד ציפיות העתיד של הצעירים ($F(7,197) = 17.64, p < 0.0001$). למשתנים נטייה לאופטימיות ולמוכנות ליציאה המשקל הרב ביותר בניבוי ציפיות העתיד של הצעירים. עוד ניתן ללמוד כי התרומה של משתני רשת התמיכה המשפחתית והחברתית בניבוי תפיסת העתיד הנה נמוכה ואינה מובהקת. לעומת זאת לתחושת המוכנות תרומה מובהקת בציפיות העתיד של הצעירים והיא תורמת כ- 7% בהסבר השונות של תפיסת העתיד.

לוח 13. רגרסיה מרובה היררכית של המדד חשש מיציאה- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6	
משתני רקע						
0.00-	0.01-	0.01-	0.01-	0.03-	-0.02	מגדר
משתני אישיות						
	-0.09	-0.04	-0.05	-0.06	-0.02	נטייה לאופטימיות
רשת התמיכה המשפחתית						
		*0.17	*0.17	*0.17	*0.16	קשר עם האם
		0.03	0.03	0.03	0.03	קשר עם האב
רשת התמיכה החברתית הלא פורמאלית						
			0.01	0.03	0.01	תמיכת החברים
רשת התמיכה החברתית הפורמאלית						
				*-0.16	*0.17	תמיכת מסגרת צוות ההשמה
					1.12	תחושת מוכנות ליציאה
סיכום המודל						
F(1,203)= 0.02	F(2,202)= 0.85	F(4,200)= 2.21	F(5,199)= 1.77	F(6,198)= *2.31	F(7,197)= *2.32	מובהקות משוואת הרגרסיה
0.000	0.008	0.042	0.043	0.066	0.076	R Square
0.000	0.008	*0.034	0.000	*0.023	0.011	R Square

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6
Change					
$p < 0.01$. ** $p < 0.05$. *					

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים רק כ- 8% מהשונות בחששות של הצעירים מפני היציאה מהפנימייה. במשוואה זו ניתן לראות כי למעט תמיכת האם ותמיכת צוות מסגרת ההשמה, כל שאר המשתנים לא נמצאו כתורמים באופן מובהק לניבוי המדד.

ממצאי המחקר בשלב השני: שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים

תאור המדגם כשנה לאחר יציאת הצעירים לחיים עצמאיים. מדגם הצעירים כשנה לאחר מעברם לחיים עצמאיים כלל 236 צעירים וצעירות (60.6% צעירים ו-39.4% צעירות) מתוך 277 צעירים שרואיינו בשלב הראשון (שיעור השבה של 85.2%). מכלל הצעירים שרואינו בשלב הראשון, 10 צעירים סירבו להתראיין בפעם השנייה, 19 צעירים לא אותרו ו-6 אותרו אולם לא השלימו את הראיון במלואו. בחינת ההבדלים בין קבוצת הצעירים שרואיינו בפעם השנייה לזו שלא רואינו מעלה כי אין הבדלים מובהקים במאפייני הרקע שלהם הכוללים את ארץ לידתם, סוג הפנימייה בה היו ומספר השנים בהן שהו בפנימייה. כמו כן, לא נמצאו הבדלים בין שתי הקבוצות בציפיות העתיד, מידת החשש שלהם מעזיבת הפנימייה, בנטייתם לאופטימיות, מוכנותם לחיים עצמאיים והתמיכה החברתית עליה דיווחו.

בעת הראיון הטלפוני שנערך כשנה לאחר עזיבת הפנימייה, כל הצעירים היו רווקים למעט שתי צעירות וצעיר שנישאו ולהם ילד אחד. צעירה נוספת דיווחה כי היא מאורסת וצעיר נוסף דיווח כי הוא אב לילד אך אינו מגדל אותו או נשוי לאם. לכמעט מחצית מהבוגרים יש בן או בת זוג (39%).

בחינת מצבם הנוכחי של הצעירים מעלה כי רובם השתלבו במסגרות שונות (לוח 14): 145 מתוכם התגייסו לשירות צבאי (61.4%) או לאומי (8.9%), שמונה שוהים במכינה קדם צבאית ושמונה התנדבו לשנת שירות. כמו כן, מספר צעירים (7.6%) המשיכו למסגרות לימודיות כגון: מכונאות רכב, השלמת בגריות, עתודה או אלקטרוניקה, בעוד שכ-12% השתלבו במסגרות תעסוקתיות שונות כגון: מפעלים, אבטחה, מסעדות וכד'. ארבעה צעירים דיווחו על העדר עיסוק קבוע (2.5%), אחד עקב פציעה במהלך השרות הצבאי, אחד בעקבות פיטורים שהתרחשו כשלושה חודשים לפני הראיון, צעירה נוספת בעקבות פטור משרות צבאי וצעירה אחרת שהתה באותה העת בחופשת לידה.

מתוך כלל הצעירים שרואיינו 46 (16.6% ממי שלא היו בצבא), הצהירו כי בכוונתם להתגייס לצבא או לשירות הלאומי ו-19 הצהירו כי אין בכוונתם להתגייס כלל. מתוכם, 16 טענו כי הצבא בחר שלא לגייסם (פטור) בשל אי התאמה ובעיות רפואיות או שצה"ל דוחה את גיוסם והם בתהליכים מול המערכת הצבאית (למשל עקב גיל מאוחר או העדר אזרחות), בעוד ששלושה טענו כי בחרו מרצונם שלא להתגייס. ארבעה צעירים דיווחו כי התגייסו לצבא אך עזבו במהלך השרות, שלושה בשל קשיים בהסתגלות ואחת בעקבות הריון.

לוח 14. העיסוק המרכזי של הצעירים שנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים (N = 236)

מהו העיסוק המרכזי שלכם כיום?	N	%
------------------------------	---	---

מהו העיסוק המרכזי שלך כיום?	N	%
משרת בצה"ל	145	61.7
עובד	29	10.3
בשירות לאומי	21	8.9
לומד	18	7.7
שנת שירות	8	3.4
מכינה קדם צבאית	8	3.4
אין עיסוק קבוע	6	2.5

התפלגות המשתנים במודל בשלב השני. מערך המחקר הנוכחי הנו כאמור בעל שתי נקודות זמן. כאשר בשלב הראשון רואינו הצעירים בשנה האחרונה להשמתם בפנימייה ובשלב השני כשנה לאחר מכן. בפרק זה אציג את מערך המשתנים כשנה לאחר עזיבת הפנימייה. פרק זה על התפלגות המשתנים יכלול שלושה תחומים מרכזיים:

1. חווית המעבר לחיים עצמאיים- בתקופה הראשונה לאחר היציאה מהפנימייה.
2. מאפייני התמיכה החברתית של הצעירים- שנה לאחר היציאה: תמיכת ההורים, החברים ומסגרת השהות העיקרית אליה הם שייכים (צבא/שרות לאומי/מכינה/עבודה). כמו כן, אציג ואציין אם ואילו הבדלים ושינויים התרחשו בתמיכה החברתית בין השנה ששהו בפנימייה לשנה אחרי יציאתם לעצמאות על פי דיווחי הצעירים.
3. הישגי/תפקוד הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים- התנסויותיהם והסתגלותם של הצעירים לתחומים המרכזיים בחייהם לאחר המעבר הכוללים את: הישגיהם הלימודיים, מגוריהם, תעסוקתם ומצבם הכלכלי, הסתגלותם למסגרת העיקרית בה השתלבו והתנהגויות סיכון. כמו כן יתוארו שביעות רצונם מהחיים ורווחתם הנפשית.

חווית המעבר לחיים עצמאיים. הסתכלות רטרוספקטיבית על תקופת השהייה בפנימייה מצד הצעירים העלתה כי מעטים הגדירו אותה כ"חוויה לא טובה" או "לא טובה בכלל" (1.8%), אחדים כ"חוויה לא כל כך טובה" (3.6%) ורבים כ"חוויה טובה או טובה מאוד" (78.3%). הצעירים נשאלו באשר למה שעשו מיד לאחר שסיימו את הפנימייה. מתשובותיהם ניתן ללמוד כי כמחציתם החלו לעבוד מיד או בסמוך לעזיבתם את הפנימייה (50.6%), כ-15% השתלבו מיד במסגרת כגון: צבא, שרות לאומי או לימודים ומספר דומה (13%) דיווח כי במהלך זמן זה טיילו, בילו עם חברים ונחו. מספר נמוך יחסית של צעירים דיווחו כי לא חיפשו עבודה ולא מצאו (8.4%) או ששהו בבית בשעמום וחוסר מעש (5.9%).

מעשיהם של צעירים אלו בתקופה קצרה זו מעלים גם מצבים מורכבים יותר כגון צעירים שהשתלבו במסגרות ומיד עזבו בשל קשיי הסתגלות או בעיות כלכליות. כך למשל ציינו מספר צעירים (5.5%): "הלכתי ל"ג-י"ד ועזבתי כי לא הסתדר כלכלית ולא יכולתי לעבוד תוך כדי"; "ניסיתי להמשיך

ללמוד בישיבה לתעודת הוראה, היו בעיות כלכליות בבית ולכן לא המשכתי והלכתי לעבוד". מצבים ייחודים נוספים כוללים צעירים ששהו בבית בשל מצבים בריאותיים שונים.

לוח 16 מציג את חווית המעבר לחיים עצמאיים. הצעירים נשאלו באשר למידת הקושי במעבר לחיים עצמאיים. מסך תשובותיהם ניתן לראות כי עצם המעבר והיציאה מהפנימייה הוגדר על ידי 33.7% כ"דיי קל" או "קל מאוד", 28.7% טענו כי המעבר היה "לא כל כך קשה", אולם מספר לא מבוטל של צעירים (87) המהווים 36.7% מכלל הצעירים במדגם, הגדירו את התקופה כ"דיי קשה" או "קשה מאוד".

לוח 15. התפלגות תחושות הצעירים במעבר מהפנימייה לחיים עצמאיים ($n = 235$)

איך היה בשבילך המעבר היציאה מהפנימייה?	צעירים $n = 146$	צעירות $n = 89$	סה"כ
קשה מאוד	8.1	6.8	14.8
דיי קשה	11.9	10.2	21.9
לא כל כך קשה	20.0	8.9	28.7
דיי קל	11.5	6.4	17.7
קל מאוד	10.6	5.5	16.0
ממוצע	3.08	2.83	2.98
ס.ת	1.26	1.31	1.28

הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1=קשה מאוד, 2=דיי קשה, 3=לא כל כך קשה,

4 = דיי קל, 5= קל מאוד

תמיכה חברתית מיד לאחר המעבר. לוח 16 מציג את התפלגות תשובות הצעירים באשר

למידת התמיכה המיידית שהייתה זמינה עבורם בתקופת המעבר. כפי שעולה מהלוח, למרבית הצעירים היה אדם שעמו יוכלו היו לדבר על בעיותיהם רב הזמן או תמיד (כ-70%), בעוד שעבור כשליש מהצעירים, נוכחות של אדם איתו יוכלו לשתף בקשיים הייתה זמינה רק לפעמים, לעיתים רחוקות או אף פעם לא. כמו כן, בתקופה זו, היה לצעירים משהו עמו יכלו לבלות רב הזמן או תמיד (76.4%).

הצעירים נשאלו האם בתקופה הראשונה לאחר סיום הפנימייה, היה להם משהו איתו יכלו לדבר על בעיותיהם. האנשים אותם ציינו הצעירים היו בעיקר בני משפחה, חברים ואנשי צוות שונים מהפנימייה. כך למשל כשליש מהצעירים ציינו כי שיתפו בקשייהם קרוב משפחה כאם, אב, אחאים, סבתא וכד'. אחוז גבוה יותר שיתף חברים ממסגרות שונות (44.3%), וכ-20% דיווחו כי שיתפו אנשי צוות שונים מהפנימייה כגון: מדריך, מנהל, אם בית ועו"ס. מספר צעירים מועט (6%) דיווח על גורמים אחרים כגון, עו"סים בפרויקט ההמשך גשר ולמרחב, פסיכולוגית, הורי חבר, שכן וכד'. עוד נמצא, כי 20% ציינו יותר מאדם אחד אותו יכלו לשתף בבעיות עימן התמודדו לאחר המעבר.

לוח 16. התפלגות מידת התמיכה במעבר לחיים עצמאיים ($n=233-234$)

		5	4	3	2	1	
		תמיד	רב הזמן	לפעמים	לעיתים רחוקות	אף פעם	
האם בתקופה שלאחר סיום הפנימייה היה לך מישחו:	ס.ת	%	%	%	%	%	
שיכולת לספר לו על הבעיות שלך?	1.37	4.07	59.9	11.0	11.8	5.5	10.1
שיכולת לבלות איתו ביחד?	1.45	4.20	57.0	19.4	12.2	5.5	4.6

הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1=אף פעם, 2=לעיתים רחוקות, 3=לפעמים, 4= מרבית הזמן, 5= תמיד.

חוויות חיוביות ושליטיות בתקופת המעבר: ניתוח תמות. בנוסף לשאלות הסגורות והממוקדות בעת העזיבה, הצעירים נשאלו שאלות המזמינות אותם לספר ולשתף באשר לתחושותיהם וחוויותיהם במהלך התקופה הקרובה ליציאתם מהפנימייה לחיים עצמאיים: מהם הדברים הטובים בתקופת המעבר ומהם הדברים הקשים.

תשובות הצעירים נותחו באמצעות ניתוח "ניתוח תוכן כמותי", בו שתי קוראות, אני ודוקטורנטית נוספת זיהינו תמות מרכזיות ולאחר הסכמה על קידודן, פירטתי אותן והן מובאות כעת על פי מידת שכיחותן. חשוב לציין כי על מנת להימנע מחזרתיות וחוסר ייצוג פורפורציונלי, כל צעיר נספר פעם אחת על פי התמה המרכזית שהעלה, במידה וציין שתי תמות משמעותיות או יותר, תשובתו נכנסה לקטגוריה המוגדרת כ"שילוב של קשיים". מניתוח השאלה הפתוחה לפיה נשאלו הצעירים באשר לדברים טובים שקרו להם לאחר שיצאו מהפנימייה עולות מספר תמות מרכזיות הכוללות תחושות פנימיות של חופשיות ופרטיות, בגרות והעצמה לצד חיזוק קשרים בינאישיים:

חופש ושחרור מגבולות ומחוקי הפנימייה. הצעירים (כ-30%) ציינו את החופש והשחרור מגבולות ומחוקי הפנימייה כאחד מהדברים הטובים במעבר לחיים עצמאיים. העובדה שמתאפשר להם להיות אדונים לעצמם ולזמנם. כדבריי הצעירים: "אין הגבלות זמן, אפשר לצאת מתי שמתחשק ולא צריך לתת דין וחשבון לאף אחד"; "אני חושבת שהעניין של ללכת לאן שאני רוצה בלי לשאול אף אחד, הלכתי לישון מתי שבא לי, יכולתי לצאת לאן שאני רוצה..." "היה לי כיף החופש הזה, להיות לבד בלי מסגרת". ושתי צעירות אחרות תיארו זאת: "חופשיות, אף אחד לא אחראי עליי, תבואי, תעשי וכד'...אני אחראית על הזמן שלי, חוזרת מהעבודה ועושה מה שאני רוצה"; "שאין מסגרת ואפשר לקום מתי שרוצים ולעשות מה שרוצים ואין זמנים. יש לי את החופש שלי ואני עושה סידורים לעצמי".

תחושת עצמאות ובגרות. קבוצה נוספת של צעירים (כ-20%) שיתפו כי בעצם עזיבת הפנימייה והמעבר לחיים עצמאיים הם השיגו עצמאות: "הדברים הטובים הם העצמאות לדעת להסתדר בכוחות עצמך", וצינו כי מתוך תהליך זה הצליחו להתנסות בחוויות חדשות שהובילו לתחושות חיוביות לגבי עצמם ובמידה מסוימת אף העצימו אותם, כפי ששיתפו מספר צעירות: "השגתי בגרות. למדתי להתמודד עם דברים, למדתי להיות עצמאית, לארגן את הכסף בעצמי ולהיות עצמאית"; "היה טוב לעבוד ולהסתדר לבד ולראות שזה אפשרי לחיות ולשרוד"...; "הייתי עצמאית, התחלתי שנת שרות גיליתי על עצמי דברים שלא ידעתי, יש אחריות ולא רק מפילה דברים על ההורים שלי. יותר בוגרת".

קושי להיזכר בחוויה חיובית. כ-20% מהצעירים לא הצליחו למצוא שום דבר חיובי וטוב שהתרחש בתקופת המעבר, ומתארים תקופה זו כתקופה קשה בה הכול היה רע, או כתקופה משעממת שלא היה מה לעשות בה. אם בשל ההרגל למסגרת: "התרגלתי לפנימייה ככה שלא היה הכי טוב. בבית היה שונה רק עבודה ובית"; "החודשיים שמיד אחרי סיום הפנימייה היו די קשים. לא זוכרת דברים טובים". או בשל הקושי בפרידה: "לא היו דברים טובים זה קשה שהיינו חברים וכולם מתפזרים".

חזרה לבית. הצעירים (כ-20%) ציינו כחוויה חיובית את עצם החזרה לבית ולקשר עם המשפחה והחברים הישנים ודיברו על תקופה בה יש להם זמן ואפשרות לנוח כדי לחשוב על העתיד וליהנות מבילויים עד תקופת הגיוס: "היה טוב פשוט להיות בבית. להיות בבית לאכול אוכל של בית וזמן פנוי לעצמי...התגעגעתי מאוד והיה כיף פשוט להיות בבית".

מינוף ניסיון השהות בפנימייה להסתגלות מחודשת. בחינת תשובות הצעירים באשר לדברים טובים שקרו בתקופה לאחר סיום הפנימייה מעלה כי חלק מהצעירים עשו הפרדה בין החוויה המיידית עם סיום הפנימייה, זמן בו היו חסרי מסגרת לחלוטין, לבין פרק הזמן שבו השתלבו במסגרת חדשה. נמצא כי מספר צעירים (כ-7%) הצליחו למנף את ה"ניסיון" שלהם כחניכי פנימייה להסתדר במסגרות חדשות בהן מצאו קווי דמיון ארגוניים ובאופן זה חשו כי הדבר תרם לחוויה חיובית מבחינתם במעבר לחיים עצמאיים. דוגמא לכך הנה הצעירים שהקבילו בין דרישות המסגרת הצבאית לדרישות הפנימייה: "כשהתחלתי את הצבא, אז העצמאות והמסגרת שהפנימייה נתנה לי עזרו לי בתקופה הזו"; "בפנימייה מרגישים כל הזמן בתוך קופסא. זה דומה לצבא... זה עזר לי גם בצבא"; "לצאת לחיים הגדולים יש אחריות, הפנימייה תרמה לי הרבה ידע והרגשתי שאני יוצאת עם ידע רב"; "לראות שלמדתי מכל מה שנתנו לי וכל הכלים שאספתי שם ואני יודע להשתמש בהם בחוץ לבד". תשובות צעירים אלו העידו כי רכישת הכלים בעבר תרמה להם לחוויה חיובית לאחר המעבר והעניקה להם ביטחון שתורגם לחוויות טובות.

ניתוח השאלה בה נתבקשו הצעירים לספר על הדברים הקשים שחווי בתקופה שלאחר המעבר, מעלה תמונה הכוללת היבטים שונים ורב ממדיים. אציין כי כ-20% מהצעירים לא זכרו חוויות שליליות מהמעבר ותיארו כי הכול היה רגיל עבורם או שכלל לא היה קשה. אולם עבור שאר הבוגרים, רב הקושי במעבר היה טמון בעזיבת השגרה כפי שהכירו עד כה ובהסתגלות למציאות אחרת. ברמה העמוקה יותר של דבריהם עולה הרגשה של עזיבת הבית והמסגרת שסיפקה את כל צרכיהם. כפי שתיארה אחת הצעירות: "היה לי שוק שאין יותר פנימייה, לא לנסוע אליה. הייתי רגילה לנסוע לשם והייתי בהלם שאני לא נוסעת, לא אורזת את התיק ואין מה לעשות". רבים מהצעירים תיארו מצבי קושי המורכבים משילוב של מספר קשיים אותם אתאר בהמשך, לפי מידת שכיחות הופעתם:

פרידה מצוות ומחברים. נראה כי בין הנושאים המרכזיים הקשים לצעירים במעבר היה עצם הפרידה מהצוות ומהחברים. כ-30% מהצעירים שיתפו במורכבות שבעזיבת מסגרת בה שהו שנים רבות, בגעגועים להווי החברתי בפנימייה אותו למדו להכיר ולאהוב הכולל את החברים ואנשי הצוות והמסגרת בכללותה, לצד החוויה של פרידה ממקום שנתפס עבורם כבית ועבור חלקם אף היה הדבר הקרוב ביותר לבית. ההתמודדות הנגזרת מקושי זה כללה את הניתוק הפיסי מהחברים ועצם העובדה שקיים מרחק גיאוגרפי שעליו היה קשה להם לגשר לאחר שכל צעיר פנה לדרכו, וגם את ההתנסות בחוויות חדשות, מרגשות ולעיתים קשות בלי החברים והצוות אליהם היו רגילים: "היה געגועים למקום ולמי שהיה שם איתי"; "את חיה במקום כלשהוא המון זמן ועם חברה ואנשים ופתאום צריך להיפרד זה לא קל לאף אחד"; "בפנימייה היו לי חברים ממש טובים שהתחברתי אליהם והיה מוזר פתאום להיות בלעדיהם". עוד בהקשר זה עלתה תחושת הניתוק המידי מהרגלים שונים שהיו מנת חלקם כחניכים ובמידה מסוימת

העניקו להם את הביטחון שבשגרה: "היה לי מאוד חסר ההווי של הפנימייה. הכול נגמר ובבת אחת כולם הלכו הביתה וזה היה מוזר לא להיות עם כולם בלי שיחות קבוצה ובלי כיבוי אורות".

קושי בהעדר מסגרת. נושא מרכזי נוסף שעלה מדברי כ-15% מהצעירים הוא הקושי בהעדר מסגרת המוביל לכך שעליהם לקבל אחריות על יצירת מסגרת אלטרנטיבית יומיומית וליצוק תוכן חדש לחייהם, זאת בעיקר עבור צעירים שמועד השרות הצבאי או הלאומי היה רחוק יותר. העדר המסגרת הוביל עבורם ליותר מדי זמן פנוי, שעמום ולעיתים לתחושה של ריק וחוסר מעש: "הכי קשה שאתה לא יודע מה לעשות עם עצמך, חצי שנה הייתי בבית עד הגיוס. לא הייתה לי עבודה...אתה קם בבוקר ולא עושה כלום, זה די מציק"; "מהר מאוד נהייה לי משעמם...סתם ישבתי בבית, אם הייתי בפנימייה היו לי חברים וכדורגל".

צעירים אחרים הדגימו בדבריהם כיצד העדר המסגרת חבר לקושי בלקיחת אחריות: "אין לי מסגרת. צריך לדאוג לעצמי הייתי לבד כזה, חסרה לי העזרה כי צריך לדאוג לעצמי... היה שוק אחרי השמחה הראשונה שפתאום אין סדר יום"; "חוסר מסגרת, ריקנות שנהייתה פתאום.. לא פשוט להיות שם חמש שנים ופתאום יום בהיר שהכול ייגמר". נושא נטילת האחריות על חייהם המתעצם לאור המחסור בדמויות מכוונות אליהם הורגלו בא לידי ביטוי בדברי שני צעירים נוספים: "אין מי שאחראי עליך אתה קובע את הגבולות. צריך לחשוב על מה אתה עושה"; "אתה מתחיל לעשות שטויות כי אין מי שאחראי...כי הכול תלוי בך אף אחד לא דואג לזה שאתה באמת תקום... אתה חייב להיות עצמאי".

קושי בהשתלבות במסגרת חדשה. בניגוד לצעירים שחשו קושי בשל העדר מסגרת, מספר צעירים (כ-10%) שהשתלבו במסגרות שונות, בייחוד בשירות הצבאי, שיתפו בקושי שבהתנהלות ובהסתגלות למערכת חדשה. קושי שבא לידי ביטוי בהתמודדות עם מסגרת גדולה ומורכבת בעל חוקים וכללים שלא מתגמשת או באה לקראתם. צעיר אחד שיתף: "המעבר מאזרחות לצבא היה מאוד קשה, התגייסתי לארבעה חדשים, ברחתי וישבתי בכלא עכשיו ברחתי שוב ואני בבית עריק". ואחר סיפר: "טירונות זה הדבר הכי קשה שעשיתי. בפנימייה הייתי מתעצבן והמדריכים יכלו להרגיע אותי עכשיו כשאני עצבני קשה לי מאוד אני מרגיש שאני דופק את הראש בקיר ואין עם מי לדבר".

שילוב של קשיים. מתשובותיהם של כעשרה אחוזים מהצעירים באשר לחוויות הקשות שעברו בתקופת שלאחר עזיבתם את הפנימייה, עולים נושאים רבים העומדים כל אחד בפני עצמו, אך גם מספר קשיים המשולבים יחד או הנגזרים זה מזה. שילוב כזה התבטא בהתמודדויות העולות כתוצאה מהעדר המסגרת לצד הניתוק מחברים, קושי כלכלי לצד התמודדות רגשית עם האחריות שבניהול חיים עצמאיים והבדידות שחוו בתקופה. כפי שתיארה אחת הצעירות: "לא ידעתי מה לעשות. בפנימייה לא צריך לשלם חשבונות ולהסתדר לבד. כשאת שם אף אחד לא מסביר לך מה הולך להיות. למי שיש משפחה אין בעיה ולי אין משפחה. הפנימייה שוכחת מי את. את לבד ואין מי שיכוון אותך זה קשה מאוד". וכפי שעלה מדבריי הצעיר שבחר לוותר על שאיפות אישיות בשל קושי כלכלי: "התגעגתי למסגרת. בחוץ זה משהו אחר היה לי קשה ועדיין קשה לי כלכלית כי אמא שלי חד הורית לא עובדת ובגלל זה אני עושה בחירות כמו לעזוב את הלימודים ולא ללכת לקרבי; ומדברי הצעירה שדיברה על הקושי שבניהול חיים עצמאיים ללא ליווי ותמיכה: "הדבר הכי קשה שהיה לי באותה התקופה היו הדילמות לאן ללכת לצבא או לשרות לאומי, להיות לבד היה קשה באותה התקופה, כמו כן להכיר אנשים חדשים, להיות עצמאית וזה היה כל כך קשה".

בדידות והעדר תמיכה. תמה משמעותית שעלתה בהקשר זה, כללה משפטים אשר מבטאים

בדידות והעדר מערכת תמיכה. היגדים לפיהם עם יציאתם לחיים עצמאיים הם נשארו לבדם. כ-10% מהצעירים המחישו את הפער במידת התמיכה, העזרה או הליווי בין העבר להווה: "את רגילה שעוטפים אותך מכל הכיוונים ואם את עצובה אז באים לראות מה קורה, וככה [לאחר עזיבת הפנימייה], את צריכה להתמודד עם הכול לבד"; "בפנימייה הינו מקבלים הכול ובחוף אף אחד לא בא לקראתי"; "היה קשה ומוזר להסתדר לבד. הייתי רגילה שעוזרים לי למרות שהמשפחה עוזרת אבל לא כמו ששם היו שואלים כל הזמן ומביאים גם בלי שמבקשים. אני יותר דואגת לעצמי... "לא היה באמת למי לפנות עם בעיה לא היה למי ללכת. התרגלתי שיש תמיד מדריכה עד שנפתחתי לחברות חדשות לקח זמן"; "יוצא מחממה שדאגה לכל אוכל שינה לימודים הסעות. צריך לדאוג לעצמך". צעירים אחרים ציינו את העדר הדמות המייעצת והמחבקת לה הם זקוקים כאן ועכשיו: "בפרק זמן קצר הפכתי להיות עצמאי. משלם מחירים קשים, טעויות. צריך להיות מודע לכל דבר. אני לא בקשר טוב עם ההורים, אין משהו שאני יכול לפנות אליו שיעזור לי...אני צריך דעה של אדם מבוגר עם ניסיון"; "למרות שהייתי עם חברות הרגשתי ממש לבד. גם מבחינת המשפחה שאני לא רואה אותם. אבא ואמא גרים בנפרד ולא גרתי אצל אחותי כבעבר זה היה חסר לי"; "אין מי שיעודד להסתדר לבד... צריך משהו שילווה ולא היה".

קושי כלכלי. מימד נוסף המתקשר לחזרה לסביבת העבר הנה התמודדות עם מחסור חמרי,

המתעצם בעיקר לנוכח יציאה ממצואות בה רב צרכיהם הפיסיים סופקו. חלק קטן מהצעירים (כ-5%) שיתפו בקושי לפרנס את עצמם, למצוא עבודה או מקום מגורים בבית בו המחסור קיים מאז ומתמיד: "המצב הכלכלי בבית היה קשה ואין כסף. אתה חוזר בן 18 ואתה ריק, אין לך כלום וזה היה קשה לא היה לי כסף לעצמי או לעזור לאמא"; "הקושי היה בעיקר כלכלי, לשלוט בחשבונות חשמל ומים ולשלם על הדירה גם על דברים אישיים כמו מברשת שיניים, "לא היה כסף לאוכל, לבגדים לכולם".

קושי בהסתגלות לחזרה לסביבת הבית. תמה נוספת הנה הקושי שעלה להסתגל מחדש

למקום וליחסים אותם עזבו לאחר השתלבותם בפנימייה (עבור כ-3%). צעירים אלו דיווחו על הקושי שבחזרה לבית ולסביבה הקודמת. המעבר מבית הוריהם לפנימייה הרחיק אותם לתקופה ארוכה ממצבים קשים עמם לא היו חייבים להתמודד בעת שהותם בפנימייה ואף ממצבים אשר בגינם מלכתחילה הוצאו להשמה חוץ ביתית. אך כעת בהגיעם לגיל 18 עליהם לשוב ולהכיר ביתר שאת בדרישות המערכת המשפחתית, להיזכר בלחצים אותם כבר שכחו, ולהתנהל מול חברי משפחה וחברי ילדות מהם התרחקו ואשר במידה זו או אחרת, נאלצים לשרוד אף הם בחיי היומיום. כך למשל תיאר זאת אחד הצעירים: "כל הילדות שלי הייתה בפנימייה ולא היה לי קל לחזור הביתה. לא גדלתי שם. ואחרים הוסיפו: "הכי קשה היה לחזור הביתה ולנסות להסתדר עם ההורים"; "בבית היה קשה...התחילו דאגות של משפחה ומגורים. לא ידעתי מה לעשות...עבודה זה עוגן משמעותי שהיה לי אז... לא ידעתי אם אוכל לגור בבית כי היחסים עם אמא לא הכי הכי". יתרה מזאת, תהליכי הסוציאליזציה שעברו בפנימייה, התנגשו כעת עם ערכים, הרגלים וסגנון התנהלות שהיו מוכרים- נשכחים מהסביבה ה"קודמת שלהם": "בבית יש צעקות ומריבות, בפנימייה היו שיחות אישיות ולמידה".

לסיכום, השינוי שחל בחיי הצעירים טמן בתוכו פרידה ממסגרת מובנית בה הכול מוגדר, לתקופת ביניים פתוחה יותר בה האחריות מועברת אליהם. יחד עם אחריות זו, עלו תכנים המבטאים התמודדות קונקרטית ורגשית בה הצעירים צריכים לנהל את עצמם לבדם בחיי היומיום, לחשוב קדימה על עתידם ולקבל החלטות חשובות לעיתים ללא יד מכוונת. מתשובותיהם ניתן לזהות אמביוולנטיות הנגזרת מתוך ניתוק ממסגרת כה מוכרת ובטוחה אך עם זאת כובלת ובעלת חוקים, געגועים הן לפנימייה והן לבית אותו

עזבו ואליו כעת עליהם לחזור, חשש מהלא נודע וביטחון ביכולות אותן רכשו לצד רגשות ותחושות המאפיינות תקופה כה מורכבת ואינטנסיבית. פעמים רבות אותם התכנים שעלו כחיוביים במעבר מהפנימייה לחיים עצמאיים, חזרו שנית כשליליים כמו למשל החופש לעשות מה שהם רוצים למול הפחד מחופש זה, והרצון לבנות עבור עצמם מסגרת חדשה (ואף לחזור למסגרת ההשמה), על אף ששמחו בתחילה מהיציאה מהמסגרת הכובלת והמוגדרת של הפנימייה. חוויות הצעירים לאחר היציאה לחיים עצמאיים כוללות הן חוויות חיוביות ומגדלות והן חוויות שליליות. רב הצעירים הצליחו למצוא דברים חיוביים שאירעו בתקופה זו על אף שמספר צעירים התקשו בכך, באותה מידה שישנם מספר צעירים שלא הצליחו להיזכר בדברים קשים. ניתן לומר כי לצד ההתמודדויות עם מצבים חדשים והחשש מחוסר וודאות שהם מנת חלקם של צעירים רבים המסיימים פרק בחייהם ומתחילים חדש, עולות מדבריי הצעירים מספר תמות הייחודיות למאפייני חייהם האישיים ולרקע ממנו הגיעו ואליו הם חוזרים לתקופה זו או אחרת.

מאפייני התמיכה החברתית של הצעירים שנה לאחר היציאה

תמיכת המשפחה. כשנה לאחר שעזבו את הפנימייה, חלק גדול מהצעירים דיווחו כי הם בקשר עם הוריהם בין פעם לשלוש פעמים בשבוע (87%), ו-8% דיווחו על קשר תכוף פחות בהרבה (פעם בחודש או כמה חודשים). כ-6.5% מהצעירים אינם בקשר עם הורים כמעט אף פעם או כלל לא. לשאלה האם ישנו שינוי בקשר עם הוריהם בהשוואה לשנה האחרונה בפנימייה, כמחצית מהצעירים ענו כי אין הבדל משמעותי ביחסיהם, קרי, שהקשר בין אם חיובי או שלילי, מתנהל כיום כפי שהיה בעבר. לעומתם, 40% מהצעירים דיווחו על שינוי בכיוון חיובי בקשר עם ההורים. רק 14% ציינו שקשריהם עם ההורים מאז העזיבה הם פחות חיוביים מאשר היו בעת ששהו בפנימייה.

השינויים החיוביים עליהם דיווחו הצעירים נבעו על פי דברי חלק מהצעירים מהעובדה שהם מתראים יותר עם בני המשפחה. צעירים אחרים ציינו כי השינוי החיובי קשור יותר לתהליך ההתבגרות שהם חשים שעברו מאז המעבר לחיים עצמאיים. כפי שהעידו מספר צעירים: "יש שינוי, יותר טוב. כשמתבגרים יותר טוב בבית. בפנימייה לא חשבתי על זה, זה לא כמו בצבא, בצבא אני יותר מעריך את הקשר, מדברים יותר"; "הקשר היום יותר טוב, שם לא היו שיחות והיום אני יכולה לדבר איתם בטלפון, אני רואה אותם כל שבוע ואני עוזרת להם יותר וזה יותר טוב"; "נהיה יותר רציני, הפנמתי הרבה דברים משנת שירות. קשר יותר בוגר. פותח יותר ומשתף".

בניגוד לצעירים שדיווחו על שיפור הקשר עם הוריהם, מספר צעירים (14%) תיארו שינוי שלילי או קשר רופף יותר ופחות יציב. כך למשל סיפר אחד הצעירים: "הקשר פחות טוב. חזרתי לבית שבו אבא אלכוהוליסט ואנחנו רבים הרבה". ואחר דיווח: "כשהייתי לומד הייתי חוזר פעם בחודש, הייתי מתגעגע. ועכשיו שאני גר בבית היחסים קשים". "יש שינוי לרעה, הקשר התדרדר, יותר רבים והם מתים שאני אעזוב את הבית".

צעירים אחרים מבטאים תמונת יחסים יותר מורכבת: "הקשר תמיד משתנה, יש יחס טיפה אחר, התבגרתי. אני יותר עצמאי ומשתדל לא ליפול לאמא על הראש"; "אין משהו קבוע. כמו עלה ברוח. אין קשר חזק. לא דיברתי עם אמא שנה ועכשיו חזרנו לדבר".

מדד תמיכת המשפחה כשנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים המציג את סכומי הממוצעים וסטיות התקן של תשובות הצעירים ביחס לשנה הקודמת מוצג בלוח 17. מהנתונים עולה כי שנה לאחר המעבר, רב הצעירים חווים תחושת תמיכה גבוהה יותר מאימם (3.73, ס.ת. 0.76) מאשר מאביהם (3.52, ס.ת. 0.78) באופן מובהק ($t(149) = 3.57, p < 0.001$). ניתן לראות כי המדד הכולל של תמיכת האם כמעט זהה

לשנה הקודמת ומתשובות הצעירים באשר לתמיכת האב, אף עולה תמונה חיובית יותר ביחס לשנה הקודמת והמדד הכולל מצביע על עלייה בממוצע התמיכה. אולם לפי מבחן ניתוח השונות- מדידות חוזרות (Repeated Measures), לא נמצאו הבדלים מובהקים במדד הכולל לתמיכת האם ($F(1,201) = , p > 0.05$), או במדד הכולל לתמיכת האב ($F(1,152) = 0.17, p > 0.05$) בין השנה שהיו הצעירים בהשמה, לשנה שלאחר יציאתם.

לסיכום, ניתוח הממצאים המתייחס למעבר מהפנימייה למגורים במסגרת עצמאית או למסגרת הבית מצביע על מגמה מעורבת ביחסים בני המשפחה ובעיקר עם ההורים. כאשר בהשוואה לשנה בה שהו בפנימייה, עבור כמעט ממצאת מהצעירים ישנו שינוי חיובי הן בקשר עם אמם והן בקשר עם אביהם.

לוח 17. ממוצעים (ס.ת.) של תמיכת ההורים בשנה האחרונה להשמה ושנה לאחר היציאה

שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים		בשנה האחרונה להשמה		מדד כולל
אב	אם	אב	אם	
n=153-159	n=201-204	n=209-217	n=242-249	
(0.78) 3.52	(0.76) 3.73	(0.81) 3.42	(0.75) 3.72	

תמיכת החברים. גם בשלב השני נשאלו הצעירים באשר לתמיכה לה הם זוכים מחבריהם. רובם ציינו כי שנה אחרי היציאה מהפנימייה הם מרוצים עד מרוצים מאוד מהקשרים החברתיים שלהם (70%), 13% טענו כי הם די מרוצים ומספר נמוך של צעירים (7%) טענו כי הם לא כל כך מרוצים או לא מרוצים מקשריהם החברתיים. שאלנו את הצעירים מהיכן רב חבריהם והאם בהשוואה לשנה האחרונה בפנימייה יש שינוי בקשרים החברתיים שלהם. תשובות הצעירים קודדו לפי הקטגוריות הבאות: יש פחות חברים; יש יותר חברים; אין שינוי במספר החברים אלא שינויים במי החברים.

מתשובותיהם הפתוחות עלה כי רב חבריהם לאחר היציאה הם מהפנימייה, מהשכונה אליה חזרו וממסגרות החדשות אליהן נכנסו (צה"ל/עבודה/שירות לאומי/שירות). מעט צעירים באופן יחסי, ציינו כי אין שינוי בקשרים החברתיים שלהם. מספר הצעירים שהעידו על שינוי חיובי בקשריהם החברתיים היה דומה לאלו שדיווחו על הפחתה במספר החברים. צעירים שהעידו על שינוי חיובי, דיווחו כי לבד מחבריהם במסגרת הפנימייה, נוספו להם חברים מהמסגרות החדשות בהן השתלבו כגון: הצבא, השרות הלאומי או העבודה. כשליש מהצעירים טענו כי נחלשו או נותקו הקשרים שלהם עם חברי הפנימייה וכי בעקבות זאת יש להם כיום פחות חברים. כך למשל טענו חלקם: "יש לי פחות חברים, כולם התפזרו"; "פנימייה זה מקום שכולם ממקומות אחרים ובסוף כל אחד הולך לדרכו..."; "יש שינוי עצום, התרחקנו אחד מהשני וקשה לשמור על קשר". וצעירים אחרים דיווחו על הקושי לשמור על קשר בעקבות המעבר: "כעת כל אחד בפינה שלו ועסוק בדברים שלו ולכן המפגשים לא כמו שהיה תמיד ויש ירידה"; "יש לי חובות ואני צריך להחזיק דירה, אז אני רואה פחות חברים".

קבוצה אחרת של צעירים (כ-20%) העידו כי למרות שניתקו את הקשר עם חברים בפנימייה הם יצרו קשרים חברתיים חדשים המספקים אותם במידה זו או אחרת, על אף שהשינוי הוא משמעותי בשל ההבדלים במידת האינטנסיביות בה היו מורגלים כשהיו בפנימייה. כדברי אחד הצעירים: "יש כיום פחות

חיי חברה, בפנימייה אתה כל הזמן עם חברים". צעירים אחרים התייחסו לתהליך ההתבגרות שהם חוו יחד עם חברים עם היציאה לחיים עצמאיים ועל האופן שתהליך זה השפיע על מהות ועומק הקשרים עם החברים מהפנימייה: "יש התבגרות של כולנו, פעם לא שיתפנו בבעיות ועכשיו שהתגייסנו אנחנו יותר משתפים"; "אנחנו פחות שותים ופחות עושים שטויות"; "יש יותר חיבור אנחנו יותר משתפים ומבינים אחד את השני."

בשלב השני, כשנה אחרי המעבר, הצעירים נשאלו שנית באשר לתמיכה לה הם זוכים מחבריהם, על פי חלוקה לשלושה תחומים: תמיכה רגשית ומידע, תמיכה מוחשית ואינטראקציות חברתיות חיוביות (ראו לוח 18). הממצאים מהשנה שלאחר היציאה מעלים כי הצעירים חשים שהם זוכים לתמיכה חברתית מחבריהם אך עם זאת ישנם הבדלים מובהקים במדדים המסכמים בין השנים. על פי מבחן ניתוח השונות-של מדידות חוזרות (Repeated Measures), נמצאו הבדלים מובהקים רק בתמיכת החברים במדד המסכם של התמיכה המוחשית בין השנה שהיו בהשמה לשנה שאחרי היציאה לחיים עצמאיים ($p < 0.001$, $F(1,226) = 48.5$, באופן בו הצעירים דיווחו על תמיכה מוחשית גבוהה יותר בהיותם בפנימייה.

לוח 18. השוואת ממוצעים וסטיות תקן של תמיכת החברים בשנה האחרונה להשמה ושנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים

שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים (n=224-228)		בשנה האחרונה להשמה (n=267-273)		
ממוצע	ס.ת.	ממוצע	ס.ת.	
4.25	0.83	4.13	0.79	מדד מסכם לתמיכה רגשית ומידע
3.96	1.00	4.16	0.76	מדד מסכם לתמיכה מוחשית
4.44	0.73	4.30	0.73	מדד מסכם לאינטראקציות חברתיות חיוביות
4.24	0.73	4.19	0.69	מדד כולל

הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1=אף פעם, 2=לעיתים רחוקות, 3=לפעמים,

4 = מרבית הזמן, 5 = תמיד.

הישגי הצעירים ותפקודם בתחומים השונים של חיי העצמאות. בחלק זה יפורטו התנסויותיהם והסתגלותם של הצעירים לתחומים המרכזיים בחייהם לאחר המעבר הכוללים את: הישגיהם הלימודיים, מקום מגוריהם, תעסוקתם ומצבם הכלכלי, הסתגלותם למסגרת העיקרית בה השתלבו והתנהגויות סיכון. כמו כן תתואר שביעות רצונם מהחיים ורווחתם הנפשית.

השכלה. בדיקת מצב הישגיהם הלימודיים לאחר סיום הפנימייה מעלה כי למחצית מהצעירים תעודת בגרות מלאה, ל- 40% בגרות חלקית, בעוד שהשאר לא השלימו 12 שני"ל (2.1%) או סיימו 12 שני"ל ללא בגרות (6%). עבור הצעירים שהשיגו תעודת בגרות חלקית ישנה שונות גדולה בטווח של

מספר המקצועות החסרים להם להשלמת בגרות. כך למשל, חלק מהצעירים דיווחו כי עליהם להבחן במקצוע אחד על מנת להיות זכאים לבגרות מלאה וחלק ציינו למעלה משלושה מקצועות החסרים לקבלת התעודה.

בבחינת העיסוק המרכזי של הצעירים שנה אחרי עזיבת הפנימייה עלה כי ישנה קבוצה של 20 צעירים שהשתלבו במסגרות לימודיות (סך הכל כ-12% מהמדגם). תשעה צעירים המשיכו למכינה קדם צבאית ו-20 המשיכו ללמודי תעודה ומקצוע. בדיקת תחומי הלימוד הראתה שמתוכם שלושה צעירים השלימו בגרויות, תשעה פנו ללימודי י"ג באלקטרוניקה או מכונאות רכב ושניים החלו לימודים לתואר ראשון.

מגורים. לוח 19 מציג את מקום מגוריהם של הצעירים לאחר יציאתם מהפנימייה. כפי שעולה מן הלוח רובם מתגוררים בצבא או בבית. כ-40% מהם מתגוררים בבסיס הצבאי או בבית החייל וכ-30% מתגוררים בבית הוריהם או אצל קרובי משפחה, 4.6% מתגוררים בדירת השרות הלאומי ואחוז זהה במעונות המכינה. שישה צעירים דיווחו כי הם שוהים בדירה שהפנימייה הקצתה להם ורק אחד דיווח כי אין לו מקום קבוע להתגורר בו. מספר קטן של צעירים מתגוררים במסגרות זמניות מגוונות למשל: מעונות מכינה, דירת שנת שירות, במכללה או אצל משפחה מארחת. בסופי השבוע, כמחצית מהצעירים מתגורר אצל ההורים (43.6%), אך עם זאת, כרבע שוהים במסגרות מגורים שונות למשל אצל קרובי משפחה, חברים או בדירות שכורות.

מרבית הצעירים (73.2%) לא החליפו מקום מגורים לאחר עזיבת הפנימייה, אולם כ-20% מהם החליפו מקום מגורים אחד ו-6% החליפו שני מקומות ויותר. כמחצית מהצעירים טענו כי הם מרוצים מסביבת המגורים שלהם, בעוד שכשליש טענו כי הם לא כל כך מרוצים או כלל לא מרוצים מסביבת מגוריהם.

בדיקת מידת יציבות מסגרת המגורים הנוכחית של הצעירים מעלה כי כרבע (23.6%) לא יוכלו להישאר במגורים אלו לאורך זמן. חוסר היציבות נובע בחלק מהמקרים בזמניות המקום כחלק מתקופת החיים בה הם נמצאים, כמו במקרה של מגורים דרך הצבא, שנת השירות או השירות הלאומי. גם צעירים אשר מתגוררים בבית הוריהם דיווחו כי לא יישארו לאורך זמן. אחדים מתוכם מתוך רצון לפרטיות ולעצמאות, אולם החלק הארי מתאר סיבות הנעוצות במאפייני הבית והמשפחה כמו למשל צפיפות, קשיים בתשלום שכ"ד או יחסים קשים וטעוניהם עם ההורים: "מאוד קשה לי להמשיך לגור עם ההורים, היחסים לא טובים והם לפעמים אומרים לי לעזוב את הבית"; "לא מסתדרת בבית, חייבת לצאת משם, לא מדברת עם ההורים והאחים האחרים".

בדקנו עם הצעירים האם היו במצב בו לא היה להם היכן לגור. מתשובותיהם עולה כי 18 צעירים (7.6%) נקלעו למצב זה. חלון הזמנים בו לא מצאו מקום למגורים היה בעיקר בתקופת המעבר מהפנימייה למסגרת, אך עם זאת לחלקם לא היה היכן לגור גם במהלך השירות הצבאי. משך התקופה בה היו חסרי בית נעה ממספר ימים למספר חודשים. על אף שרוב הצעירים הצליחו לאתר מקום זמני בו יכלו להניח את ראשם, חווית הארעיות לא הייתה קלה, כפי שתיאר אחד הצעירים: "לא היה לי מקום קבוע למגורים מספר חודשים, זה לא שאין איפה לגור, ממש לא גרתי ברחוב, אבל אין מקום קבוע, זה כל פעם אצל משהו אחר. אני רוצה את המקום שלי, וגם בסופי שבוע כרגע אין לי". חשוב לציין כי צעיר אחד דיווח כי נאלץ לגור לעיתים ברחוב: "לפני הפנימייה לא היה לי בית וכך גם אחרי, ישנתי ברחובות".

	N	%
מקום מגורים :		
בבסיס בצבא או בבית החייל	97	40.6
עם ההורים	69	28.9
בדירת שרות לאומי	11	4.6
במעונות במכינה	11	4.6
בדירה של הפנימייה	6	2.5
עם קרובי משפחה	4	1.7
עם שותפים	2	0.8
עם בן בת זוג	2	0.8
אין לי מקום קבוע למגורים	1	0.4
אחר	26	10.9

מצב כלכלי. בחינת מקורות ההכנסה של הצעירים מעלה כי מרבית הצעירים מתקיימים ממשכורת צבאית/שירות לאומי (70%), כ-14% משתכרים מעבודה וכ-5% נעזרים במשפחתם או בקצבת הביטוח הלאומי (1.3%). נמצא כי חלק מהצעירים (כ-14%) איתרו מקורות כספיים נוספים ביניהם: מלגות ממוסד הלימודים, משרד הקליטה, הפנימייה והקיבוץ. רק לבודדים אין הכנסה מסודרת (1.3%). כמו כן, ל-40% (93 צעירים) יש מקור הכנסה שני ועשרה הצהירו שיש להם שלושה מקורות הכנסה. בראיון הטלפוני הוצג בפני הצעירים שכר המינימום במשק ושאלנו להכנסתם ביחס אליה. 81% מהצעירים טענו כי בהשוואה לשכר המינימום במשק "הכנסתם נמוכה או נמוכה בהרבה", בעוד ש 8% טענו שהכנסתם "דומה לשכר המינימום" ורק 4% הצהירו כי הכנסתם "גבוהה או גבוהה בהרבה משכר המינימום". בנוסף לכך, בהתייחס למצבם הכלכלי, רובם הגדיר את מצבם הכלכלי כ"בסדר" (39.7%), או "בסדר גמור" (8%), אך 23% טענו כי מצבם הכלכלי "קשה מאוד".

בחינה נוספת העלתה, כי למספר לא מבוטל של צעירים ישנם חובות. למעלה ממחצית (59.8%) העידו כי הם חייבים כספים למוסדות או לאנשים שונים ביניהם: בני משפחה, הבנק, החברות סלולריות, חברות הכבלים, ביטוח לאומי, ועוד. נער אחד אף הרחיק לכת ולוהה כספים מה"שוק האפור". אף כי רב חובותיהם קשורים להתנהלותם העצמית, עבור מספר צעירים החזרה לבית זימנה עבורם התמודדות עם נושא זה, כפי שסיפרו הצעירים: "אמא שלי נפטרה לא מזמן ואני מטפלת בחובות שלה. חלק מתבטל וחלק אני צריכה לשלם"; "יש לי הרבה מאוד חובות, היו לאמא חובות והיא ברחה לחו"ל והכל נפל עליי ועל אחי שצריכים להחזיר. ביקשתי 'מיוחדת' מהצבא כדי לעבוד ולהחזיר"; "יש לי חוב שהמשפחה שלי עשתה על שמי לבזק". בחינה מעמיקה יותר מעלה כי טווח הכספים שחייבים הצעירים נע ממאות שקלים לעשרות אלפים: 21 צעירים חייבים עד 1000 ₪, 32 צעירים חייבים בין 1000-5000 ₪ ו-12 חייבים 7000 ₪ ומעלה. כאשר החובות הגבוהים ביותר הם של צעירים שנתבעו ע"י חברות ביטוח בסכומים של 30,000 ואף 80,000. כשני שליש מהצעירים (67%) דיווחו כי הכסף שיש להם מהכנסתם ומעזרה נוספת לא מספיק להם וכי לאחר יציאתם מהפנימייה נאלצו לוותר על דברים בשל מחסור כלכלי (58%). הצעירים נשאלו מתי נאלצו לוותר על דברים בשל מחסור כלכלי. מתוך 138 צעירים, כרבע טענו כי היה להם מחסור בכסף בעיקר בחודשים הראשונים שלאחר סיום הפנימייה וכרבע נוסף טענו כי חשו במחסור במיוחד במהלך

תקופת השרות הצבאי או בשנת השירות. אולם, חלק ניכר דיווחו כי נאלצו לוותר על דברים אותם רצו או היו צריכים לא בתקופה ספציפית בלבד אלא כל הזמן מאז שסיימו את הפנימייה או גם כיום מדי פעם. כך למשל הסביר אחד הצעירים: "מאז שעזבתי את הפנימייה יש לי מחסור בכסף. כשרצתי לקנות דברים בסופר התקמצנתי". או אחר סיפר: "אני במחסור כספי כל הזמן. אחרי הגיוס זה החמיר כי אני לא יכול לעבוד". וצעירה אחרת שיתפה: "תמיד אני מוותרת על דברים מאז שסיימתי". כשנשאלו על מה נאלצו לוותר, ציינו הצעירים כי בשל המחסור בכסף נאלצו לוותר על בילויים ויציאות עם חברים ועל מוצרי צריכה שונים כגון בגדים, מוצרי היגיינה וטיפוח. חלקם סיפרו כי ויתרו על מחשב, רישיון או ביטוח לרכב ואף על רהיטים לחדר כמו מיטה. מספר צעירים אף ויתר על אוכל, כפי שסיפרה אחת הצעירות: "לא היה לי כסף באופן כללי הייתי צריכה לוותר על הרבה דברים, ויתרנו על אוכל, אכלנו מעט".

היו צעירים שתארו מצב בו היו צריכים לוותר על מטרות לעתיד ושאיפות אישיות: "ויתרתי על תפקידים בצבא בכדי להיות בבסיס פתוח" (בכדי שיוכל לעבוד); "רציתי ללמוד שירה ופיתוח קול, אבל ויתרתי"; "לא היה לי איך לשלם שכ"ל לייג ולכלכל את עצמי אז עזבתי". כמו כן, לצד הויתורים החומריים הזכירו הצעירים את הפערים בסגנון החיים ואיכות החיים בהשוואה לעבר: "נאלצתי לוותר על הרבה בעיקר על בגדים ובילויים. בפנימייה נתנו לי ועכשיו אין לי כסף לקנות בגדים. ממש מרגיש את ההבדל"; "הרבה דברים שאהבתי שבפנימייה היו לי ועכשיו לא, אני לא קונה בכלל בגדים ונעליים, הפסקתי ללכת לחדר כושר, על כל הדברים הכיפיים ויתרתי".

תעסוקה. בחינת מצבם התעסוקתי של הצעירים מעלה כי מעל לשלושה רבעים מהצעירים עבדו בעבודות שונות מאז שעזבו את הפנימייה (78%), שליש מהם עבדו גם בעת הראיון השני. לעומת זאת 19% לא עבדו כלל מאז יציאתם לחיים עצמאיים, מרביתם משום שהתגייסו תוך זמן קצר יחסית לצבא או לשרות לאומי או שהחלו את לימודיהם. כמחצית מהצעירים שניסו למצוא עבודה, דיווחו שלעיתים לא הצליחו, לעומת שליש שדיווחו כי כשרצו לעבוד תמיד הצליחו למצוא מקום עבודה. תקופת הזמן בו לא הצליחו למצוא עבודה הייתה ברובה מיד לאחר סיום הפנימייה, אך גם במהלך הצבא עבור צעירים בעלי אישור עבודה. מקצת הצעירים דיווחו כי חרף ניסיונותיהם, לא הצליחו למצוא עבודה מעת עזיבת הפנימייה עד זמן הראיון. טווח הזמן בו היו מובטלים נע משבוע לשנה, כאשר רב הצעירים שדיווחו כי חיפשו עבודה ולא מצאו, היו ללא תעסוקה כמספר חודשים. מקבוצת הצעירים שעבדה לאחר העזיבה ועובדת כיום, נראה כי כמעט מחציתם עבדו בעבודה אחת (40%), כ-28% עבדו בשתיים עד שלוש עבודות וכ-10% החליפו בין ארבע לשמונה עבודות.

המסגרת העיקרית של הצעירים. כפי שתואר בתחילה, לאחר סיום שהותם בפנימייה, רובם הגדול של הצעירים השתלבו במסגרות חברתיות שונות ביניהן: צבא, שרות לאומי, מכינה צבאית, שנת שרות, לימודים ומסגרות תעסוקה. בעת ראיון הצעירים שנה אחרי, 70% מהצעירים שרתו בצבא או התנדבו לשרות לאומי, בעוד ש-16% המשיכו למכינה קדם צבאית או לשנת שירות. מעט צעירים החלו לימודים מקצועיים או השלימו עדיין בגרויות ו-12% מהם השתלבו בשוק העבודה במקצועות הצווארון הכחול, 2% מהצעירים לא היו משויכים למסגרת מוגדרת מסיבות אישיות שונות או שהמתינו לתחילת השרות הצבאי. בתת פרק זה אפרט את התנסות ומידת ההסתגלות של הצעירים בכל אחת מהמסגרות העיקריות אליה הם משתייכים בפרק זה של חייהם.

לוח 20 מציג את התפלגות תגובות הצעירים על היגדים המתארים את המידה שבה הם מרוצים מהמסגרת השונה בה השתלבו, יחסיהם החברתיים ושביעות הרצון מתפקודם בה. מהלוח ניתן ללמוד כי הצעירים הביעו הסכמה גבוהה יותר עם היגדים הקשורים להסתגלות חברתית במסגרת העיקרית (ממוצע

7.10, ס.ת. 1.70) מאשר היגדים קשורים להסתגלות לתפקיד (ממוצע 6.93, ס.ת. 1.71) או המגורים מחוץ לבית (ממוצע 4.88, ס.ת. 3.41). מתשובות הצעירים באשר להסתגלותם לתפקיד עולה, כי ממוצעי התשובות הגבוהים ביותר קשורים להיגדים: "אני מצפה להישאר במסגרת עד תומה" (ממוצע 8.24, ס.ת. 1.90), ו"אני מרוצה מהדרך שבה אני עושה את התפקידים שלי במסגרת" (ממוצע 7.70, ס.ת. 2.00). מתשובות הצעירים באשר להסתגלותם החברתית במסגרת עולה, כי על אף ממוצע גבוה למדי להיגד "אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי במסגרת" (ממוצע 7.24, ס.ת. 2.43), מתשובות הצעירים עולה כי חלקם "הקדישו הרבה מחשבה לעבור למקום אחר" (ממוצע 3.89, ס.ת. 3.43).

לוח 20. ממוצעים וסטיות תקן של הסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית בה השתלבו שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($n = 179-228$)

ממוצע	ס.ת.	
הסתגלות לתפקיד		
7.70	2.00	אני מרוצה מהדרך שבה אני עושה את התפקידים שלי במסגרת
8.24	1.90	אני מצפה להישאר במסגרת עד תומה
7.38	2.30	אני נהנה מהמסגרת
3.34	2.64	אני מוצא שקשה לי לעשות את מה שנדרש ממני
7.48	2.23	אני מסתגל היטב
7.36	2.20	אני מרוצה מהרמה שבה אני מתפקד
6.87	2.79	אני מרוצה כעת מהמסגרת בה אני נמצא
6.56	2.52	אני נהנה לבצע מטלות שמוטלות עליי
4.01	3.18	לאחרונה לא הייתה לי מוטיבציה לבצע את המטלות שלי*
6.93	1.71	מדד כולל להסתגלות לתפקיד
הסתגלות חברתית		
6.99	2.42	מאז שהצטרפתי למסגרת אני פוגש אנשים ויוצר חברויות במידה הרצויה לי
7.08	2.41	יש לי מספר קשרים חברתיים קרובים
2.84	2.58	קשה לי להרגיש נוח עם אנשים אחרים (כגון אנשי צוות וחברים) *
2.59	2.48	לאחרונה אני מרגיש מאוד בודד במסגרת *

ס.ת	ממוצע	
3.43	3.89	לאחרונה הקדשתי הרבה מחשבה לאפשרות לעבור למקום אחר *
2.55	7.20	אני מרוצה מהאחראים עלי
2.79	6.52	יש לי מספר חברים או מכרים טובים במסגרת שעזר לי יכול לדבר על כל הבעיות
2.24	7.43	אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי במסגרת
1.70	7.10	מדד כולל להסתגלות חברתית
הסתגלות למגורים מחוץ לבית		
3.51	4.02	אני נהנה לגור מחוץ לבית
3.95	5.75	אני מסתדר היטב עם שותפי למגורים
3.41	4.88	מדד כולל להסתגלות למגורים מחוץ לבית

הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1= בכלל לא מתאר אותי, ..., 9= מתאר אותי בצורה טובה מאוד*-פריטים שעברו היפוך בעת חישוב המדד המסכם.

לוח 21 מציג את הממוצעים וסטיות של המדדים המסכמים של ההסתגלות הצעירים בהתייחס למסגרת השונות בהם השתלבו. להלן אפרט את התפלגות הצעירים במסגרות החיים השונות ואת ממוצעי תשובותיהם בהתייחס להסתגלותם לתפקיד, למסגרת החברתית ולמגורים מחוץ לבית בשירות הצבאי, בשירות הלאומי ובשנת השרות, בעבודה, בלימודים ובמכינה הקדם צבאית.

שירות צבאי. כאמור, כמחצית מהצעירים בעת הראיון היו בשירות צבאי (52.3%) או שהמתינו לתאריך הגיוס (16.6%). כמעט כל הצעירים שהתגייסו (90.5%) דיווחו כי ביום הגיוס לוו על ידי חברים או בני משפחה וחלקם לוו ע"י אנשי צוות מהפנימייה כגון: מדריך, עו"ס או מנהל. מכלל הצעירים ששרתו בצבא, רק כשליש הגישו בקשה להכרה כחיילים בודדים. ועם זאת, מתוך הצעירים שהגישו בקשה (44), רק 24 הוכרו כחיילים בודדים ו-11 דיווחו כי בקשתם נמצאת בהליכי טיפול. מספר צעירים שיתפו במורכבותם ואורכו של תהליך הבקשה: "זה היה תהליך ארוך מאוד ולא פשוט"; "יש בעיות, הגשתי מזמן ולא נותנים תשובה, מאוד בעייתי"; "יש הרבה סיבוכים הגשתי כבר לפני עשרה חודשים".

בחינת השתלבותם של הצעירים במסגרת מעלה כי בעת הראיון, כ-30% הצהירו כי עלו בדרגה במהלך השרות הצבאי לדרגת רב"ט. אך עם זאת, נמצא כי כ-40% מהם נשפטו במהלך שנה זו, כ-20% אף נשפטו יותר מפעם אחת. בנוסף, כ-18% מהצעירים היו נפקדים או עריקים פעם אחת או יותר. כמו כן, 12 צעירים דיווחו כי שהו בכלא צבאי. מתוכם שמונה צעירים דיווחו כי שהו פעם אחת בכלא צבאי וארבעה דיווחו כי שהו בכלא צבאי יותר מפעם אחת.

מנתונים העולים מלוח 21, המציג כאמור את הממוצעים וסטיות של ההסתגלות הצעירים בהתייחס למסגרת הצבאיות השונות, ניתן לראות כי הצעירים הביעו את ההסכמה הגבוהה ביותר עם ההיגדים הקשורים להסתגלותם לתפקיד ולמסגרת (ממוצע 6.83, ס.ת 1.82), ואת ההסכמה הנמוכה ביותר עם ההיגדים הקשורים להסתגלותם למגורים מחוץ לבית (ממוצע 5.68, ס.ת 3.86). אך עם זאת מהלוח עולה כי ממוצע

ההסתגלות הן לתפקיד והן לחברה במסגרת הצבאית, הנו הנמוך ביותר בהשוואה לשאר המסגרות בהן השתלבו.

שירות לאומי ושנת שירות. מכלל הצעירים שהשתלבו במסגרות, 20 צעירים התנדבו לשירות לאומי ובנוסף, שמונה התנדבו לשנת שירות. בחינת המקומות והתפקידים אותם איישו הצעירים מעלה מספר מקומות מרכזיים: בתי חולים, מסגרות טיפול בילדים כגון: גנים, מעונות ופנימיות ומרכזי שיקום וקליטת עלייה. התפקידים ברובם פקידותיים או טיפוליים-חינוכיים.

מהלוח עולה כי רב הצעירים מרוצים משהותם ופועלם במסגרת השרות הלאומי ושנת השרות. ניתן לראות כי בהשוואה לשאר המסגרות בהם השתלבו הצעירים, רבים מהצעירים בשרות הלאומי ובשנת השירות, מביעים את ההסכמה הגבוהה ביותר עם היגדים הקשורים להסתגלותם לתפקיד (ממוצע 7.93, ס.ת 1.00).

עבודה. כ-29 צעירים נקלטו למסגרות תעסוקה בעת הראיון. מקומות העבודה המרכזיים בהם הצליחו להשתלב כללו: מפעלים, הסעדה (בתי קפה, מסעדות ואולמות אירועים), מוסדות אבטחה ורשתות שיווק. מקומות נוספים שצינו היו: מאפייה, מספרה ורשת סלולארית. התפקידים שמילאו הצעירים היו: כפועלים בפסי הייצור וכמלצרים, כשומרים וכקופאים.

לימודים. מספר צעירים (20) המשיכו במסגרות לימודים שונות הכוללות לימודי י"ג-י"ד, מכינה והשלמת בגריות ואף לימודי תואר ראשון. תחומי הלימוד בהם התמקדו כללו לימודי אלקטרוניקה ומכונאות רכב, חינוך ומערכות מידע. בנוסף, תשעה המשיכו למכינה קדם צבאית. בתחום זה עולה מדיווחי הצעירים כי הסתגלותם גבוהה יותר ברמה החברתית (7.21, ס.ת 1.17) מאשר בתחום ההסתגלות למסגרת וללימודים עצמם (6.80, ס.ת 0.84). כמו כן, ניתן לראות שלמעט במסגרת השרות הצבאי, ממוצע הסתגלותם למסגרת ולתפקיד, היה נמוך בהשוואה לשאר המסגרות בהן השתלבו.

מכינה קדם צבאית. כמעט כל תשעת הצעירים שהמשיכו למכינה קדם צבאית, השתלבו במכינות בעלות צביון דתי. הסכמתם עם היגדים הקשורים לתחום ההסתגלות לתפקיד (7.70, ס.ת 1.18) וההסתגלות החברתית (7.80, ס.ת 1.19). הייתה גבוהה ביחס להסתגלות לתפקיד ולחברה בשרות הצבאי. בחינה כללית המשווה בין המסגרות מלמדת כי בקרב הצעירים שהשתלבו במכינה קדם צבאית ישנה הסכמה גבוהה יותר עם היגדים המצביעים על הנאה רבה יותר מהמסגרת ומהקשרים החברתיים. עוד ניתן ללמוד כי בהשוואה למסגרות השונות, קבוצת הצעירים המשרתת בצבא דיווחה על הסכמה נמוכה יותר באשר להיגדים המצביעים על תחושת הסתגלותם למסגרת ולתפקיד הצבאי.

על מנת לבחון האם ישנם הבדלים מובהקים במדד התפקוד של הצעירים במסגרות השונות, כפי שבא לידי ביטוי בהסתגלותם לתפקיד, למסגרת החברתית ולשהייה מחוץ לבית, נערך ניתוח שונות רב משתני. הניתוח העלה כי לסוג המסגרת ישנו קשר מובהק עם הסתגלות הצעירים $F(4,223) = 4.96, p < .001$ לבדיקת מקור ההבדלים נערך ניתוח המשך מסוג Tukey שהעלה כי הסתגלות הצעירים לתפקיד בצבא (ממוצע 6.58, ס.ת 1.89), נמוכה יותר בהשוואה להסתגלות הצעירים בשרות הלאומי/בשנת השרות (ממוצע 7.86, ס.ת 0.98) ולמסגרת העבודה (ממוצע 7.52, ס.ת 1.20).

לוח 21. ממוצעים וסטיות תקן של הסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית בתחומים השונים בחלוקה לפי מסגרות בהן השתלבו

מדידת התפקוד במסגרת		מכונה קדם צבאית		עבודה		לימודים		שרות לאומי/שנת שרות		צבא		
(n=179-228)		(n=9)		(n=29)		(n=20)		(n=28)		(n=145)		
SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	
1.71	6.93	1.18	7.70	0.91	7.14	0.84	6.80	1.00	7.93	1.82	6.83	הסתגלות למסגרת ולתפקיד
1.71	6.93	1.18	7.70	0.91	7.14	1.71	6.93	1.18	7.70	0.91	7.14	הסתגלות חברתית
3.41	4.88	1.04	7.05	-	-	3.68	4.27	3.86	5.67	3.86	5.67	הסתגלות למגורים מחוץ לבית

התנהגויות סיכון. בחינת מעורבותם של הצעירים בהתנהגויות מסכנות כגון מעורבות בפלילים או שימוש בחומרים מעלה כי ל-17 (7.1%) צעירים הייתה מעורבות עם המשטרה. חמישה צעירים דיווחו כי מאז שעזבו ביצעו פשע פעם אחת או פעמיים (2.2%), או יותר מפעמיים (1.3%). ושבעה נעצרו פעם-פעמיים (3.0%). צעיר אחד דיווח כי נעצר יותר מפעמיים. עוד נמצא כי 25 (11%) צעירים דיווחו כי היו מעורבים באירוע אחד או שניים בהם הותקפו פיסית על ידי אדם אחר. נתון נוסף שעלה מדיווח הצעירות הנו כי ארבע מהן הוטרדו או הותקפו מינית בפרק זמן זה.

לוח 22. שימוש הצעירים בממכרים ובאלכוהול במהלך החודש האחרון ($n = 229-230$)

יותר מחמש פעמים		שלוש עד חמש פעמים		פעם פעמיים		אף פעם	
<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%
<p>בחדש האחרון כמה פעמים שנית/השתמשת ב:</p>							

2.5	6	5.9	14	19.7	47	68.2	163	יין
13.8	33	13.4	32	24.3	58	44.8	107	בירה לבנה
12.1	29	10.9	26	22.6	54	50.6	121	משקאות חריפים
0.4	1	0.0	0.0	0.4	1	95.4	228	חשיש
0.4	1	0.0	0.0	0.8	2	95.0	227	מריחואנה

רווחה נפשית ושביעות רצון מהחיים. בחינת מצבם הרגשי ורווחתם הנפשית של הצעירים כללה שאלות ספציפיות לצד שאלונים מובנים. הצעירים נשאלו האם היו בטיפול נפשי מאז שעזבו את הפנימייה או כיום. 30 צעירים המהווים כ-13% דיווחו כי נעזרו בטיפול של בריאות הנפש או קב"ן צבאי מאז שעזבו את הפנימייה.

לוחות 23-24 מציגים את התפלגויות תשובותיהם של הצעירים באשר לתחושותיהם ורגשותיהם בחודש האחרון. בדיקת רווחתם הנפשית של הצעירים נבחנה על ידי שאלון רווחה נפשית MHI-5 - Mental Health Inventory (Veit & Ware, 1983) המורכב מפריטים בתחומים: חרדה, אפקט חיובי, דיכאון ותחושת שליטה התנהגותית ורגשית. על פי נתוני לוח 23, כמחצית מהצעירים מדווחים כי חשו מאושרים חלק ניכר מהזמן או רב הזמן במהלך החודש בו רואיינו, בעוד שהשאר דיווחו כי חשו כך לפעמים (22.0%), חלק קטן מהזמן או אף פעם לא (18.5%). חלק מהצעירים דיווחו כי חשו עצובים או מדוכדכים חלק ניכר מהזמן או כל הזמן (כ-16%), עם זאת כרבע דיווחו כי הרגישו עצבניים מאוד במהלך החודש האחרון חלק ניכר מהזמן או תמיד. הצעירים דיווחו כי הרגישו דיכאון וקושי להתעודד רק לפעמים (13%), חלק קטן מהזמן או אף פעם לא (78.5%). ממוצע המדד הכולל הנו 4.39 (ס.ת. 0.92).

לוח 24 מציג את **שביעות רצונם של הצעירים מחייהם** בעת יציאתם לחיים עצמאיים. נתוני המדד הכולל מראים כי הצעירים שבעי רצון מחייהם בדרך כלל. בחינה מעמיקה יותר בפריטים מעלה, כי אף שכשני שליש מהצעירים מאמינים כי "יש להם חיים טובים" בדרך כלל או כמעט תמיד, כמחצית מהצעירים (48.6%) מצהירים כי "היו רוצים לשנות דברים רבים בחייהם" ו"יש להם כל מה שהיו רוצים בחייהם אף פעם או רק לפעמים" (47.3%). בנוסף, ניתן לראות כי ההסכמה המעטה ביותר הייתה עם ההיגד לפיו לצעירים יש חיים טובים יותר משאר הצעירים בגילם (2.44, ס.ת. 0.99).

לוח 23. התפלגות רווחתם הנפשית של הצעירים לאחר המעבר ($n = 227$)

	כל הזמן	רב הזמן	חלק ניכר מהזמן	לפעמים	חלק קטן מהזמן	אף פעם לא	
	%	%	%	%	%	%	ממוצע ס.ת.
באיזה חלק מהזמן במשך החודש האחרון...							
היית אדם עצבני מאוד?	2.1	14.8	5.9	27.8	33.3	11.8	4.16 1.30
הרגשת רגוע ומשוער	11.4	27.0	14.3	25.7	14.8	2.5	3.86 1.36

								ממתח?*
1.31	4.52	23.6	32.9	22.8	5.5	8.0	3.0	הרגשת עצוב ומדוכדך?
1.48	4.02	3.8	13.9	21.1	11.8	27.4	17.7	היית אדם מאושר?*
0.92	5.40	61.2	17.3	13.1	3.0	1.3	0.0	הרגשת כל כך בדיכאון ששום דבר לא יכול היה לעודד אותך?
0.90	4.39							מדד כולל

הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1=כל הזמן, 2=רב הזמן, 3=חלק ניכר מהזמן 4=לפעמים

5- חלק קטן מהזמן, 6=אף פעם לא, *-פריטים שעברו היפוך בעת חישוב המדד המסכם

לוח 24. התפלגות שביעות הרצון של הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים

אף פעם	לפעמים	בדרך כלל	כמעט תמיד	ממוצע	ס.ת.	
%	%	%	%			
עד כמה המשפטים הבאים מתארים את חיידך כיום?						
הולך לי טוב בחיים	1.7	26.2	30.4	37.6	3.08	1.30
החיים שלי הם בדיוק כמו שצריך	8.4	30.4	24.9	32.1	2.84	0.99
הייתי רוצה לשנות דברים רבים בחיי*	16.0	30.4	18.6	30.0	2.34	1.09
הלוואי שהיו לי חיים מסוג אחר*	49.9	24.9	7.2	13.5	3.16	1.06
יש לי חיים טובים	3.4	21.1	30.8	40.1	3.13	0.87
יש לי כל מה שאני רוצה בחיים	16.5	30.8	29.1	18.6	2.52	0.99
החיים שלי טובים יותר מאשר של רב הצעירים בגילי	15.6	36.7	20.3	17.7	2.44	0.99
מדד כולל					2.79	0.66
הערה. ממוצעים וסטיות תקן על סולם: 1=אף פעם, 2=לפעמים, 3=בדרך כלל, 4=כמעט תמיד.						

*-פריטים שעברו היפוך בעת חישוב המדד המסכם.

סיכום מצבם של הבוגרים כשנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים מעלה כי רב הצעירים השתלבו במסגרות שונות. כשני שלישים התגייסו או היו בדרכם להתגייס לצבא או לשירות לאומי, וכחמישית השתלבו במכינה קדם צבאית או בשנת שירות, או המשיכו ללימודים ולעבודה. מספר הצעירים שדיווחו כי בידם בגרות מלאה עומד על 43.3%, כאשר, כ-40% דיווחו כי בידם בגרות חלקית בלבד. כרבע מהצעירים דיווחו כי מאז עזיבת הפנימייה החליפו מקום מגורים אחד לפחות, וכ-24% מהצעירים דיווחו כי לא יוכלו להישאר לאורך זמן במקום המגורים בו הם שוהים כעת או בשל ארעיות הדיור (במקרה של דירה מהצבא) או בשל קושי בינאישי וכלכלי להישאר בבית ההורים. כמו כן, 18 צעירים (7.6%) דיווחו כי נקלעו למצב בו לא היה להם איפה לגור.

בתחום התעסוקה, שלושה רבעים מהצעירים הצליחו למצוא עבודה מאז עזיבת הפנימייה ורק כ-20% לא עבדו מאז יציאתם לחיים עצמאיים, וזאת משום שמרביתם התגייסו תוך זמן קצר יחסית לצבא או לשירות לאומי או שהחלו את לימודיהם. מצבם הכלכלי של הצעירים מעלה תמונה שלילית למדי. כרבע טענו כי מצבם הכלכלי קשה מאוד ולמעלה ממחציתם (59.8%) חייבים מאות עד אלפי שקלים למוסדות או לאנשים שונים. במעורבותם של הצעירים בהתנהגויות מסכנות כגון מעורבות בפלילים או שימוש בחומרים נמצא כי ל-7% מהצעירים הייתה מעורבות עם המשטרה, 3.5% דיווחו כי מאז שעזבו ביצעו פשע פעם ומספר זהה דיווחו כי נעצרו פעם או פעמיים. מבחינת שימוש בממכרים, כ-20% מהצעירים דיווחו כי בחודש האחרון שתו לשוכרה ובאופן מופרז בין פעם אחת לעשר פעמים.

הסתגלות הצעירים למסגרת הצבאית הייתה הנמוכה ביותר מכלל המסגרות בהן השתלבו לאחר המעבר. על אף שכ-30% הצהירו כי עלו בדרגה במהלך השרות הצבאי לדרגת רב"ט, כ-40% מהם נשפטו במהלך שנה זו וכ-20% אף נשפטו יותר מפעם אחת. כמו כן, כ-18% מהצעירים היו נפקדים או עריקים פעם

אחת או יותר. בתחום רווחת הנפש נמצא כי כ-13% מהצעירים דיווחו כי נעזרו בטיפול של בריאות הנפש או הקב"ן הצבאי מאז שעזבו את הפנימייה. כמעט כרבע מהצעירים דיווחו כי הם חשים מאושרים בחלק קטן מהזמן או אף פעם לא וחלק מהצעירים דיווחו כי חשו עצובים או מדוכדכים חלק ניכר מהזמן או כל הזמן (כ-16%).

בחינת השערות המחקר בשלב השני- שנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים

השערות המחקר בשלב השני של איסוף הנתונים, התמקדו הן בקשר שבין המשתנים המתארים את הצעירים על סף היציאה לחיים עצמאיים לאלו המתארים אותם לאחר היציאה, והן בקשר שבין המשתנים המתארים את הצעירים בשלב השני כשנה לאחר יציאתם לחיים עצמאיים. בשלב הראשון נבדקו השערות על הקשרים שבין המשתנים התלויים הכוללים את הישגי הצעירים במעבר לחיים עצמאיים בתחומים השונים, לבין המשתנים הבלתי תלויים שנאספו בעת שהיו הצעירים במסגרת ההשמה, הכוללים את: מאפייניהם האישיים (נטייתם לאופטימיות וציפיות לגבי עתידם), מוכנותם ליציאה ומאפייני התמיכה החברתית (תמיכת המשפחה, החברים וצוות ההשמה). ובשלב השני, נבחנו ההבדלים המגדריים בין הבוגרים לבוגרות בתחומים השונים של המעבר לחיים עצמאיים הכוללים את חווית המעבר, רווחה נפשית ותמיכה חברתית.

הישגי הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים

השערות המחקר באשר להישגי הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים מובאות על פי אופן הצגתן בפרק השיטה. על מנת להקל על הקריאה והבנת התמונה הרחבה של הממצאים, צורף מודל המחקר בו כל משתנה מוצג באמצעות אות באנגלית כאשר חיבור אותיות המשתנים מבטא את הקשרים במודל המחקר (ראו נספח 1). בלוחות 28 ו-29 ניתן לראות את כל קשרי המחקר בין כלל המשתנים הבלתי תלויים והתלויים.

השערה 2. א. צעירים שידווחו על מוכנות ליציאה גבוהה יותר, ידווחו על חווית מעבר חיובית יותר בתקופת המעבר לחיים עצמאיים. בבדיקת המתאמים בין מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים בכל התחומים לבין דיווחם על חווית מעבר חיובית יותר בעת המעבר (HI) לא נמצאו מתאמים מובהקים. ההשערה לא אוששה.

השערה 2. ב. יימצא קשר חיובי בין נטייתם לאופטימיות של הצעירים בעת ההשמה, לבין הישגיהם לאחר המעבר. בתחום התפקוד במסגרת העיקרית נמצא קשר מובהק וחלש בין נטייתם לאופטימיות של הצעירים לבין תפקודם הכללי במסגרת העיקרית ($r = .140, p < 0.05$). (BK). בתחום המצב הכלכלי- נמצא קשר חיובי מובהק וחלש בין נטייתם לאופטימיות של הצעירים למצבם הכלכלי ($r = .155, p < 0.05$). (BN). ובתחום המגורים- נמצא קשר חיובי חלש ומובהק בין נטייתם לאופטימיות של הצעירים לבין שביעות רצונם ממקום המגורים כשנה לאחר המעבר ($r = .135, p < 0.05$). (BJ).

השערה 2. ג. יימצא קשר חיובי בין ציפיות עתידם של הצעירים לקראת סיום השהות, להישגיהם לאחר המעבר. בבדיקת המתאמים עם ציפיות העתיד נמצאו קשרים מובהקים עם חלק מתחומי התפקוד במסגרת העיקרית, המצב הכלכלי, המגורים והתנהגויות סיכון. קשרים אלו נמצאו רק עם חלק מההישגים, ובמקום שנמצאו הם היו חלשים:

תפקוד במסגרת עיקרית- נמצאו קשרים מובהקים וחלשים בין ציפיות העתיד של הצעירים בתחום המשפחה לבין תפקודם הכללי במסגרת העיקרית ($r = .153, p < 0.05$), להסתגלותם לתפקיד ולאופי המסגרת ($r = .140, p < 0.05$) ולהסתגלותם החברתית במסגרת ($r = .133, p < 0.05$) (FK).

מצב כלכלי- נמצא קשר מובהק וחלש בין מצבם הכלכלי לאחר היציאה לבין תפיסת העתיד הכללית לפני היציאה ($r = .202, p < 0.01$), ולתפיסת העתיד של הצעירים בתחום ההישגים ($r = .133, p < 0.05$), בתחום המשפחה והחברים ($r = .204, p < 0.01$), ובתחום הקשיים הצפויים ($r = .183, p < 0.01$) (FN).

מגורים- נמצא שצעירים שדיווחו על ציפיות עתיד חיוביות יותר בתחום ההישגים בעתיד, החליפו פחות מקומות מגורים לאחר המעבר לחיים עצמאיים ($r = .134, p < 0.05$). כמו כן נמצא קשר חיובי מובהק בין תפיסת עתידם של הצעירים בתחום הקשיים בעתיד לשביעות רצונם ממקום מגוריהם ($r = .135, p < 0.05$) ובין תפיסת עתידם הכללית לשביעות רצונם ממקום מגוריהם ($r = .136, p < 0.05$) (FJ).
התנהגויות סיכון- צעירים שדיווחו על תדירות נמוכה יותר של שתיית יין לאחר היציאה מהפנימייה דיווחו לפני היציאה על תפיסת עתיד חיובית יותר באופן כללי ($r = .166, p < 0.05$) ובתחום המשפחה והחברים ($r = .155, p < 0.01$) (FM).

רווחה נפשית- נמצא קשר חיובי מובהק בין תפיסת העתיד של הצעירים בתחום החברים והמשפחה לשביעות רצונם מהחיים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = .138, p < 0.05$) (FL).
השערה 2. ד. יימצא קשר חיובי בין תפיסת מוכנותם ליציאה לחיים עצמאיים לפני המעבר, לבין הישגיהם לאחר המעבר. לוח 25 מציג את המתאמים בין תפיסת המוכנות לבין היבטים שונים של תפקוד לאחר המעבר.

לוח 25. מתאמים בין מוכנות הצעירים להישגיהם במעבר לחיים עצמאיים

תחומי הסתגלות :		מגורים	מסגרת	מצב	שביעות	מגורים	רווחה
חברתית	מחוץ לבית	עיקרית	כלכלי	יציבות במגורים	רצון מהמגורים	מעורבות פלילית	נפשית
תחומי מוכנות לחיים עצמאיים :							
השכלה	*.14	.01	.07	.11	.06	*.14	-.02
עבודה	.10	.01	.11	*.14	.07	** .17	-.11
מגורים	.08	.00	.08	*.14	*.13	*.17	-.11
משק בית	.08	.01	.06	*.14	.06	.05	-.09

תחומי הסתגלות :	חברתית	מחוץ לבית	עיקרית	מסגרת	מצב כלכלי	יציבות במגורים	שביעות רצון מהמגורים	מעורבות פלילית	רווחה נפשית
בריאות	** .19	* .16	* .18	* .15	.02	** .17	-.00	.02	
יחסים בינאישיים	** .18	.01	.07	.08	.02	.06	.04	.03	
התנהגות נורמטיבית	.01	.02	.01	.10	.03	.04	** .22	.05	
מוכנות מדד מסכם	* .15	.00	.11	* .16	.11	* .14	-.03	.06	

מוכנות נמוכה יותר בתחום התנהגויות הסיכון, דיווחו על שכיחות גבוהה יותר של ביצוע פשעים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = .228, p < 0.01$). בנוסף, נמצא קשר מובהק בין מוכנות גבוהה יותר של הצעירים בתחום המגורים לתדירות נמוכה יותר של שתיית משקה אלכוהולי (יין) ($r = .174, p < 0.01$) (HM).

השערה 2. ה. ימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת מסגרת ההשמה על ידי הצעירים, לבין הישגיהם לאחר המעבר. השערה זו לא אוששה. לא נמצא קשר בין תמיכת מסגרת ההשמה לתפקודם במסגרת העיקרית, ולהישגיהם בתחומים: מגורים, מצב כלכלי, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית.

השערה 2. ו. ימצא קשר חיובי בין תפיסת התמיכה המשפחתית על ידי הצעירים בעת ההשמה לבין הישגיהם לאחר המעבר: השערה זו אוששה בחלקה. נמצאו קשרים מובהקים בין תפיסת התמיכה של המשפחה לפני היציאה לבין תחומי התפקוד במסגרת העיקרית, מצב כלכלי, מגורים, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית. (ראו לוח 26). הקשרים הם בכיוונים המצופים אך הם חלשים ולא עקביים מעבר למדדים השונים של תמיכה משפחתית ושל התפקוד. להלן פירוט הממצאים על פי התחומים:

תפקוד במסגרת עיקרית- נמצא קשר מובהק בין תמיכת האם לתפקודם הכללי במסגרת ($r = .154, p < 0.05$) (CK). אך עם זאת לא נמצאו קשרים בין תמיכת האב וקרוב המשפחה לתפקוד הצעירים במסגרת העיקרית.

מצב כלכלי- נמצא קשר חיובי מובהק בין תמיכת האם בעת היותם בהשמה למצב הכלכלי של הצעירים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = .206, p < 0.01$) (CN).

מגורים- נמצא קשר חיובי מובהק וחלש בין תמיכת האם בעת ההשמה, ליציבות במגורי הצעירים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = .164, p < 0.05$). כמו כן צעירים שדיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר ממסגרת מגוריהם כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים הנם צעירים שדיווחו על תמיכת אם גבוהה יותר בעת היותם בהשמה ($r = .311, p < 0.01$), ועל תמיכה גבוהה יותר מקרוב משפחה ($r = .250, p < 0.01$) (CJ).

התנהגויות סיכון- נמצא קשר שלילי מובהק וחלש בין תמיכת האב בעת ההשמה, לדיווח על ביצוע פשע שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = -.154, p < 0.05$) (CM).

רווחה נפשית- נמצא קשר מובהק וחלש חיובי בין תמיכת האב בעת ההשמה לשביעות הרצון מהחיים של הצעירים שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = .173, p < 0.05$) (CL).

השערה 2. ז. ימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת קבוצת בני הגיל של הצעירים, לבין הישגיהם לאחר המעבר. השערה זו אוששה חלקית. נמצאו קשרים מובהקים בתחומי התפקוד במסגרת העיקרית והמגורים, קשרים אלו היו בכיוון המצופה אך חלשים ולא עקביים מעבר לתחומי התפקוד השונים. (ראו לוחות 26 ו-27). להלן פירוט הממצאים על פי התחומים:

תפקוד במסגרת עיקרית- נמצא קשר מובהק בין תמיכת החברים הכללית בעת ההשמה להסתגלותם החברתית במסגרת העיקרית לאחר היציאה ($r = .164, p < 0.05$). בנוסף, נמצאו קשרים מובהקים בין תמיכת החברים בתחום המידע והתמיכה הרגשית להסתגלותם החברתית במסגרת העיקרית ($r = .137, p < 0.05$), בין תמיכת החברים בתחום התמיכה המוחשית לתפקודם הכללי במסגרת ($r = .137, p < 0.05$).

0.05, $p < 0.130$). ולהסתגלותם החברתית בה ($r = 0.151, p < 0.05$), ובין תמיכת החברים בתחום האינטראקציות החברתיות החיוביות בעת שהותם בהשמה להסתגלותם החברתית במסגרת העיקרית לאחר יציאתם ($r = 0.158, p < 0.05$) (DK).

מגורים - נמצא קשר חיובי בין תמיכת החברים הכללית לשביעות רצון ממקום המגורים שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים ($r = 0.179, p < 0.01$), ובין תמיכת החברים בתחום המידע והתמיכה הרגשית ($r = 0.171, p < 0.01$) ותחום התמיכה החומרית ($r = 0.210, p < 0.01$) לשביעות רצונם ממקום המגורים שנה לאחר היציאה (DJ).

השערה 2. ח. יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכתם המשפחתית כשנה לאחר המעבר, לבין הישגיהם בתקופה זו. השערה זו אוששה חלקית. נמצאו קשרים מובהקים וחלשים בתחומי התפקוד במסגרת העיקרית, מצב כלכלי, מגורים, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית. (ראו לוחות 26 ו-27). להלן פירוט הממצאים על פי התחומים:

תפקוד במסגרת עיקרית - לא נמצא קשר בין תמיכת האם כשנה לאחר המעבר לבין תפקודם של הצעירים במסגרת העיקרית. אולם, נמצא קשר חיובי ומובהק בין תמיכת האב לתפקוד הכללי של הצעיר במסגרת העיקרית ($r = 0.244, p < 0.01$) ולהסתגלותו לתפקיד ולאופי המסגרת ($r = 0.255, p < 0.01$) (OK).

מצב כלכלי - נמצא קשר מובהק וחיובי בין תמיכת האב והאם שנה לאחר המעבר, לבין מצבם הכלכלי של הצעירים (בהתאמה, $r = 0.165, p < 0.05$; $r = 0.213, p < 0.01$) (ON).

מגורים - נמצא קשר מובהק ושילי בין תמיכת האם ($r = -0.234, p < 0.01$) והאב ($r = -0.175, p < 0.05$) כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים, לבין יציבות הצעיר במקום המגורים, כך שצעירים שדיווחו על תמיכת הורים גבוהה יותר, דיווחו על פחות שינויים במקום המגורים. כמו כן צעירים שדיווחו על תמיכת אב ואם גבוהים יותר לאחר המעבר, דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר ממקום המגורים שנה לאחר יציאתם מהפנימייה (בהתאמה, $r = 0.318, p < 0.01$; $r = 0.218, p < 0.01$) (OJ).

התנהגויות סיכון - נמצא קשר שלילי ומובהק בין תמיכת האב להתנהגויות סיכון של הצעיר המתבטאות בביצוע פשע ($r = -0.224, p < 0.01$), כך שצעירים שדיווחו על תמיכת אב גבוהה יותר לאחר המעבר לחיים עצמאיים, דיווחו על שכיחות נמוכה של ביצוע פשע. כמו כן, נמצא קשר מובהק בין תמיכת האב כשנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים לבין מידה נמוכה יותר של שתיית משקה אלכוהולי (בירה לבנה) ($r = -0.256, p < 0.01$) (OM).

רווחה נפשית - נמצא קשר חיובי ומובהק בין תמיכת האם כשנה לאחר המעבר לחיים עצמאיים לבין רווחתם הנפשית של הצעירים כשנה לאחר המעבר ($r = 0.156, p < 0.05$) (OL).

השערה 2. ט. יימצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכתם מבני הגיל כשנה לאחר המעבר, לבין הישגיהם בתקופה זו- השערה זו אוששה חלקית. נמצאו קשרים בתחום התפקוד במסגרת העיקרית והתנהגויות הסיכון (ראו לוחות 26-27). להלן פירוט הממצאים על פי התחומים:

תפקוד במסגרת עיקרית - נמצא קשר מובהק חיובי ובינוני בין תמיכת החברים הכללית כשנה לאחר המעבר לתפקודם החברתי במסגרת העיקרית ($r = 0.303, p < 0.01$) לתפקודם הכללי במסגרת ($r =$

בנוסף, נמצא קשר מובהק בינוני וחיוני בין תמיכת החברים בתחום המידע והתמיכה הרגשית לבין הסתגלותם החברתית ($r = .307, p < 0.01$) ותפקודם הכללי במסגרת העיקרית ($r = .174, p < 0.01$). כמו גם בין תמיכת החברים בתחום התמיכה המוחשית להסתגלותם החברתית במסגרת העיקרית ($r = .226, p < 0.01$), ובין תמיכת החברים בתחום האינטראקציות החברתיות החיוביות להסתגלותם החברתית במסגרת העיקרית ($r = .240, p < 0.01$) (PK).

התנהגויות סיכון - נמצא קשר מובהק וחלש בין תמיכת החברים כשנה אחרי, בתחום התמיכה המוחשית האינטראקציות החברתיות החיוביות למידה נמוכה יותר של שתיית אלכוהול לאחר המעבר לחיים עצמאיים (בהתאמה, $r = .138, p < 0.05$; $r = .155, p < 0.05$) (PM).

לוח 26. מתאמים בין תמיכה חברתית לפני היציאה ושנה אחרי היציאה להישגי הצעירים לאחר היציאה לחיים עצמאיים - הסתגלות למסגרת העיקרית

הסתגלות למסגרת ולתפקיד	הסתגלות חברתית	הסתגלות למגורים מחוץ לבית	הסתגלות כוללת למסגרת העיקרית	
תמיכת הסביבה בשנה האחרונה להשמה				
תמיכת האם	*.15	.08	.11	.15
תמיכת האב	.07	.06	.05	.02
תמיכת בן המשפחה	.10	.08	.01	.09
תמיכת החברים				
תמיכה רגשית ומידע	.00	*.13	.06	.07
תמיכה מוחשית	.07	*.15	.09	*.13
אינטראקציות חברתיות	.00	*.15	.07	.05
תמיכת חברים מדד כולל	.02	*.16	.03	.09
תמיכת צוות ההשמה	.06	.08	.12	.03
תמיכת חברתית שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים				
תמיכת האם	.13	.04	.06	.12

הסתגלות למסגרת ולתפקיד	הסתגלות חברתית	הסתגלות למגורים מחוץ לבית	הסתגלות כוללת למסגרת העיקרית	
.25**	.13	.12	.24**	תמיכת האב
				תמיכת החברים
.08	*.30	.02	.17**	תמיכה רגשית ומידע
.01	** .22	.04	.07	תמיכה מוחשית
.02	*.24	.04	.09	אינטראקציות חברתיות
.04	*.30	.01	*.13	תמיכת חברים מדד כולל

לוח 27. מתאמים בין תמיכה חברתית לפני היציאה ושנה לאחר היציאה להישגי הצעירים בתחומים השונים לאחר היציאה לחיים עצמאיים

מצב כלכלי	יציבות במגורים	שביעות רצון בדיור	מעורבות בפלילים	רווחה נפשית	
					תמיכת הסביבה בשנה האחרונה להשמה
*.20	*.16	*.31	-.07	.03	תמיכת האם
.13	.08	.17	-.15*	.10	תמיכת האב
.11	.02	*.25	-.08	.02	תמיכת בן המשפחה
					תמיכת החברים
.11	.01	*.17	-.02	.01	תמיכה רגשית ומידע
.08	.04	*.20	-.06	.03	תמיכה מוחשית
.06	.05	.11	-.01	.05	אינטראקציות חברתיות

רווחה נפשית	מעורבות בפלילים	שביעות רצון בדיוור	יציבות במגורים	מצב כלכלי	
.03	-.03	**0.17	.02	.10	תמיכת חברים מדד כולל
.08	-.06	.05	.06	.06	תמיכת צוות ההשמה
					תמיכת חברתית שנה
					לאחר היציאה לחיים עצמאיים
*.15	-.03	**0.31	*.23	*.16	תמיכת האם
.01	-.11	**0.21	*.17	**0.21	תמיכת האב
					תמיכת החברים
.03	-.05	*.23	.07	.09	תמיכה רגשית ומידע
.04	-.04	*.23	.03	.11	תמיכה מוחשית
.03	-.02	*.14	.08	*.15	אינטראקציות חברתיות
.04	-.01	**0.24	.07	*.13	תמיכת חברים מדד כולל

לוח 28. מתאמים בין כלל המשתנים הבלתי תלויים במחקר להסתגלות הצעירים למסגרת העיקרית

לאחר היציאה לחיים עצמאיים

תחומי הסתגלות למסגרת העיקרית:	למסגרת ולתפקיד	הסתגלות חברתית	מגורים מחוץ לבית	הסתגלות כללית
משתנים ב. תלויים				
נטייה לאופטימיות	*.13	.13	.02	*.14
ציפיות עתיד	.01	.10	.03	.11
מוכנות	.07	*.15	.00	.04
תמיכה בהשמה				
תמיכת אם	*.15	.08	.11	*.15
תמיכת אב	.07	.06	.05	** .24
תמיכת קרוב משפחה	.10	.08	.01	.09
תמיכת הצוות	.06	.08	.12	.09
תמיכת החברים	.04	*.16	.03	.03
תמיכה לאחר המעבר				
תמיכת אם	.13	.04	.06	.12
תמיכת אב	** .25	.13	.12	** .24
תמיכת החברים	.04	** .30	.01	*.13

לוח 29. מתאמים בין כלל המשתנים הבלתי תלויים במחקר להישגי הצעירים בתחומי החיים לאחר

היציאה לחיים עצמאיים

מצב כלכלי	יציבות במגורים	שביעות רצון מהמגורים	ביצוע פשע	מעצר	רווחה נפשית	שביעות רצון מהחיים
משתנים ב. תלויים						
נטייה לאופטימיות	*.15	.00	*.14	.07	.03	.01

מזב כלכלי	יציבות במגורים	שביעות רצון מהמגורים	ביצוע פשע	מעצר	רווחה נפשית	שביעות רצון מהחיים	
ציפיות עתיד	.20**	.06	*.13	.03	.00	.08	.06
מוכנות	*.16	.11	*.14	.03	.07	.00	.01
<i>תמיכה בהשמה</i>							
תמיכת אם	.20**	*.16	** .31	-.15*	.06	.03	.08
תמיכת אב	.13	.08	.11	.07	.12	.10	*.17
תמיכת קרוב משפחה	.11	.02	** .25	.08	.08	.02	.04
תמיכת הצוות	.06	.06	.05	.06	.06	.08	.02
תמיכת החברים	.10	.02	** .17	.03	.03	.03	.03
<i>תמיכה לאחר המעבר</i>							
תמיכת אם	*.16	** .23	** .31	.03	.06	*.15	.06
תמיכת אב	** .21	*.17	** .21	.11	*-.22	.01	.00

סיכום השלב השני של המחקר בו נבחנו הקשרים שבין המשתנים המתארים את מצב הצעירים על סף היציאה לחיים עצמאיים לבין חוויית המעבר שלהם, והישגיהם בתחומי החיים השונים במעבר לחיים עצמאיים. מעלה כי צעירים שטרם היציאה דיווחו על מוכנות גבוהה יותר, הסתגלו טוב יותר למסגרת העיקרית, ודיווחו על מצב כלכלי טוב יותר לאחר המעבר. בנוסף, הם החליפו פחות מקומות מגורים לאחר המעבר ודיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מסביבת מגוריהם. כמו כן, צעירים שדיווחו טרם היציאה על מוכנות נמוכה יותר בתחום התנהגויות הסיכון, דיווחו על שכירות גבוהה יותר של ביצוע פשעים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים.

ציפיות העתיד של הצעירים ונטייתם לאופטימיות נמצאו קשורים להישגים חיוביים לאחר המעבר לחיים עצמאיים. צעירים אופטימיים יותר ובעלי ציפיות עתיד חיוביות יותר, דיווחו על הסתגלות טובה יותר לתפקידם ולסביבה החברתית במסגרת העיקרית, על מצב כלכלי טוב יותר ושביעות רצון גבוהה יותר ממקום המגורים. ציפיות עתיד חיוביות יותר נמצאו קשורות גם לשיעור נמוך יותר של התנהגויות סיכון המתבטאות בשתיית אלכוהול.

הבדלים מגדריים בהישגי הצעירים לאחר היציאה לחיים עצמאיים

השערה 3.ב. האם הצעירות ידווחו על חווית ותפיסת מעבר לחיים עצמאיים שלילית יותר מאשר הצעירים? שאלת מחקר זו לא אוששה. נמצא כי הצעירים דיווחו על ממוצע ($M = 3.08, SD = 1.26$) גבוה משל הצעירות ($M = 2.83, SD = 1.31$) (המצביע על חווית מעבר שלילית יותר) אולם פער קטן זה לא נמצא מובהק ($t(233) = 1.41, p > 0.05$).

השערה 3.ג. כשנה לאחר המעבר, צעירים יבטאו קושי על ידי התנהגויות סיכון וידווחו על קשיים רבים יותר בתחום ההתנהגותי (מעורבות פלילית ושימוש בממכרים), בעוד שבקרב הצעירות הקושי יתבטא בבעיות רגשיות והן ידווחו יותר על פנייה לעזרה נפשית. השערה זו אוששה. נמצא כי הצעירים דיווחו על יותר התנהגויות סיכון פליליות מאשר הצעירות. נמצא כי בביצוע פשע לאחר המעבר, ממוצע הצעירים היה גבוה ($M = 0.08, SD = 0.33$) ממוצע הצעירות ($M = 0.001, SD = 0.00$) והבדל זה נמצא מובהק ($t(142) = 2.72, p < 0.01$). בנוסף, הצעירים דיווחו על מעצרים רבים יותר ($M = 0.06, SD = 0.33$), מאשר הצעירות ($M = 0.00, SD = 0.00$) הבדל זה נמצא אף הוא מובהק ($t(142) = 2.77, p < 0.01$). כמו כן, נמצא כי 13.3% מהצעירות והצעירות פנו לטיפול בבריאות הנפש, מתוכם אחוז גבוה יותר של צעירות (7.1%). בעריכת מבחן חי בריבוע, הבדל זה נמצא מובהק שולית ($p = 0.06$), $\chi^2(1) = 3.644$.

השערה 3.ד. האם הצעירות ידווחו על רווחה נפשית נמוכה יותר מאשר הצעירים- השערה זו לא אוששה הן בבחינת שביעות רצונם מהחיים והן בבחינת רווחתם הנפשית לאחר המעבר.

לוח 30. הבדלים בין הצעירים לצעירות בתחומי המעבר לחיים עצמאיים

צעירות $n = 85-88$		צעירים $n = 142-147$		
ממוצע	ס.ת.	ממוצע	ס.ת.	
3.08	1.26	2.83	1.31	חווית מעבר לחיים עצמאיים
*0.08	0.33	0.00	0.00	ביצוע פשע
*0.06	0.27	0.00	0.00	מעצר
*1.90	0.30	1.81	0.39	טיפול נפשי
4.34	0.92	4.47	0.88	רווחה נפשית
2.80	0.64	2.79	0.71	שביעות רצון מהחיים

* $p < .05$

השערה 3. ה. תהייה אינטראקציה בין מגדר לבין תמיכה חברתית בניבוי המשתנים התלויים: הקשר בין תמיכה חברתית (תמיכת הסביבה) לבין ההישגים כשנה אחרי, יהיה חזק יותר בקרב הבנות מאשר בקרב הבנים - השערה זו לא אוששה. על מנת לבחון האם האינטראקציה שבין המגדר לתמיכה החברתית (של ההורים והחברים) מובהקת, ביצעתי ניתוח רגרסיה בו הוכנסו המשתנים הבלתי תלויים בשלבים (ראשית מגדר ותמיכה חברתית ושנית האינטראקציה ביניהם). הניתוח העלה כי האינטראקציה של התמיכה החברתית והמגדר תרמו באופן מובהק להישגי הצעירים במסגרת העיקרית ובהתנהגויות הסיכון, אולם רק בקרב הבנים:

במשתנה תמיכת החברים - ניתוח הרגרסיה העלה כי האינטראקציה בין מגדר לתמיכת החברים תרמה באופן מובהק לניבוי הישגי הצעירים בתפקוד במסגרת העיקרית ($F(3,218)=3.63, p < 0.05$). באופן בו ככל שהתמיכה החברתית גבוהה, כך גבוה יותר התפקוד במסגרת העיקרית בקרב הבנים. במשתנה תמיכת ההורים - ניתוח הרגרסיה העלה כי האינטראקציה בין מגדר לתמיכת האב תרמה באופן מובהק לניבוי הישגי הצעירים בתחום התנהגויות הסיכון. באופן בו ככל שתמיכת האב גבוהה יותר, מעורבות עם המשטרה בקרב הבנים נמוכה יותר ($F(3,201) = 4.33, p < 0.05$).

ניבוי רב משתני של הישגי הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים: תרומתם של המשתנים הבלתי תלויים שנמדדו שנה לפני היציאה ולאחריה

בחלק זה מוצגת סידרה של משוואות רגרסיה היררכיות שחושבו עבור כל אחד מהמשתנים המייצגים את הישגי הצעירים במעבר לחיים עצמאיים. בכל אחת מהמשוואות המשתנה התלוי היה אחד המשתנים המייצגים הישגים במעבר והמשתנים הבלתי תלויים נמדדו הן בשנה בה שהו בפנימייה והן שנה לאחריה. המשתנים הבלתי תלויים הוכנסו בסדר ההיררכי הבא:

1. בשלב הראשון הוכנס משתנה הרקע מגדר.
2. בשלב השני הוכנס משתנה האישיות נטייה לאופטימיות.
3. בשלב השלישי הוכנס משתנה תפיסת המוכנות לחיים עצמאיים.
4. הוכנסו גורמי משתני רשת התמיכה המשפחתית בשנה האחרונה להשמה הכוללים את תמיכת האם ותמיכת האב.
5. בשלב הרביעי הוכנס משתנה התמיכה הבלתי פורמאלית המתייחס לתמיכת החברים.
6. בשלב החמישי הוכנס משתנה רשת התמיכה הפורמאלית המתייחס לתמיכת צוות מסגרת ההשמה.
7. בשלב השביעי, הוכנסו תמיכת האם והאב שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים.
8. בשלב האחרון, הוכנסה תמיכת החברים שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים.

לוח 31. רגרסיה מרובה היררכית של המדד הכולל תפקוד במסגרת העיקרית- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6	צעד 7	צעד 8	
משתני המחקר- בעת ההשמה								
רקע ואישיות								
מגדר	0.10	0.05	0.09	0.07	0.07	0.07	0.07	
אופטימיות	**0.44	**0.28	**0.26	**0.27	**0.26	**0.28	**0.27	
תפיסת מוכנות		**0.33	**0.32	**0.33	**0.32	**0.31	**0.31	
תמיכה משפחתית- בעת ההשמה								
תמיכת אם			0.02-	0.02-	0.00-	0.02-	-0.01	
תמיכת אב			0.09-	0.09-	-0.09	0.09-	-0.09	
תמיכה לא פורמאלית								
תמיכת החברים			0.01	0.01	0.01	0.03	0.05	
תמיכה פורמאלית								
תמיכת צוות ההשמה					0.03-	0.05-	-0.05	
רשת התמיכה- שנה לאחר המעבר								
תמיכת האם						0.02-	-0.09	
תמיכת האב						0.09-	-0.09	
תמיכת החברים							-0.05	
סיכום המודל								
מבחן המובהקות משוואת הרגרסיה	F(1,147)=1.47	F(2,146)=18.84	F(3,145)=19.85	F(5,143)=12.40	F(6,142)=10.26	F(7,141)=8.77	F(9,139)=7.00	F(10,138)=6.33
		***	***	***	***	***	***	***
R Square	0.010	0.205	0.291	0.303	0.303	0.303	0.312	0.315
R Square change	0.010	0.019	0.086	0.011	0.000	0.001	0.009	0.003
		**	**					

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

מהלוח (31) ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 35.5% מהשונות של תפקוד הצעירים במסגרת העיקרית לאחר המעבר לחיים עצמאיים. במשוואה זו ניתן לראות כי הנטייה לאופטימיות ותפיסת מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים מובהקים בתרומתם. כמו כן ניתן לראות שרובן המכריע של המשוואות הנן מובהקות.

לוח 32. רגרסיה מרובה היררכית של מצב כלכלי לאחר המעבר- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6	צעד 7	צעד 8	
משתני המחקר-בעת ההשמה								
רקע ואישיות								
מגדר	0.06-	0.07-	0.08-	0.09-	0.08-	0.04-	-0.04	
אופטימיות	0.08	0.12	0.08	0.08	0.06	0.02	0.06	
תפיסת מוכנות	0.09-	0.10-	0.12-	0.12-	0.12-	0.12-	-0.12	
תמיכה משפחתית- בעת ההשמה								
תמיכת אם			*-0.19	*-0.18	*-0.18	**0.33	**0.33	
תמיכת אב			0.02	0.02	0.02	0.26	0.27	
תמיכה לא פורמאלית								
תמיכת החברים			0.08-	0.07-	0.05-	-0.07		
תמיכה פורמאלית								
תמיכת צוות ההשמה			0.00-	0.02-	-0.02			
רשת התמיכה -שנה לאחר המעבר								
תמיכת האם			0.34	0.45				
תמיכת האב			**0.45	*0.45				
תמיכת החברים			0.04					
סיכום המודל								
מובהקות משוואת הרגרסיה	F(1,147)=0.63	F(2,146)=0.78	F(3,145)=0.82	F(5,143)=1.46	F(1,142)=1.34	F(7,141)=1.14	F(9,139)=2.45*	F(10,138)=2.22*
R Square	0.004	0.011	0.017	0.049	0.054	0.054	0.137	0.139
R Square	0.004	0.006	0.006	0.32	0.05	0.000	*0.083	0.002

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6	צעד 7	צעד 8
change							
$p < 0.05$, $p < 0.01$							

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ-14% ממצבם הכלכלי של הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים. ניתן לראות כי תמיכת האם בעת ההשמה ותמיכת האב לאחר היציאה לחיים עצמאיים מובהקים בתרומתם לשונות המוסברת. שאר המשוואות לא נמצאו מובהקות.

לוח 33. רגרסיה מרובה היררכית של התנהגותית סיכון (מעורבות עם המשטרה) - מקדמי ביתא בכל צעד
בניתוח

צעד 1	צעד 2	צעד 3	צעד 4	צעד 5	צעד 6	צעד 7	צעד 8
משתני המחקר-בעת ההשמה							
רקע ואישיות							
מגדר	0.14-	-0.14	*-0.15	*-0.17	*-0.17	*-0.16	0.13-
אופטימיות	0.02	0.08	0.09	0.08	0.08	0.08	0.08
תפיסת מוכנות	0.12-	0.12-	0.12-	0.13-	0.13-	0.13-	-0.15
תמיכה משפחתית- בעת ההשמה							
תמיכת אם			0.14	0.14	0.14	0.05	0.04
תמיכת אב			*-0.21	*-0.21	*-0.21	*-0.21	0.01
תמיכה לא פורמאלית							
תמיכת החברים			0.03-	0.03-	0.02-	0.00-	-0.01
תמיכה פורמאלית							
תמיכת צוות ההשמה			0.06-	0.06-	0.09-	0.09-	-0.09
רשת התמיכה- שנה לאחר המעבר							
תמיכת האם			0.25	0.24			
תמיכת האב			**0.44	**0.43			
תמיכת			0.05				

8 צעד	7 צעד	6 צעד	5 צעד	4 צעד	3 צעד	2 צעד	1 צעד	החברים
								סיכום המודל
F(10,135) **=2.59	F(9,139) **=2.85	F(7,141) =1.65	F(6,142) =1.83	F(5,143) =2.17	F(3,145) =1.64	F(2,146)= 1.55	F(1,147) 3.19=	מובהקות משוואת הרגרסיה
0.158	0.156	0.076	0.072	0.071	0.033	0.021	0.020	R Square
0.003	*0.080	0.004	0.001	*0.038	0.012	0.001	0.020	R Square change

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 16% מהשונות של משתנה התנהגויות הסיכון של הצעירים לאחר המעבר כפי שמתבטאות במעורבותם עם החוק. במשוואה זו ניתן לראות כי הן למגדר והן לתמיכת האב לאחר המעבר לחיים עצמאיים תרומה למעורבות הצעירים בהתנהגויות סיכון (לצעירים מעורבות רבה יותר עם המשטרה מאשר לצעירות). ניתן לראות כי התוספת של כ- 4% להסבר השונות בצעד של תמיכת ההורים לפני המעבר נמצאה מובהקת ($F(5, p < 0.05)$, $F(10,135) = 2.59, p < 0.01$) וכן הצעד של תוספת תמיכת ההורים לאחר היציאה ($F(143 = 2.17)$) וכן הצעד של תוספת תמיכת ההורים לאחר היציאה ($F(10,135) = 2.59, p < 0.01$). כל שאר הצעדים לא נמצאו מובהקים בתוספתם לניבוי התנהגויות הסיכון.

לוח 34. גרגרסיה מרובה היררכית של שביעות רצון ממקום המגורים- מקדמי ביתא בכל צעד בניתוח

8 צעד	7 צעד	6 צעד	5 צעד	4 צעד	3 צעד	2 צעד	1 צעד	משתני המחקר- בעת ההשמה
								רקע ואישיות
0.01	0.01	0.01	0.01	0.01	0.00	0.02	0.01	מגדר
0.03	0.03	0.00	0.00	0.02	0.08	0.13		אופטימיות
0.02	0.02	0.05	0.05	0.07	0.10			תפיסת מוכנות
								תמיכה משפחתית- בעת ההשמה
-0.15	0.16-	**0.29	**0.29	**0.30				תמיכת אם
0.03	0.01	0.04	0.04	0.03				תמיכת אב
								תמיכה לא פורמאלית
-0.03	0.08-	0.10-	0.10-					תמיכת החברים
								תמיכה פורמאלית
-0.03	0.03-	0.00						תמיכת צוות

צעד 8	צעד 7	צעד 6	צעד 5	צעד 4	צעד 3	צעד 2	צעד 1	
ההשמה								
רשת התמיכה -שנה לאחר המעבר								
-0.18	0.21-							תמיכת האם
-0.03	0.01-							תמיכת האב
-0.13								תמיכת החברים
סיכום המודל								
F(10,138) =2.62	F(9,139) =2.62	F(7,141) =2.59	F(6,142) =3.04	F(5,143) =3.37**	F(3,145) =1.29	F(2,146) =1.36	F(1,147) =0.10	מובהקות משוואת הרגרסיה
**	**	**	**					
0.160	0.145	0.114	0.114	0.105	0.026	0.018	0.001	R Square
0.014	0.031	0.009	0.009	0.079	0.008	0.018	0.001	R Square change
				**				
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$								

מהלוח ניתן לראות כי המשתנים הבלתי תלויים במשוואת הרגרסיה מסבירים כ- 16% משביעות הרצון של הבוגרים ממקום מגוריהם לאחר המעבר ($F(10,138) = 2.62, p < 0.05$). ניתן לראות כי לתמיכת האם בעת ההשמה התרומה המובהקת היחידה לשביעות הרצון של הבוגרים ממקום מגוריהם לאחר המעבר. כמו כן, מבין הצעדים, ניתן לראות כי רב הצעדים לא נמצאו כקשורים באופן מובהק לסך כל השונות המוסברת למעט הצעד הרביעי בו הוכנסה תמיכת ההורים בעת ההשמה.

לסיכום גרסיות הניבוי, ניתן לראות כי מכלל המשתנים האישיים והחברתיים שנמצאו קשורים להישגי הצעירים, לתמיכת ההורים, לנטייה לאופטימיות ולתפיסת מוכנות הצעירים לקראת היציאה, הייתה התרומה הגבוהה ביותר. כך למשל הנטייה לאופטימיות ותפיסת המוכנות ניבאו הסתגלות גבוהה יותר למסגרת העיקרית לאחר המעבר. בנוסף, תמיכת האם בעת ההשמה הייתה משמעותית בניבוי מצבם הכלכלי של הצעירים לאחר המעבר ושביעות רצונם ממקום מגוריהם. וכן, תמיכת האב לפני ולאחר היציאה ניבאה התנהגויות סיכון נמוכות יותר בקרב הבנים.

הבדלים מגדריים בקשרים שבין המשתנים האישיים והחברתיים למצבם ולהסתגלותם של הצעירים שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים

בשלב הבא בחנתי האם ישנם הבדלים בין הצעירים לצעירות בקשרים שבין המשתנים האישיים והחברתיים למצבם ולהסתגלותם שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. המשתנים הבלתי תלויים כוללים את המשתנים שנבחנו בעת הצעירים בהשמה: נטייה לאופטימיות, תמיכת המשפחה, החברים והצוות; ומשתנים שנבחנו שנית לאחר היציאה הכוללים את תמיכת האם, האב והחברים. על מנת לבחון האם ישנם

הבדלים מובהקים במתאמים שהתקבלו, ערכתי מבחן פישר זי (Fisher' Z test, Hafdahl & Williams, 2009) במהלך המבחן ערכתי 31 בדיקות, מתוכן רק חמש בדיקות הראו הבדלים מובהקים. אך עם זאת, ראוי לציין כי רובן של הבדיקות לא מצאו עדויות לאישוש ההשערה שמבנה הקשרים אצל צעירות שונה מאשר אצל צעירים. חמש הבדיקות אשר נמצאו מובהקות כוללות את המשתנים הבלתי תלויים: נטייה לאופטימיות, מוכנות ליציאה, תמיכת האב ותמיכת החברים. ואת המשתנים התלויים: רווחה נפשית, יציבות במגורים ותפקוד במסגרת העיקרית. להלן פירוט הממצאים:

בהתייחס למשתנים האישיים- נמצאו הבדלים מובהקים במתאם שבין הנטייה לאופטימיות לרווחה הנפשית לאחר המעבר ($Z = 2.61, p < 0.01$). כך שנטייה לאופטימיות נמצאה קשורה לרווחה נפשית בקרב הצעירות ($r(85) = 0.227, p < 0.05$), אולם לא בקרב הצעירים ($r(141) = 0.143$). כמו כן, נמצאו הבדלים מובהקים במתאמים שבין מוכנות הצעירים בתחום המגורים ליציבות במקום המגורים לאחר המעבר ($Z = 2.03, p < 0.01$), כך שצעירות שדיווחו על מוכנות גבוהה יותר, החליפו פחות מקומות מגורים ($r(87) = 0.268, p < 0.05$) מאשר צעירים ($r(142) = -0.006$).

בהתייחס לתמיכה החברתית- נמצאו הבדלים מובהקים בין המתאם של תמיכת האב למצב הכלכלי והרווחה הנפשית ($Z = 2.41, p < 0.01$), כך שתמיכת האב נמצאה קשורה למצב הכלכלי ולרווחה הנפשית של הצעירות ($r(65) = 0.344, p < 0.01$), אך לא למצב הכלכלי ולרווחה הנפשית של הצעירים לאחר המעבר ($r(135) = -0.020$). בנוסף, נמצאו הבדלים מובהקים במתאם שבין תמיכת החברים לאחר המעבר לתפקוד במסגרת העיקרית ($Z = 2.43, p < 0.01$), כך שתמיכת החברים נמצאה קשורה לתפקוד גבוה יותר במסגרת העיקרית בקרב הצעירים ($r(139) = 0.269, p < 0.01$), אך לא בקרב הצעירות ($r(83) = -0.066$).

לאור הממצאים המצביעים על כך שיש דמיון רב במבנה הקשרים בין המשתנים הבלתי תלויים לתלויים החלטתי לא לחשב משוואות רגרסיה נפרדות לבנים ולבנות.

דיון

המעבר מהתבגרות מאוחרת לבגרות מהווה שלב התפתחותי וקריטי עבור כלל המתבגרים. תקופת מעבר זו מאופיינת באתגרים רבים והתמודדויות מעשיות ורגשיות הנובעות מהשלב ההתפתחותי שבו הצעירים נמצאים, ומהאחריות הרבה שמוטלת עליהם להתחיל לנהל את חייהם באופן עצמאי, והיא נמצאה בספרות כמשמעותית ביותר בניבוי הסתגלותם והצלחתם בחיים הבוגרים (Dixon, 2008; Pecora et al., 2003). בעולם המערבי נהוג כיום שצעירים במהלך תקופה זו ממשיכים להיתמך כלכלית ונפשית על ידי הוריהם גם לאחר גיל 18, אולם עבור בוגרי השמות חוץ ביתיות, תמיכה זו מועטה או נעדרת. מאחר ורובם נאלצים להתמודד במקביל הן עם המעבר אל מחוץ למסגרת ההשמה והן עם תהליך מואץ ואינטנסיבי לחיים בוגרים, הם נמצאים בסיכון גבוה יותר להפרעות התפתחותיות במהלך תקופת המעבר לבגרות (Stein, 2006a).

מטרתו המרכזית של המחקר הנוכחי הייתה לבחון את תהליך יציאתם של צעירים וצעירות בוגרי פנימיות טיפוליות וחינוכיות בארץ ממסגרת ההשמה לחיים עצמאיים ולבגרות, על ידי ליוויים בשתי נקודות זמן: בשנה האחרונה להשמתם וכשנה לאחר יציאתם. בשלב הראשון, בעת שהותם בהשמה, נבחנו המאפיינים האישיים של הצעירים (ביניהם נטייתם לאופטימיות ומגדרם) ומאפייני התמיכה החברתית הכוללים את תמיכת ההורים ובן משפחה קרוב, החברים וצוות ההשמה והקשר שלהם למוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים, לחששותיהם לקראת עזיבת המסגרת ולציפיות העתיד שלהם. בשלב השני, כשנה לאחר ההשמה, נבחנה חווית המעבר של הצעירים לחיים עצמאיים ומצבם בתחומי החיים השונים ונבחן הקשר שבין המשתנים שנבדקו בשלב הראשון של המחקר לחוויית המעבר של הצעירים ולהישגיהם בתחומים השונים. בנוסף לכך, נבחנו ההבדלים המגדריים בכל משתני המחקר וההבדלים בין צעירים לצעירות במשתנים המנבאים את מוכנותם של ליציאה לחיים עצמאיים, את הסתגלותם בעת עזיבתם את המסגרת ואת מצבם לאחר המעבר לחיים עצמאיים.

במסגרת המחקר מילאו 277 צעירים שאלונים בעודם בכיתה י"ב, וכשנה לאחר מכן, רואיינו שנית 236 מהצעירים טלפונית. הראיונות היו מובנים וכללו סדרה ארוכה של כלי מחקר בעלי תכונות פסיכומטריות טובות.

היות ואין בנמצא תיאוריה מקיפה הכוללת באופן מלא את כל התחום הרחב של מעבר לבגרות של צעירים בוגרי השמה (Stein, 2006b), המחקר הנוכחי התבסס על מסגרת תיאורטית רחבה, המשלבת את התיאוריה האקולוגית המהווה מסגרת מקיפה והוליסטית, ותיאוריית הבגרות בהתהוות אשר משקפת את השינויים בשלב ההתפתחותי בו נמצאים הצעירים במחקר. בנוסף לכך, בבניית ההשערות הספציפיות התבסס המחקר על תיאוריית החוסן, תיאורית החוללות העצמית, ועל תיאוריות מגדריות בכל הנוגע לבחינתם של ההבדלים המגדריים.

מבנה הדיון כולל שלושה חלקים מרכזיים. בחלקו הראשון אדון בממצאים התיאוריים של משתני המחקר השונים לרבות מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים והישגיהם בתחומים השונים שנה לאחר עזיבת המסגרת. בחלק השני אדון בקשרים שנמצאו בין משתני המודל בכללותו תוך התייחסות נפרדת לרשת התמיכה החברתית ולהבדלים המגדריים לפני ולאחר המעבר לחיים עצמאיים. ובחלק השלישי אדון בהרחבה בהשלכות ממצאי המחקר לפרקטיקה.

דיון בממצאים התיאוריים של משתני המחקר

בחלק זה אדון בממצאי המחקר התיאוריים של משתני המחקר בשנתם האחרונה של הצעירים בפנימייה ולאחר המעבר לחיים עצמאיים. משתנים אלו כוללים את הערכותיהם של הצעירים באשר למידת מוכנותם ליציאה לחיים עצמאיים, ציפיותיהם באשר לעתידם בתחומי החיים השונים, לרבות חששותיהם לקראת יציאתם לחיים עצמאיים, וכמו כן מצבם בתחומים השונים לאחר המעבר.

תפיסת מוכנות לקראת יציאה לחיים עצמאיים. מוכנות הצעירים לקראת חיים עצמאיים בהם יוכלו לספק לעצמם את כל צרכיהם, דורשת מהם יכולות ומיומנויות בתחומים רבים הכוללים הן יכולות מוחשיות והן יכולות רגשיות (Nollan et al., 2000). רב המחקרים שבחנו נושא זה בדקו את הערכות מטפלי הצעירים ולא את התפיסות של הצעירים עצמם. לתחושתם העצמית של הצעירים כפי שנבחנה במחקר זה יש מקום לאור תיאורית החוללות העצמית הגורסת כי לתפיסות הצעירים ולאופן שבו הם מעריכים כי יוכלו לפעול ישנם השפעה על ביצועיו העתידיים (Bandura, 1997). מסיבה זו, הערכה גבוהה של מוכנותם ליציאה עשויה לחזק את משאביהם לקראת התמודדות עם משימות המעבר. על מנת לקבל תמונה מאוזנת, אציג ואדון בממצאים של מחקרים על מוכנות בישראל הן מזווית הראייה של הצעירים עצמם והן מזווית הראייה של המטפלים בהם (בנבנישתי וזעירא, 2008; Benbenishty & Schiff, 2009).

תפיסת המוכנות של הצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים נבחנה במחקר הנוכחי על ידי הערכותיהם של הצעירים את שליטתם במיומנויות בשמונה תחומים: לימודים, עבודה, מגורים, ניהול משק בית, שמירה על הבריאות, יחסים בינאישיים והתנהגות נורמטיבית. באופן כללי ראינו כי הצעירים חשים שהם מוכנים יותר בתחומי ניהול משק הבית, הבריאות והיחסים הבינאישיים ובטוחים פחות במיומנויותיהם בתחומי המגורים, העבודה וההשכלה. התחום בו לצעירים יש את הביטחון הגבוה ביותר ביכולתם לקראת יציאה לחיים עצמאיים הנו תחום ניהול משק הבית, בו רב הצעירים בטוחים כי ידעו לשמור על ניקיון הדירה בה יתגוררו, לערוך קניות, להכין אוכל, לכבס לעצמם או להזמין טכנאי במקרה של תקלות בבית. תחום נוסף אשר לצעירים היו הערכות גבוהות לגבי מוכנותם בו הנו תחום היחסים הבינאישיים ותחום הבריאות. בתחום היחסים הבינאישיים בלטו במיוחד הערכות גבוהות של הצעירים באשר ליכולתם לעזור לחברים בעת הצורך ולמצוא בן או בת זוג. ממצאים אלו תואמים את ממצאיהם של בנבנישתי ושיף (Benbenishty & Schiff, 2009) אשר מצאו במחקרם על מוכנותם של צעירים באמנה, כי הצעירים מאמינים ביכולותיהם ליצור יחסי קרבה וסיוע הדדי עם חברים ועם בני המין השני, וכן העריכו את מוכנותם כגבוהה ביותר בניהול משק הבית ובכל הנוגע לקביעת תור לרופא ולטפל בעצמם בעת מחלה.

בניגוד לכך, הצעירים במחקר דיווחו על תחושת מוכנות נמוכה יותר בתחום הלימודים, כאשר פחות ממחציתם חושבים או בטוחים כי יידעו לבחור את מקום הלימודים ואת תחום הלימודים שירצו או להירשם ללימודים שירצו. תחום הלימודים זכה גם להערכות נמוכות מצד מטפלי הצעירים בפנימיות בארץ במחקרם של בנבנישתי וזעירא (2008). ממצאים אלו עולים בקנה אחד עם תמונת המצב של צעירים בוגרי השמות בעולם ובארץ, לפיה הישגיהם של צעירים בוגרי השמה נמוכים בסיום התיכון והם אינם משתלבים במוסדות להשכלה גבוהה ביחס לקבוצת בני גילם (Cashmore & Paxman, 2006; Clare, 2006; Courtney & Dworsky, 2006; Courtney et al., 2007; Stein, 2006).

הקושי של הבוגרים להשלים פערים לימודיים בעתיד, עלול להוות עבורם חסרון גדול בשוק העבודה. ממצאים אלו משמעותיים גם לאור העובדה כי רכישת השכלה מהווה מרכיב חשוב להצלחה במהלך

תקופת המעבר לבגרות מאחר והיא מהווה הזדמנות עבור בוגרי השמות להשתלבות תקינה ונורמטיבית בחברה ולהגדלת האפשרויות להתקדמותם בריבוד החברתי (גרשטמן-שלף ולור, 2006; כץ, 1988; Barth; 1990; Courtney & Hughes-Huering, 2005; Festinger, 1983; Pecora et al., 2005; Reilly, 2003; Weiner & Kupermintz, 2001).

תחום חשוב נוסף בו העריכו הצעירים את מוכנותם ליציאה לחיים עצמאיים הנו תחום העבודה. אמנם, למעלה ממחצית מהצעירים דיווחו כי הם בטוחים שיידעו איך לחפש עבודה, להצליח בראיון עבודה, להחזיק מעמד בעבודה ולהסתדר עם המנהל האחראי עליהם. אך עם זאת, פחות ממחצית מהצעירים בטוחים כי יצליחו בראיון עבודה והם גם פחות בטוחים במיומנותם בחיפוש העבודה. נתונים דומים נמצאו גם במחקרים נוספים בישראל, ובנושא זה נראה כי ישנה הלימה בין הערכות הצעירים לאלו של מטפליהם (בנבנישתי וזעירא, 2008; Benbenishty & Schiff, 2009). אך עם זאת, מדיווחי מטפלי הצעירים במחקרים אלו, עלה כי שיעור נמוך חושב או מאמין כי הצעירים יוכלו להשתלב בעבודה הדורשת יכולת מקצועית ולהתפרנס באופן עצמאי. על אף שבישראל, בשל השירות בצה"ל, חלק מהבוגרים צריכים להתמודד בפועל עם נושא התעסוקה מאוחר יותר, לחלקם נושא זה משמעותי מיידית לאחר עזיבת המסגרת, לעתים בשל כך שאינם מתגייסים ולעתים בשל הצורך לממן את עצמם כלכלית ולעיתים אף לעזור למשפחתם במהלך תקופת הצבא. השלכות ממצאים אלו לפרקטיקה יידונו בהמשך בהרחבה בפרק "השלכות ויישומים בפרקטיקה".

הערכות נמוכות של מוכנות הבוגרים בתחום התעסוקה חוברות לממצאי מחקר אורך בארה"ב לפיהם מתקשים הבוגרים להשיג עבודות ועצמאות כלכלית (Courtney et al., 2001). למעשה זה מצב של סיבה ומסובב בו השכלתם הנמוכה מאלצת אותם להשתלב בעבודות עם משכורות נמוכות אשר משמרות את מצבם הסוציו-אקונומי הנמוך. מצב המוביל לתוצאות שליליות נוספות אשר מצמצמות את עצמאותם ופוגעות בהתפתחותם.

לצעירים רבים הייתה הערכה נמוכה באשר ליכולתם להתמודד עם אתגרי הדיור והמגורים העצמאיים. מדיווחי הצעירים עלה כי רק שליש מהצעירים בטוחים כי יידעו כיצד לחפש דירה ועזרה כספית בדיור, ורק כשליש חושבים כי יידעו איך להסתדר עם תשלומים ולשלם שכר דירה בזמן. בנוסף, ההיבט בתחום המגורים בו הצעירים הכי פחות בטוחים ביכולתם כלל את היכולת לחפש עזרה כספית בדיור במקרה הצורך.

לבסוף בתחום ההתנהגות הנורמטיבית, כשני שליש מהצעירים חושבים או בטוחים כי יידעו איך לא להסתבך בחברה לא טובה ועם החוק. כמו כן, שיעור הצעירים הבטוחים ביכולתם להימנע מסמים הוא הגבוה ביותר ושיעור אלו הבטוחים ביכולתם להימנע משימוש באלכוהול היה הנמוך ביותר. ממצאים אלו דומים לממצאי מחקרם של בנבנישתי ושיף (Benbenishty & Schiff, 2009), אף בו הצעירים היו בטוחים יותר ביכולתם להימנע משימוש בסמים.

לסיכום, תמונת המצב העולה מהערכותיהם העצמיות של הצעירים את מוכנותם ליציאה, נראית חיובית יותר לעומת מחקרים בהם הוערכה מוכנותם על ידי המטפלים במסגרת ההשמה אך עם זאת, במחקר הנוכחי נבחנו היבטים מסוימים של תפיסת המוכנות; מחקרים עתידיים צריכים להרחיב את היריעה ולבחון היבטים נוספים הכוללים רבדים כגון: בחינת החששות המעשיים והרגשיים לקראת יציאה ויכולת הצעירים להיעזר. בחינה זו עשויה ללמד יותר על צרכי הצעירים כפי שעולים מהם ולחשוף נושאים שונים או היבטים רגשיים שעשויים להוות חסמים בדרך. כך למשל, בחינת מוכנות הצעירים להיעזר והתחומים בהם הם זקוקים לסיוע, עשויה לסייע להבין אלו גורמים משמעותיים עבור הצעירים עצמם

לקראת עזיבת מסגרת ההשמה. ברמה התיאורטית, ידע זה עשוי לסייע רבות בהבנה של מצב הצעירים בתקופה זו ובאיתור צרכיהם לקראת המעבר לקראת פיתוח תוכניות עתידיות. ברמה המעשית הכנה מקיפה עשויה לטעת בצעירים תחושת ביטחון לקראת העזיבה ולחזק אותם לקראת ולאחר המעבר.

ציפיות העתיד של הצעירים. תקופת המעבר לבגרות הנה שלב בחיים בו אפשרויות רבות פתוחות

בפני הצעירים, דבר המוליד ציפיות ותקוות גדולות לעתיד, גם אם מצבם הנוכחי אינו מזהיר (Arnett, 2007). תפיסת העתיד של צעירים הכוללת את הציפיות, החששות והתקוות שיש להם באשר לעתיד (Nurmi, 2005), נמצאה כגורם מגן ומקדם חוסן והסתגלות בתחומים שונים בקרב ילדים, מתבגרים וצעירים (Wyman et al., 1993; Zimbardo & Boyd, 1999). ציפיות העתיד של הצעירים במחקר הנוכחי נבחנו בשלושה תחומים: הישגים בעתיד, תחום היחסים עם המשפחה והחברים, וציפיות לקשיים עתידיים. באופן כללי נמצא שלצעירים ציפיות חיוביות למדי בנוגע לעתידם בעיקר בתחום המשפחה והחברים. אך עם זאת, הצעירים דיווחו גם על ציפיות עתיד שליליות. למשל, כרבע מהצעירים, חושבים או בטוחים שלא ישיגו תעודת בגרות ולא ילמדו במוסד אקדמי. בנוסף, על אף שרק לחלק קטן מהצעירים ציפיות שליליות באשר לעתידם, הרי כחמישית מהצעירים דיווחו כי הם חושבים או בטוחים שיהיו להם בעיות של אבטלה וכ-15% הצעירים בטוחים או חושבים שיהיו להם קשיים נפשיים בעתיד.

ממצאים אלו מדגימים את ההלימה הקיימת בין ציפיות העתיד של הצעירים לבין תחושת מוכנותם לחיים עצמאיים. דוגמא לכך ניתן לראות בתחומי הלימודים והעבודה בהם הן ציפיותיהם העתידיות והן תחושת מוכנותם הנוכחית נמוכות יחסית. בנוסף, חלק מהצעירים שיתפו בציפיות לחוות קשיים נפשיים בעתיד. להערכתי, ציפיות עתיד פסימיות של הצעירים צריכות להבחן באופן מעמיק יותר הן אמפירית והן מעשית. שכן, בעוד שתחושת מוכנות הצעירים מתבססת בעיקר על תפיסתם הממשית הנגזרת מניסיונם בפועל או מהערכותיהם המושכלות באשר ליכולותיהם בתחומי השונים, בציפיות עתיד ישנו היבט קונקרטי פחות המאפשר מרכיב של אמונה עצמית המתבסס יותר על ציפיות מנטליות ולא דווקא על הערכת מצב ריאלית.

ציפיות העתיד של הצעירים נבחנו גם בהקשר להשתלבותם העתידית בצבא. בתחום משמעותי זה מצטיירת תמונה לא אחידה. כך למשל בעוד ש-90% מהצעירים בטוחים או חושבים כי ישלימו שירות צבאי או לאומי מלא וכי השרות יתרום להם בהמשך החיים, רק כשליש מהצעירים בטוחים כי ימלאו תפקיד קרבי או שישרתו ביחידה מיוחדת במהלך שרותם הצבאי (20.2%). בנוסף, דיווחו הצעירים על ציפיות שליליות באשר לתחומים שונים של תקופה השירות הצבאי. נתון משמעותי שנמצא גם בציפיות העתיד הכלליות של הצעירים הנו ש-20% מהצעירים בטוחים או חושבים כי יהיו להם קשיים נפשיים במהלך תקופה זו. אלו שיעורים גבוהים למדי המלמדים גם על חששות וגם על צורך ממשי בהכלה וליווי של הצעירים במהלך תקופה הידועה בעומסים הרגשיים שהיא מציבה עבור כל הצעירים בחברה הישראלית.

היבט נוסף שנבחן בהקשר לציפיות העתיד של הצעירים הנו המידה שבה הם חשים מוטרדים או חוששים מהמעבר לחיים עצמאיים. החלוקה שהתקבלה חשפה תמונה מאוזנת למדי לפיה כשליש מהצעירים דיווחו כי אינם חוששים מהמעבר, שליש נוסף דיווחו כי הם לא כל כך מוטרדים מהמעבר והשאר דיווחו כי הם מוטרדים או מוטרדים מאוד. נתונים אלו מלמדים על קיומה של קבוצה החרדה יותר לקראת המעבר שיש לעמוד על מאפייניה ולבחון מהו טיבם של חששות אלו, האם מקורם בחשש טבעי ולגיטימי הנובע מעזיבת המסגרת?, האם החשש מבטא חרדה העשויה להשפיע על תפקודם ואיכות חייהם בהמשך?, או שמא מדובר בחשש הנובע מצרכים וקשיים הצפויים להתרחש לאחר המעבר שבהם ניתן לטפל

טרם עזיבת המסגרת? כך או כך, הערכה באשר למקור החששות צריכה להיעשות על מנת להעניק מענים רגשיים וקונקרטיים בעת היציאה מההשמה ואף לאחריה.

חווית המעבר והישגים בתחומי החיים השונים לאחר המעבר לחיים עצמאיים

בפרק זה אדון בממצאים שעלו מחוויית המעבר של הצעירים כפי שתוארה על ידם כשנה לאחר היציאה מהפנימייה, ובתיאור מצבם בתחומי החיים השונים הכוללים את הישגיהם הלימודיים, מקום מגוריהם, תעסוקתם ומצבם הכלכלי, הסתגלותם למסגרת העיקרית בה השתלבו והתנהגויות סיכון. כמו כן, אתאר את שביעות רצונם מהחיים ורווחתם הנפשית.

על הממצאים הבאים יש להסתכל בפרספקטיבה רחבה המכנסת בתוכה את מאפייני התקופה והשינויים חברתיים והתרבותיים בהם חיי הבוגרים מתעצבים. צעירים הבוגרים ממסגרות ההשמה עושים זאת בתקופה בו בגרותם מתהווה. אלו הן שנות המעבר לקראת בגרות, בהן עליהם לרכוש מיומנויות וערכים חברתיים הדרושים להם על מנת לעבור מתלות למצב בו הם מסתמכים על עצמם ויוצרים קשרים בוגרים חברתיים וזוגיים. בתקופה זו כלל הצעירים עוברים מעברים משמעותיים במגוון תחומים. הם עוברים שינויים פסיים ותהליכי התבוננות עצמית, מפתחים בגרות קוגניטיבית וחברתית המאפשרת להם לפתח עצמאות ויחסים עם מבוגרים משמעותיים ולומדים להתמודד עם לחצים חברתיים, בינאישיים ותעסוקתיים. היקפם הרחב של תחומי החיים המתגבשים בתקופה זו, הופכים אותה לתקופה בעלת פוטנציאל להשפעה מכרעת על חייהם. בעוד שבעבר עצמאות פסיכולוגית ומעשית היו קשורים ותלויים זה בזה, הרי בעידן המודרני תקופת המעבר והכניסה לתפקידי העולם המבוגר כמו עצמאות כלכלית, עבודה נישואין והורות, נדחים ומתפרשים לאורך תקופה ארוכה. אך עם זאת, השינויים בתקופת גיל זה אינם משקפים רק דחייה של מטלות התפתחויות המצופות מהתקופה אלא מבטאים גם צורך משמעותי בבחינת כיוונים בחיים בתחומי האהבה, העבודה והמימוש העצמי (Arnett, 2000). מסיבה זו, במהלך התקופה צעירים חווים בלבול וחוסר וודאות ואינם יציבים במסגרת המגורים והעבודה.

הבוגרים במחקרנו אינם שונים במובנים אלו מצעירים אחרים באוכלוסייה, אלא שלהם אין את האפשרות להתמהמה בבחירותיהם או להישען על משפחתם עד שיחליטו לאן עליהם לנווט את ספינת חייהם. ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים כי חלק מהבוגרים אכן מתנסים בחוויות המבטאות את מאפייני שלב זה בחייהם ובכך אינם נבדלים מצעירים אחרים בגילם. למשל, חלקם דיווחו על החלפה של מקומות מגורים ושל מקומות עבודה לא מעטים. אולם, בעוד שחוסר יציבות זו עשויה להתקבל בסלחנות עבור צעירים בעלי תמיכה משפחתית, יש להתייחס במשנה דאגה לדיווחים שכאלה בקרב בוגרי השמות, שכן כפי שמחקרים מראים, לאי היציבות הזו ייתכנו השלכות שליליות עבור עתידם כבוגרים.

כאמור, השינויים בחברה מציבים את הבוגרים בפני אתגרים משמעותיים ומורכבים המצריכים מהם יותר זמן, יכולות ותמיכה משפחתית. ייתכן כי במידה מסוימת חלק מהדילמות של צעירים אחרים בשלב בו הם נמצאים, נחשכות מהם. מאחר ועבורם קבלת אחריות והחלטות עבור עצמם, הנו דבר שעליהם לעשות מכורח נסיבות חייהם והמצב עמו הם צריכים להתמודד ברגע עזיבת חממת הפנימייה. למשל, בוגרים המפנים את מרצם להישרדות כלכלית, אינם יכולים לאפשר לעצמם להקדיש את הזמן לחיפוש עצמי. גם ארנט (Arnett, 2000) סייג את תחושת החופש והחיפוש של הצעיר וטען כי ישנם צעירים שבשל מגבלות תרבותיות או חברתיות אינם יכולים לממש חיפוש זה בתקופה זאת משום שאין להם את הלגיטימציה החברתית לעשות זאת או משום שמצבם הסוציו-אקונומי לא מאפשר להם. תמיכה לכך ניתן למצוא במחקר שמצא כי צעירים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך יותר, דיווחו כי הגיעו לבגרות מוקדם יותר

בהשוואה לצעירים ממעמד גבוה יותר (Arnett, 2007). במחקר הנוכחי לא נשאלו הבוגרים באשר לתחושת הבגרות שלהם, אולם בחינת מצבם בתחומי הבגרות, עשויה לתת לנו אינדיקציה באשר למצבים עמם הם מתמודדים ולהשליך מכך על הדרישות והמחירים שאלו מציבים בעבורם.

מרבית המחקרים שנעשו על בוגרי פנימיות מתמקדים בשתי תקופות עיקריות לאחר עזיבת ההשמה-תקופת המעבר לחיים עצמאיים המיידית, המתרחשת בשנה-שנה וחצי הראשונות לאחר העזיבה, ותקופת החיים לאחר ההשמה המתייחסת לפרק זמן של בין שנה וחצי למספר שנים לאחר עזיבת המסגרת. במחקר זה בחרנו ללוות את הצעירים בשנה המשמעותית בה הם נפרדים ממסגרת הפנימייה. תקופה רגישה זו חשובה במיוחד הן בשל השלב ההתפתחותי בו עליהם לקחת אחריות על חייהם הבוגרים בתהליך מואץ ולא הדרגתי (Stein, 2006a), והן בשל העובדה שמדובר בתקופה הטומנת בחובה אתגרים וקשיים רבים בחיי בוגרי ההשמה. חשיבות נוספת שישנה לתקופה זו נעוצה בהשפעתה האפשרית על עתיד הצעירים כבוגרים שכן היא נמצאה כמשמעותית ביותר בניבוי הסתגלותם והצלחתם בחיים הבוגרים (Dixon, 2008; Pecora et al., 2003).

חווית המעבר לחיים עצמאיים. כשנה לאחר היציאה מהפנימייה, רב הצעירים השתלבו במסגרות שונות. כשני שלישים התגייסו לצבא ולשירות לאומי או המתינו לגיוס וכחמישית השתלבו במכינה קדם צבאית, שנת שירות או המשיכו ללימודים ולעבודה. רק צעירים בודדים היו חסרי עיסוק בעת הראיון, ולרוב עקב סיבה זמנית. הימצאותם של הצעירים במסגרת חדשה הנה נתון מעודד לאור העובדה שכ-15% מהצעירים דיווחו לאחר עזיבת המסגרת כי הקושי העיקרי ביציאה לחיים עצמאיים, הנו העדר מסגרת המוביל לכך שעליהם לקבל אחריות על יצירת מסגרת אלטרנטיבית יומיומית ויציקת תוכן חדש לחייהם. עם זאת, חשוב לציין כי כאשר נשאלו באשר למה שעשו סמוך לעזיבת הפנימייה, חלק מהצעירים דיווחו כי לא הצליחו למצוא עבודה, ששהו בבית בשעמום וחוסר מעש או שנאלצו לעזוב את המסגרות בהם השתלבו בשל קשיי הסתגלות או בעיות כלכליות. מצבים אלו מצריכים התייחסות בעיקר לאור חשיבותה של תקופת המעבר המיידית על ההסתגלות של הצעירים בעתיד. ייתכן כי עבור קבוצת הצעירים שמועד השתלבותם במסגרת המשך כגון גיוס לצה"ל או המשך לימודים הנו רחוק יותר, יש לשקול בנייה של תוכנית ליווי אשר לוקחת בחשבון את יכולותיהם וצרכיהם בתקופה זמנית זו על מנת לרכז את המעבר ולמנוע מצבי משבר. אחת האפשרויות היא מתן אפשרות לצעירים להישאר במסגרת הפנימייה לתקופה קצרה עד להשתלבות במסגרת הבאה.

כשליש מהצעירים הגדירו את המעבר לחיים עצמאיים כדאי קל או קל מאוד אך עם זאת כשליש טענו כי המעבר היה קשה או קשה מאוד. כמו כן, למרבית הצעירים היה אדם שעמו יכלו היו לדבר על בעיותיהם רב הזמן או תמיד לאחר המעבר (כ-70%). נתונים אלו חיוביים יותר ממצאי מחקרים קודמים (Schiff, 2006; Schiff & Benbenishty, 2006). כך למשל דיווחה שיף (Schiff, 2006) במחקרה על בוגרי אמנה כי 46.8% מהבוגרים דיווחו על מעבר קשה או קשה מאוד לחיים עצמאיים. ייתכן שההבדלים נובעים מכך שצעירים אלו מאופיינים ברקע מורכב או קשיים רבים יותר מאלו שנבחנו במחקר הנוכחי.

בחינת הקשיים אותם ציינו הצעירים בתקופת המעבר לחיים עצמאיים כוללת תחומים רבים. הצעירים ציינו את הקושי להיפרד מהצוות ומהחברים ואת הקושי שבהשתלבות במסגרת חדשה לצד תחושת הבדידות והעדר התמיכה אליה היו רגילים בעת ההשמה. מספר צעירים אף ציינו את הקושי שבחזרה לשהות בבית ההורים. היבטים אלו הועלו גם במחקר בקרב בוגרי משפחתונים בישראל (Schiff, 2006). אך עם זאת, הצעירים במחקר הנוכחי העלו מספר סוגיות נוספות ביניהם קשיים כלכליים עמם היו

צריכים להתמודד במעבר הכוללים גם חובות וצורך בסיוע למשפחה, וקושי להסתגל מחדש לסביבת המגורים אותה עזבו וליצירה המחודשת של קשרים חברתיים. ניתן לראות כי מגוון הקשיים שצינו הצעירים במעבר לחיים עצמאיים, מקיף את מכלול התחומים המרכיבים את המשימות העומדות בפניהם בעת המעבר לחיי בוגרים עצמאיים.

ממצאים אלו ממחישים את חשיבותן של תוכניות ההכנה והליווי לקראת המעבר ובתקופה המיידית שלאחריו, כגון תוכנית "גשר לבוגרי השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי", הכוללת מעטפת, ליווי והכוונה של בוגרי פנימיות ופיתוח כישוריי חיים בתחומים המרכזיים לניהול חיים עצמאיים. על אף שתוכנית זו נועדה במיוחד לבוגרי השמות המוגדרים כחסרי עורף משפחתי, מערך ממצאי מחקר הערכה שנעשה עליו הראה כי הקשר והתמיכה להם זוכים צעירים המוגדרים כחסרי עורף ממשפחתם, אינם שונים במידה משמעותית מאלו של צעירים רבים אחרים הנמצאים בהשמה חוץ ביתית (בנבנישתי ומגנוס, 2008). נתונים אלו מדגישים את העובדה, כי יש להכיל התייחסות מותאמת לצרכי הבוגרים במסגרת תוכנית רחבה יותר הכוללת את כל הבוגרים. אולם בו בעת ראוי לאמץ ראייה דיפרנציאלית על פי המצב והצרכים הייחודיים של מאפייני קבוצות בוגרים במצבי חיים פגיעים יותר שלהם קשיים ייחודיים. דוגמא לכך ניתן למצוא במחקרם של דביר, וינר וקופרמינץ (2010) על התמודדות עם חווית הבדידות של ילדי פנימיות היתומים מהורים או שיתומים מהורה אחד בעוד השני אינו מתפקד. החוקרים ראינו את הצעירים וחשפו תחושות קשות של תחושת חוסר אונים, חוסר שליטה ואי אמן לצד תחושות מאבק והישרדות. תחושת חרדה הולכת וגדלה ככל שמגיעים לגיל עזיבת הפנימייה, כאשר לכל אחד מהבוגרים הייתה נסיגה בהתנהגות על רקע תחושת החרדה מההתמודדות עם החיים כבוגרים לבדם. נסיגה המתבטאת בירידה משמעותית בלימודים, תוקפנות ואלימות, בריחות, דיכאון וניסיונות אבדניים. תמונת מצב זו משקפת כאמור קבוצה עם מאפיינים וצרכים ייחודיים שיש לבנות עבורה מערכת התערבות מותאמת מעבר לשירותים המיועדים לבוגרים באופן כללי.

המעבר החד לחיים עצמאיים שבוגרי פנימיות חווים בזמן קצר וללא מצבי ביניים, מקטין את יכולתם לעצב זהות המתאימה למעבר. אחת מהמסקנות הנגזרות ממחקרים קודמים אשר שמים את האצבע על נקודת פגיעות זו, הנה ליצור מסגרות ומצבי מעבר אשר יעניקו לבוגרים את הזמן והמרחב הפסיכולוגי הנדרש למעבר (Stein, 2006a). מחקר שתומך במסקנות אלו הנו מחקר האיכותני של גינר ופאורס (Geenen & Powers, 2007) שהתמקד בחוויית המעבר לחיי בגרות מנקודת ראותם של כ-30 צעירים ששהו באמנה. החוקרים ראינו את הצעירים וזיהו תמות המשותפות לצעירים מחוויית המעבר כפי שהיא זכורה להם. את התמות המרכזיות שהעלו קיבצו לקטגוריות שכללו: קושי לקבל אחריות ושליטה עצמית על חייהם- מאחר ובתקופה בה שהו באמנה לא הייתה להם ההזדמנות לתרגל מיומנויות להם נזקקו בבגרות; קושי בהתנהלות בין השירותים השונים- היות וכל תחום סיוע (כלכלי, רגשי, מקצועי וכד') מטופל על ידי שירות אחר שלעיתים אין תיאום ביניהם; והעדר מלווה תומך ברמה האינפורמטיבית והרגשית שאינו איש מקצוע, קרי, אדם אשר ילווה אותם במעבר לחיים עצמאיים בו הם בוטחים. תחום נוסף שעלה מדברי הצעירים היה המשך הקשר עם משפחת האמנה גם לאחר המעבר. על אף שאוכלוסיית מדגם זה כללה צעירים באמנה, ניתן להניח כי נושאים אלו רלוונטיים גם בקרב בוגרי פנימיות ואכן רובם עלו בתשובות הצעירים לשאלות הפתוחות שהוצגו בפניהם.

לצד הקשיים במעבר, הצעירים נשאלו באשר לחוויות חיוביות הזכורות להם מהמעבר מתוך הנחה כי זיהוי החזקות יאפשר להתמקד ולהעצים את כוחותיהם ונקודות העוצמה שלהם (קורטני, טראו ובוסט, 2008). הצעירים שיתפו כי הדברים החיוביים במעבר כללו את החופש מגבולות וחוקי הפנימייה, תחושת

העצמאות והבגרות, החזרה לבית ויכולתם למנף את הכלים אותם קיבלו בפנימייה להסתגלות במסגרות החדשות. העובדה שהצעירים יכלו למצוא היבטים חיוביים במעבר ואף יכלו להצביע על תרומתה של שהותם בפנימייה לדרישות החיים שמחוץ לפנימייה, מרמזת כי רצוי למצוא את הדרך ללמדם בעודם בהשמה, כיצד לזהות ולמנף את הכישורים שרכשו במהלך תקופה זו על מנת לממשם בתקופת המעבר, היות ולתקופה זו עשויה להיות תרומה לחיזוק ביטחונם בעתיד. חוויות חיוביות ותחושות של הצלחה עשויים אף הם לשמש ככלי למידה ועבודה. רוזנפלד (1997) מציין במאמרו כי העבודה הסוציאלית חייבת ליצור ידע ניתן להפעלה (Actionable Knowledge) - ידע שעובדים בשדה יכולים לפעול על פיו כאשר הם באים לעקוף או להפוך על פיה השתלשלות מקרים בלתי רצויה. מקורות הידע יכולים להגיע מלמידה מבעלי החוסן, קרי, מאנשים שהצליחו לצאת ממצבי מצוקה מבלי להיפגע באופן חמור. לדוגמה, ילדים שהצליחו בחיים למרות הרקע ממנו הם באו. כמו כן, ממחקר שותפויות מועילות המתבסס על ניסיונם המצטבר ועל עדותם של הנעזרים תוך הרהור משותף בדברים שתורמו להצלחה בעבר, ודברים שעשויים לעזור בעתיד, מתוך נקודת מוצא שהמפתח לידע זה נמצא אצל המטופלים עצמם. גישה זו יכולה להיות יישומית גם עבור בוגרי השמות מאחר והיא עשויה לתרום לתחושת העצמה, לעודד לקיחת אחריות ואימוץ גישה חיובית להמשך חייהם הבוגרים.

הישגים הצעירים בתחומים השונים של חיי העצמאות. בחלק זה אדון בהסתגלותם של הצעירים לתחומים המרכזיים בחייהם לאחר היציאה מהמסגרת הכוללים את: הישגיהם הלימודיים, מקום מגוריהם, תעסוקתם ומצבם הכלכלי, הסתגלותם למסגרת העיקרית בה השתלבו והתנהגויות סיכון. ובנוסף אדון בשביעות רצונם מהחיים ורווחתם הנפשית שנה לאחר יציאתם מהפנימייה. המחקרים שנעשו בעולם בנוגע למצב הבוגרים בתחומים השונים, מלמדים על תמונה עגומה למדי באשר למצבם של בוגרי ההשמות בתחומים שונים של חיי הבגרות, ומצביעים על מצבים של דרות רחוב, אבטלה, ניתוק חברתי ומשפחתי וקשיים כלכליים (Cashmore & Paxman, 1996; Courtney et al., 2001; Courtney & Dworsky, 2006; Pecora et al., 2003). בישראל, המחקרים הבודדים שנעשו, התמקדו במצב הצעירים מספר שנים לאחר עזיבת הפנימייה ודיווחו על תמונת מצב טובה יותר, אך עדיין על פערים גדולים בין בוגרי ההשמות לצעירים בני גילם באוכלוסייה הכללית בתחומים שונים. למשל בתחומי ההשכלה, התעסוקה והתמיכה הרגשית (גרשטמן-שלף ולזר, 2006; כץ, Schiff & 1988; Benbenishty, 2006; Weiner & Kupermintz, 2001).

בחינה כללית של מצבם של הבוגרים במחקר בתחומי הבגרות השונים, מראה כי ישנם תחומים בהם מצבם של הצעירים דומה למתואר בספרות ותחומים בהם מצבם טוב יותר. באופן כללי ניתן לומר כי בכל תחום בו בחנו את מצב הצעירים, מצאנו את הצעירים על רצף רחב בו חלק מהצעירים דיווחו על מצב טוב יותר בעוד אחרים דיווחו על מצב טוב פחות. רוצה לומר, ניתן היה לזהות צעירים הנמצאים בקצה הרצף לכאן ולכאן. ישנם תחומים בהם ניתן היה לזהות קבוצה גדולה יותר של צעירים הנמצאים במצב קשה יותר, אשר חווים קשיים כגון בתחום המצב הכלכלי, ותחומים בהם רק מספר מועט של צעירים דיווחו על מצבים קיצוניים כגון העדר מקום מגורים בתחום הדיור.

תחום ההשכלה. למתבגרים בשנותיהם האחרונות בהשמה יש בדרך כלל רמה נמוכה של הישגים לימודיים. מצאנו כי בדומה למתואר בספרות (Buehler et al., 2000; Courtney et al., 2001), הישגיהם הלימודיים בתום הלימודים אכן נמוכים למדי. מספר הצעירים שדיווחו כי בידם בגרות מלאה עומד על

43.3%, אחוז נמוך במקצת משיעור הצעירים הזכאים לבגרות באוכלוסייה הכללית העומד על 46.8% (על פי נתוני הלשכה לסטטיסטיקה בשנים 2006-2009). על אף שמספר נמוך יחסית לא השלימו 12 שני"ל (כ-8%), עדיין כ-40% טענו יש בידם בגרות חלקית בלבד כאשר המשמעות היא שיהיה עליהם להשלים בעתיד את המקצועות החסרים על מנת להיות זכאים לבגרות. כפי שעלה גם מתפיסת מוכנותם וציפיות העתיד שלהם עוד בהיותם בהשמה, מוכנותם וציפיות העתיד שלהם בתחום ההשכלה נמוכים יותר משאר התחומים. חברת שני היבטים אלו, הכוללים הישגים לימודיים נמוכים מצד אחד ומוכנות וציפייה נמוכים לשפר ולקדם את השכלתם, מרמזת על קבוצה לא קטנה של בוגרים שיוצאים לחיים עצמאיים ללא השכלה ועם מוטיבציה ואמון עצמי נמוכים ביכולתם להשלים השכלה ולהמשיך בלימודים.

ראוי לציין כי לצד קבוצת הצעירים שלא השלימה בגרות, מצאנו כי ישנה קבוצה של כ-20% צעירים שהמשיכו במסגרות לימודיות (סך הכל כ-12% מהמדגם) שונות כגון: מכינה קדם צבאי, לימודי תעודה ומקצוע. זהו נתון חיובי ומעודד שיכול להעניק לצעירים הזדמנות להשתלבות תקינה ונורמטיבית בחברה ולאפשרויות לניעות במעמד החברתי בעתיד.

תחום המגורים. בבחינת מצב מגוריהם של הצעירים, מצאנו כי לרובם המכריע של הצעירים ישנו מקום מגורים ורובם מתגוררים אצל ההורים או שוהים במסגרות העיקריות כגון: בסיס צבאי, מעונות המכינה ודירת שנת השירות. אך עם זאת, כאשר בדקנו עם הצעירים האם נתקלו במצב בו לא היה להם היכן לגור, עלה כי מספר קטן של צעירים נקלעו למצב זה, בעיקר בתקופת המעבר מהפנימייה למסגרת. נתונים אלו טובים יותר ממה שמתואר בספרות לפיה אחוז גבוה יותר של צעירים התנסה במצב של חוסר דיור וכי מרבית הצעירים מתגוררים לבד או עם שותפים ומעטים מתגוררים עם בני משפחתם (Cashmore & Paxman, 2006b; Daininig & DePanfilis, 2007), אך ייתכן והבדל זה נובע מתקופת הגיל בה רואיינו הצעירים. על כל פנים, מצב בו לצעיר אין קורת גג, הנו מצב חמור. ראוי כי לקראת עזיבת הפנימייה, תעשה בדיקה בנוגע למקום המגורים העתידי ושיריון של אלטרנטיבות במקרה של שינויים או מצבים לא צפויים. בניגוד לתקופות התפתחותיות אחרות, תקופת המעבר לחיי בגרות בימינו, איננה מאופיינת במאפיינים דמוגרפיים ברורים של הצעירים בה. לדוגמא, ישנם צעירים הגרים בבית, במעונות או בדירות עם שותפים, בעוד שצעירים אחרים בני אותו הגיל מתגוררים עם בני זוגם או בגפם. אי לכך, ייתכן כי מגוון מקומות הדיור בהם הצעירים השתכנו לאחר המעבר מבטא גם את הלך הרוח של הצעירים בתקופת זו בימינו המתבטאת גם בהתנסויות והאפשרויות הרבות העומדות בפני הצעירים (Arnett, 2000).

על אף שבבחינת מקום המגורים, תמונת המצב חיובית למדי, הרי בבחינת היציבות במקום המגורים, המצב טוב פחות ודומה לממצאי מחקרים בעולם (London & Halfpenny, 2006) ובארץ (זעירא ובנבנישתי, 2008). כרבע מהצעירים דיווחו כי מאז עזיבת הפנימייה החליפו מקום מגורים אחד לפחות, וכ-24% מהצעירים דיווחו כי לא יוכלו להישאר לאורך זמן במקום המגורים בו הם שוהים כעת, או בשל ארעיות הדיור (במקרה של דירה מהצבא), או בשל קושי בינאישי וכלכלי להישאר בבית ההורים. מבחינה זו ממצאי המחקר משקפים מאפיין משותף של בוגרי השמות בעולם, שכן מחקרים ממדינות שונות מצביעים אף הם על ניידות גבוהה יותר ואי יציבות בדיור בתקופה המיידית שלאחר עזיבת הפנימייה ומספר שנים לאחריה, ומסבירים כי אי יציבות זו נגזרת מכך שאין הם יכולים להסתמך על משפחתם או בעקבות מצבם הכלכלי (Stein, Biehal et al., 1999; Courtney et al., 2001; Pecora et al., 2005; Pinkerton & Kelleher, 2000).

לממצאים אלו ייתכנו השלכות לשאר תחומי החיים של הצעירים שכן קורת גג מהווה צורך בסיסי והכרחי עבור הביטחון הפיסי והמימוש העצמי שלהם. בניגוד לצעירים רגילים המתגוררים בבתי הוריהם, לא תמיד יכולים צעירים בוגרי השמה לחזור לבתיהם ולעיתים עליהם למצוא לעצמם מקום מגורים. ללא יציבות בדיוור יתקשו הצעירים להשתלב ולהתקדם. העובדה שישנה קבוצה של בוגרים שלא היה להם מקום מגורים לאחר עזיבת הפנימייה או שחוו תחושת ארעיות וחוסר בטחון ויציבות במקום מגוריהם הנוכחי, קוראת להתגייסות מערכתית למתן מענה למצב. למרות שקיימות תוכניות ספציפיות הכוללות התייחסות להיבט זה (כגון תוכנית גשר ולמרחב או המשך מגורים בדירות מעבר של הפנימיית עצמן), עדיין יש צורך בתוכנית רחבה יותר שתעניק מענים בהתאם לצרכי כל הצעירים שזקוקים לכך.

מצב כלכלי ותחום התעסוקה. אחד מהתחומים המשמעותיים עבור הצעירים בהשתלבותם בחיים עצמאיים הנו מסגרת התעסוקה שלהם ומצבם הכלכלי. סקירת הספרות מזהה באופן עקבי את תעסוקת הבוגרים כתחום הכרחי ליצירת בוגרים בעלי מסוגלות עצמית. רבים מהמחקרים במדינות שונות בעולם שבדקו את מצב הצעירים בתחום התעסוקה בבגרותם מצביעים על מצבי אבטלה ואי יציבות תעסוקתית (Courtney & Dworsky, 2006; Courtney et al., 2001). כך למשל, בגל הראיונות השלישי שערכו קורטני ועמיתיו עם כ-700 בוגרים בהגיעם לגיל 21, דיווחו רב הבוגרים כי לא מצאו עבודה קבועה במהלך תקופה זו, ובעת הראיון רק כמחציתם היו מועסקים (Courtney et al., 2007). בדו"ח אחר שכלל שלוש מדינות בארה"ב מצאו החוקרים כי לבוגרי ההשמות היה ייצוג נמוך יותר בשוק העבודה ואלו שהשתלבו בעבודות, הרוויחו פחות משכר המינימום. כמו כן, התקדמותם בעולם התעסוקה הייתה איטית יותר בהשוואה לבני גילם (Anderson, 2003). באוסטרליה, דיווחו החוקרים (Cashmore & Paxman, 2006) על שיעור מובטלים בקרב בוגרי השמות כמעט כפול מהשיעור בקרב אותה קבוצת גיל.

במחקר הנוכחי, מעל לשלושה רבעים מהצעירים הצליחו למצוא עבודה מאז עזיבת הפנימייה ורק כ-20% לא עבדו מאז יציאתם לחיים עצמאיים, וגם זאת, רק משום שמרביתם התגייסו תוך זמן קצר יחסית לצבא או לשרות לאומי או שהחלו את לימודיהם. בניגוד למדינות אחרות בעולם, גיוס החובה בישראל, דוחה את מורכבות ההשתלבות בתעסוקה של בוגרי ההשמות, אך מצב זה הנו זמני והם נדרשים להתמודד עם הנושא לאחר השחרור. אך עם זאת, הצעירים שגיוסם נדחה או שאינם צפויים להתגייס, צריכים להשתלב בשוק העבודה באופן מיידי יחסית.

בדומה לבוגרי פנימיות חינוכיות (זעירא ובנבנישתי, 2008) מקבוצת הצעירים העובדים, כמחציתם עבדו בעבודה אחת ומעל לשליש עבדו בשתיים עד שלוש עבודות ואף יותר. מעברים אלו בין עבודות יכולים לשקף את תקופת "המעבר לבגרות" (Emerging Adulthood) אותה חולקים בוגרי השמות עם צעירים אחרים בגילם, בה מניחים החוקרים כי המעבר והכניסה לתפקידים ולאחריות העולם המבוגר נדחית ע"י הצעירים ומתפרשת לאורך תקופה ארוכה יותר בתחומים שונים לרבות בתחום התעסוקה. ביטוי לכך הנו שצעירים אינם יציבים במסגרות העבודה ומחליפים מספר מקומות עבודה עד שנות השלושים לחייהם (Arnett, 2000). במובן זה, השינויים בתקופת גיל זה הנם משמעותיים ומשקפים לא רק דחייה של מטלות התפתחויות המצופות, אלא גם חיפוש עצמי ובחינה של כיוונים בחיים בתחומים השונים. ארנט (Arnett, 2007) טוען כי כחלק מתקופת המעבר לבגרות בימנו צעירים נמצאים גם בחיפוש זהותם המקצועית. עבור בוגרי השמות טווח האפשרויות הנו מצומצם יותר בשל הרקע הלימודי שלהם והעדר התמיכה ההורית, אי לכך מירב מאמצייהם מופנים לאיתור עבודה למטרת הישרדות כלכלית בלבד.

מעבר צעירים לעולם התעסוקה נחקר גם אצל בלושטיין ועמיתיו (Blustein et al., 2002), אשר התמקדו במעבר מהלימודים לעולם העבודה (school to work transition) בקרב צעירים ממעמד סוציו אקונומי נמוך. בלושטיין טען כי מעבר זה מהווה מפתח משמעותי להתפתחות. לדידו, המעבר לחיי בגרות בעיקר עבור צעירים ממעמד הפועלים ועניים וכן תוצאות העתיד התעסוקתי של הצעירים, מושפעות במידה רבה מהצלחתם במעבר בין בית הספר לעולם התעסוקה. אי לכך, על מנת לסייע לצעירים ממעמד נמוך להשתלב באופן מוצלח בעולם התעסוקה, חוקרים צריכים להבין כיצד מעמד משפיע על בחירותיהם התעסוקתיות של הצעירים. בדומה לממצאי המחקר הנוכחי, מצא בלושטיין במחקרו כי צעירים ממעמד נמוך רואים את עולם התעסוקה באופן פונקציונלי חד מימדי המתמקד בעיקר בהישרדות כלכלית.

הנתון כי רב הצעירים הצליחו למצוא עבודה בתקופת זמן קצרה יחסית הנו חיובי ובתקופת המעבר מהפנימייה יכול לענות על צרכי מסגרת וקיום זמני. אולם מאחר ותחום התעסוקה כה חשוב בעיצוב אורך חייהם כבוגרים, ממצאי המחקר הנוכחי מעניקים לנו הצצה צרה מדי למצב הצעירים שכן מדובר בתקופה המיידית שלאחר היציאה ובמשרות זמניות ולרב לא מקצועיות. מחקרים שילוו לאורך זמן רב יותר את הצעירים יכולים להוסיף מידע רב יותר על שילובם בעולם העבודה לאחר יציאתם מהמסגרות הזמניות בהם השתלבו לאחר יציאתם מהפנימייה. זאת ועוד, תהליך המעבר מהצבא לחיים האזרחיים הגובל במצבי חוסר וודאות וקושי עבור צעירים רבים, עלול להתעצם עבור בוגרי ההשמות, אי לכך, תשומת לב להיבט זה במהלך שירותם הצבאי של הצעירים באמצעות הכשרה או ליווי מותאם בעת היציאה מההשמה, עשויה להגדיל את האפשרויות העומדות בפני הבוגרים בשוק התעסוקה.

בחינת מצבם הכלכלי של הצעירים העלתה תמונה שלילית למדי. בדומה למחקרים בארץ ובעולם המעידים על מצב כלכלי נמוך ומחסור כספי (גולן ועמיתים, 2002; זעירא ובנבנישתי, 2008; Barth, 2003; Reilly, 2003; Pecora et al., 1983; Festinger, 1994; Cook, 1990), נמצא כי כ-80% מהצעירים דיווחו כי בהשוואה לשכר המינימום במשק הכנסתם נמוכה או נמוכה בהרבה וכרבע טענו כי מצבם הכלכלי קשה מאוד. כשני שליש מהצעירים דיווחו כי הכסף שיש להם מהכנסתם ומעזרה נוספת לא מספיק להם וכי לאחר יציאתם מהפנימייה נאלצו לוותר על דברים בשל מחסור כלכלי (58%), כאשר כרבע טענו כי היה להם מחסור בכסף בעיקר בחודשים הראשונים שלאחר סיום הפנימייה וכרבע נוסף טענו כי חשו במחסור במיוחד במהלך תקופת השרות הצבאי או בשנת השירות. אך עם זאת, חלק ניכר דיווחו כי נאלצו לוותר על יציאות ומוצרי צריכה שונים אותם רצו או היו צריכים לא בתקופה ספציפית בלבד אלא כל הזמן מאז שסיימו את הפנימייה. ראוי לציין כי עבור מספר צעירים, הויתורים לא הסתכמו במוצרים חומריים אלא גם במטרות לעתיד כגון לימודים. ממצא מטריד נוסף הנו שלמעלה ממחציתם חייבים מאות עד אלפי שקלים למסדות או לאנשים שונים ביניהם: בני משפחה, בנק, חברות סלולאריות, הכבלים וביטוח לאומי. בחינת מקור החובות העלה כי רב חובותיהם קשורים להתנהלותם העצמית, אך גם לחובות משפחתיים שהוטלו עליהם עת חזרתם לבית.

אל הממצאים בתחום התעסוקה והמצב הכלכלי יש להתייחס במספר היבטים. ראשית, בהסתכלות רחבה יותר, שנות הבגרות בהתהוות חשובות במיוחד להתפתחות מהלך החיים של הצעירים בעיקר משום שבשנים אלו עליהם לקבל החלטות רבות שיש להן פוטנציאל להשפיע באופן מכריע על המשך חייהם. כגון, החלטות הנוגעות לבחירת מסלול לימודים, תעסוקה, מגורים ובן זוג (Arnett, 2000). מצבם הכלכלי של הצעירים בתקופה זו מעורר את החשש שהם מפנים את תשומת הלב להישרדות ולגיוס מאמצים להשיג את צרכיהם החומריים בהווה, דבר שלא יכול לאפשר להם לחשוב על העתיד, לתכנן אותו

ולפעול למענו. שנית, החובות עליהם דיווחו הצעירים מלמדים לא רק על מצוקה כלכלית, אלא גם על יכולת לקויה של התנהלות כלכלית.

במחקר הנוכחי לא נבחנה באופן ספציפי מוכנות הצעירים בתחום הכספים, אולם נמצא כי ההערכות שלהם בנוגע למוכנות שלהם להתנהל עם תשלומי אחזקת דירה היו הנמוכות ביותר. למשל, רק כשליש דיווחו כי יידעו איך להסתדר עם תשלומים ולשלם שכר דירה בזמן. משמעות הדבר היא שעוד בעת ההשמה ניתן להבין את המגבלות שלהם בתחום ניהול כספים, מגבלות מובנות למדי לאור העובדה שלא נאלצו להתמודד עם היבטים אלו בעודם בפנימייה. מעבר לכך, העובדה שהם חוזרים לרב לבתים עם קשיים כלכליים שאינם מהווים מודל להתנהלות כלכלית ראויה, רק ממחישה את החיוניות הרבה שבהכנה הולמת בתחום זה. ליכולת ההתנהלות הכלכלית ישנן השלכות על מעגלים רחבים יותר ויש להתנסות בפועל על מנת להפנימם. לכלל תובנות אלו ישנן השלכות משמעותיות לפרקטיקה אשר יובאו בהמשך בפרק הדן בהשלכות ויישומים לפרקטיקה.

תחום התנהגויות הסיכון. בבחינת מעורבותם של הצעירים בהתנהגויות מסכנות כגון מעורבות בפלילים או שימוש בחומרים נמצא כי ל-7% מהצעירים הייתה מעורבות עם המשטרה, 3.5% דיווחו כי מאז שעזבו ביצעו פשע פעם ומספר זה דיווחו כי נעצרו פעם או פעמיים. עוד נמצא כי 11% מהצעירים היו מעורבים באירוע אחד או שניים בהם הותקפו פיזית על ידי אדם אחר. מעורבות של בוגרי השמות עם רשויות החוק נמצאה במחקרים נוספים שעקבו אחר בוגרים. כך למשל דיווחו שיף ובנבנישתי (Schiff & Benbenishty, 2006) כי בקרב הבוגרים של אור שלום מחצית מהצעירים שרואינו דיווחו על הסתבכות עם החוק ולשליש מהם נפתח תיק פלילי. גם במחקרם של שיף וקושר (2005) נמצא כי 22.5% מהבוגרים דיווחו כי הם הסתבכו עם החוק לפחות פעם אחת מאז יציאתם מהפנימייה. שיעורי המעורבות בפלילים במחקר הנוכחי נמוכים משיעורים אלו במידה משמעותית. חלק מפער זה ניתן להסביר בטווח הזמן הקצר שבו היו המשתתפים במחקר הנוכחי מחוץ למסגרת ההשמה (בהשוואה לזמן ארוך יותר במחקרים האחרים), וכן בעובדה שבניגוד למחקרים האחרים, במחקר הנוכחי השתתפו גם צעירים בוגרי פנימיות חינוכיות ששיעור המעורבות שלהם בפלילים נמוך יותר (שמעוני ובנבנישתי, 2012).

הסתגלות למסגרת החדשה. מאחר ומסגרת הפנימייה הנה המקום המרכזי בו שהו הצעירים למשך תקופה ארוכה, מעבר למסגרת חדשה, בעלת כללים וחוקים חדשים, עשוי להיות לא פשוט עבורם. ראשית, עצם הבחירה להשתייך למסגרת וניסיון ההשתלבות הנם משמעותיים. מהספרות בעולם עולה שלא כל בוגרי השמות מצליחים להשתלב במסגרת זו או אחרת מיידית לאחר המעבר או אף שנים לאחריו. חלקם חווים תקופות של אבטלה וחוסר מעש (Pecora et al., 2006; Reilly, 2003), מצב שבטווח הארוך, עלול להובילם לשוליות חברתית ולהדרה מהחברה הנורמטיבית (Stein, 2006a). אי לכך תמונת המצב במחקר, לפיה רובם הגדול של הצעירים השתלבו במסגרות חברתיות שונות, הנה חיובית ועשויה לברר טובות. כאמור רב הצעירים (כשני שלישים) התגייסו לצבא או המתינו לגיוס בעוד השאר המשיכו למכינה צבאית, לשנת שרות, ללימודים או למסגרות תעסוקה. בעת הראיון, רק חמישה מהצעירים לא היו משויכים למסגרת מוגדרת, מסיבות אישיות שונות.

תקופת השרות הצבאי מהווה נדבך מרכזי בתהליך ההתבגרות של הצעירים במדינה בה השרות נתפס כשלב חניכה למעמד של בוגר שווה זכויות בחברה הישראלית (מייזלס, 2001). הצעירים מגיעים לשרות מצוידים במשאביהם האישיים והחברתיים אשר יסייעו להם להצליח בהתמודדותם. הגיוס לצה"ל

המלווה בלחצים ודרישות, משמש כמקום בו הם מתנסים באתגרים הדורשים מיצוי כישורים, נטילת אחריות וגילוי יזמה. זו מסגרת בה לצד מפגש עם קבוצות חברתיות שונות, עולות התלבטויות לגבי זהות וניסיונות התמודדות עם משימות התפתחותיות. כל אלו מעניקים אפשרויות לצמיחה והתפתחות. במידה והצעירים מצליחים במשימות אלו, הדבר יכול לסייע להם לפתח את יכולותיהם האישיות ולזרז את התבגרותם הרגשית (דר וקמחי, 2000; מייזלס, 2001). יתרה מזאת, מרכזיות הביטחון הלאומי במדינה ובהווי הישראלי מעניקה לצעירים אשר מתגייסים תחושה של תרומה ומעמד ולעיתים אף יוקרה אשר עשויים להשפיע באופן חיובי על דימויים העצמי ולתרום להון החברתי שלהם שישמשו אותם בבואם להשתלב בחברה הישראלית (ליבליך, 1990).

בשל היבטים אלו, לבד מעצם השתלבות הצעירים במסגרת הצבאית, ישנה חשיבות לתפיסתם את תרומת תפקידם והסתגלותם החיובית למערכת. חוויה שלילית עלולה להוביל לנזקים אישיים וחברתיים בטווח הקצר והארוך. בחינת איכות השתלבותם של הצעירים במחקר הנוכחי מעלה, כי על אף ששליש הצהירו כי עלו בדרגה במהלך השרות הצבאי לדרגת רב"ט, כ-40% מהם נשפטו במהלך שנה זו וכ-20% אף נשפטו יותר מפעם אחת. כמו כן, כחמישית מהצעירים היו נפקדים או עריקים פעם אחת או יותר, ומספר צעירים דיווחו כי שהו בכלא צבאי פעם אחת או יותר.

ממצאים אלו משקפים את התמודדותם המורכבות של בוגרי פנימיות מול המערכת הצבאית כפי שניתן לראות במחקרים נוספים בישראל (גרשטמן-שלף ולזר, 2006; שיף וקושר, 2005; Weiner & Kupermintz, 2001). דוגמא לכך הנו מחקרם של שיף וקושר (2005) בו מצאו החוקרים עדויות לקשיי הסתגלות בצבא בקרב 80% מהבוגרים שדיווחו על סיום השרות הצבאי.

מאחר וחלק גדול מהצעירים התגייסו לשרות הצבאי ולאור תרומתו האפשרית להשתלבותם החברתית ולמימוש הפוטנציאל האישי שלהם בעתיד, יש לשים דגש על הפקת המרב משרותם הצבאי ע"י הקמת מערך תומך ומלווה בעת השירות. חשוב לציין כי על אף שקיימת בצה"ל תוכניות שילוב מותאמות לצעירים ברי סיכון (כגון מקא"ם-מרכז קידום אוכלוסיות מיוחדות), לא כל הצעירים מאותרים מראש לתוכנית או מתאימים לפרופיל המתקבלים לתוכנית. כמו כן, בתוכניות אלו קיים מרכיב התיג שלא תמיד תורם לדימוי העצמי של הצעירים. בנוסף, ישנם צעירים בעלי נתונים גבוהים המשתלבים בקורסים ובתפקידים במסלול רגיל אשר נתקלים בהמשך השירות בקשיי התמודדות מול בעלי סמכות או ביצוע התפקיד בשל המתח שבין צרכיהם בבית לדרישות בשירות. גם במקרים בהם המערכת הצבאית מכירה בצרכים הייחודיים לבוגרים כגון היות הבוגר חסר תמיכה משפחתית, בפועל, ציינו הבוגרים כי תהליך ההכרה בבקשתם כחיילים בודדים הינו ארוך ומורכב: כפי שצינו מספר צעירים: "זה היה תהליך ארוך מאוד ולא פשוט"; "יש בעיות, הגשתי מזמן ולא נותנים תשובה, מאוד בעייתי"; "יש הרבה סיבוכים הגשתי כבר לפני עשרה חודשים". כלל מצבים אלו מראים כי צעירים אלו זקוקים למענים ממוקדים ויעילים יותר המותאמים לצרכיהם הייחודיים.

תחום הרווחה הנפשית. צעירים היוצאים ממסגרת ההשמה עתידים לחוות מספר של לחצים מסוגים שונים. לחצים כרוניים (בעיות במשפחה ועוני), אירועי חיים קודמים ונוכחיים כמו התעללות והרחקה מהבית, ומעברים ספציפיים כמו המעבר מהבית, סיום לימודים וסיום יחסים וקשרים חברתיים. רבות מחוויות הלחץ הללו קשורות זו בזו ויכולות לגרום לבעיות רגשיות והתנהגותיות, ולהשפיע על רווחתם הנפשית. המחקר הנוכחי התמקד במרכיב הסובייקטיבי הרגשי החיובי הקיים בבריאות הנפש המכונה רווחה נפשית סובייקטיבית (Subjective well being) וכמו כן בשביעות רצונם של הצעירים

מחייהם כבוגרים עצמאיים. בחינת מרכיבי רווחתם הנפשית העלתה נתונים המצביעים על כך שקיימת קבוצה מסוימת המתמודדת עם מצבים רגשיים לא פשוטים, אשר בהעדר תמיכה והכוונה מתאימים עלולים להשפיע על מסלול התפתחותם בעתיד. כך למשל, כ-13% מהצעירים דיווחו כי נעזרו בטיפול של בריאות הנפש או הקב"ן הצבאי מאז שעזבו את הפנימייה. עם זאת, נתונים אלו מציירים תמונה שלילית פחות מהמתוארת בספרות העולמית. שכן, בדוח מחקר האורך שליווה כ-700 צעירים שבגרו ממסגרות אמנה בארה"ב, עלה כי אמנם שיעור הבוגרים שפנו לייעוץ דומה למה שנמצא במחקר הנוכחי, אולם כ-13% נוספים דיווחו על שימוש בתרופות פסיכיאטריות (Courtney et al., 2007).

מרבית הצעירים דיווחו כי הם שבעי רצון מחייהם בדרך כלל. אך עם זאת, כמחציתם הצהירו על רצונם לשנות דברים רבים בחייהם ועל מחסור בדברים שהיו רוצים וצריכים לפעמים. ייתכן וחוסר שביעות רצון זו מושפעת גם ממצבם הכלכלי שכן שלושת רבעים מהצעירים טענו כי מצבם הכלכלי קשה מאוד וכי יש להם חובות. שביעות רצון חיובית למדי בקרב בוגרים נמצאה גם במחקרם של שיף ובנבנישטי (Weiner & Schiff & Benbenishty, 2006). לעומת זאת, במחקר האורך של וינר וקופרמינץ (Weiner & Kupermintz, 2001) דיווחו המחברים על שביעות רצון נמוכה יותר בקרב בוגרי השמות ועל יותר קשיים רגשיים רבים יותר מאשר קבוצת הביקורת. לעומת זאת, בהשוואה למתבגרים באוכלוסיה הכללית בישראל, שביעות הרצון של הבוגרים נמוכה יותר ומתאימה יותר לקבוצות באוכלוסיה המדווחות על שביעות רצון נמוכה מהחיים כגון מתבגרים מהגרים (Ullman & Tatar, 2001).

נושא הרווחה הנפשית לכשעצמו, לא זכה להתייחסות משמעותית במדיניות, בפרקטיקה ובמחקר של צעירים בהשמה חוץ ביתית ולאחר יציאתם לחיים עצמאיים (Stein & Wade, 2003), ודגש רב יותר הושם בכל הנוגע להשתלבות בשוק העבודה ובדיור ובאספקטים פונקציונאליים הנוגעים להשתלבותם בחיים עצמאיים. אולם ככל שנחקר מצבם של בוגרי ההשמה, התגבשה ההבנה כי לרווחה הנפשית קיימת משמעות חשובה ביצירת חוויות ותוצאות טובות במהלך ההשמה ולאחריה. בנוסף לכך, מחקרה של דיקסון (Dixon, 2008) בקרב בוגרי השמות מצא כי שיפור ברווחתם הנפשית של הצעירים מתקשר למימוניות חיים יעילות, בסיס לימודי ותעסוקתי טוב, קשרים חברתיים ואי מעורבות עם החוק. בעוד שרווחה נפשית פחותה נמצאה קשורה לתוצאות שליליות בתחומי התעסוקה והמגורים ולקשיים רגשיים לאורך זמן. תובנות אלו וממצאי המחקר הנוכחי מלמדים על הצורך בהתייחסות מקיפה יותר לרווחתם הנפשית של הצעירים בתקופת הברגרות. לאור חשיבותו של הנושא וההשלכות שיש לרווחה הנפשית של הצעירים על שאר תחומי החיים, ראוי כי מחקרים עתידיים ייבחנו היבט זה באופן מעמיק.

דיון בקשרים העולים ממודל המחקר

בחלק זה אדון בקשרים שעלו מבחינת מודל המחקר בכללותו (ראו נספח 1). היות והמודל כולל משתנים וממצאים רבים שהתקבלו בשתי נקודות זמן שונות, פרק זה חולק למספר תתי פרקים. בשלב הראשון אדון בממצאים שהתקבלו בבדיקת השערות המודל באשר למשתנים הקשורים למוכנות הצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים. בשלב השני, אדון במשתנים הקשורים למצב הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים. ובחלק השלישי, אדון בהשערות המודל הנוגעות להבדלים המגדריים המתקשרים למוכנות הצעירים ולמצבם לאחר המעבר לחיים עצמאיים.

משתני המודל המתקשרים למוכנות הצעירים לחיים עצמאיים

מאפיינים אישיים: אופטימיות ותפיסת עתיד. ההשערה הראשונה התמקדה בקשר שבין נטייה לאופטימיות של הצעירים למוכנותם לקראת יציאה לחיים עצמאיים. הספרות מצביעה על כך

שהאופטימיות משמשת כגורם מגן ונמצאה קשורה להסתגלות חברתית ורווחה נפשית (Ben-Zur, 1996; Rappaport, Ammar, & Uretzky, 2001; Herman-Stahl & Petersen, 2003). בנוסף לכך, לאופטימיות קשר לתפיסת עתיד חיובית (Boman et al., 2003; Song, 2003) דבר שעשוי לתרום להישגים חיוביים של הצעירים בעתיד. בחינת הנטייה לאופטימיות לא נעשתה בעבר בהקשר לצעירים בוגרי השמות ומחקר זה מראה כי האופטימיות היא משתנה בעל משמעות גם בעבור בוגרי השמות ומוכנותם לחיים עצמאיים.

לרב הצעירים במחקר הייתה הסתכלות אופטימית על חייהם. ציוני נטייה לאופטימיות גבוהים נמצאו גם במחקרים אחרים על מתבגרים (Ben Zur, 2003 ; Huan, Yeo, Ang, & Chong, 2006). השערת המחקר הייתה כי ימצא קשר חיובי בין נטייתם של הצעירים לאופטימיות לבין מוכנותם ליציאה. השערה זו אוששה ונמצא כי נטייתם לאופטימיות של הצעירים קשורה באופן חיובי להערכת המוכנות הכללית שלהם ולמוכנותם בתחומי ההשכלה, המגורים, העבודה, ניהול משק הבית, שמירה על הבריאות, היחסים הבינאישיים וההתנהגות הנורמטיבית. במודל לניבוי מוכנותם של הצעירים, הנטייה לאופטימיות של הצעירים נמצאה גם כגורם בעל תרומה רבה בניבוי תפיסת המוכנות של הצעירים. לממצא זה עשויות להיות גם השלכות לפרקטיקה היות ולהערכתי, הנטייה לאופטימיות נתונה להשפעות חיצוניות ולכן ניתן ללמד את הצעירים לאמץ גישה אופטימית יותר לחיים ובכך גם לעודדם ללקיחת אחריות. תפיסה זו מתחברת לספרות המקצועית הנוטה לראות את האופטימיות כמשתנה תלוי מצב יותר מאשר מאפיין אישיותי יציב (Seligman, 2002). במחקר זה אני מאמצת את גישתם של שייר וקארור (Scheier & Carver, 2001) הגורסים כי צעיר שהינו אופטימי יחזיק בציפיות חיוביות אפילו בעת היותו נתון במצב מצוקה או קושי בחייו ויצפה כי תוצאות טובות יתרחשו בחייו גם אם הוא מתעמת מול מכשולים גדולים. מעבר לכך, אופטימיות מעודדת התמודדות עם הבעיה מאשר ויתור והימנעות. ואכן, שייר ועמיתיו (Scheier et al., 2001) מצאו קשר חיובי בין נטייה לאופטימיות להתמודדות ממוקדת פתרון וקשר שלילי בין אופטימיות להכחשה ולהימנעות. בדומה לכך, בן צור (Ben-Zur, 2003) מצאה כי ליחיד עם נטייה לאופטימיות, תהיה ראייה חיובית בנוגע להגשמת מטרותיו בחיים וראייה זו תשפיע על המוטיבציה שלו והמאמץ שהוא ישקיע על מנת להשיג את ציפיותיו אלו. אופטימיות יכולה גם להיחשב כצד המוטיבציוני של ציפיות לעתיד אשר יכולה להשפיע הן על סוג המטרות שהיחיד יציב לעצמו והן על ההתלהבות הקיימת בו להגשים ציפיות אלו (Klaczynski & Fauth, 1996). כל ההיבטים הללו מעודדים נקיטת יזמה לעידוד הצעירים לאמץ גישה אופטימית לקראת היציאה לחיים עצמאיים והמשך חייהם כבוגרים.

בהמשך שוער שיהיה קשר בין תחושת המוכנות לבין תפיסת העתיד כחיובי יותר. ההשערה אוששה, ונמצא כי צעירים שדיווחו על ציפיות עתיד חיוביות יותר, דיווחו גם על מוכנות גבוהה יותר לחיים עצמאיים בכל התחומים ביניהם: ההשכלה, המגורים, העבודה וההתנהגות הנורמטיבית. ממצא זה משמעותי היות ותחושת מוכנות ליציאה נמצאה קשורה לחוסן, הצלחה לימודית, בריאות פיזית ולקשרים בינאישיים חיוביים (Stein, 2006a). חשוב לציין שייכתן שהכיוון הסיבתי של הקשר הוא גם בכיוון ההפוך לפיו צעירים המרגישים מוכנים יותר להתמודדות עם האתגרים העומדים בפניהם, יהיו בטוחים יותר בעתידם. באופן זה, תוכניות הכנה לחיים עצמאיים שיגבירו את תחושת המוכנות ליציאה לחיים עצמאיים עשויות גם להגביר תפיסות עתיד חיוביות יותר.

תמיכה חברתית. ההשערות הבאות במודל המחקר דנות בקשרים שבין מאפייני התמיכה החברתית של הצעירים הכוללים את תמיכת ההורים ובן משפחה קרוב, החברים וצוות ההשמה, לבין מוכנות הצעירים לחיים עצמאיים.

תמיכה משפחתית נמצאה כתורמת להסתגלות חיובית במהלך תקופת ההתבגרות ובמעבר לבגרות ונמצאה קשורה לשביעות רצון גבוהה יותר מהחיים (Collins et al., 2008). בניגוד לרב הצעירים העוזבים את הבית, שלהם מתאפשרת תמיכת ההורים, לבוגרי ההשמה בדרך כלל לא קיימת זמינותה של התמיכה ההורית שכה הכרחית בשלב קריטי זה (Collins, 2001; Wade, 2008). אולם, על אף שלצעירים בהשמה אין בדרך כלל קשרים רציפים ואיכותיים עם משפחתם (Vaughn, Shook & McMillen, 2008) ולמרות שחלק מהם לא חוזרים לביתם, מחקרים מראים שצעירים אלו מדווחים על קשר עם משפחותיהם (Cashmore & Paxman, 1996, 2006b; Clayden, Stein, & Wade, 1995; Courtney et al., 2004; Festinger, 1983; Wade, 2008). אך עם זאת רב המחקרים התמקדו בתדירות הקשר ופחות באיכות הקשרים ובמשמעותם עבור הצעירים. גם במחקר זה נמצא כי רב הצעירים מדווחים על קשר עם משפחותיהם ומרביתם דיווחו על קשר ותמיכה גבוהים מאמותיהם. ההשערה לפיה יימצא קשר חיובי בין התמיכה המשפחתית של הצעירים לבין מוכנותם אוששה חלקית, ונמצא כי לתמיכת האם קשר למוכנות הצעיר לחיים עצמאיים. נתון זה חיובי לכשעצמו שכן תדירות קשר גבוהה יותר קשורה למעבר קל יותר מההשמה לחיים עצמאיים (Schiff, 2006). פסטינגר למשל (Festinger, 1983) מצאה כי צעירים ששמרו על קשר עם הוריהם הביולוגיים הראו תוצאות טובות יותר בבגרות.

ההשערה לפיה יימצא קשר חיובי בין תמיכת החברים של הצעירים למוכנותם ליציאה, אוששה ונמצא שככל שהצעירים דיווחו על תמיכת חברים גבוהה יותר, כך מוכנותם ליציאה הייתה גבוהה יותר. תמיכת החברים נבחנה בעבר בהקשרים שונים ונמצאה קשורה לדאגה פחותה של הצעיר מהעזיבה עצמה (Cashmore & Paxman, 1996). ממצא זה ממחיש את חשיבותם של הקשרים החברתיים שנקמים בתקופת ההשמה, ומאפשר הזדמנות למנף את תמיכתם ההדדית של הצעירים זה בזה לקידום מוכנותם לקראת יציאה.

בניגוד להשערה הנוגעת לתמיכת החברים, ההשערה כי לתמיכת צוות ההשמה יהיה קשר למוכנות הצעירים לקראת יציאה לא אוששה. ההשערה התבססה על הספרות המחקרית המתייחסת להיבטים הסובייקטים במהותם כגון תחושת הביטחון הרגשי של הצעירים בהשמה ועמדותיהם כלפי הצוות המטפל (Cashmore & Paxman, 2006a; Schofield & Beek, 2005), אולם ייתכן כי מאחר ומחקרים אלו התמקדו בצעירים באומנה, שם מעגל האינטראקציות עם הדמויות המטפלות יותר קטן ואינטימי, למשתנים סובייקטיביים אלו יש מקום משמעותי יותר מאשר בפנימיות. בחינה נוספת העלתה כי לגורם אובייקטיבי יותר הכולל את זמן שהות הצעיר בהשמה, יש קשר למוכנות הצעירים. צעירים ששהו זמן רב יותר בפנימייה, דיווחו על מוכנות גבוהה יותר ליציאה בתחומים: התנהגות הסיכון, העבודה והיחסים הבינאישיים. ממצאים אלו מעלים את האפשרות שזמן שהות של הצעיר בהשמה מהווה משתנה מתווך בין איכות ועצמת הקשר שהצעיר מצליח לפתח עם הצוות בפנימייה לבין מוכנותו ליציאה. כאשר ייתכן שיציבות ושהות ארוכים יותר במסגרת מאפשרת לצעיר לפתח קשרים משמעותיים יותר עם אנשי הצוות אשר תורמים למוכנותו ואף להסתגלותו לאחר המעבר (Cashmore & Paxman, 2006a).

הסבר נוסף יכול להיות קשור למסגרות ההשמה שבהן נבחן הקשר שבין הדמויות המטפלות למוכנות הצעירים. רב המחקרים שבהם נמצאו קשרים חיוביים, היו על צעירים במסגרות אמנה בהן

דמויות הטיפול אליהן יכול להקשר הצעיר יותר מצומצמות וייתכן כי מסיבה זו לאיכות הקשר ולאינטנסיביות שלו משמעות רבה יותר במוכנות הצעיר, מאשר בפנימיות בהן לצעירים יש מגוון רחב יותר של אנשי צוות וביזור של גורמים עימם הם יכולים ליצור קשר.

משתני המודל המתקשרים למצב הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים.

הנו ייחודי בכך שבחלקו נבחנו מאפייני הצעירים בעודם בהשמה והקשר שלהם עם מצב הצעירים לאחר היציאה מהשמה. היתרון שבמערך מחקר זה הנו היכולת לבחון בפועל את הישגי הצעירים לאחר עזיבת הפנימייה ולקשר אותם באופן אמפירי לנתונים של הצעירים בשנתם האחרונה להשמה. בחינה זו עשויה להעניק תמונת מצב מדויקת יותר ולשקף בצורה נאמנה ולא בהערכה, בנקודת הזמן הספציפית, הן את מצב הצעירים והן את הגורמים המנבאים את מצבם.

בחלק זה אדון בהשערות המחקר בשלב השני אשר התמקדו בקשר שבין המשתנים המתארים את הצעירים על סף היציאה לחיים עצמאיים הכוללים את מאפייניהם האישיים ורשת התמיכה החברתית (בהיותם בהשמה ולאחר העזיבה), לבין חוויית המעבר שלהם ולמצבם בתחומי החיים השונים במעבר לחיים עצמאיים.

אופטימיות, מוכנות וציפיות עתיד. ההשערה הראשונה הייתה כי צעירים שידווחו על מוכנות

ליציאה גבוהה יותר, ידווחו על חווית מעבר חיובית יותר בתקופת המעבר לחיים עצמאיים. השערה זו לא אוששה ולא נמצא קשר בין מוכנות הצעירים ליציאה לחיים עצמאיים בכל התחומים לבין דיווחם על חווית מעבר חיובית יותר בעת המעבר. ייתכן כי הסיבה לכך הנה שתפיסת מוכנותם של הצעירים מתקשרת בשבילים לתכנים יותר קונקרטיים בעוד שחווית המעבר הנה רגשית בעיקרה או שצרכי הצעירים בתקופת המעבר המיידית לאחר עזיבת הפנימייה שונים מהצרכים אותם חשבו שיצטרכו טרם המעבר. מסקנה אפשרית עשויה להיות כי על תוכניות ההכנה לקראת יציאה לשלב התייחסות להיבטים רגשיים יותר. כגון: היבטים המתמקדים בעיבוד הפרידה מהמסגרת והחברים אשר כוללים בתוכם התייחסות לרגשות, לפחדים ולקשיים אשר צפויים להתרחש בחודשים הראשונים לאחר עזיבת הפנימייה, תוך פיתוח תוכניות ומענים לאופן בו יוכלו הצעירים להתמודד איתם מעשית ואמוציונלית.

על הקשיים והחוויות הרגשיות עמם מתמודדים הבוגרים לאחר המעבר ניתן ללמוד גם מתשובותיהם לשאלה הפתוחה בה ציינו כשליש מהצעירים כי הקושי הגדול ביותר עבורם היה הפרידה מהצוות והחברים. ההתמודדות הנגזרת מקושי זה, כוללת את הניתוק הפיסי מהחברים והמרחק שעליו קשה להם לגשר לאחר שכל צעיר פנה לדרך, וגם את ההתנסות בחוויות חדשות, מרגשות ולעיתים קשות בלי החברים והצוות אליהם הם רגילים. כפי שצינו חלק מהצעירים: "היה געגועים למקום ולמי שהיה שם איתי"; "את חיה במקום כלשהוא המון זמן ועם חברה ואנשים ופתאום צריך להיפרד זה לא קל לאף אחד". עוד בהקשר זה עלתה תחושת הניתוק המידי מהרגלים שונים שהיו מנת חלקם כחניכים ובמידה מסוימת העניקו להם את הביטחון שבשגרה: "היה לי מאוד חסר ההווי של הפנימייה. הכול נגמר ובבת אחת כולם הלכו הביתה וזה היה מוזר לא להיות עם כולם בלי שיחות קבוצה ובלי כיבוי אורות". בנוסף לכך, כרבע מהצעירים דיווחו על הקושי שבהעדר מסגרת ובצורך לקחת אחריות גדולה יותר לצד תחושות בדידות והיעדר תמיכה. תהליך לקיחת האחריות הנו הדרגתי ומלווה בהתמודדות יומיומית. מצב בו נתקלים הצעירים רק לאחר עזיבת את המסגרת. כפי שצינו הצעירים: "אין לי מסגרת, הייתי לבד כזה, חסרה לי העזרה כי צריך לדאוג לעצמי... היה שוק אחרי השמחה הראשונה שפתאום אין סדר יום"; "חוסר מסגרת, ריקנות שנהייתה פתאום.. לא פשוט להיות שם חמש שנים ופתאום יום בהיר שהכול ייגמר". כמו כן, נושא

נטילת האחריות על חייהם התעצם לאור המחסור בדמויות מכוונות ותומכות: "אין מי שאחראי עליך אתה קובע את הגבולות. צריך לחשוב על מה אתה עושה".

נושאים זהים לאלו העלו גם בוגרים במחקרם של שיף ובנבנישתי (2004) כשנשאלו באשר לתקופת המעבר מהמסגרת לחיים עצמאיים. בניתוח השאלות הפתוחות הצעירים שיתפו בקושי להתנתק מה"חממה" ומהדמויות המטפחות במסגרות ההשמה, דיווחו על הקושי בעצמאות ובניסיונות לפתור את בעיותיהם לבד וכמו כן על הבדידות וחוסר החום והקרבה של הדמויות המטפלות.

סטיין (Stein, 2006a) מציין שהמעבר לבגרות עבור בוגרי השמה הוא קצר יותר, תלול יותר וקשה יותר מאשר של צעירים שגדלו בחיק משפחתם, והם צריכים להגיע להישגים בתנאי פתיחה קשים יותר, ובסיוע של תמיכה הקטנה באופן משמעותי מזו שלה זוכים צעירים החיים במסגרת המשפחה. צעירים הבוגרים ממסגרות השמה כגון אמנה ופנימיות נמצאים בסיכון גבוה לחוות קשיים בעת המעבר ממתבגרים תלתיים לבוגרים עצמאיים, ונראה כי האופן שבו חווים הבוגרים את תקופת המעבר המיידית, עשוי להשפיע על הדרך שבה יתמודדו בהמשך כעצמאיים (Courtney & Hughes-Huerling, 2005). מאחר ורב המחקרים באשר להערכת המוכנות של הצעירים בעת יציאתם ממסגרת מתייחסים בעיקר לגורמים המנבאים מוכנות לחיים עצמאיים (Courtney & Barth, 1996; Iglehart, 1995; Mech, Ludy-Dobson, & Hulseman, 1994; Merdinger, Hines, Lemon Osterling, & Wyatt, 2005; Pecora et al., 2003) ופחות למקומה של המוכנות בתקופת המעבר המיידית, לממצא זה ישנה חשיבות רבה והוא מזמן חשיבה מחודשת על התכנים אשר צריכים להיכלל בתוכניות ההכנה.

בהשערה השנייה שוער כי ימצא קשר חיובי בין נטייתם לאופטימיות של הצעירים בעת ההשמה, לבין הישגיהם לאחר המעבר. השערה זו אוששה ונמצאו קשרים חיובים בתחומים: תפקוד במסגרת העיקרית, מצב כלכלי ומגורים. כך שצעירים שהיו אופטימיים יותר בעת ההשמה, דיווחו על הסתגלות טובה יותר למסגרת החדשה, מצב כלכלי טוב יותר ושביעות רצון גבוהה יותר ממקום מגוריהם, שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. הנטייה לאופטימיות לא נבחנה בעבר בקרב בוגרי השמה, למעט במחקרם של קשמור ופקסמן (Cashmore & Paxman, 2006b), שמצאו כי צעירים שהיו פחות אופטימיים לגבי העתיד, הראו תוצאות חיוביות פחות 4-5 שנים לאחר העזיבה. לעומת זאת היא נבחנה רבות בקרב ילדים ומתבגרים בסיכון ונמצאה קשורה להישגים לימודיים (Arbona, 2000), היתכנות נמוכה יותר לשימוש בממכרים וסיכוי נמוך יותר לקיום מין לא מוגן (Nurmi, 1991; Zimbardo & Boyd, 1999).

ממצאי המחקר תומכים במקומה של האופטימיות הן ביצירת תחושת שביעות רצון מהחיים והן בקידום יכולת ההסתגלות של הצעירים ובכך ממחישים לא רק את משמעותה התיאורטית אלא גם את חשיבותה הפרגמטית של הנטייה לאופטימיות והשלכותיה על השגת תוצאות חיוביות על אף מצוקה. ביטוי לכך ניתן למצוא גם אצל שירר ועמיתיו (Scheier et al., 2001) שמצאו קשר חיובי בין נטייה לאופטימיות להתמודדות ממוקדת פתרון וקשר שלילי בין אופטימיות להכחשה והימנעות. בדומה לכך, בן צור (Ben Zur, 2003) מצאה כי ליחיד עם נטייה לאופטימיות, תהיה ראייה חיובית בנוגע להגשמת מטרותיו בחיים וראייה זו תשפיע על המוטיבציה שלו והמאמץ שהוא ישקיע על מנת להשיג את ציפיותיו אלו. בהיבט זה ניתן לראות את הקשר לתיאורית החוללות העצמית (Bandura, 1997) הגורסת כי צעיר שלו תפיסת חוללות עצמית גבוהה יותר, יטה להתמיד לקראת מטרות רצויות וישקיע מאמץ גם לנוכח קשיים, לעומת צעיר המאופיין בחוללות עצמית נמוכה יותר, שיפסיק להשקיע מאמצים ויעילותו תרד במידה והוא תופס את המשימה כבלתי אפשרית.

היבט נוסף אשר נבחן כולל את ציפיות העתיד של הצעירים. הועלתה ההשערה כי ימצא קשר חיובי בין תפיסת עתידם של הצעירים לקראת סיום השנות, להישגיהם לאחר המעבר. השערה זו אוששה ונמצאו קשרים במספר רב של תחומים הכוללים את התפקוד במסגרת העיקרית, המצב הכלכלי, התנהגויות הסיכון והמגורים. צעירים בעלי ציפיות עתיד חיוביות יותר, דיווחו על הסתגלות טובה יותר לתפקידם ולסביבה החברתית במסגרת העיקרית, על מצב כלכלי טוב יותר, על שביעות רצון גבוהה יותר ממקום המגורים ועל התנהגויות סיכון נמוכות יותר (המתבטאות בשתיית אלכוהול). ציפיות עתיד של בוגרי השמות לא נבחנו בעבר על אף שמחקרים בקרב ילדים ומתבגרים במצבי סיכון מראים כי ציפיות עתיד חיוביות משמשות כגורם מגן וכי ילדים אשר אופיינו בציפיות חיוביות בנוגע לתחומי עתידם נמצאו כבעלי חוסן (Wyman et al., 1993). מחקרים שבדקו תהליכים המובילים לחוסן, הסיקו שלצעירים המוגדרים כ"בעלי חוסן", ישנה אמונה חזקה ביכולתם האישית, אופטימיות ותפיסה חיובית באשר לעתידם (Jackson & Martin, 1998; Schofield & Beek, 2005). ציפיות עתיד חיוביות נמצאו קשורות אף להישגים לימודיים (Zimbardo & Boyd, 1999), להסתגלות חברתית ולרווחה נפשית (Wyman et al., 1993). בנוסף, מחקרי הערכה של תוכניות התערבות לנוער מצאו שציפיות חיוביות בנוגע לעתיד, קשורות להצבת מטרות לטווח הרחוק, אמונה בערכה של השכלה גבוהה ותעסוקה, הסתגלות רגשית וחברתית גבוהה יותר ותחושת חוללות עצמית גבוהה יותר (Catalano et al., 2004). ממצאי מחקר זה מבססים את מקומה של תפיסת העתיד גם בקרב צעירים בוגרי השמה ומראים כי גם עבורם עידוד תפיסות חיוביות באשר לעתיד מהווה מרכיב חשוב שעשוי לייצר תוצאות חיוביות בחייהם הבוגרים.

העובדה שצעירים שלהם היו ציפיות עתיד חיוביות לפני המעבר לחיים עצמאיים, הצליחו יותר בתחומים שונים לאחר המעבר, הנה משמעותית ועשויות להיות לה השלכות תיאורטיות ומעשיות. הקשר שבין דימוי חיובי של הצעירים את עצמם בעתיד ובין תוצאות עתידיות טובות יותר בפועל, נדון בהקשרים שונים בעבר. אחת מהתיאוריות שמתאימה בהקשר של הממצאים הנוכחיים הנה התיאוריה של עויזרמן (Oyserman & Fryberg, 2006) בנוגע לאוריינטציית עתיד המורכבת מתפיסה עצמית הנקראת עצמי-אפשרי "Possible Selves". על פי תיאוריה זו, עצמי-אפשרי הנו העצמי שהצעיר מאמין שיהפוך להיות בעתיד הקרוב או הרחוק. אמונה זו משמעותית עבור הצבת והשגת המטרות שלו ועבור המוטיבציה שהוא מפגין בדרך. על ידי התמקדות בעצמי בעתיד, העצמי-האפשרי מעניק הזדמנות לשיפור והתפתחות אישית ועשוי לשפר רווחה נפשית ואופטימיות בנוגע לעתיד לבוא. ייתכן כי דברים לא מסתדרים כראוי כיום, אולם העצמי-האפשרי טומן בחובו הבטחה של שינוי. בנוסף, על ידי התמקדות במטרות עתיד וצמצום תחושת ההגבלה, הצעיר יכול להפעיל תחושת שליטה עצמית.

על אף שכלי המדידה שונים בין ההגדרות השונות, הצעירים במחקר הנוכחי נשאלו לגבי היבטים שונים של עצמי-אפשרי בעתידם, הן חיוביים כגון: "במקומות שבהם אעבוד אתקדם בדרגות"; "תהיה לי השכלה אקדמית"; והן שליליים כגון: "יהיו לי בעיות עם המשטרה"; "יהיו לי בעיות של אבטלה". ממצאי המחקר מבטאים את האופן שבו צעירים שחוו את עצמם מצליחים יותר בעתיד, אכן מראים הסתגלות חיובית למסגרת החדשה ומפגינים פחות התנהגויות סיכון.

היות והעצמי-האפשרי מושפע הן מהצעיר עצמו והן מההקשר הסביבתי, אחרים יכולים לשמש כמודלים לדוגמא הן חיובית והן שלילית. כמו כן, לניסיון העבר משקל בעיצוב הזהות העצמית של הצעיר בעתיד לצד ציפיות הסובבים אותו. בהקשר זה, רבים מהצעירים במחקר מגיעים עם ניסיון חיים שהותיר בהם חוויות שליליות ותינוגים שהותירו חותם בנפשם. החשיפה לדמויות חיוביות המאמינות ביכולתם ובכוחם להצליח במשימות המעבר, עשויה לעזור להם לפתח עצמי-אפשרי חיובי ולחזק את השאיפות

החיוביות אותם ירצו להשיג בעתיד. להערכתנו, דמויות אלו, המוגדרות בספרות גם כ"מנטור" הנן משמעותיות ביותר עבור מתבגרים וזימונם לחיי הבוגרים בתקופה הקריטית של טרם המעבר והמעבר עצמו, יכולה למנוע נסיגה ולעודד התקדמות, כפי שהראו מחקרים שונים בעבר (Munson & McMillen, 2002; Newman & Blackburn, 2009).

ציפיות העתיד של הצעירים במחקר נבחנו על-ידי שאלון שנבנה במיוחד עבור ההקשר של המחקר הנוכחי והורכב על ידי צירוף והתאמה של שאלון "ציפיות העתיד של מתבגרים" (McWhirter & McWhirter, 2008) ושאלון "העתיד שלי", שנבנה להקשר של השמה חוץ ביתית (Zeira & Dekel, 2005). מאחר ושאלון זה הועבר לצעירים עוד בעודם בהשמה, ראוי יהיה לבחון את שימושו בעתיד לשימוש קליני בשטח. בחינה של המידה שבה הצעירים מעריכים את יכולותיהם בעתיד בתחומי העבודה וההשכלה, המשפחה והשתתפות בפעילויות קהילתיות, יכולה לשקף את התחומים בהם אמונתם ביכולתם נמוכה ולשמש כלי להערכת התחומים להם זקוקים הצעירים להדרכה, חיזוק וטיפול.

תפיסת מוכנותם של הצעירים לחיים עצמאיים, נבחנה במחקר הנוכחי גם בהקשר לחוויית המעבר המיידית וגם בהקשר להישגי הצעירים כשנה לאחר המעבר. במחקר בחנו את מוכנותם של הצעירים באמצעות הכלי שפותח על ידי בנבנישתי ועמיתיו (בנבנישתי וזעירא, 2008; Benbenishty & Schiff, 2009) המחולק לשבעה תחומים: השכלה, שירות צבאי, תעסוקה, אחזקת דירה, ניהול חיי היומיום, קשרים בינאישיים ואינטימיים, התנהלות חיים נורמטיביים. ההנחה היא שהשליטה של הצעירים במיומנויות אלו מהווה חלק מכישורי החיים שלהם ומעניקה להם תחושה של הצלחה ושליטה על חייהם. בנבנישתי וזעירא (2008) טוענים כי יש לראות ברכישת המיומנויות כהתערבות בעיצוב תפיסתם העצמית של הצעירים, המעניקה להם את המשאבים הפנימיים החשובים להתמודדות מול אתגרי החיים. ההשערה כי ימצא קשר חיובי בין תפיסת מוכנותם ליציאה לחיים עצמאיים, לבין הישגיהם לאחר המעבר אוששה, ונמצאו קשרים בין מוכנות הצעירים להישגיהם בתחומים: תפקוד במסגרת עיקרית, מצב כלכלי, מגורים והתנהגויות סיכון. באופן מפורט יותר, צעירים שהיו מוכנים יותר לקראת יציאה לחיים עצמאיים, הסתגלו טוב יותר למסגרת העיקרית, ודיווחו על מצב כלכלי טוב יותר. בנוסף, הם החליפו פחות מקומות מגורים לאחר המעבר ודיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מסביבת מגוריהם. כמו כן, צעירים שדיווחו על מוכנות נמוכה יותר בתחום התנהגויות הסיכון, דיווחו על שכיחות גבוהה יותר של ביצוע פשעים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. ממצאים אלו מחזקים את חשיבותה של ההכנה לקראת יציאה לחיים עצמאיים כפי שטענו מחקרים רבים בעבר (English et al., 1994; Mech et al., 1994; Sinclair et al., 2005). אולם בעוד ששאר המחקרים התמקדו במנבאי המוכנות (Courtney & Barth, 1996; Iglehart, 1995; Mech et al., 1994; Pecora et al., 2003) ובהערכת המוכנות של הצעירים עצמם (בנבנישתי וזעירא, 2008; שיף ובנבנישתי, 2004; שיף וקושר, 2005), המחקר הנוכחי הולך צעד אחד קדימה ומחבר בין מוכנות הצעירים להישגיהם בפועל. ממצאים אלו ממחישים כי למוכנות הצעירים בתחומים השונים קשר למצבם לאחר המעבר וכי הערכותיהם ריאליות ויכולות להיות לעזר באבחון צרכים עתידיים, קשיים וחזקות. אך עם כל זאת, ראוי לציין את המגבלות- המחקר בחן את מצבם של הצעירים רק כשנה לאחר המעבר, במובנים רבים, זו עדיין תקופת מעבר ומצבם של הצעירים משקף תמונת מצב זמנית העשויה להשתנות בעתיד. ליווי הצעירים במחקר אורך בעתיד, עשוי להעניק תוצאות מדויקות יותר באשר להשפעה שיש למוכנות על הישגיהם בתחומי החיים השונים. יתרה מזאת, במחקר לא נערכה התאמה מלאה בין תחומי המוכנות לתחומי ההישגים. התאמה שכזו יכולה לעזור להעריך בעתיד באיזו מידה תוכניות מוכנות

בתחומים השונים, אכן יעילות עבור תוצאות ההישגים בתחומים הללו בעתיד. כפי שמצאנו לדוגמה שמוכנות גבוהה יותר בתחום התנהגות נורמטיבית, נמצאה קשורה להתנהגויות סיכון נמוכות יותר המתבטאות בביצוע פשעים. אי לכך, הייתי ממליצה לבחון בעתיד היבט זה באופן מפורט יותר.

תמיכה חברתית בעת ההשמה והקשר שלה למצב הצעירים לאחר היציאה. הדיון בקבוצת ההשערות הבאה מתייחס לתמיכה החברתית של הצעירים בעת ההשמה והקשר שלה להישגי הצעירים לאחר המעבר לחיים עצמאיים, מתוך הנחה כי לתמיכה החברתית מקום משמעותי בהתמודדותם מול קשיים (Newman & Blackburn, 2002; Olsson, 2002). מחקרים רבים הראו בעבר כי תמיכה חברתית קשורה להסתגלות גבוהה, ליעילות עצמית רבה יותר ולשביעות רצון גבוהה יותר, בעוד שהעדרה קשור לטווח רחב של התנהגויות לא מסתגלות כגון בעיות התנהגות, קשרים חברתיים ולימודיים ואף חרדה ודיכאון (Newman & Blackburn, 2002; Olsson et al., 2002; Rosenfeld et al., 1998). עבור מתבגרים בהשמה מקורות התמיכה המרכזיים הנם המשפחה, קבוצת בני הגיל והצוות במסגרת החינוכית או הטיפולית, ולמקורות תמיכה אלו ישנו מקום משמעותי בעת המעבר לבגרות ובמהלך תקופות של דחק (Cashmore & Paxman, 1996; Collins, Paris, & Ward, 2000).

ההשערה לפיה יימצא קשר חיובי בין תפיסת התמיכה המשפחתית על ידי הצעירים לבין הישגיהם לאחר המעבר אוששה, ונמצאו קשרים מובהקים בתחומים: תפקוד במסגרת העיקרית, מצב כלכלי, מגורים, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית. ממצאים אלו חיובים במיוחד לאור העובדה שלרבים מהצעירים במסגרות ההשמה אין קשרים רציפים ואיכותיים עם משפחתם (Vaughn et al., 2008), ושהם מגיעים ממשפחות המוגדרות רב בעייתיות אשר קיים החשש כי יעמידו את הצעירים בסכנת הזנחה ופגיעה נפשית או פיסית (Collins, 2001; Wade, 2008).

חשיבות הקשר עם ההורים להצלחת הבוגרים בעתיד ולתוצאות חיוביות בתחום שונים של הבגרות נמצאה גם במחקרים שונים בארה"ב, באירופה ובישראל (Cashmore & Paxman, 1996; Courtney et al., 2001; Daining & DePanfilis, 2007; Dumaret et al., 2009; Schiff, 2006; Schiff & Benbenishty, 2006). ממצאים אלו מחזקים את העובדה כי המשפחה מהווה את המבנה החברתי הבסיסי ושיש לה מקום קריטי בכל הנוגע להתפתחות ותפקוד הצעירים, גם אם גדלו חלק מהזמן במסגרת חוץ ביתית. השפעתה משמעותית לתחושת הביטחון והשייכות (Bronfenbrenner, 1979) ולהבניית המציאות והאופן בו יתמודדו וישלימו את האתגרים והמטלות המצופים מהם (Collins, Paris & Ward, 2000).

בקשרים שנבדקו בין התמיכה המשפחתית למצב הצעירים, נערכה הפרדה בין תמיכת האם לתמיכת האב. התמונה שהתקבלה הראתה כי הישגים חיוביים רבים יותר לאחר המעבר היו קשורים לתמיכת האם מאשר לתמיכת האב. כך למשל, תמיכת האם לפני ההשמה נמצאה קשורה להסתגלות הצעירים לתפקיד ולמסגרת העיקרית, למצבם הכלכלי, ליציבות ושביעות רצון גבוהים יותר ממסגרת המגורים כשנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. תמיכת האב בעת ההשמה לעומת זאת, נמצאה קשורה לביצוע פחות פשעים ולשביעות רצון גבוהה יותר מהחיים של הצעירים שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. שאלוני התמיכה מורים על כך שהצעירים מדווחים באופן כללי על תמיכה גבוהה יותר מאמותיהם מאשר מאביהם, אולם העובדה שתמיכת האם קשורה להישגים שונים מאשר תמיכת האב, מעלה את השאלה מהו מקומם

הדיפרנציאלי של ההורים במצב הצעירים לאחר עזיבתם את המסגרת? וכמו כן, מהם ההבדלים בקשרים שבין תמיכת האם והאב לתחומים השונים עבור צעירים וצעירות ומה משמעותם של הבדלים אלו?.

תמיכת ההורים בכלל והאם בפרט כמשתנה משמעותי יותר לתוצאות חיוביות בחיי הבוגרים, ניתנת להבנה על ידי תיאורית ההון החברתי של קולמן (Coleman, 1988) שהגדיר הון חברתי באמצעות תפקידו בהטבת חיי היחיד. קולמן טען כי אחד המרכיבים המשמעותיים ביותר להון החברתי של ילדים ומתבגרים באופן כללי, הוא ההון המשפחתי שלהם. הון זה מוגדר באמצעות הקשר שבין הורים לילדיהם הכולל את הקשר הפיסי, תשומת הלב, המשאבים והאנרגיה אותם משקיעים ההורים. הון משפחתי משמש ככלי בו הנכסים החברתיים של ההורים פועלים ומקדמים את התפתחות ילדיהם, ומפצים לפחות באופן חלקי על אובדן התמיכה של הקהילה בצעירים אלו (Portes, 1998). ממצאי המחקר מלמדים כי גם כאשר ההורים זמינים פחות לילדיהם עקב הוצאה חוץ ביתי, עדיין הון זה יכול להוביל לתוצאות חיוביות עבור אותם ילדים.

למרות התמונה החיובית המשתקפת מנתונים אלו, יש לסייג את הממצאים ולהסתכל על התמונה בכללותה. הממצאים הנוכחיים מראים כי עבור צעירים שדיווחו על תמיכת ההורים, תמיכה גבוהה יותר, קשורה להישגים רבים יותר. אך עם זאת, נתוני המחקר מצביעים על כך שישנם צעירים המדווחים על תדירות קשר נמוכה עם ההורים או על נתק מסיבות בינאישיות או עקב פטירת ההורה, צעירים אשר אינם שוהים במהלך השבוע בבית הוריהם בשל יחסים מעורערים ושאינם יכולים או מעוניינים להגיע בסופי שבוע לבתיהם. במידה ומדובר באותם הצעירים, ייתכן ואנו מסתכלים על קבוצת צעירים מובחנת (כ-20% מהמדגם), אשר אינה זוכה לתמיכה משפחתית (הכוונה בעיקר לתמיכת ההורים). ועבור צעירים אלו, יש מקום להתייחסות נפרדת למצבם הרגיש והמורכב יותר, למשל באמצעות תוכניות ליווי אישית וחיבור לשירותים וגופים בקהילה שיספקו עבורם תמיכה ועזרה.

השערה נוספת התמקדה בקשר שבין תמיכת קבוצת בני הגיל של הבוגרים לבין מצבם לאחר סיום השהות. במחקר נמצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת קבוצת בני הגיל של הצעירים לבין הישגיהם לאחר המעבר בתחומי התפקוד במסגרת העיקרית והמגורים. צעירים שדיווחו על תמיכה גבוהה יותר מחבריהם בעת ההשמה, דיווחו על הסתגלות חברתית גבוהה יותר במסגרת העיקרית ועל שביעות רצון גבוהה יותר ממקום המגורים שנה לאחר היציאה לחיים. ממצא זה תואם לממצאי מחקרים אחרים בקרב בוגרי השמות שמצאו כי קיומה של תמיכה חברתית לפני העזיבה קשור לדאגה פחותה של הצעיר מהעזיבה עצמה (Cashmore & Paxman, 1996) ומנבא תוצאות טובות יותר לאחר העזיבה (Cashmore & Paxman, 2006a; Daininig & DePanfilis, 2007; Pinkerton & Dolan, 2007). תמיכת חברים נמצאה קשורה לתוצאות חיוביות בקרב מתבגרים וצעירים הגם שאינם בהשמה. מחקרים שונים מצאו קשר בינה לבין הסתגלות לימודית, תחושת ערך עצמי ורווחה נפשית גבוהה יותר (Newman et al., 2007; Rosenfeld et al., 1998; Young et al., 2005).

ראוי לציין עם זאת כי התחומים לאחר היציאה לחיים עצמאיים בהם נצפו הקשרים עם תמיכת החברים, אינם גורפים. הם כוללים את ההסתגלות החברתית במסגרת העיקרית ואת שביעות הרצון ממקום המגורים ולא תחומים אחרים כגון: מצב כלכלי או רווחה נפשית. ייתכן כי צעירים שדיווחו בעת ההשמה על תמיכת חברים גבוהה יותר, מייצגת צעירים בעלי כישורים חברתיים גבוהים יותר, דבר שמסביר את הממצא לפיו הסתגלותם החברתית לאחר המעבר הנה גבוהה יותר, בניגוד לצעירים שדיווחו על תמיכת חברים נמוכה יותר. בדומה לנושא המגורים לאחר היציאה, בו ישנה קבוצה של צעירים שדיווחו כי לאחר היציאה נעזרו בחברים במהלך השבוע ובעיקר בסופי השבוע ללינה ושהות.

ההשערה האחרונה התייחסה לקשר שבין תמיכת הצוות במקום ההשמה להישגי הצעירים בעתיד. על פי התיאוריה האקולוגית, התפתחות הצעיר מושפעת מהיחסים שבינו ובין סביבתו המיידית (Bronfenbrenner, 1979). צעירים במסגרת השמה, לרוב מורחקים מהמסגרת הקהילתית הטבעית אליה הם שייכים, ומסגרת ההשמה מהווה תחליף לסביבת המגורים ומסגרת תומכת נוספת מלבד המשפחה והחברים, לעיתים למשך תקופה ארוכה. בשל ההשפעה של יחסי הצעיר עם גורמים בסביבתו המיידית, שוער כי לקשר הצעיר עם צוות מסגרת ההשמה בה הוא שוהה יהיה קשר לתוצאות של המעבר לחיים עצמאיים. אולם בניגוד להשערה, לא נמצא קשר חיובי בין תפיסת תמיכת מסגרת ההשמה על ידי הצעירים, לבין הישגיהם לאחר המעבר בכל התחומים שנבחנו. ממצא זה עומד בסתירה למחקרים אחרים שמצאו קשר בין תמיכת מסגרת ההשמה להסתגלות הצעירים לאחר המעבר בתחומים שונים. למשל נמצא כי צעירים שחשו ביטחון בהשמה ותחושת תמיכה מצוות המסגרת, דיווחו על מוכנות גבוהה יותר למעבר לבגרות ועל הסתגלות חיובית יותר בהמשך (Cashmore & Paxman, Schofield, & Beek, 2005; 2006a). בנוסף לכך, תחושת ביטחון בעת השוהות בהשמה נמצאה גם קשורה לתמיכה חברתית רחבה יותר מספר שנים לאחר תום ההשמה (Cashmore & Paxman, 2006b), לנכונות רבה יותר לבקש עזרה ולשכיחות נמוכה יותר של מחשבות התאבדויות וניסיונות התאבדות (Cashmore & Paxman, 1996).

הסבר אפשרי לכך ייתכן וקשור לכך שיחסים קרובים תומכים וקשרים חיוביים רבים עם אנשי הצוות עלולים להקשות על המעבר עבור הצעירים בשל הקושי להיפרד והתלות שהתפתחה במהלך התקופה בה נרקמו היחסים בהשמה. במחקרם על תפיסת הבוגרים את תקופת המעבר מהמסגרת לחיים עצמאיים, מצאו שיף ובנבנישתי (2004) שקשרים חיוביים עם המדריכים ומשך שהות ארוכים יותר במסגרת ניבאו דווקא קושי רב יותר במעבר. בנוסף, בהתייחסות הצעירים במחקר הנוכחי לתקופת המעבר, שיתפו רבים מהם בקושי להתנתק מהדמויות המטפחות במסגרות ההשמה ובקושי להתנהל באופן עצמאי ולפתור את בעיותיהם לבדם, ללא הדמויות המטפלות.

הסבר נוסף יכול להתקשר לאופן בו נמדדה תמיכת הצוות. התמיכה נמדדה על ידי הכלי לבחינת רשת התמיכה החברתית (The Medical Outcomes Study- MOS; Sherbourne & Stewart, 1991). הכולל בתוכו היבטים כגון: תמיכה מוחשית, תמיכה רגשית, הבעת חיבה, מידע ואינטראקציות חברתיות חיוביות. מחקרים אחרים שבחנו את מקומה של מסגרת ההשמה, התמקדו בהיבטים ממוקדים יותר או הגדירו אחרת את תמיכת הצוות. כך למשל סקופילד וביק (Schofield & Beek, 2005), בחנו את "תחושת הביטחון בהשמה" שאותו הגדירו אותו על בסיס מודל ההתקשרות הקיים, באמצעות ראיונות איכותניים. מחקרים אחרים ייחסו את הקשר החיובי עם צוות ההשמה למשך שהות והסיקו כי צעירים שהיו יציבים יותר בהשמה הצליחו לבסס קשרים עמוקים ובטוחים יותר עם צוות ההשמה, דבר שהתקשר עם תוצאות טובות יותר לאחר העזיבה. יש להדגיש שמחקרים אלו התמקדו בצעירים במשפחות אומנה, ששם קשרים בטוחים עם הורי האומנה הם חיוניים לשמירה על יציבות בהשמה. גם במחקר הנוכחי ניתן לשער כי ליציבות בהשמה תיתכן השפעה ארוכת טווח מאחר ונמצא כי צעירים שהחליפו פחות מסגרות דיווחו על שביעות רצון גבוהה יותר מהחיים ועל מעורבות נמוכה יותר בפלילים, שנה לאחר המעבר. אולם ייתכן שהקשר שבין התמיכה הנתפסת של אנשי הצוות לבין יציבות בהשמה הוא פחות חזק במסגרות של פנימיות, שבהן הצעיר נמצא במגע עם מספר רב של אנשי צוות והם מתחלפים לעתים לא נדירות.

תמיכה חברתית לאחר היציאה והקשר שלה למצב הצעירים בחיים העצמאיים. בקבוצת ההשערות הבאה אדון בקשר שבין תמיכת ההורים והחברים לאחר יציאתם ממסגרת ההשמה לתוצאות הצעירים

לאחר המעבר. הרציונל לבחון את מערכת התמיכה החברתית שנית לאחר היציאה נובע משתי סיבות: ראשית, כל מערך התמיכה והקשרים אותם הכירו הצעירים בעת ההשמה משתנה לאחר עזיבת המסגרת. הם נפרדים מצוות הפנימייה וחבריהם מתפצלים גיאוגרפית לדרכים שונות בין אם לבתייהם או למסגרות שונות. שנית, הם חוזרים לסביבה המגורים והמשפחה לאחר תקופה ארוכה שלא שהו בה לאורך זמן. החזרה לבית מאלצת אותם להתמודד עם מערכות היחסים המשפחתיות ועם קשרים חברתיים שלהם תיתכן השפעה שלילית. השינויים שייתכנו במערכות היחסים לאחר המעבר משקפים טוב יותר את התמיכה החברתית לה זוכים הצעירים כאשר הם עצמאיים ויכולים לתרום לידע אודות מצב הבוגרים בהיבט זה. כמו כן, הקשרים שיימצאו בין רשתות התמיכה השונות להישגי המעבר, יכולים להצביע על נקודות חוזק וחולשה שישמשו בבניית מערך התערבות עתידי.

במחקר הנוכחי בחנו את מידת התמיכה החברתית עליה דיווחו הצעירים לאחר עזיבת המסגרת. מעבר לכך, בדקנו האם היו שינוי בקשרים עם המשפחה והחברים בין התקופה שבה שהו בהשמה לתקופה שלאחר יציאתם. בניגוד לתמונת המצב שהתקבלה במחקרים אחרים, חלק גדול מהצעירים במחקר הנוכחי, דיווחו על קשר עם הוריהם בין פעם לשלוש פעמים בשבוע (87%). בחינת השינוי ביחסי הצעירים עם ההורים בהשוואה לתקופה בה שהו בפנימייה, חשפה מגמה מעורבת- כמחצית מהצעירים ענו כי אין הבדל משמעותי ביחסיהם, קרי, שהקשר בין אם חיובי או שלילי, מתנהל כיום כפי שהיה בעבר. לעומתם, 40% מהצעירים דיווחו על שינוי בכיוון חיובי בקשר עם ההורים, ורק 14% ציינו שקשריהם עם ההורים מאז העזיבה הם פחות חיוביים מאשר היו בעת ששהו בפנימייה. אך עם זאת, במבחן המדידות החוזרות לא נמצאו הבדלים מובהקים במדדים של תמיכת האם והאב בין השנה ששהו בהשמה לשנה שלאחר יציאתם. לאור מקומם המרכזי של ההורים והמשפחה המורחבת בהתאקלמות המחודשת ובהתמודדות עם אתגרי המעבר, ראוי כי מחקרים עתידיים, ייבחנו לעומק את מהותם של הקשרים הללו ומשמעותם עבור הצעירים במהלך חייהם כבוגרים.

באשר לתמיכת החברים לאחר המעבר, למעלה ממחצית מהצעירים הצהירו כי אין שינוי בקשר עם חבריהם או שישנו שינוי לטובה, בעוד שכרבע ציינו כי ישנו שינוי לרעה בקשר עם החברים וכי בעקבות המעבר יש להם פחות חברים. במבחן המדידות החוזרות של מדדי התמיכה נמצא שהצעירים דיווחו על תמיכה מוחשית גבוהה יותר בהיותם בפנימייה מאשר לאחר יציאתם לחיים עצמאיים. ייתכן וממצא זה קשור למידת הקרבה הרבה שהייתה בין הצעירים בהיותם בהשמה אשר אפשרה אינטימיות ופתיחות בבקשת תמיכה. הסבר אפשרי נוסף יכול להיות קשור לכך שכאשר היו הצעירים תחת אחריות הפנימייה, רב צרכיהם נענו דרך המסגרת ולאחר המעבר נוצר פער בין צרכיהם והאפשרות לקבל מענה עבורם באמצעות החברים. נקודה נוספת שעולה הנה עצם החשיבות שיש למרכיב החומרי של תמיכת החברים עבור הבוגרים הן בהיותם בהשמה והן לאחר העזיבה. ייתכן שחשיבות מרכיב מוחשי זה טמונה בשילוב שבין השהות המרובה יחד בפנימייה והעדר זמינותה של תמיכת המשפחה.

שוער כי ככל שהצעירים ידווחו על תמיכה רבה יותר ממקורות תמיכה אלו לאחר המעבר, יימצאו תוצאות חיוביות יותר של הבוגרים שנה לאחר המעבר. בהתייחס לתמיכת ההורים, נמצאו קשרים מובהקים בתחומי התפקוד במסגרת העיקרית, מצב כלכלי, מגורים, התנהגויות סיכון ורווחה נפשית. תחומים אלו נמצאו קשורים לתמיכת ההורים גם בעת ההשמה. אולם בחינה מפורטת יותר העלתה כי תמיכת האב נמצאה קשורה ליותר תוצאות חיוביות לאחר המעבר מאשר בתקופת ההשמה. כמו כן ניתן לראות כי בעוד שתמיכת האם בעת ההשמה נמצאה קשורה ליותר תוצאות חיוביות, לאחר היציאה לחיים עצמאיים, תמיכת שני ההורים יחדיו, נמצאה קשורה לתוצאות חיוביות. ממצא זה יכול להצביע על השינוי

באיכות הקשר שבין הצעירים להוריהם בהיותם בהשמה ולאחריה, ובנוסף לרמז על מעורבות גבוהה יותר של האבות בחיי ילדיהם לאחר היציאה מהפנימייה.

נראה כי עדיין רב הנסתר על הגלוי בכל הקשור לדינאמיקה המשפחתית והשפעותיה על הבוגרים לאחר יציאתם מהמסגרת. מחקר עתידי המתמקד ביחסים אלו ובתרומתם, יכול להעשיר את הידע הקיים ולתרום לגיבוש תוכניות ההתערבות המשלבות את ההורים לקראת היציאה ולאחריה. כך למשל, קולינס (Collins, 2001; Collins et al., 2008), שחקרה את חזרתם של בוגרי אמנה לחיק משפחתם, טוענת כי ישנה התייחסות מועטה לתקופת חזרת הצעירים לביתם מבחינת מערכות הרווחה על אף חשיבותה. מחקרה מראה כי תמיכה משפחתית תורמת להסתגלות חיובית במהלך תקופת ההתבגרות ובמעבר לבגרות ונמצאה קשורה לשביעות רצון גבוהה יותר מהחיים.

בחינה של מחקרים שנעשו על הקשר של בוגרי השמות עם משפחותיהם, מצביעה על כך שרבים מהצעירים נמצאים בקשר עם בני משפחה שונים לאחר חזרתם, אולם לא ידוע מספיק על איכות הקשרים הללו. הנתונים הנוכחיים מעודדים אותנו לחקור את תפקידם של הקשרים המשפחתיים הללו, זמינותם ומשמעותם עבור בוגרי ההשמה בעת החזרה ובעתיד. יתרה מזאת, הקשרים החיוביים שנמצאו בין תמיכת הוריי הצעירים להסתגלותם בתחומים כה רבים במעבר לחיים עצמאיים מראה, כי בדומה לצעירים שגדלו בבית הוריהם, גם עבור בוגרי השמות היכולת להישען על משפחתם בתקופת המעבר לבגרות הנה משמעותית בעת התמודדותם עם אתגרי התקופה. לפי תיאורית הבגרות בהתהוות, על אף שצעירים בתקופת המעבר לבגרות מתרחקים ממשפחת המוצא, רובם שומרים על קשר עם משפחתם גם לאחר שעזבו וחוזרים בעת הצורך, לשם תמיכה רגשית וכלכלית (Arnett, 2007). ייתכן כי ישנם הבדלים בזמינות ואיכות התמיכה לה זוכים בוגרי השמה ממשפחתם בשל נסיבות חייהם, אולם, ממצאי המחקר תומכים בהנחה כי לתמיכה זו ערך רב עבורם בעתיד, ושבוגרי השמות זוכים לתמיכה כזו או אחרת ממשפחתם, אותה הם עשויים למנף להסתגלותם העתידית.

מודל הניבוי שנערך אף הוא תומך בהנחה זו, מאחר ולהורים הייתה התרומה הבולטת במספר תחומים. למשל תמיכת האם בעת ההשמה הייתה משמעותית בניבוי מצבם הכלכלי של הצעירים לאחר המעבר ושביעות רצונם ממקום מגוריהם. ולתמיכת האב הן בעת ההשמה והן לאחריה, הייתה תרומה להתנהגויות סיכון נמוכות לאחר המעבר. מקומם המשמעותי של ההורים בעת ההשמה ולאחר המעבר בהסתגלות הצעירים לחיים עצמאיים מחזק את תיאורית ההון האנושי של קולמן אשר מדגישה את הנחת היסוד שלו לפיה הורים מעורבים ותומכים יותר צפויים לסייע יותר לילדיהם בבניית הון חברתי ותמיכתם הנה מפתח להתפתחות. הנחה זו אוששה בעבר בהתייחס להתמודדות מוצלחת עם אתגרים בקרב אוכלוסיות פגיעות כלכלית וחברתית לרבות מתבגרים וצעירים (Saegert, Thompson & Warren, 2001).

השערה זהה נוסחה בנוגע לתמיכת החברים לאחר המעבר לחיים עצמאיים בה נמצא שצעירים שדיווחו על תמיכה גבוהה יותר מחברים לאחר המעבר, דיווחו על הסתגלות גבוהה יותר למסגרת העיקרית ועל פחות התנהגויות סיכון המתבטאות בשתיית אלכוהול. ממצא זה חיובי במיוחד לאור העובדה שתמיכת החברים משמשת כווסת להתנהגות נורמטיבית. לתמיכת החברים ישנה חשיבות רבה משום שהיא משמשת כמקור לחיבה ואינטימיות ועזרה הדדית (Newman et al., 2007), בעיקר כאשר המבוגרים בחיי הבוגרים אינם זמינים או אדישים לצרכיהם. אך עם זאת, סקירת הספרות בנוגע למערכת תמיכת קבוצת השווים מלמדת על קשרים שונים ומורכבים, מאחר ולקשר עם קבוצת השווים תיתכן גם השפעה על התנהגות שלילית של הצעיר כגון עבריינות ושימוש בממכרים שונים (Stanton-Salazar & Urso-Spina, 2005). אי

לכך, נראה כי ההשפעה של קבוצת השווים על התנהגות צעירים ומתבגרים בפרט, תלויה בהקשר החברתי של הצעיר, בייחוד באופי קשריו המשפחתיים והדינאמיקה שקיימת בין החברים (Vandell, 2000). לסיכום, ממצאי המחקר בכל האמור להשערות התמיכה החברתית מראים, כי לדמויות התומכות בבוגרים, ובפרט הוריהם וחבריהם, ישנה משמעות רבה בהסתגלותם בתחומי החיים השונים לאחר המעבר לחיים עצמאיים. נראה כי גם עבור בוגרי השמות, התמיכה החברתית מספקת מידע ותחושה של שייכות ועשויה לבלום את ההשפעה והתוצאות השליליות שעלולים להתרחש בעקבות של אירועי חיים מלחיצים וקשים הנובעים הן מסביבת המוצא שלהם, מתהליך יציאתם למסגרת השמה ומהמעבר לחיים עצמאיים.

הבדלים מגדריים

הבדלים מגדריים במוכנות לחיים עצמאיים. המחקרים המעטים שבחנו הבדלים מגדריים בין צעירים וצעירות בהשמות, מצאו כי צעירות וצעירות נבדלים אלו מאילו טרם שילובם בהשמה ובעודם בהשמה בתחומים שונים כגון: משפחה, השכלה והתנהגות (Handwerk et al. 2006), וטענו, כי להבדלים אלו יתכנו השפעות על מצבם לאחר עזיבת מסגרת ההשמה. נראה אם כן שגישה כוללת עבור שני המינים עשויה להחמיץ את צרכיהם הייחודיים וכי יש לבחון דרכים לפיתוח מענים נפרדים לצעירות ולצעירות העושים את דרכם לקראת חיים עצמאיים. בחלק זה של הדיון אני דנה בהבדלים שבין הבוגרים והבוגרות כפי שבאים לידי ביטוי בשנה שלפני המעבר ובהסתגלותם לאחר היציאה לחיים עצמאיים.

בעת שהותם של הצעירים במסגרת ההשמה, נבחנה מוכנותם לקראת יציאה בתחומים שונים הרלוונטיים לחייהם כעצמאיים. לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין הצעירים לצעירות בתחושת המוכנות הכללית, אולם צעירות דיווחו על מוכנות גבוהה יותר מאשר הצעירים בתחומים של מיומנויות בטיפול במשק הבית והימנעות מהתנהגויות סיכון. הערכת מוכנות גבוהה יותר בתחום משק הבית מצד הבנות מהווה ביטוי לחלוקת התפקידים המסורתית בחברתנו, על פיה לגברים אחריות רבה יותר לתחומים האינסטרומנטליים-ציבוריים ולנשים אחריות בתחומים האקספרסיביים-פרטיים (סגיר, 2002). ממצא זה תואם מחקרים אחרים בקרב מתבגרים המראים כי מתבגרות עסוקות יותר בעבודות הבית מאשר מתבגרים המעורבים במטלות הנחשבות יותר "גבריות" (Galamos et al., 2009).

באשר להבדלים בהתנהגויות הסיכון, גם במחקרם של שיף ובנבנישתי (2004), הבנות דיווחו על מוכנות גבוהה יותר בתחום הנורמטיבי ונראה כי הערכה זו אכן משקפת נאמנה את הצפוי לבוא, שכן בדומה למחקרים אחרים, נמצא כי הצעירים היו מעורבים יותר בהתנהגויות סיכון כגון ביצוע פשעים ומאסר מאשר הצעירות. ממצא זה מדגים היטב את החיבור שבין תפיסת ציפיות הצעירים והצעירות למציאות חייהם בעתיד. היכולת של הצעירים להעריך את יכולותיהם וליטול חלק בתכנון וקביעת מטרות באשר לנסיבות חייהם, והמידה שבה הם מאמינים שיש קשר בין תפיסותיהם והחלטותיהם הנוכחיות לרווחתם האישית בעתיד- עשויים להשפיע על אמונתם ביכולתם לשלוט על עתידם (Nurmi, 2005). מערך המחקר הנוכחי מאפשר לראות בפועל כיצד תפיסת המוכנות של הצעירים מתרגמת במעבר לחייהם העצמאיים. נתונים אלו גם מלמדים כי בניגוד לתפיסה לפיה הערכותיהם של הצעירים עצמם לא מציאותיות (שיף ובנבנישתי, 2004), ניתן ורצוי להיעזר גם בהערכות הצעירים, לפחות בתחומים בהם הם מעידים על תפיסת מוכנות נמוכה יותר. ההבדלים בין הצעירים והצעירות בהתנהגויות הסיכון משקפים מצב שאושש בספרות על הבדלים מגדריים בקרב מתבגרים וצעירים שאינם בסיכון לפיו, בעיות התנהגות

והתנהגויות סיכון כגון: עבירה על החוק, שימוש בממכרים או מעורבות עם הרשויות, נמצאים יותר בקרב בנים מאשר בנות (Galamos et al., 2009).

שאלת המחקר הראשונה בחנה האם צעירות דיווחו על חששות רבים יותר לעזיבת המסגרת מאשר הצעירים. לא נמצאו הבדלים בין צעירים לצעירות במידת החשש מעזיבה. ממצא זה סותר את מחקרה של שיף (Schiff, 2006) בו נמצא כי הצעירות העלו חששות רבות יותר מהצעירים באשר למעבר לחיים עצמאיים ומשקף יותר את ממצאי מחקרם של שיף ובנבנישתי (2004) בו כמעט ולא נמצאו הבדלים בין צעירים וצעירות באשר לתפיסת מוכנותם לחיים העצמאיים.

בנוסף, על אף שבמחקר הנוכחי צעירות דיווחו על תמיכה גבוהה יותר מהצוות מאשר הצעירים, תחושת תמיכה זו לא היתרגמה לחשש גבוה יותר לקראת עזיבת המסגרת. בבניית השערת המחקר על הבדלים בין צעירים לצעירות התייחסתי לתיאוריה של צ'ודורו (Chodorow, 1989) המניחה כי בעוד שהאישיות הגברית מוגדרת באמצעות הפרדות, האישיות הנשית מגדירה את עצמה ביחס ובקשר לאנשים אחרים ובאמצעות התקשרות, ולפיכך הנשים נוטות לגלות קושי עם אינדיבידואציה. מאחר ובתהליך עזיבת ממסגרת ההשמה, ישנו דגש על תהליכי הפרדות, הועלתה השאלה האם לצעירות יתכן קושי גדול יותר במעבר. היות ותיאוריה של צ'ודורו באשר להתפתחות הדיפרנציאלית של בנים ובנות מתייחסת לצעירים וצעירות במסלול החיים הנורמטיבי, ממצאי המחקר הנוכחי מעלים את האפשרות כי צעירים בסיכון ובהשמה בפרט חווים תהליך זה באופן אחר, שכן, בניגוד לצעירות שגדלות בביתן, צעירות בהשמה חוץ ביתית עוברות תהליך של הפרדות מהמשפחה ומהאם מוקדם יותר מהצפוי ועליהן להסתגל וללמוד להסתדר הרחק מהתמיכה ומהליווי של הוריהם. נראה כי תהליך זה המשותף גם לבוגרים וגם לבוגרות מטשטש את ההבדלים הצפויים בין המגדרים בכל הנוגע לתהליכי הפרדות ותמיכה.

סברה נוספת הנה כי ייתכן והדבר מרמז על כך שיכולתן של הצעירות להיות בקרבה ולפתח יחסי תמיכה משמעותיים, מספק תחושת בטחון עבורן לקראת העזיבה ולאו דווקא מגביר את חששן לקראת יציאה. מחקרים שהשוו בין בנים לבנות מצביעים על כך שבנים ובנות תופסים ונעזרים באופן שונה בתמיכה חברתית. למשל נטען כי צעירות מעריכות יותר את התמיכה להן זוכות ויוצרות מערכת תמיכה מפותחת יותר. אך עם זאת לא ברור מהמחקרים הקודמים האם ההבדלים בדפוסים ובשימוש בתמיכה, מובילים להבדלים משמעותיים בתוצאות בעתיד (Rueger, Malecki, & Demaray, 2008).

בניגוד להשערה, נמצא שצעירות לא דיווחו על קושי רב יותר מאשר צעירים בתקופת המעבר לחיים עצמאיים. ממצא זה מנוגד לתמונה שהתקבלה במחקרה של שיף בה יותר צעירות מצעירים דיווחו על תקופת מעבר קשה יותר (Schiff, 2006). ייתכן כי גם בהתייחס להיבט זה, ראוי לבחון בהמשך את הנושא באופן יותר מקיף ולהתייחס להיבטים מורכבים יותר של תקופת המעבר על מנת לקבל תמונה מדויקת יותר. להערכתך, שילוב של כלים איכותניים לבחינת מצב הצעירים בשלב המעבר המיידית, עשוי לחשוף מצבים וצרכים הייחודיים לצעירים ולצעירות. תקופת מעבר זו לא נבחנה באופן מעמיק בעבר ולאור חשיבותה להצלחתם בהמשך חייהם העצמאיים (Dixon, 2008), ראוי להקדיש עבודה התייחסות נפרדת במחקרים עתידיים.

הבדלים מגדריים בהישגי הצעירים לאחר היציאה לחיים עצמאיים. מחקרים הבוחנים הבדלים מגדריים בגיל ההתבגרות, מצביעים על כך שבנות נבדלות מבנים בהערכתם העצמית, ביחס לסביבתן, בבשלותן הקוגניטית והרגשית ובדרכי התמודדותן (כאהן-סטרבצ'נסקי ועמיתיה, 2006). להבדלים

משמעותיים אלו העומדים בבסיס התפתחות הצעירים והתנהגותם, עשויים להיות השלכות גם בעבור בוגרי ההשמות.

במחקר הנוכחי נבחנו ההבדלים בין הצעירים לצעירות בתחומים השונים במעברם לחיים עצמאיים ואחת מההשערות הייתה כי הצעירים ידווחו על יותר התנהגויות סיכון והצעירות ידווחו יותר על קשיים רגשיים. השערה זו אוששה ויותר צעירים מצעירות דיווחו על יותר התנהגויות סיכון פליליות הכוללות ביצוע פשעים ומעצרים משטריים. לעומת זאת, יותר צעירות מאשר צעירים פנו לטיפול נפשי במסגרות שונות של בריאות הנפש. מעורבות גבוהה יותר כפי שניים וחצי בהתנהגויות סיכון כגון שימוש באלכוהול וסמים בקרב בנים נמצא גם במחקר מעקב אחר בוגרי השמות בארה"ב בהיותם בגיל העשרים. במחקר זה גם נמצא שבהשוואה לצעירים, פי שלוש יותר מהצעירות אובחנו בתסמונות דיכאון או פוסט טראומה (Courtney et al., 2007). ההבדל המובהק שנמצא בין הצעירים לצעירות בביטוי המצוקה במחקר הנוכחי, מלמד כי יש מקום לבחינה של התערבויות דיפרנציאליות מגדריות.

על אף שמספר הצעירים והצעירות שדיווחו על מעורבות בהתנהגויות סיכון ופנייה לטיפול נפשי מהווה בין 13-17% מכלל הצעירים במחקר, סביר שזוהי הערכת חסר שכן סביר להניח כי ישנם צעירים שבחרו שלא לדווח על מעורבותם בפלילים או על פנייתם לעזרה נפשית. כמו כן, מעניין לראות כי על אף הפער הקיים בין הבוגרים לבוגרות במחקר לפיו הבוגרים מעורבים פי 2.9 בפלילים מאשר הבוגרות הפער באוכלוסיה הכללית בין הצעירים לצעירות המעורבים בפלילים גדול בהרבה ונאמד בפי 6.2 (שמעוני ובנבנישתי, 2012). ההבדל בפערים יכול לרמוז על כך שלצעירים ולצעירות השוהים בהשמה מאפיינים משותפים הנגזרים מהרקע המשותף ממנו הגיעו להשמה, אשר עשויים להשפיע על הפערים הבין-מגדריים הצפויים ולצמצמם.

חשוב לציין כי על אף שגם מעורבות בפלילים וגם פנייה לטיפול נפשי מבטאות מצוקה, פנייה לסיוע נפשי, בניגוד לפעילות פלילית, אינה מבטאת התנהגות סיכון אלא משקפת דרך התמודדות של הצעירות. זהו נתון חיובי מאחר ופנייה לעזרה בקרב מתבגרים נמצאה כמרכיב חיוני בהתמודדות מוצלחת עם בעיות ומשימות ההתבגרות (מושקוביץ, 2006). במובן זה ניתן למשל לחזק אצל הבנים את היכולת להיעזר בגורמים חיצוניים.

מחקר זה בחן את מרכיב רווחתם הנפשית ושביעות רצונם מהחיים של הצעירים והצעירות והועלתה השאלה האם צעירות ידווחו על רווחה נפשית נמוכה יותר מצעירים, אולם לא נמצאו הבדלים בין הצעירים לצעירות הן ברווחתם הנפשית והם בשביעות רצונם מהחיים. ההנחה הרווחת בספרות הנה היא כי הבדלים בין המינים ברווחה הנפשית מתעצמים במהלך תקופת ההתבגרות בעקבות שינויים פסיכולוגיים וביולוגיים שונים. אך עם זאת, בעוד שמחקרים מסוימים לא מצאו הבדלים בין המגדרים, מחקרים שאכן מצאו הבדלים, לא היו עקביים בתוצאותיהם. למשל במחקר שנעשה בקרב מתבגרים באירופה נמצא כי שביעות הרצון מהחיים של מתבגרים נמצאה נמוכה יותר מאשר מתבגרות (Neto, 1993). לעומת זאת, במחקר על שביעות הרצון מהחיים בקרב צעירים בהשמה בישראל (Schiff, Nebe, & Gilman, 2006), החוקרות מצאו שדווקא הבנות דיווחו על ציונים גבוהים יותר במדדי שביעות הרצון מהחיים מאשר הבנים. הערכת החוקרות הייתה כי צעירות מפגינות יכולות הסתגלות גבוהות יותר למצבים משתנים מאשר בנים.

אחת מהשערות המחקר בהיבט המגדרי, הייתה כי תהייה אינטראקציה בין מגדר לבין תמיכה חברתית בניבוי המשתנים התלויים ושהקשר שבין התמיכה החברתית לה זוכים הצעירים, לבין ההישגים כשנה אחרי, יהיה חזק יותר בקרב הבנות מאשר בקרב הבנים. נמצא כי אכן קיימת אינטראקציה בין גורמי תמיכה שונים להישגי הצעירים לאחר המעבר, אולם בניגוד להשערה, הקשר היה חזק יותר בקרב הצעירים

מאשר הצעירות. כך למשל נמצא כי בקרב הבנים, האינטראקציה בין מגדר לתמיכת החברים תרמה באופן מובהק לניבוי הישגי הצעירים בתפקוד במסגרת העיקרית והאינטראקציה בין מגדר לתמיכת ההורים תרמה באופן מובהק לניבוי הישגי הצעירים בהתנהגויות סיכון המתבטאות בשתיית אלכוהול ובמעורבות עם המשטרה. ממצאי המחקר הנוכחי נמצאים בניגוד למחקרים קודמים שבחנו את מקומה של התמיכה החברתית בהשפעתה על הסתגלות מתבגרים וצעירים ומצאו דפוסי אינטראקציה שונים בין הצעירים לצעירות. כך למשל, גקסון ווארון (Jackson & Warrn, 2000) שחקרו את הקשר שבין תמיכה חברתית להסתגלות ולאינדיקטורים התנהגותיים שונים בקרב בנים ובנות, מצאו הבדלים מגדריים משמעותיים. בעוד שנמצא קשר שלילי בין תמיכה חברתית לבין התנהגויות מוחצנות גם עבור בנים וגם עבור בנות, נמצא קשר שלילי בינה לבין התנהגויות מופנמות עבור בנות אך לא עבור בנים. אחת ממסקנות החוקרים הייתה כי הסקת מסקנות עבור שני המגדרים בהסתמך על המדגם כולו עלולה להטעות מאחר ונמצאו תוצאות שונות לחלוטין כאשר בחנו את המדגם כולו או לאחר שהפרידו על פי מגדר. הבדלים מובהקים בין בנים לבנות בקשרים שבין תמיכה חברתית להסתגלות נמצאו בעבר גם בתחומים שונים בלימודים (2008 Rueger et al.). ייתכן שהסבר אפשרי לכך שלא נמצאו ממצאים דומים במחקר הנוכחי נעוץ במאפייניהם הייחודיים של קבוצת הבוגרים והבוגרות במחקר הנוכחי כצעירים בסיכון הגדלים במסגרת השמה, בהשוואה לצעירים נורמטיביים הגדלים בביתם. כמו כן, ייתכן כי לתנאי החיים הדומים שהביאו את הצעירים לשהות בהשמה, ישנה השפעה היוצרת "האחדה" של החוויה מעבר להבדלים המגדריים.

בשלב הבא נבחנו ההבדלים בין הצעירים לצעירות בקשרים שבין המשתנים האישיים והחברתיים למצבם ולהסתגלותם שנה לאחר היציאה לחיים עצמאיים. הממצאים העלו כי בהתייחס למשתנים האישיים, הנטייה לאופטימיות נמצאה קשורה לרווחה נפשית בקרב הצעירות לאחר המעבר, אולם לא בקרב הצעירים. בדומה לכך, מוכנות גבוהה יותר נמצאה קשורה ליציבות במגורים לאחר המעבר רק בקרב הצעירות. זאת ועוד, בהתייחס לתמיכה החברתית, תמיכת האב נמצאה קשורה למצב הכלכלי והרווחה הנפשית של הצעירות, אך לא למצב הכלכלי ולרווחה הנפשית של הצעירים לאחר המעבר. בנוסף, תמיכת החברים נמצאה קשורה לתפקוד גבוה יותר במסגרת העיקרית רק בקרב הצעירים. אלו עשויים לרמוז על המאפיינים המשמעותיים עבור כל מגדר וכפועל יוצא את ההיבטים עליהם יש לשים דגש בתוכניות ההכנה ותוכניות המעבר בקרב הצעירות והצעירים. כמו כן, ניתן לומר שעצם ההבדלים בין הצעירים לצעירות בקשרים שבין מאפיינים אישיים והסביבתיים להסתגלותם לאחר המעבר, מלמדים כי יש בסיס לבחינה דיפרנציאלית הן של מצב הצעירים לעומת הצעירות בעתיד והן של המשתנים המעורבים בהסתגלותם בתחומים השונים. ישנם מספר ממצאים בספרות אשר נוגעים בהבדלים בין המגדרים לאחר היציאה, אולם רב המחקרים שנעשו לא בחנו את הנושא באופן ממוקד או שיטתי ולרב שיערו הבדלים מגדריים במדד "ההצלחה" הכללי או בתחום ספציפי לאחר היציאה לחיים עצמאיים, ללא הוספה של פרמטרים נוספים המעניקים הבנה משמעותית באשר להבדלים אלו, לקשרים או לגורמים המנבאים אותם. כמו כן השערותיהם כוונו לשאלה הכוללת מי מצליח יותר, צעירים או צעירות?, להערכתי ולאור ממצאי המחקר עד כה, ניתן לומר שהתשובה מורכבת יותר מכך. ישנם תחומים בהם הצעירות מסתגלות טוב יותר ותחומים בהם הצעירים מפגינים התמודדות טובה יותר כפי שעלה במספר מחקרים שנעשו בעבר (Daining, 2005; Ryan & Testa, 2005; Dworsky, 2005; DePanfilis, 2007). מעבר לכך, ישנם גורמים המעורבים בתהליך המעבר אשר משפיעים אחרת על צעירים לעומת הצעירות בהסתמך על מרכיבי אישיותם ומערכת התמיכה הסובבת אותם.

חשוב לציין כי על אף המגמה בפרק זה לזהות את ההבדלים שבין הצעירים לצעירות במטרה לבחון את המשמעותיות התיאורטיות והמעשיות של הבדלים בין מגדריים אלו, ראוי לציין שהסתכלות מקיפה יותר, צריכה לבחון גם את ההבדלים הקיימים בין הצעירים והצעירות בתוך כל קבוצה מגדרית בפני עצמה. גישות פמיניסטיות פוסט-מודרניות (כגון התיאוריה הרב גזעית - Intersectional Feminism), מניחות כי נשים צריכות להיחשב כקטגוריה הטרוגנית כאשר מגדרן מתווכ גם על ידי מימדים נוספים כגון מעמדן החברתי ומוצאן, מצב היוצר עבור קבוצות נשים שונות מציאות וחוויות שונות (Hancock, 2007). רוצה לומר, המחקר הפמיניסטי יוצא כנגד ההגדרה של אחדות חוויותיהם של נשים באשר הן ועוסק בקשר שבין הסובייקטיביות הנשית לבין ההקשר התרבותי שבו היא מכוננת. ההנחה היא כי לא ניתן להכליל הנחות על כלל הצעירות מבלי לקחת בחשבון את ההקשר התרבותי ממנו צמחו הצעירות ואילו נחשפו. על פי גישה זו, ניתן יהיה להניח כי בוגרות השמה אינן רק נבדלות מבוגרי ההשמה, אלא שייתכן כי יהיו הבדלים בחוויות והישגי המעבר בין תת-קבוצות שונות של הצעירות עצמן, למשל בשל השוני במצבן הסוציו אקונומי ו/או היותן עולות. על אף שרובן של הצעירות מגיעות מרקע חברתי דומה, מעניין יהיה לבדוק בהתאם לתיאוריה זו, האם ימצאו הבדלים בתוך קבוצת הצעירות עצמן לדוגמא, בין הצעירות העולות לצעירות לילידות הארץ. מחקרים עתידיים אשר יתמקדו במצב הצעירות בוגרות ההשמה, טוב יעשו אם ייבחנו משתנים אלו תוך התייחסות לתת קבוצות בתוך קבוצת הצעירות כולה. הבחנה זו תעשיר את הידע הקיים, תעמוד על צרכים נוספים ותחשוף רבדים נוספים בהטרוגניות מצבם של הבוגרים המורכבת מהרקע ממנו הגיעו, מאפייניהם האישיותיים, נתוני ההשמה שלהם, תמיכתם החברתית ומגדרם. הבנה אמיתית של צעירות בוגרות מחייבת שלא לראותן כמקשה אחת אלא להיות מודעים לכך שהן סיכוניהן והן סיכוייהן הנם דיפרנציאליים.

השלכות ויישומים בפרקטיקה

במחקר הנוכחי נבחן מצבם של הצעירים בשתי נקודות זמן תוך התייחסות למספר רמות של מאפיינים אישיים וסביבתיים ואימוץ ראייתם האישית של הצעירים. נתונים אלו בשלוב מערך המחקר הייחודי בו נעשה חיבור בין דיווחי הצעירים בשנה האחרונה להיותם בהשמה למצבם בפועל שנה לאחר היציאה, אפשרו לקבל תמונת מצב מקיפה ומעניינת שמתוכה ניתן לגזור מסקנות ויישומים פרקטיים. מסקנות יישומיות אלו עשויות לשמש בראש ובראשונה, בעבור הבנה רחבה יותר של הצרכים הרגשיים והמעשיים של הבוגרים, ובהמשך עבור פיתוח מענים המסתמכים על נתונים אמפיריים, בדבר המאפיינים והגורמים אשר לוקחים חלק משמעותי במוכנות הצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים ובמצבם לאחר המעבר, בתחומים החשובים לביסוס זהותם והשתלבותם בחברה כבוגרים. לנתונים אלו אם כן יש הפוטנציאל להוראת הדרך בקביעת מדיניות ופיתוח תוכניות ושירותים שעשויים להטיב בפועל עם הצעירים וכתוצאה מכך, עם החברה הישראלית כולה.

מוכנות לקראת חיים עצמאיים. המודעות החברתית לצרכיהם של בוגרי השמות עלתה בעשורים האחרונים בעולם והוקמו תשתיות חקיקתיות המעניקות להם שירותים וליווי הולמים. בישראל החלו לפתח שירותים שיסייעו לצעירים בעודם בהשמה ופתרונות לצעירים בעיקר חסרי עורף משפחתי. אך עם זאת אין מדיניות אחידה וישנה שונות רבה בין המשאבים שמקצה כל מסגרת השמה עבור הבוגרים. נראה כי תוכניות ההכנה לחיים עצמאיים בתחומים השונים שונות ממסגרת אחת למשניה ורחוקות מלהשביע

רצון ולספק את צרכי הצעירים על קשת המשימות והדרישות עמם עליהם להתמודד (בנבנישתי ומגנוס, 2008).

הספרות המחקרית מצביעה על החשיבות הרבה שיש להכנת הצעירים לקראת יציאה לחיים עצמאיים. הכנה הכוללת התייחסות להיבטים הפרקטיים שבמעבר לצד חיזוק החוסן הרגשי להתמודד עם דרישות חיי הבגרות, רכישת יכולות מוחשיות לצד חיזוק יכולות אישיות הכוללות יכולת לקבל החלטות ולנהל מערכות וקשרים בינאישיים פורמליים ואישיים. ממצאי המחקר הנוכחי מצביעים על התחומים בהם הצעירים עצמם חשים שהם בטוחים או אינם בטוחים במיומנויותיהם לקראת היציאה. אף שהתבססות על הערכות הצעירים עצמם לעיתים עלולה להציג תמונה שאינה תמיד ריאלית לאור חוסר מודעותם לאתגרים העומדים מולם, ראינו במחקר את כנות הצעירים באשר לתחומים בהם הם אינם בטוחים לגבי הצלחה בהם בעתיד. היות ותחומים אלו מהווים את תחומי המפתח להשתלבותם התקינה בבגרות ולניעות חברתית, ישנה חשיבות רבה לפתח תוכניות המותאמות לנקודות החוזק והחולשה של כלל הצעירים ושל כל צעיר בפני עצמו. כך למשל, בכל האמור להתנהגויות סיכון, כשליש מהצעירים הציגו ביטחון נמוך יותר ביכולתם להימנע ממצבי סיכון כגון מעורבות פלילית ושימוש בממכרים. היות ולמעורבות בהתנהגויות סיכון מכל סוג שהוא עלולות להיות השלכות מרחיקות לכת על השתלבותם התקינה של הצעירים בחברה, יש לשים דגש יתר על דיווחים המעידים על חולשה וקושי להימנע ממצבי סיכון. חלק מבניית תוכנית העשויה לעזור לצעירים להימנע מפעילויות לא נורמטיביות יכולה לכלול הערכה מקדימה של הצעירים הזקוקים יותר לליווי צמוד נוסח חונך- מלווה בשנה הראשונה ליציאה ממסגרת ההשמה או תיווך וליווי אקטיבי מול מערכות חדשות בהם ישתלבו.

כיום ישנן תוכניות הכנה לקראת יציאה לחיים עצמאיים במרבית הפנימיות ולאילו עשוי להיות תפקיד משמעותי בהקניית ידע והבנה באשר לאתגרים הצפויים. הידע הקיים של הצעירים בנוגע לשלב החיים שלפניהם משמעותי, משום שהוא מספק מידע על המטרות שראוי להשיגן בעתיד, ההקשר שבו מטרות אלו יהפכו מציאותיות, והמידה שבה לצעירים יש שליטה על התהליך (Nurmi, 2005). חשוב כי תוכניות הכנה אלו יכללו גם מרכיבים המגבירים את חוללותם העצמית של הצעירים הכוללים על פי התיאוריה בין היתר התנסות עקיפה ע"י תצפיות בחוויות של אחרים ולמידה מהם ושכנוע מילולי הכולל ניסיונות שכנוע מאחרים בהם האדם מובל להאמין שיש לו היכולת להתמודד עם ביצוע משימה (1997, Bandura). תיאוריה זו עשויה להתרגם הלכה למעשה עבור בוגרי השמה על ידי יצירת הזדמנויות להתנסויות חיוביות כמו שילוב בתעסוקה במהלך הלימודים, מפגשים עם בוגרים שהצליחו בתחומים שונים, או סדנאות ושיחות עם הצוות המכונות את הצעיר רגשית, קוגניטיבית ומעשית ליציאה. בנדורה (Bandura, 2001) טוען כי אנשים אינם רק סוכני שינוי אלא גם משמשים כבוחנים עצמיים של תפקודם האישי. באמצעות מודעות עצמית רפלקטיבית, אנשים מעריכים את המוטיבציה, הערכים והמשמעות של מטרותיהם. על פי הנחה זו מטפלים יכולים לחזק את מוכנות הצעירים באמצעות סיוע בתהליכי השיפוט של הצעירים את יכולותיהם דרך הכרות עם שאיפותיהם האישיות, הבנת התנסויותיהם בעבר (אשר עיצבו את תפיסתם בנוגע ליכולותיהם או להערכתם העצמית) ועבודה פנימית וחיזונית על תחושת המסוגלות העצמית שלהם.

הערכת מוכנות מדויקת יותר של הצעירים עשויה לעזור בזיהוי התחומים שיש לחזק או לתמוך לאחר המעבר. בשימוש מטרות זו, שימוש בכלי אחד לבחינת מוכנות הצעיר, עשוי לסייע רבות. שאלון להערכת מוכנות שהותאם לבוגרי פנימיות בארץ על ידי בנבנישתי הפך לחלק מהערכה הנעשית באמצעות רף הפנימיות. עדיין לא ברור מה המידה שבה נעשה בכלי זה שימוש לשם זיהוי מצבו של כל אחד

מהצעירים בפנימיות ולשם הערכה של הצרכים של כלל הצעירים על סף היציאה מהפנימיות. ייתכן וניתן להשתמש בכלי זה כבסיס, תוך הוספת פרמטרים נוספים ומימדים שונים לקבלת תמונה מעמיקה יותר אודות מוכנותם וצרכיהם של הצעירים הלכה למעשה. מעבר לזיהוי צרכים ונקודות קושי טרם המעבר עבור כל צעיר בפני עצמו, הכנסת כלי זה לשימוש יכולה לסייע בזיהוי קבוצות ייחודיות ולהצביע על מגמות משתנות במוכנות הצעירים לאורך זמן הן בחדך בין פנימייתי והן על ציר הזמן. נתונים אלו יכולים לסייע בבניית תוכניות ההתערבות של כל פנימייה על פי התמונה העולה מסיכום תמונת המצב המתארת את חניכיה ולסייע בהמשך בגיבוש מדיניות כוללת של כלל הפנימיות. בנוסף לכך, איגום משאבים ושיתוף פעולה בין משרדי ובין דיסציפלינארי יעיל יותר (למשל בין משרד החינוך והרווחה) עשויים להשיג בסיס נתונים רחב יותר שיאפשר בניית מודל מקיף אשר יסייע לקובעי המדיניות ואנשי הפרקטיקה להכין באופן הטוב ביותר את קבוצות הצעירים השונות הנבדלות באפיונם.

מקומם המשמעותי של הנטייה לאופטימיות והתמיכה החברתית, ממחישים את הדגש שיש לשים בפיתוח התוכניות על חיזוק תפיסתם העצמית של הצעירים ועל מרכיב התמיכה החברתית בבניית תוכנית ההכנה האישית. עידוד הצעירים לאימוץ גישה אופטימית המתבססת על הבנה ריאלית של האתגרים שניצבים בפניהם, תוך פיתוח מענים טרם היציאה יהוו מרכיב משמעותי בחסנם של הצעירים, במוכנותם ובהצלחתם במעבר.

לסיכום, לבחינת מצב הצעירים לקראת יציאה מהמסגרת ישנה רלוונטיות רבה לרווחת הילד למדיניות ולפרקטיקה. זיהוי אוכלוסיות מובחנות המאופיינות על ידי שילובים שונים של כוחות ואתגרים יספק בסיס לבניית תוכניות ושירותים לצרכים הייחודיים של הצעירים השונים עוד בעת היותם במערכת ההשמה (Keller, Cusick, & Courtney, 2007).

תקופת המעבר מהפנימייה לחיים עצמאיים

תוכניות ליווי ומעטפת. בהתייחסותי להשלכות היישומיות ממצאי המחקר הנוכחי, אני יוצאת מנקודת ההנחה שהמדינה בכלל ומשרדי הרווחה והחינוך בפרט, מכירים באחריותם לגורלם והמשך התפתחותם של הבוגרים לאחר היציאה ממסגרות ההשמה השונות. אחריות זו הנגזרת מהבנה שמשיכת הידיים מהטיפול בבוגרים בשלב בו הם אינם עוד ערוכים להתמודד באופן עצמאי עם הצפוי להם, עלולה להוריד לטמיון את ההשקעה שנעשתה עד כה ולהדיר את הבוגרים מהחברה בה שאפנו לשלבם במהלך כל תקופת ההשמה. בטרם אדון בשירותים ותוכניות הפעולה הנגזרים הן מתוצאות המחקר והן מדיווחי הצעירים, חשוב כי בראש ובראשונה תתבסס המודעות להכרה הבסיסית של אחריות המשרדים וליצירת תשתית הערוכה ליישום המסקנות בשדה. פעולות אלו צריכות לכלול חקיקה בנושא, תקצוב נפרד לתקופת המעבר המיידית והרחוקה יותר ושיתופי פעולה בין-משרדיים (שרביט ווגשל, 2008).

עזיבתם של הבוגרים את המסגרת מזמנת עבורם התמודדויות ואתגרים, אשר לעמידה בהם ישנן השלכות חשובות על מהלך חייהם, מאחר והתוצאות ברבים מתחומי החיים נקבעות במידה רבה במהלך תקופה זו (Arnett, 2000). ההנחה הרווחת היא שלרבים מהבוגרים ממסגרות השמה חוץ ביתית, ישנה התמודדות מורכבת וקשה יותר עם תקופת המעבר לבגרות בשל הרקע ממנו הגיעו ובשל העובדה שעליהם לעמוד ברשות עצמם ולקחת אחריות ולהשתלב בעולם הבוגר לעיתים ללא תמיכה (Collins, 2001; Arnett, 2007; Keller et al., 2007). בשל כך טוב לגלות כי לרב הצעירים במחקר הנוכחי היו גם חוויות חיוביות בתקופת המעבר. מרבית הצעירים דיווחו כי בתקופה הסמוכה לעזיבת הפנימייה, הם חוו תחושות וחוויות חיוביות המתקשרות לתחושת החופש, לפיתוח עצמאות ובגרות, לשמחה לחזור לחיק המשפחה

ואף להצלחה למנף את הניסיון משהותם בפנימייה במסגרות החדשות בהן השתלבו. חוויות חיוביות אלו ותחושות של הצלחה עשויות אף הן לשמש ככלי למידה ועבודה. רוזנפלד (1997) מציין כי העבודה הסוציאלית חייבת ליצור ידע המוביל לפעולה (Actionable Knowledge) – ידע שעובדים בשדה יכולים לפעול על פיו כאשר הם באים לעקוף או להפוך על פיה השתלשלות אירועים בלתי רצויה. מקורות הידע יכולים להגיע מלמידה מבעלי החוסן, קרי, מאנשים שהצליחו לצאת ממצבי מצוקה מבלי להיפגע באופן חמור. לדוגמא, ילדים שהצליחו בחיים למרות הרקע ממנו הם באו; וממחקר שותפויות מועילות המתבסס על ניסיונם המצטבר ועל עדותם של הנעזרים תוך הרהור משותף בדברים שתרמו להצלחה בעבר, ודברים שעשויים לעזור בעתיד, מתוך נקודת מוצא שהמפתח לידע זה נמצא אצל המטופלים עצמם. גישה זו יכולה להיות יישומית גם עבור בוגרי השמות מאחר והיא עשויה לתרום לתחושת העצמה, לעודד לקיחת אחריות ואימוץ גישה חיובית להמשך חייהם הבוגרים.

על אף ששנה לאחר עזיבת הפנימייה, מרבית הצעירים היו משויכים למסגרת חברתית זו או אחרת, עדיין קבוצה מסוימת של כ-15% מהצעירים דיווחו כי לא הצליחו למצוא עבודה, ששהו בבית בשעמום וחוסר מעש או שנאלצו לעזוב את המסגרות בהם השתלבו בשל קשיי הסתגלות או בעיות כלכליות. מצבים אלו מצריכים התייחסות ייחודית בעיקר לאור חשיבותה בספרות של תקופת המעבר המיידית על ההסתגלות של הצעירים בעתיד. תוכניות שלאחר היציאה לחיים עצמאיים צריכות לקחת בחשבון את השוני שבין הצעירים בכל האמור להשתלבות במסגרות ובזמנים ולתכנן תוכניות פעולה דיפרנציאליות המותאמות על פי צרכים וזמן. לדוגמא, עבור קבוצת הצעירים שמועד השתלבותם במסגרת המשך כגון גיוס לצה"ל או המשך לימודים הנו רחוק יותר, יש לשקול בנייה של תוכנית ליווי אשר לוקחת בחשבון את יכולותיהם וצרכיהם בתקופה זמנית זו על מנת לרכז את המעבר ולמנוע מצבי משבר. בנוסף לכך, עבור צעירים שדיווחו על קשיי הסתגלות למסגרת החדשה, תוכניות הליווי צריכות לכלול מרכיב של קשר עם המסגרת החדשה כגון איש קשר בצבא או במסגרת לימודי המשך, על מנת לשים דגש על התפקוד וההסתגלות שלהם למסגרות. קשר זה צריך להירקם עוד בהיות הצעיר בהשמה, על מנת ליצור תחושה של המשכיות ואיסוף של הצעיר.

דיווחי הצעירים עצמם בנוגע למצבם בתחומי החיים השונים לאחר המעבר, מהווים משאב אותנטי ויקר ערך להבנה של התחומים המעלים יותר קושי ולהערכה של הצרכים המשמעותיים ביותר עבורם העשויים לספק תמונת מצב מדויקת ומבוססת יותר על הנעשה בפועל, מאשר מחקרים פרוספקטיביים המתבססים על הערכות המטפלים טרם היציאה. מדיווחי הצעירים אנו למדים כי לצד הקושי להיפרד מהחברים ומצוות ההשמה, חלק מהצעירים חווים קשיים גם מעצם ההתאקלמות המחודשת לבית ההורים ולהסתגלות למסגרות החדשות. הישגיהם בפועל מלמדים על כך שבעת יציאתם מהפנימייה, ישנם גם חסרים אותם הם גוררים עמם לעתיד, כמו בתחום ההשכלה, בו כמחציתם צריכים להשלים תעודת בגרות, בנוסף לתחומים בו מצבם היה בעייתי מלכתחילה כמו תחום המגורים שעבור רבע מהם, אינו יציב.

מצבם הכלכלי של הצעירים לאחר המעבר, דורש התייחסות מיוחדת מאחר ומעל למחצית מהצעירים דיווחו על חובות כספיים וצורך לסייע למשפחה כלכלית וכחמישית דיווחו על מצב כלכלי קשה מאוד. טיפול נפרד בתחום הכלכלי חשוב במיוחד מאחר ומעגלי השפעתו רחבים ונראה כי הם משפיעים על כל תחומי החיים של הצעירים. כגון, מחסור במוצרים בסיסיים, ויתור על שאיפות לימודיות וקשיי הסתגלות בצבא. ייתכן כי מצב כלכלי רע עלול להוביל גם להתנהגויות סיכון פליליות, על אף שהצעירים לא דיווחו על כך במחקר הנוכחי. תחום נוסף בו נצפו ביטויים של קשיי הסתגלות הנו המסגרת הצבאית בה דיווחו הבוגרים על ההסתגלות הנמוכה ביותר ביחס לשאר המסגרות בהם השתלבו. ביטוי לכך ניתן לראות גם בשיעור הגבוה של הבוגרים שנשפטו במהלך השנה, נפקדו, ערקו או שהו בכלא.

בוגרי פנימיות זקוקים לליווי ומעקב לאחר יציאתם ממסגרת ההשמה, בעיקר בשלבי המעבר הראשוניים (Nollan et al. 2001; Pecora et al. 2003). משענת והדרכה משמעותיים במיוחד בתחומים הדיור והתעסוקה ובמקרים רבים בחיבור המחודש לקהילה. המעבר החד לחיים עצמאיים שבוגרי פנימיות חווים בזמן קצר וללא מצבי ביניים, מקטין את יכולתם להסתגל ולהתאים עצמם לדרישות החדשות. על כן, יצירת מסגרות מעבר עשויה להעניק לבוגרים את הזמן והמרחב הפסיכולוגי הנדרש למעבר (Stein, 2006a). כמו כן, הקשיים אותם חווים הצעירים במעבר לחיים עצמאיים, מקיפים מכלול תחומים, קשורים זה בזה, משפיעים זה על זה ועל כן מזמנים תוכנית ליווי מקיפה שראשיתה בתוכניות הכנה טרם המעבר והמשכה לאחר העזיבה.

על אף שרובם המכריע של הצעירים העומדים בפני עזיבת המסגרת, זקוקים למידע, הכוונה ותמיכה לקראת המעבר, כיום הולכת ורווחת הגישה לפיה "מענה אחיד לכל" צריך לפנות את מקומו ל"מענה מותאם אישית". כאשר ראייה דיפרנציאלית של צרכי הבוגרים בעת המעבר נעשית במסגרת תוכנית רחבה יותר הכוללת את כל הבוגרים. תוכנית מעטפת בדומה לתוכנית "גשר" הכוללת מעטפת ליווי והכוונה של בוגרי פנימיות ופיתוח כישוריי חיים בתחומים המרכזיים לניהול חיים עצמאיים, עשויה להועיל לכלל הבוגרים על אף שתוכנית זו נועדה במיוחד לבוגרי השמות המוגדרים כחסרי עורף משפחתי. זאת, במיוחד לאור העובדה שהקשר והתמיכה להם זוכים צעירים המוגדרים כחסרי עורף משפחתי, אינם שונים במידה משמעותית מאלו של צעירים רבים אחרים הנמצאים בהשמה חוץ ביתית (בנבנישתי ומגנוס, 2008).

ממצאי המחקר מצביעים על כך שיש קשר בין הסתגלות הצעירים והישגיהם לאחר המעבר, לבין מצבם המנטאלי, תפיסת מוכנותם ותפיסותיהם העצמיות עוד בהיותם בהשמה. נתונים אלו ממחישים ומחזקים את הצורך בבניית תוכנית התערבות מגוונת בעת ההשמה עם מכוונות לתקופה שבה יהיו מחוץ למסגרת. מעבר להיבטים המעשיים יותר של תוכנית המוכנות, יש לשים דגש נפרד על תכנים רגשיים ומעודדי תקווה ומוטיבציה כגון תוכניות שמתמקדות באופטימיות, תפיסת עתיד חיובית, העצמה של כוחות ובניית חוסן.

חיזוק והקמה של רשתות תמיכה חברתיות. היות ונמצא כי תמיכה החברתית משמשת גורם מגן

אשר עשוי לבלום או למזער את התוצאות השליליות אליהן חשופים הצעירים במעברם לבגרות, ראוי לכלול מרכיב משמעותי זה בתכנון ובפיתוח התוכניות לקראת עזיבה ולאחריה. חיזוק הקשר של הצעירים עם הוריהם והדרכות הורים באשר לשלב ההתפתחותי בו נמצאים הצעירים ולתפקידם החשוב בו, הנם חלק מהנושאים אותם יש לחזק. גם כאן צריכה לעשות התאמה למצב המשפחה והצעיר, מאפייניהם האישיים, קשיים וצרכים פוטנציאליים בעת ההשמה ולאחריה. בחינה מוקדמת תוכל לאפשר להעריך ולהיערך מראש למצב בו אין לצעיר קשר עם בני המשפחה או תמיכה מספקת, להכיר במציאות זו ולחשוב על חלופות תמיכה וסיוע מתאימים.

עזיבת מסגרת ההשמה מלווה פעמים רבות בהערכה מחודשת של הבוגרים את מערכות היחסים שלהם ועל מי יכולים הם לסמוך בסיפוק תמיכה פרקטית ורגשית במעברם לבגרות. הנוכחות של תמיכה לא פורמאלית של חברים ובני משפחה, יכולה לסייע בעזרה חומרית ובחיזוק הנפשי, שלהם תפקיד משמעותי בעיצוב עתידם (Wade, 2008). במחקר הנוכחי, מחצית מהצעירים דיווחו על שינויים ביחסיהם עם ההורים לאחר המעבר כאשר רבע מתוכם חשו שהקשר עם הוריהם הורע. לאור חשיבות מקומם של ההורים בהסתגלות חיובית בעתיד, נכון יהיה לכלול התייחסות גם להיבט זה.

בנוסף לקשרים עם ההורים, הצעירים דיווחו על שינוי בקשר עם חברים ועל תמיכה מוחשית נמוכה יותר לאחר ההשמה מחבריהם מאשר התמיכה לה זכו בעת ההשמה. צעירים שדיווחו על תמיכת חברים גבוהה יותר טרם היציאה ולאחריה, דיווחו על תפקוד גבוה יותר במסגרת העיקרית, שביעות רצון ממקום המגורים ופחות התנהגויות סיכון. ממצאים אלו מלמדים על חשיבותה הרבה של קבוצת השווים בעבור הצעירים בתחומים חשובים במעבר לבגרות. בקרב רבים מהצעירים, הפרידה מהחברים היוותה את הקושי המרכזי במעבר ומחקר זה ממחיש כי מעבר לקשר חברתי, לתמיכת החברים ישנה תרומה ממשית להישגים בחיים העצמאיים. על אף ששמירת יחסים בגיל זה יכולה להיעשות גם באופן טבעי, ניתן לפתח באופן פשוט ממשקי תקשורת להקל על הצעירים לשמור על קשר להיעזר בחברים לאחר שכל אחד נפרד לדרכו, בעיקר בימנו בהם לאינטרנט מקום רב וזמינות גבוהה בחיי היום יום, בעיקר בקרב צעירים. דוגמא לכך יכולה להיות הקמת אתר בוגרים הכולל פורום חברתי. אתר זה יכול אף לכלול מאגרי מידע לפי תחומים רלוונטיים לחייהם העצמאיים, קישורים למקומות ושירותים בהם יוכלו להיעזר, פורום להתייעצות עם בוגרים ותיקים או אנשי הפנימייה ועוד.

בהקשר זה, מעניין לציין כי על אף אינטנסיביות הקשר היומיומי עם צוות ההשמה והעובדה שרב הצעירים דיווחו על תמיכה דיי חיובית, לא נמצא קשר בין תמיכת צוות ההשמה למוכנות הצעירים ולהישגי הצעירים לאחר המעבר. זהו ממצא מפתיע לאור העובדה שעבור מרבית הבוגרים, מסגרת זו מהווה תחליף לסביבת המגורים הטבעית לעיתים למשך תקופה ארוכה ומשמשת כמסגרת תומכת ומדריכה. ייתכן כי יצירת דרכים ופיתוח אמצעים להמשך קשר וליווי מצד הפנימייה לאחר עזיבתם, עשוי לתרום לשינוי תמונת מצב זו.

הכנה וטיפול על פי מגדר. ממצאי המחקר הנוכחי מלמדים כי הגם שהצעירים והצעירות דיווחו על תחושת מוכנות כללית דומה, צעירות דיווחו על מוכנות גבוהה מאשר הצעירים יותר בתחומי משק הבית והימנעות מהתנהגויות סיכון. הערכת מוכנותם של הצעירות נמצאה שנה לאחר יציאתם כמדויקת שכן בניגוד לצעירים הצעירות לא היו מעורבות בפלילים. ממצאים אלו מלמדים כי בתחומים מסוימים ישנם הבדלים בין הצעירים והצעירות אותם יש לקחת בחשבון בתוכניות ההכנה.

מצב הצעירים והצעירות לאחר יציאתם לחיים עצמאיים אף הוא מלמד על הצורך במענים דיפרנציאליים מגדריים בתוך תוכניות הטיפול הרחבות שלאחר המעבר, היות ובמעבר לחיים עצמאיים יש שוני בתחומי הסיכון עבור הבוגרים והבוגרות. למשל הצעירות עשויות להיות יותר חשופות מאשר צעירים לפגיעה מינית בעוד שהצעירים עלולים להיות מעורבים בפעילות פלילית. במחקר הנוכחי דיווחו ארבע צעירות כי כבר במהלך השנה הראשונה ליציאתם הוטרדו או הותקפו מינית.

הקשרים שבין מאפיינים האישיים והחברתיים של הצעירים לבין מצבם בתחומים השונים, מלמדים כי מאפיינים אלו יוצרים דפוסי השפעה שונים על הצעירים מאשר על הצעירות. למשל בניגוד לצעירים, רווחתן הנפשית של הצעירות מושפעת יותר מנטייתן לאופטימיות. כמו כן, בעוד שעבור הצעירות לתמיכת ההורים, משקל רב יותר בהישגי המעבר, עבור הצעירים לתמיכת החברים ישנו משקל רב יותר. נתונים אלו בהחלט מלמדים על מגמות שונות אותן יש לחקור אמפירית ולבחון בפרקטיקה. נגזרת מעשית עשויה להיות מתן דגש נפרד לצעירים ולצעירות בתחומים שנמצאו. כגון, חיזוק הקשרים בין הצעירים למשפחתם כאמצעי לשיפור מצבם בבגרות. הבדלים מובהקים בין בנים לבנות נצפו בעבר בקשרים שבין תמיכה חברתית להסתגלות בלימודים בתחומים שונים (Rueger et al., 2008). הבנה מעמיקה יותר של האינטראקציה שבין גורמי התמיכה השונים על מצבם והישגיהם של הבוגרים והבוגרות, עשויה לעזור לנו לחלק את המשאבים נכונה ולהשקיע באופן ממוקד יותר על פי צרכי המגדר. באופן דומה זיהוי יכולות

הצעירים ועבודה עמם, עשוי להעצים אותם ולעזור להם ללמוד כיצד להתמקד בנקודות החזקה שלהם כבוגרים צעירים וכבוגרות צעירות. יתרה מזאת, לאור העובדה שצעירים וצעירות משתמשים בתמיכה חברתית באופן שונה, ראוי שתוכניות המעבר, ייקחו בחשבון מרכיב זה ובנוסף, ישלבו תמיכה אינסטרומנטלית לצד תמיכה הרגשית בהתאם לצרכים העולים. למשל באמצעות בחירת חונך המותאם לצעירים ולצעירות על פי צרכיהם הנפרדים למטרת ליווי, הכוונה וייעוץ לאחר עזיבת המסגרת.

למרות ההערכה כי יש להתאים את תוכניות ההכנה לקראת יציאה ואת תוכניות ההתערבות לאחר היציאה על פי מגדר, אין משתמע מכך כי לכל הצעירות צרכים זהים. על אף שהן חולקות מאפיינים משותפים בשל מגדרן, צעירות בוגרות השמה צריכות להיחשב כקטגוריה הטרוגנית, אשר בתוכה ההשפעה הכללית של מגדרן מתווכת בנוסף על ידי מימדים נוספים כגון הרקע שלהן ומוצאן (Hancock, 2007). למשל לצעירות עולות עשויות להיות התמודדויות שונות מילידות הארץ. חבירת כלל מרכיבים אלו תביא לראייה הוליסטית ורב מימדים של קבוצות הצעירות ולהבנה כי לצעירות שונות מציאות וחוויות שונות.

מגבלות המחקר

תוצאות המחקר ומסקנותיו, מספקים כיווני חשיבה תיאורטיים שונים, מסקנות והמלצות ליישום בפרקטיקה ותובנות באשר לחוויית המעבר של הבוגרים ומקומנו בתהליך משמעותי זה. אף על פי כן, למחקר יש את מגבלותיו ועל אף היקפו, הוא מאפשר לנו הסתכלות צרה ומגובלת יחסית על חייהם של הבוגרים על סף המעבר ולאחר היציאה לחיים עצמאיים. מגבלה ראשונה הנה כי ממצאי המחקר מבוססים ונשענים על דיווחים עצמיים של הצעירים בלבד, אי לכך מתקבלת תמונה חלקית באשר למוכנותם ומצבם לאחר המעבר. משמעות הדבר שמסקנות המחקר ונגזרותיו המעשיות מתבססות רק על דיווחי הצעירים ללא ראייה רחבה יותר של גורמים מטפלים נוספים העשויים לספק מידע בעל ערך בבניית תוכניות עתידיות.

כמו כן, במחקר הנוכחי נכללו רק משתני הרקע של הצעירים שאליהם קיימת גישה במסגרת המגבלות האתיות. כגון: מספר הפנימיות בהן שהו הצעירים עד כה ומשך הזמן בו הם שוהים בפנימייה הנוכחית. הכללת מרכיבים הקשורים לרקע ממנו הגיעו הצעירים עשויה הייתה ללמד יותר על המשתנים שלהם תיתכן השפעה משמעותית על תפיסת עתידם, יכולותיהם והישגיהם בעתיד. משתנים אלו עשויים להיות סיבת היציאה להשמה, תפקוד ההורים, מצב רגשי של הצעירים טרם כניסה להשמה והסתגלותם למסגרת ההשמה עצמה.

מגבלה נוספת הנה שבמחקר הנוכחי לא נעשתה השוואה עם קבוצת ביקורת או עם צעירים בעלי מאפיינים דומים בכדי ללמוד במה בוגרי השמות נבדלים מצעירים אחרים אשר מוגדרים בסיכון בקהילה. מערך המחקר המלווה במקביל צעירים שאינם בהשמה, עשוי היה ללמד אותנו האם ישנם הבדלים בבגרות בין צעירים אלו והיה מאפשר לבחון במה נבחנים בוגרים השמות מצעירים בעלי רקע דומה החיים בקהילה, מהם מאפייניהם המשותפים ומהם המשתנים המשמעותיים לכל קבוצה במעבר לחיים בגרות. בהתייחס לכלי המחקר, במחקר נעשה שימוש בכלים מגוונים למדי על מנת להקיף את כלל תחומי החיים של הצעירים, כאשר ישנם שאלונים שהורכבו במיוחד עבור המחקר הנוכחי או הותאמו. לשאלון האופטימיות למשל נמצאה מהימנות נמוכה יחסית, בעוד שבמקור מהימנותו הייתה גבוהה למדי.

אחת ממטרות המחקר הייתה לבחון הבדלים מגדריים בחוויית המעבר ובהסתגלות לחיים עצמאיים, מתוך הנחה שלמגדר יש תפקיד במעבר ובמסלול החיים. ממצאי המחקר הצביעו על מספר הבדלים בין הצעירים לצעירות מהם ניתן לגזור תובנות מחקריות ומעשיות, אך עם זאת התחושה היא שרב הנסתר על הגלוי בהבנת התהליכים הפנימיים אותם חווים הצעירים והצעירות. היות והמחקר הנוכחי התבסס על כלים כמותניים שאינם רגישים דיים לבחון תהליכים פנימיים, להערכתי מערך מחקר המשלב

כלים איכותניים עשוי היה לחשוף יותר הבדלים בין המגדרים במוכנות ובחששות לקראת יציאה, וללמד על חוויותיהן של הצעירות במעבר לחיים עצמאיים ובמה הן נבדלות מחוויותיהם של הצעירים.

בדומה למחקרים שהצביעו על הטרוגניות בהסתגלותם של צעירים לחיים עצמאיים במעבר לחיים עצמאיים ובבגרות (Jahnukainen, 2007; Stein, 2006a), גם במחקר הנוכחי זיהינו שונות במצבם הכללי של הצעירים ובתחומים השונים. כך למשל ניתן היה לראות כי משתתפי המדגם הגיעו מארצות מוצא שונות כגון אתיופיה וברה"מ. בהקשר זה, הספרות המחקרית מדווחת על הקשיים הייחודיים עמם מתמודדים עולים מאתיופיה או בשל אפליה, או בשל המדינה מהם הגיעו והבדלים תרבותיים בינם לבין המדינה הקולטת (Offer, 2007; Toval Mashiach, 2012). היות ולמוצא עשויה להיות תרומה חשובה, ראוי כי הבדלים בהסתגלות בין הצעירים על בסיס מוצאם ייבחן במחקר המשך. כמו כן, על אף שהמדגם במחקר הנוכחי אינו קטן, הוא עדיין מוגבל ביכולותיו לערוך חלוקות חשובות בין תת קבוצות, לזהות צעירים שנמצאים בסיכון גבוה יותר לאחר העזיבה ולמפות צרכים דיפרנציאליים בהתאם לכך. המדגם גדול יותר בעתיד יאפשר גם בחינה מעמיקה יותר של תתי הקבוצות בתוך קבוצת הבוגרים כגון: יוצאי ברה"מ או אתיופיה או צעירים חסרי עורף משפחתי, וילמד יותר על המאפיינים הייחודיים לכל תת קבוצה בנוסף לצרכים העולים מכלל הבוגרים בהשמה.

לסיכום, המחקר בחן את מצב הצעירים רק בתקופת המעבר לחיים עצמאיים, והצעירים רואיינו רק פעם אחת כשנה לאחר העזיבה, תקופה שבה עדיין לא ניתן לראות את כל ההתפתחויות בחייהם. אי לכך, יש צורך בליווי ארוך טווח על ידי מספר מחקרי המשך וזאת על מנת לחקור את נתיבי התפתחותם בחיים הבוגרים בעתיד ולקבל תמונה מדויקת יותר באשר להתקדמותם והישגיהם לאחר המעבר לחיים עצמאיים.

ביבליוגרפיה

- בנבנישתי, ר. (2007). *צעירים הבוגרים ממסגרות של השמה חוץ ביתית: אתגרים ושירותים*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית: קבוצת המחקר בריאות נפש ורווחה של ילדים ובני נוער.
- בנבנישתי, ר., וזעירא, ע. (2008). הערכת מידת השליטה של מתבגרים בהשמה חוץ ביתית במיומנויות חיים וצורכיהם לקראת עזיבתם את המסגרת. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, 28, 17-44.
- בנבנישתי, ר., ומגנוס, א. (2008). הערכת התוכנית- "גשר לבוגרי השמה חוץ ביתית חסרי עורף משפחתי". *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, 28, 45-84.
- בן שלמה, נ. (2000). *תפקוד הורי של הורים שהושמו כילדים בסידור חוץ-ביתי*. עבודת דוקטורט, רמת גן, אוניברסיטת בר אילן.
- גוטר-שגיא, נ. וניסקי, מ. (2008). תכנית "למרחב"- מענה לצעירים יוצאי השמה חוץ ביתית. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, 28, 85-94.
- גולן, מ. (2004). הבדלים בין נערים לנערות במצוקה השוהים במסגרת חוץ ביתית כפויה. *חברה ורווחה*, 4, 519-544.
- גולן, מ., שרעבי, ד., וונדר-שוורץ, מ. (2002). *מחקר בוגרים כפר הילדים אס. או. אס "נרדים" ערד*. (דו"ח מחקר). תל-אביב: בית הספר לעבודה סוציאלית ואוניברסיטת תל-אביב: המרכז הבינתחומי ללימודי ילדים ונוער.
- גיליגן, ק. (1995). *בקול שונה*. הוצאת ספריית הפועלים.
- גרשטמן-שלף, ולזר, א. (2006). מעקב אחר הסתגלות בוגרי פנימייה טיפולית לחיים מחוץ לפנימייה. *חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית*, 26, 41-58.
- דביר, א., ווינר, א., וקופרמינץ, ח. (2010). התמודדות עם חוויות בדידות קיומית בקרב ילדי פנימיות חסרי עורף משפחתי. *מפגש*, 32, 87-110.
- זלכה, א. ושומן, ש. (2003). *מתבגרים חסרי עורף משפחתי: דו"ח מחקר*. ירושלים: ג'וינט ישראל- מכון ברוקדייל.
- זעירא, ע., ובנבנישתי, ר. (2008). בוגרים של פנימיות חינוכיות בישראל: תמונת מצב. *מפגש*, 28, 95-134.
- כאהן- סטרבצינסקי, פ. קונסטנטינוב, ו., ויורוביץ, ל. (2006). *נערות בישראל: ניתוח מידע ממחקרים נבחרים*. ירושלים: מכון ברוקדייל.
- כץ, ק. (1988). *אזרחים בוגרי "בני ברית" דו"ח מעקב אחרי בוגרי בית הילדים בני ברית*. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך", בית הספר לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית, ירושלים.
- מוס, ר. א. (1988). *תיאוריות על גיל ההתבגרות*. תל אביב: ספריית פועלים.
- מושקוביץ, ר. (2006). *דמיון ושוני בבעיות ובדפוסי פנייה לעזרה של מתבגרים מרקע של מצוקה לעומת מתבגרים שאינם מרקע של מצוקה*. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך", בית הספר לעבודה סוציאלית, האוניברסיטה העברית.
- מייזלס, ע. (2001). *צעירים ישראלים במעבר לבגרות: השפעת השירות הצבאי*. *עיונים בחינוך*, 5, 159-189.
- סגינר, ר. (1995). אוריינטציה עתיד של מתבגרים. בתוך ח, פלוס (עורך), *מתבגרים בישראל: היבטים אישיים, משפחתיים וחברתיים*. תל אביב: רכס.
- סגינר, ר. (2002). בני נוער בישראל מפלסים דרכם את הבגרות: אוריינטציה עתיד של ערבים ודרוזים בהשוואה ליהודים. *מגמות, מ"א*, 2-1, 113-147.
- קורטני, מ., טראו, ש. ת. ובוסט, נ. (2008). הערכת תפקוד בבגרות של צעירים מסיימי שהות באומנה: תמונת מצב בארה"ב. *מפגש לעבודה חינוכית-סוציאלית*, 28, 135-154.
- קשת, י., גרופר, ע., ושלסקי, ש. (2008). *החינוך הפנימייתי לקראת העשור הבא: דין וחשבון של הוועדה לתכנון ופיתוח החינוך הפנימייתי לעשור הבא-וועדת העשור*. תל אביב: המנהל לחינוך התיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער.
- רהב, ג., טייכמן, מ., רוזנבלום, י., ובר-המבורגר, ר. (2002). *השימוש בחומרים פסיכו אקטיביים בקרב תושבי מדינת ישראל 2001: מחקר אפידמיולוגי V*. ירושלים: הרשות הלאומית למלחמה בסמים.
- רוזנפלד, י. (1997). לימוד מהצלחות- כיצד לעצב עבודה סוציאלית ההולמת את מיועדיה? *חברה ורווחה*, 361-377.
- שיף, מ., ובנבנישתי, ר. (2004). *מצבם של מתבגרים באמנה ותפיסת מוכנותם לחיים עצמאיים בתום השהות בה- דו"ח מחקר*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית.
- שיף, מ., וקושר, ח. (2005). *מחקר מעקב אחר בוגרי פנימיית "בית אפל" בגילאי 18 ומעלה*. ירושלים: האוניברסיטה העברית, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית.
- שמעוני, ע., ובנבנישתי, ר. (2012). *ילדים נפגעי התעללות והזנחה השוהים במסגרות חוץ ביתיות והמטופלים בקהילה - רקע ותוצאות*. ירושלים: מכון חרוב והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

- Arbona, C. (2000). The development of academic achievement in school aged children: Precursors to career development. In R. Lent & S. Brown (Eds.), *Handbook of counseling psychology* (pp. 270-309). New York: John Wiley.
- Arnett, J. J. (1997). Young people's conceptions of the transition to adulthood. *Youth and Society*, 29, 3-23. [doi:10.1177/0044118X97029001001](https://doi.org/10.1177/0044118X97029001001).
- Benbenishty, R., & Schiff, M. (2009). Perceptions of readiness to leave care among adolescents in foster care in Israel. *Children and Youth Services Review*, 3, 662-669. [doi:10.1016/j.childyouth.2009.01.001](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.01.001).
- Blustein, D. L., Chaves, M. A., Diemer, L. A., Gallagher, K. G., Marshall, S. S., & Kuldhir, S. B. (2002). Voices of the Forgotten Half: The Role of Social Class in the School-to-Work Transition. *Journal of Counseling Psychology*, 49 (3), 311-323.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Courtney, M., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child and Family Social Work*, 11 (3), 209-219.
- Courtney, M. E., Dworsky, A., Cusick, G. R., Havlicek J., Perez A., & Keller T. (2007). *Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth: Outcomes at Age 21*. Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago
- Courtney, M.E., & Hughes Heuring, D. (2005). The transition to adulthood for youth "aging out" of the foster care system. In D. W. Osgood, E. M. Foster, C. Flanagan, & G. Ruth (Eds.), *On Your Own Without a Net: The Transition to Adulthood for Vulnerable Populations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Courtney, M. E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A., & Nesmith, A. (2001). Foster youth transition to adulthood: A longitudinal view of youth leaving care. *Child Welfare*, 80,(6), 685-717.
- Courtney, M., Terao, S. and Bost, N. (2004) *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Conditions of youth preparing to leave state care*. University of Chicago Chapin Hall Center for Children.
- Cross, S. E., & Madson, L. (1997). Models of the self: Self construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122, 5-37. [doi:10.1037/0033-2909.122.1.5](https://doi.org/10.1037/0033-2909.122.1.5).
- Daining, C., & DePanfilis, D. (2007). Resilience of youth in transition from out-of-home care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 29, 1158-1178. [doi:10.1016/j.childyouth.2007.04.006](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.04.006).
- Dixon, J. (2008). Young people leaving care: Health well-being and outcomes. *Child and Family Social Work*, 13, 207-217.
- Dixon, J., & Stein, M. (2005). *Leaving care. Through care and aftercare in Scotland*. London: Jessica Kinsley Publishers.
- Dubow, E. F., Arnett, M., Smith, K., & Ippolito, M. F. (2001). Predictors of future expectations of inner-city children: A 9-month prospective study. *The Journal of Early Adolescence*, 21, 5-28. [doi: 10.1177/0272431601021001001](https://doi.org/10.1177/0272431601021001001).
- Dumaret, A. C., Donati, P., & Crost, M. (2009). After a long term placement: Investigating educational achievement, behavior and transition to independent living. *Children and Society*, 10, 1-13.
- Drapeau, S., Saint-Jacques, M. C., Lepine, R., Begin, G., & Bernard, M. (2007). Processes that contribute to resilience among youth in foster care. *Journal of Adolescence*, 30, 977-999. [doi:10.1016/j.adolescence.2007.01.005](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2007.01.005).
- Dworsky, A. (2005). The economic self-sufficiency of Wisconsin's former foster youth. *Children and Youth Services Review*, 27, 1085-1118. [doi:10.1016/j.childyouth.2004.12.032](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.12.032).

- Eccles, J., Tempelton, J., Barber, B., & Stone, M. (2003). Adolescence and emerging adulthood: The critical passage ways to adulthood. In M. H. Bornstein, L. Davidson, C. L. M. Keyes, K. A. Moore, & The Center for Child Well-being (Eds.), *Well-being: Positive development across the life span* (pp.383-406). Mahway, NJ: Lawrence Erlbaum Press.
- English, D. J., Kouidou-Giles., & Plocke, M. (1994). Readiness for independence: A study of youth in foster care. *Children and Youth Service Review*, 16(4), 147-158. [doi:10.1016/0190-7409\(94\)90002-7](https://doi.org/10.1016/0190-7409(94)90002-7).
- Evans, G., & Poole, M. (1990). *Young adults: Self perceptions and life contexts*. London: Palmer Press.
- Festinger, T. (1983). *No one ever asked us: A postscript to foster care*. New York: Columbia University Press.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103-115. [doi:10.2307/1130905](https://doi.org/10.2307/1130905).
- Geenen, S., & Powers, L. E. (2007). Tomorrow is another problem: The experiences of youth in foster care during their transition into adulthood. *Children and Youth Services review*, 29, 1085-1101. [doi:10.1016/j.childyouth.2007.04.008](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.04.008).
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hagan, J., & Wheaton, B. (1993). The search for adolescent role exists and the transition to adulthood. *Social Forces*, 71, 55-80. [doi:10.2307/2580126](https://doi.org/10.2307/2580126).
- Hahn, A. (1994). The use of assessment procedures in foster care to evaluate readiness for independent. *Children and youth service review*, 16(3), 171-179. [doi:10.1016/0190-7409\(94\)90004-3](https://doi.org/10.1016/0190-7409(94)90004-3).
- Hancock, A. (2007). Examining intersectionality as a normative and empirical paradigm. *Perspectives on Politics*, 5, 63-79.
- Harden, B. J. (2004). Safety and stability for foster children: A developmental perspective. *Future of Children*, 14(1), 31-47. [doi:10.2307/1602753](https://doi.org/10.2307/1602753).
- Herman-Stahl, M., & Petersen, A. C. (1996). The protective role of coping and social resources for depressive symptoms among young adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 25(6), 733-753. [doi:10.1007/BF01537451](https://doi.org/10.1007/BF01537451).
- Huan, V. S., Yeo, L. S., Ang, R. P., & Chong, W. R. (2006). The influence of dispositional optimism and gender on adolescents' perception of academic stress. *Adolescence*, 41, 533-546.
- Huebner, E. S. (1991). Initial development of the student's life satisfaction scale. *School Psychology International*, 12(3), 234-240. [doi:10.1177/0143034391123010](https://doi.org/10.1177/0143034391123010).
- Iglehart, A., P. (1995). Readiness for independent: Comparison of foster care, kinship care and non foster care adolescents. *Children and Youth Services Review*, 17(3), 417-432. [doi:10.1016/0190-7409\(95\)00026-9](https://doi.org/10.1016/0190-7409(95)00026-9).
- Iglehart, A., & Becerra, P. (2002). Hispanic and African American youth: Life after foster care emancipation. *Social Work with Multicultural Youth*, 11, 79-107.
- Jackson, S., & Martin, P. N. (1998). Surviving the care system: Education and resilience. *Journal of Adolescence*, 21, 519-540. [doi:10.1006/jado.1998.0178](https://doi.org/10.1006/jado.1998.0178).
- Jackson, Y., & Warren, J. S. (2000). Appraisal, social support, and life events: Predicting outcome behavior in school-age children. *Child Development*, 71, 1441-1457. [doi:10.1111/1467-8624.00238](https://doi.org/10.1111/1467-8624.00238).
- Jahnukainen, M. (2007). High risk youth transition to adulthood: A longitudinal view of youth leaving residential education in Finland. *Children and Youth Service Review*, 29, 637-654. [doi:10.1016/j.childyouth.2007.01.009](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.01.009).

- Keller, T. E., Cusick, G. R., & Courtney, M. E. (2007). Approaching the transition to adulthood: Distinctive profiles of adolescents aging out of the child welfare system. *Social Service Review*, 81(3), 453-484. [doi:10.1086/519536](https://doi.org/10.1086/519536).
- Kerman, B., Wildfire, J., & Barth, R. P. (2002). Outcomes for young adults who experienced foster care. *Children and Youth Services Review*, 24(5), 319-344. [doi:10.1016/S0190-7409\(02\)00180-9](https://doi.org/10.1016/S0190-7409(02)00180-9).
- Klaczynski, P. A., & Fauth, J. M. (1996). Intellectual ability, rationality and intuitiveness as predictors of warranted and un warranted optimism and future life events. *Youth and Society*, 25, 755-773.
- Lippa, R. A. (2002). *Gender, nature and nurture*. Mahwah: NJ: Erlbaum.
- London, Z., & Halfpenny, N. (2006). Transitioning from (and with) care: The next steps. *Children Australia*, 31(3), 42-54.
- Losel, F., & Bliesener, T. (1994). Some high risk adolescents do not develop conduct problems: A study of protective factors. *International Journal of Behavioral Development*, 17, 753-777.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Baker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562. [doi:10.1111/1467-8624.00164](https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164).
- Mallon, G. P. (1998). After care, then what?: Outcomes of an independent living programs. *Child Welfare*, 77, 61-78.
- Maluccio, A. N., Krieger, R., & Pine, B. A. (Eds.). (1990). *Preparing adolescents to leave foster family care: Guidelines for policy and program*. Washington. DC: Child Welfare League of America.
- Mason, M., Castrianno, L. M., Kessler, C., Holmstrand, L., Heufner, J., Payne, V., Pecora, P. J., Schmaltzs, S., & Stenslie, M. (2003). A comparison of foster care outcomes across four child welfare agencies. *Journal of Family Social Work*, 7(2), 55-72. [doi:10.1300/J039v07n02_05](https://doi.org/10.1300/J039v07n02_05).
- Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. Wang & E. Gordon (Eds.), *Risk and resilience in inner city America: Challenges and prospects* (pp. 3-25). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Masten, A. (2006). *Resilience in development: The importance of early childhood*. Montreal: Centre of Excellence for Early Childhood Development
- Mayseless, O., & Hai, I. (1998). Leaving home transition in Israel: Change in parent-adolescent relationship and adolescent's adaptation to military service. *Journal of Behavioral Development*, 22(3), 589-609.
- McMillen, J. C., & Tucker, J. (1999). The status of older adolescents at exit from out of home care. *Child Welfare*, 78(3), 339-360.
- McWhirter, E. H., & McWhirter, B. T. (2008). Adolescent future expectations of work, education, family and community. *Youth and Society*, 40(2), 182-202. [doi:10.1177/0044118X08314257](https://doi.org/10.1177/0044118X08314257).
- Mech, E. V., Ludy-Dobson, C., Hulseman, F. S. (1994). Life skills knowledge: A survey of foster adolescents in three placements settings. *Children and Youth Service Review*, 16(3), 181-200. [doi:10.1016/0190-7409\(94\)90005-1](https://doi.org/10.1016/0190-7409(94)90005-1).
- Merdinger, J. M., Hines, A. M., Lemon-Osterline, K., & Wyatt, P. (2005). Pathways to college for former foster youth: Understanding factors that contribute to educational success. *Child Welfare*, 84(6), 867-896.
- Munson, M. R., & McMillen, J. C. (2009). Natural mentoring and psychological outcomes among older youth transitioning from foster care. *Children and Youth Services review*, 31, 104-111. [doi:10.1016/j.childyouth.2008.06.003](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.06.003).

- Newman, T., & Blackburn, S. (2002). *Transitions in the lives of children and young people: Resilience factors*. Edinburgh: Scottish Executive Education Department.
- Newman, B. M., Newman, P. R., Griffen, S., O'Connor, K., & Spas, J. (2007). The relationship of social support to depressive symptoms during the transition to high school. *Adolescence*, 42(167), 441-459
- Nollan, K. A., Horn, M., Downs, A., Pecora, P. J., & Bressani, R. V (2001). *Ansell-Casey Life Assessment (ACLSA) and Life Skills Guidebook Manual*. WA: Casey Family Programs.
- Nurmi, J. E. (1991). How do adolescents see their future?: A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1-59. [doi:10.1016/0273-2297\(91\)90002-6](https://doi.org/10.1016/0273-2297(91)90002-6).
- Nurmi, J. E. (2005). Thinking about and acting upon the future: Development of future orientation across the life span. In J. Joireman., & A. Strathman (Eds.), *Understanding behavior in the context of time: Theory, research and application*. Mahwah, N. J: Lawrence Erlbaum associates.
- Olsson, C. A., Bond, L., Burns, J. M., Vella-Brodrick, D. A & Sawyer, S. M. (2003). Adolescent resilience: A concept analysis. *Journal of Adolescence*, 26, 1-11. [doi:10.1016/S0140-1971\(02\)00118-5](https://doi.org/10.1016/S0140-1971(02)00118-5).
- Operarioa, D., Tschannb, J., Florese, E., & Bridges, M. (2006). Brief report: Associations of parental warmth, peer support and gender with adolescent emotional distress. *Journal of Adolescence*, 29, 299-305. [doi:10.1016/j.adolescence.2005.07.001](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.07.001).
- Oyserman, D., & Fryberg, S. (2006). The possible selves of diverse adolescents: Content and function across gender, race and national origin. In C. Dunkel, & J. Kerpelman (Eds.), *Possible selves: Theory, research, and application*. Huntington, NY: Nova.
- Pecora, P. J., Kessler, R. C., O'Brien, K., White, C. R., Williams, J., Hiripi, E., English, D., White, J., & Herrick., & M. A. (2006). Educational and employment outcomes of adults formerly placed in foster care: Results from the Northwest foster care alumni study. *Children and Youth Services Review*, 28, 1459-1481.
- Pecora, P. J., Williams, J., Kessler, R. C., Dowens, C. A., O'brien, K., & Hirpi, E., (2003). *Assessing the effects of foster care: Early results from Casey National alumni study (internet version)*: Seattle: Casey Family Programs.
- Pinkerton, J., & Dolan, P. (2007). Family support, social capital, resilience and adolescent coping. *Child and Family Social Work*, 12, 219-228. [doi:10.1111/j.1365-2206.2007.00497.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00497.x).
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1-24.
- Reilly, T. (2003). Transition from care: Status and outcomes of youth who age out of foster care. *Child Welfare*, 82, 727-746.
- Rosenfeld, L. B., Richman, J. M., & Bowen, G. L. (1998). Low social support among at-risk adolescents. *Social Work in Education*, 20(4), 245-260.
- Rueger, S, Y., Malecki, C. K.,& Demaray, M. K. (2008). Gender Differences in the Relationship Between Perceived Social. *School Psychology Quarterly*, 23(4), 496-514. [doi:10.1037/1045-3830.23.4.496](https://doi.org/10.1037/1045-3830.23.4.496).
- Ryan, J. P., & Testa, M. F. (2005). Child maltreatment and juvenile delinquency: Investigating the role of placement and placement instability. *Children and Youth Services Review*, 27, 227-249. [doi:10.1016/j.childyouth.2004.05.007](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.05.007).
- Saegert, S., Thompson, J. P., & Warren, M. R. (Eds). (2001). *Social capital and poor communities*. NY: Russell Sage Foundation.
- Sartor, C. E., & Youniss, J. (2002). The relationship between positive parental involvement and identity achievement during adolescence. *Adolescence*, 37, 221-234.

- Scheier, M. E., & Carver, C. S. (2001). Optimism, Pessimism and self regulation. In E. C. Chang (Ed.), *Optimism & Pessimism: Implications for theory, research and practice*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Scheier, M. F., Carver, C. S., & Bridges, M. W. (1994). Distinguishing optimism from neuroticism (and trait anxiety, self-mastery and self-esteem): A reevaluation of the life orientation test. *Journal of Personality and social psychology*, 67(6), 1063-1087. [doi:10.1037/0022-3514.67.6.1063](https://doi.org/10.1037/0022-3514.67.6.1063).
- Schiff, M. (2006). Leaving care: Retrospective reports by alumni group homes. *Social Work*, 51(4), 343-353.
- Schiff, M., & Benbenishty, R. (2006). Functioning of Israeli group-homes alumni: Exploring gender differences and in-care correlates. *Children and Youth Services Review*, 28, 133-157. [doi:10.1016/j.childyouth.2005.02.010](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2005.02.010).
- Schiff, M., Nebe, S., & Gilman, R. (2006). Life Satisfaction Among Israeli Youth in Residential Treatment Care. *British Journal of Social Work*, 36, 1325-1343. doi 10.1093/bjsw/bch274.
- Schofield, G., & Beek, M. (2005). Risk and resilience in long- term foster-care. *British Journal of Social Work*, 35, 1283-1310. [doi:10.1093/bjsw/bch213](https://doi.org/10.1093/bjsw/bch213).
- Seligman, M. E. P. (1991). *Learned optimism*. New York: Knopf
- Seligman, M. E. P. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. New York: The Free Press.
- Scharf, M., Mayseless, O., & Kivenson-Baron, I. (2004). Adolescents' attachment representations and developmental tasks in emerging adulthood. *Developmental Psychology*, 40, 430-444.
- Sherbourne, C. D., & Stewart, A. L. (1991). The MOS social support survey. *Social Science and Medicine*, 32(6), 705-714. [doi:10.1016/0277-9536\(91\)90150-B](https://doi.org/10.1016/0277-9536(91)90150-B).
- Shulman, S., Feldman, B., Blatt, S., Cohen, O. & Mahler, A. (2005). Emerging Adulthood: Age tasks and underlying self processes. *Journal of Adolescence Research*, 20(5), 577-603. [doi:10.1177/0743558405274913](https://doi.org/10.1177/0743558405274913).
- Sinclair, I., Baker, C., Wilson, K., & Gibbs, I. (2005). *Foster children, where they go and how they get on*. London: Jessica Kinsley.
- Song, L. Z. (2003). *Relationship between optimism, stress and health in Chinese and American students*. Unpublished doctoral dissertation, The University of Arizona, Arizona.
- Sroufe, L. A. (1997). Psychopathology as an outcome of development. *Development and Psychopathology*, 9(2), 251-268. [doi:10.1017/S0954579497002046](https://doi.org/10.1017/S0954579497002046).
- Stanton-Salazar, R. D., & Urso -Spina, S. (2005). Adolescent peer networks as a context of social and emotional support. *Youth and Society*, 36(4), 379-417. [doi:10.1177/0044118X04267814](https://doi.org/10.1177/0044118X04267814).
- Stein, M. (2006a). Research review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work*, 11, 276-279. [doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x](https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x).
- Stein, M. (2006b). Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review*, 28, 422-434. [doi:10.1016/j.childyouth.2005.05.005](https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2005.05.005).
- Stein, M., Pinkerton, J. & Kelleher, P. (2000). Young people leaving care in England, Northern Ireland and Ireland. *European Journal of Social Work*, 3, 235-246. [doi:10.1080/714052827](https://doi.org/10.1080/714052827).
- Stein, M., & Wade, J. (2003). *Helping Care Leavers: problems and strategic responses*. London: Department of Health.
- Ullman, C., & Tatar, M. (2001). Psychological adjustment among Israeli adolesc immigrants: A report on life satisfaction, self concept, and self esteem. *Journal of Youth and Adolescence*, 30(4), 449-463.

- Vandell, D. L. (2000). Parents, peer groups and other socializing influences. *Developmental Psychology*, 36, 699-710. [doi:10.1037/0012-1649.36.6.699](https://doi.org/10.1037/0012-1649.36.6.699).
- Vaughn, M. G., Shook, J. J., & McMillen C. J. (2008). Aging out of foster care and legal involvement: Toward a typology of risk. *Social Service Review*, 82(3), 419-442. [doi:10.1086/592535](https://doi.org/10.1086/592535).
- Veit, C., & Ware, J. (1983). The structure of psychological distress and well being in general populations. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 21, 730-742. [doi:10.1037/0022-006X.51.5.730](https://doi.org/10.1037/0022-006X.51.5.730).
- Wade, J. (2008). The ties that bind: Support from birth families and substitute families for young people leaving care. *British Journal of Social Work*, 38, 39-54. [doi:10.1093/bjsw/bcl342](https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl342).
- Weiner, A., & Kupermintz, H. (2001). Facing adulthood alone: The long term impact of family break up and infant institutions, a longitudinal study. *British Journal of Social Work*, 31(2), 213-234. [doi:10.1093/bjsw/31.2.213](https://doi.org/10.1093/bjsw/31.2.213).
- Wulczyn, F., Kogan, J., & Harden, B. J. (2003). Placement stability and movement trajectories. *Social Service Review*, 77(2), 212-236. [doi:10.1086/373906](https://doi.org/10.1086/373906).
- Wyman, P. A., Cowen, E. L., Work, W. C., & Kerley, J. H. (1993). The role of children future expectations in self esteem functioning and adjustment to life stress: A prospective study of urban at risk children. *Development and Psychopathology*, 5(4), 645-661. [doi:10.1017/S0954579400006210](https://doi.org/10.1017/S0954579400006210).
- Young, J. F., Berenson, K., Cohen, P., & Garcia, J. (2005). The role of parent and peer support predicting adolescent depression: A longitudinal community study. *Journal of Research of Adolescence*, 15(4), 407-423. [doi:10.1111/j.1532-7795.2005.00105.x](https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2005.00105.x).
- Zaff, J. F., Smith, D. C., Rogers, M. F., Leavitt, C. H, Halle, T. G & Bornstein, M. H. (2003). Holistic well-being and the developing child. In M. H. Bornstein, L. Davidson., C. L. M., Keyes, & K. A., Moore (Eds.), *Well being: Positive development across the life course* (pp. 23-32). New Jersey - London.
- Zeira, A., & Dekel, R. (2005). The self image of adolescents and its relationship to their perceptions of the future. *International Social Work*, 48(2), 177-191. [doi:10.1177/0020872805050208](https://doi.org/10.1177/0020872805050208).
- Zeidner, M. & Ben-Zur, H. (1994). Individual differences in posttraumatic stress, anxiety, and coping in the aftermath of the Persian Gulf War. *Personality and Individual Differences*, 16, 459-476.
- Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual differences metric. *Journal of Personality & Social Psychology*, 77, 1271-1288. [doi:10.1037/0022-3514.77.6.1271](https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.6.1271).

נספח 2: טאלאן תלמידים -- כיתות י"ב

תלמידים יקרים,

אנחנו צוות של חוקרים מהאוניברסיטה העברית בירושלים ומאוניברסיטת בר-אילן. אנחנו עורכים מחקר גדול, שמטרתו לבדוק את הצרכים והמצב של צעירים המסיימים השנה את שהותם בפנימיות וכפרי נוער. זהו המחקר הראשון מסוג זה שנערך בארץ, ומטרתו ללמוד מכם, הצעירים על מצבכם לקראת סיום השהות בפנימייה, ועל הדרכים שבהם ניתן לסייע לכם לאחר עזיבת הפנימייה. לכן, חשוב לנו מאוד לשמוע את מה שיש לכם לומר בנושא הזה.

המחקר נערך במספר פנימיות שהסכימו לקחת חלק במחקר. הפנימייה שלכם נכללת במדגם. זהו מחקר אורך, שמתוכנן להתקיים במספר שלבים. היום מתקיים השלב הראשון.

בשאלון היום אנחנו מבקשים ללמוד על מה שאתם חושבים לגבי עצמכם בתחומים שונים כגון: הכנה לצבא; לימודים; היחסים עם המשפחה, החברים, וצוות הפנימייה; ומה התוכניות והצרכים שלכם להמשך, לאחר שתעזבו את הפנימייה. השאלון הוא אנונימי: אתם מתבקשים לא לרשום את שמכם על גבי השאלון ולא לדווח על פרטים מזהים. אנחנו מתחייבים לשמור על תשובותיכם בסודיות.

ההשתתפות במילוי השאלון אינה חובה, וכל חניך או חניכה רשאים לא למלא את השאלון, או להפסיק את מילוי השאלון.

אם יש לך שאלה בנוגע למחקר, תוכלי ליצור איתנו קשר:

bogrim.pnimityot@gmail.com

האם את/ה מסכים/ה להשתתף במחקר ולענות היום על השאלון?

1. כן. שם: _____ חתימה: _____

2. לא. האם את/ה יכול/ה לשתף אותנו בסיבה להתנגדות שלך?

כפי שאמרנו קודם, מדובר במחקר שיש בו מספר שלבים. אנחנו נהיה מעוניינים לשוב ולשמוע מה קורה לך גם בעוד תקופת מה. האם את/ה מסכים שנציג מטעם הפנימייה יפנה אליך בעוד כשנה כדי לבקש רשותך להשתתף בשלב השני של המחקר?

לידיעתך, אין במתן הסכמה כעת שום התחייבות להשתתף במחקר בעתיד. כאשר ייצרו איתך קשר, תוכלי לומר שאת/ה לא רוצה להשתתף במחקר.

אם את/ה מסכים/ה שנציג צוות המחקר ייצור איתך קשר בעתיד, נבקשך למלא את הפרטים הבאים. לאחר שמילאת את הפרטים, נא לתלוש את הדף ולמסור אותו לנציג החוקרים. באופן זה לא נוכל לזהות אותך ולקשר את מה שאת/ה כותב/ת בשאלון הזה עם פרטיך האישיים. אנחנו מתחייבים להעביר את הדף למשמורת במינהל לחינוך התיישבותי.

=====

האם את/ה מסכים שנציג מהפנימייה ייצור איתך קשר בעוד מספר חודשים בעניין המחקר?

1. כן. שם: _____ חתימה: _____

ניתן ליצור איתי קשר לפי הפרטים הבאים:

טלפון נייד: _____

כתובת קבועה: _____

מיקוד: _____

טלפון בכתובת הקבועה: _____

דואר אלקטרוני: _____ @ _____

ICQ _____

טלפון של מישהו שאיתו אני נמצא בקשר קבוע: _____ (מי ? _____)

2. לא. אני לא מסכים שיתקשרו אלי.

האם את/ה יכול/ה לשתף אותנו בסיבה להתנגדות שלך?

תודה רבה על שיתוף הפעולה!

לקראת היציאה מהפנימייה

א. שאלות רקע

- א1. מתי נולדת: ____/____/____ א2. מגדר: 1. גבר 2. אישה
- א3. איפה נולדת? 1. ישראל 2. אחר _____ א4. באיזו שנה עלית לארץ? _____
- א5. היכן נולד אביך? 1. בישראל 2. אחר _____ א6. היכן נולדה אמך? 1. בישראל 2. אחר _____
- א7. מה המצב המשפחתי של הורייך כיום?
1. הם לא היו נשואים אף פעם 2. הם נשואים אחד לשני וחיים ביחד
3. הם גרושים או נפרדו --- האם מישהו מההורים התחתן שוב (סמן כל מה שמתאים)? 1. אבא 2. אמא
4. הורה נפטר (סמן כל מה שמתאים): 1. אבא 2. אמא אחר (אנא פרט _____)
- א8. איך אתה מגדיר את משפחתך מבחינה דתית? 1. דתית 2. מסורתית 3. חילונית 4. אחר _____
- א9. איך אתה מגדיר את עצמך מבחינה דתית? 1. דתי 2. מסורתי 3. חילוני 4. אחר _____
- א10. בכמה פנימיות היית עד עכשיו? 1. זאת הראשונה 2. זאת השנייה 3. זאת השלישית 4. יותר
- א11. באיזה גיל עברת בפעם הראשונה לגור בפנימייה? _____
- א12. כמה זמן אתה נמצא בפנימייה הזו (בשנים או חודשים)? _____
- א13. האם היית במשפחה אומנת? 1. לא 2. כן, במשפחה אחת 3. כן, ביותר ממשפחה אומנת אחת

ה. בית הספר

- א1. באיזה סוג בית ספר אתה לומד היום?
1. עיוני 2. מקצועי 3. חינוך מיוחד 4. כיתה מקדמת בחינוך הרגיל 5. אחר _____
- א2. האם היית בשלב כלשהו בבית ספר לחינוך מיוחד או בכיתה מקדמת בבית ספר רגיל?
1. לא 2. כן, באיזה גיל _____
- א3. האם יש לך אבחנה של לקות למידה? 1. לא 2. כן, מאיזה גיל _____?
- א4. בהשוואה לתלמידים אחרים בשכבה שלך, מה מצבך בלימודים?
1. אני תלמיד טוב מאד 2. אני תלמיד טוב 3. אני תלמיד בינוני
4. אני תלמיד חלש 5. אני תלמיד חלש מאוד

ב5. הציונים שלך :

במתמטיקה :	1. בין 85-100	2. בין 70-84	3. בין 60-69	4. פחות מ-60
בלשון :	1. בין 85-100	2. בין 70-84	3. בין 60-69	4. פחות מ-60
באנגלית :	1. בין 85-100	2. בין 70-84	3. בין 60-69	4. פחות מ-60

ב6. בסך הכל, האם רוב הציונים שלך הם :

1. גבוהים מאוד 2. גבוהים 3. בינוניים 4. נמוכים 5. נמוכים מאוד

ב7. האם אתה לומד לקראת בחינות בגרות? 1. לא 2. כן

ב8. אם אתה לומד לבחינות בגרות, בכמה מקצועות אתה מתכוון לעשות בגרות השנה? _____

ב9. אם אתה לומד לבחינות בגרות, האם תקבל הקלות עקב לקויות למידה? 1. לא 2. כן

ב10. האם לדעתך בסוף לימודיך בפנימייה : 1. תהיה לך בגרות מלאה 2. בגרות חלקית 3. ללא בגרות

ד. צמ/דה

ג1. האם אתה עובד או אי פעם עבדת בתשלום? 1. כן 2. לא (אם לא, עבור לחלק הבא - חלק ד)

ג2. האם היום אתה עובד בתשלום? 1. לא (אם לא, עבור לחלק הבא - חלק ד)

2. כן, בפנימייה (מה אתה עובד? _____)

3. כן, מחוץ לפנימייה (מה אתה עובד? _____)

ג3. כמה שעות אתה עובד בשבוע? _____

ג4. עד כמה אתה מרוצה מהעבודה שלך?

1. מאוד מרוצה 2. מרוצה 3. די מרוצה 4. לא כל כך מרוצה 5. לא מרוצה

ד. קשרים עם המשפחה

ד1. בדרך כלל לאן אתה יוצא בזמן החופשות?

1. לבית ההורים 2. משפחה מארחת 3. נשאר בפנימייה 4. סידור אחר (_____)

ד2. במהלך השנה האחרונה שלך בפנימייה באיזו תכיפות אתה רואה לפחות את אחד מההורים שלך?

1. לפחות פעם בשבועיים 2. לפחות פעם בחודש 3. פעם בכמה חודשים 4. פעם-פעמיים בשנה.
5. אף פעם או כמעט אף פעם (האם תוכל לשתף אותנו בסיבה? _____)

ד3. במהלך השנה האחרונה שלך בפנימייה באיזו תכיפות נמצא בקשר טלפוני עם לפחות אחד מההורים?

1. לפחות פעמיים-שלוש בשבוע 2. פעם בשבוע 3. פעם בחודש 4. פעם בכמה חודשים
5. אף פעם או כמעט אף פעם (האם תוכל לשתף אותנו בסיבה? _____)

ד4. האם בשנה האחרונה היה לך קשר קרוב עם מישהו אחר במשפחה? 1. לא

2. כן מיהו? _____ אנה תאר את הקשר: _____

באיזו מידה המשפטים הבאים מתארים את התנסויותיך ותחושותיך בימים אלו ביחסים שלך עם כל אחד מהורייך ועם מישהו קרוב מהמשפחה כפי שצינת אותו בשאלה הקודמת (במידה ויש)

השתמש בסולם הבא: (לנוחיות הקריאה כל המשפטים הם בלשון זכר, אך הכוונה גם לאמא וגם לאבא)

1	2	3	4	5
בכלל לא נכון	לא נכון	לפעמים נכון ולפעמים לא נכון	נכון	נכון במידה רבה מאוד

דמות קרובה אחרת במשפחה מי? _____					אבא					אמא					
5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	
															ד5. אני משתף אותו במה שעובר עלי
															ד6. אני מרגיש שהוא מבין את מה שעובר עלי
															ד7. ההתייחסות שלו עוזרת לי להתמודד
															ד8. אני שבע רצון מהתגובות שלו כלפי
															ד9. הוא נלחץ ממה שעובר עליי
															ד10. הוא נותן לי עצות איך להתמודד
															ד11. הוא מקשיב למה שיש לי לספר
															ד12. הוא מעדיף לא לשמוע את מה שעובר עליי
															ד13. הוא מפנק אותי
															ד14. אומר לי לא לעשות עניין ממה שקורה לי
															ד15. הוא מתערב יותר מידי במה שקורה לי

ה. קשרים עם חברים

המשפטים הבאים מתארים מצבים שונים שבהם אנשים נעזרים באנשים אחרים. לגבי כל מצב עד כמה אתה מרגיש שיש לך כיום קשרים טובים, עם חברים בני הגיל שלך הנמצאים סביבך.

האם יש לך חבר או מישו קרוב ש:	אף פעם	לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד
1. יכול לעזור לך בסידורים (למשל: ללכת לקנות אתך משהו גדול)?	1	2	3	4	5
2. יכול לעזור לך כאשר אתה חולה (למשל, להשלים חומר לימודי)?	1	2	3	4	5
3. מקשיב לך כשאתה מרגיש צורך לדבר?	1	2	3	4	5
4. יכול לתת לך עצה טובה בזמן משבר?	1	2	3	4	5
5. יבוא אתך לרופא בעת הצורך?	1	2	3	4	5
6. מגלה לך חיבה ואהבה?	1	2	3	4	5
7. אתה יכול לבלות איתו ביחד?	1	2	3	4	5
8. כשיש לך בעיה אישית ואתה רוצה לקבל עליה עזרה. מישו שיכול לתת לך מידע, שיעזור להבין את הבעיה?	1	2	3	4	5
9. אתה יכול לסמוך עליו או לספר לו על עצמך או על בעיותיך?	1	2	3	4	5
10. מחבק אותך?	1	2	3	4	5
11. מישו להעביר איתו את הזמן בצורה רגועה?	1	2	3	4	5
12. יביא לך אוכל מחדר האוכל כשאינך יכול ללכת לאכול?	1	2	3	4	5
13. אתה רוצה מאוד את העצה שלו?	1	2	3	4	5
14. אתה יכול לספר לו על הדאגות והפחדים האישיים ביותר שלך?	1	2	3	4	5
15. כשיש לך בעיה אישית, תוכל לפנות אליו כדי לקבל עצה איך להתנהג?	1	2	3	4	5
16. אתה יכול לעשות איתו ביחד משהו של כיף?	1	2	3	4	5
17. מבין את הבעיות שלך?	1	2	3	4	5
18. אוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ?	1	2	3	4	5
19. יכול להלוות לך כסף אם אתה זקוק לו?	1	2	3	4	5

1. קשרים עם אנשי צוות הפנימיה

המשפטים הבאים מתארים מצבים שונים שבהם אנשים נעזרים באנשים אחרים. לגבי כל מצב עד כמה אתה מרגיש שיש אנשי צוות בפנימייה היום שנמצאים אתך בקשר טוב.

האם יש לך מישהו בצוות הפנימייה ש:	אף פעם	לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד
1. מקשיב לך כשאתה מרגיש צורך לדבר?	1	2	3	4	5
2. יכול לתת לך עצה טובה בזמן משבר?	1	2	3	4	5
3. מגלה לך חיבה ואהבה?	1	2	3	4	5
4. כשיש לך בעיה אישית ואתה רוצה לקבל עליה עזרה, מישהו בצוות שיכול לתת לך מידע, שיעזור לך להבין את הבעיה?	1	2	3	4	5
5. אתה יכול לסמוך עליו או לספר לו על עצמך או על בעיותיך?	1	2	3	4	5
6. מחבק אותך?	1	2	3	4	5
7. אתה רוצה מאוד את העצה שלו?	1	2	3	4	5
8. אתה יכול לספר לו על הדאגות והפחדים האישיים ביותר שלך?	1	2	3	4	5
9. כשיש לך בעיה אישית, האם יש מישהו שאתה מרגיש שתוכל לפנות אליו כדי לקבל עצה איך להתנהג?	1	2	3	4	5
10. מבין את הבעיות שלך?	1	2	3	4	5
11. אוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ?	1	2	3	4	5

5. תחושה עצמית

המשפטים הבאים מתארים איך צעירים חושבים על עצמם. לגבי כל משפט תנסה לחשוב מהי התשובה המתאימה לך ביותר.

מסכים מאוד	מסכים	לא מסכים	מאוד לא מסכים	
1	2	3	4	
1. בסך הכל אני מרוצה מעצמי	1	2	3	4
2. לפעמים אני חושב שאני לא שווה כלום	1	2	3	4
3. אני חושב שיש לי מספר תכונות טובות	1	2	3	4
4. אני מסוגל לעשות דברים באותה מידת הצלחה כמו רוב האנשים בגילי	1	2	3	4
5. אני חושב שאין לי סיבות רבות להיות גאה בעצמי	1	2	3	4

4	3	2	1	ז6. אני חושב שאני אדם חשוב לפחות כמו אחרים
4	3	2	1	ז7. לפעמים אני חושב שאני חסר תועלת
4	3	2	1	ז8. הייתי רוצה שתהיה לי יותר הרגשת כבוד לעצמי
4	3	2	1	ז9. בסך הכל אני חושב שאני כישלון
4	3	2	1	ז10. יש לי יחס חיובי כלפי עצמי

ח. מוכנות לחיים עצמאיים

נבקש ממך כעת להגיד לנו מה אתה מעריך שתוכל לעשות בצורה עצמאית, בלי עזרה, כשתצא מהפנימייה.

כשתצא מהפנימייה, האם אתה חושב ש:	בטוח שכן	חושב שכן	חושב שלא	בטוח שלא
ח1. אם תרצה להמשיך ללמוד תדע איך לבחור מקום לימודים ואת תחום הלימודים שאתה רוצה?	1	2	3	4
ח2. אם תרצה להמשיך ללמוד תדע איך להירשם?	1	2	3	4
ח3. תדע איך לחפש עבודה?	1	2	3	4
ח4. תוכל להצליח בראיון עבודה?	1	2	3	4
ח5. תחזיק מעמד בעבודה?	1	2	3	4
ח6. תדע איך להסתדר עם אחראי עליך ('בוס') בעבודה?	1	2	3	4
ח7. תדע איך לחפש דירה?	1	2	3	4
ח8. תדע איך לחפש עזרה כספית בדיוור?	1	2	3	4
ח9. תדאג לשלם שכר דירה בזמן?	1	2	3	4
ח10. תדע להפקיד צ'קים ולהסתדר עם תשלומים?	1	2	3	4
ח11. תדע לשמור על ניקיון הדירה שתגור בה?	1	2	3	4
ח12. תדאג להזמין מישהו שיתקן נזילות או דברים מקולקלים בדירה או תדאג לתקן בעצמך?	1	2	3	4
ח13. תדע לערוך קניות של מצרכי מזון?	1	2	3	4
ח14. תדע להכין אוכל ולכבס לעצמך?	1	2	3	4
ח15. תדע איך לקבוע תור לרופא?	1	2	3	4
ח16. תדע לטפל בעצמך כשאתה חולה?	1	2	3	4
ח17. תדע איך להגיע ממקום למקום, מעיר לעיר?	1	2	3	4
ח18. תוכל לעזור לחברים כשיצטרכו עזרה?	1	2	3	4
ח19. תדע איך למצוא חברים לבלות אתם?	1	2	3	4
ח20. תוכל למצוא בן או בת זוג כדי לצאת ולבלות אתו?	1	2	3	4
ח21. תוכל לתת ולקבל אהבה מבן או בת זוג?	1	2	3	4

4	3	2	1	ח22. תדע איך להקפיד על "מין בטוח" (שימוש בקונדום, אמצעי מניעה אחרים)?
4	3	2	1	ח23. תדע איך לא להסתבך בחברה לא טובה?
4	3	2	1	ח24. תדע איך להימנע מלהשתכר?
4	3	2	1	ח25. תדע איך להימנע משימוש בסמים?
4	3	2	1	ח26. תדע איך לא להסתבך עם החוק?
4	3	2	1	ח27. באופן כללי ובסך הכל, האם אתה חושב שאתה מוכן לעזוב את הפנימייה ולצאת לחיים עצמאיים?

6. צבא או שירות לאומי

ט1. האם אתה מתכוון להתגייס? א. לשירות צבאי ב. לשירות לאומי ג. התנדבות ד. לא אשרת אם לא תשרת האם תוכל לומר לנו מדוע?

אם אתה מתכוון לשרת, מה לפי דעתך יקרה בשירות שלך?

בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן	
4	3	2	1	ט2. אשלים שירות צבאי/לאומי מלא
4	3	2	1	ט3. ארכוש לי מקצוע בעת השירות הצבאי/לאומי
4	3	2	1	ט4. השירות הצבאי/לאומי יתרום לי בחיים
4	3	2	1	ט5. יהיו לי חברים טובים מהצבא/שירות לאומי
4	3	2	1	ט6. יהיו לי בעיות כלכליות בעת השירות הצבאי/לאומי
4	3	2	1	ט7. יהיו לי בעיות מגורים בעת השירות הצבאי/לאומי
4	3	2	1	ט8. יהיו לי קשיים נפשיים בעת השירות הצבאי/לאומי
4	3	2	1	ט9. יהיו לי קשיים פיזיים בעת השירות הצבאי/לאומי
4	3	2	1	ט10. יהיו לי בעיות משמעת בעת השירות הצבאי/לאומי
4	3	2	1	ט11. אמלא את תפקידי בשירות הצבאי/לאומי בהצטיינות
4	3	2	1	ט12. אשרת ביחידה קרבית בצבא
4	3	2	1	ט13. אתנדב לשרת ביחידה מיוחדת (כמו צנחנים, סיירת) בצבא
4	3	2	1	ט14. אתקדם בסולם הדרגות בצבא
4	3	2	1	ט15. אהיה קצין בצבא

7. גישה לחיים

לצעירים רבים יש גישות שונות לחיים. נבקש לציין לגבי כל אחד מהמשפטים הבאים עד כמה אתה מסכים שהוא מתאר את גישתך לחיים.

מאוד לא מסכים	לא מסכים	לא מסכים ולא מתנגד	מסכים	מסכים מאוד	
5	4	3	2	1	י1. במצבים בהם אני לא בטוח מה יקרה, אני בדרך כלל מצפה שיקרה משהו טוב
5	4	3	2	1	י2. קל לי להירגע
5	4	3	2	1	י3. אם משהו יכול להשתבש (להתקלקל) עבורי, זה יקרה
5	4	3	2	1	י4. אני תמיד אופטימי בנוגע לעתיד
5	4	3	2	1	י5. אני נהנה מאוד מחברת חבריי
5	4	3	2	1	י6. זה חשוב לי להיות תמיד עסוק
5	4	3	2	1	י7. אני כמעט ולא מצפה שדברים יסתדרו לי כמו שאני רוצה
5	4	3	2	1	י8. אני לא מודאג בקלות
5	4	3	2	1	י9. אני בקושי סומך על כך שדברים טובים יקרו לי
5	4	3	2	1	י10. באופן כללי, אני מצפה שיקרו לי יותר דברים טובים מאשר רעים

יא. תפיסת העתיד

כשאתה חושב על העתיד שלך כשהייה מבוגר עד כמה אתה בטוח שיקרה כל אחד מהדברים הבאים:

בטוח שלא	חושב שלא	חושב שכן	בטוח שכן	
4	3	2	1	יא1. יהיו לי חברים טובים
4	3	2	1	יא2. אתחתן
4	3	2	1	יא3. יהיו לי חיי נישואין טובים
4	3	2	1	יא4. יהיו לי ילדים
4	3	2	1	יא5. אהיה הורה טוב
4	3	2	1	יא6. אספק לילדים שלי מקום טוב למגורים
4	3	2	1	יא7. הילדים שלי יהיו בפנימייה
4	3	2	1	יא8. לילדים שלי יהיה טוב בחיים
4	3	2	1	יא9. אתגרש
4	3	2	1	יא10. יהיה לי רכב חדש וטוב בבעלותי
4	3	2	1	יא11. תהיה לי דירה בבעלותי

4	3	2	1	יא12. יהיה לי מקצוע טוב
4	3	2	1	יא13. אשיג עבודה קבועה ויציבה
4	3	2	1	יא14. במקומות שבהם אעבוד אתקדם בדרגות
4	3	2	1	יא15. תהיה לי פרנסה טובה
4	3	2	1	יא16. יהיו לי בעיות של אבטלה
4	3	2	1	יא17. העבודה שלי תספק לי הזדמנויות להרגיש גאה בעצמי
4	3	2	1	יא18. אשלים את מבחני הבגרות
4	3	2	1	יא19. תהיה לי השכלה אקדמית
4	3	2	1	יא20. יהיו לי בעיות עם המשטרה
4	3	2	1	יא21. אהיה בכלא
4	3	2	1	יא22. יהיה לי תפקיד חשוב בקהילה
4	3	2	1	יא23. אנשים יבקשו עצה והכוונה ממני
4	3	2	1	יא24. אשיג את מה שאני רוצה לעשות בחיי
4	3	2	1	יא25. יהיו לי קשיים נפשיים
4	3	2	1	יא26. אהיה מרוצה מחיי

יא27. עד כמה אתה מוטרד מעזיבת הפנימייה ויציאה לחיים עצמאיים?

1. מוטרד מאוד 2. מוטרד 3. לא כל כך מוטרד 4. לא מוטרד 5. מאוד לא מוטרד מעזיבת הפנימייה

יא28. עד כמה את שמח שאתה עוזב את הפנימייה ויוצא לחיים עצמאיים?

1. שמח מאוד 2. שמח 3. לא כל כך שמח 4. לא שמח 5. מאוד לא שמח שאני עוזב את הפנימייה

י. הכנה וזרכים לצמיד

האם במהלך השהות שלך בפנימייה השתתפת בפעילות הכנה ל :

כן, סמן באילו כיתות נעשתה ההכנה				לא	
יב	יא	י	ט	לא	יב1. חיפוש עבודה (למשל, איך לכתוב קורות חיים)
יב	יא	י	ט	לא	יב2. מבחני בגרות (למשל, מרתונים או שיעורים פרטיים)
יב	יא	י	ט	לא	יב3. צבא/שירות לאומי (למשל, הכנה לצבא)
יב	יא	י	ט	לא	יב4. ניהול כספים (למשל, איך לחסוך כסף)
יב	יא	י	ט	לא	יב5. חינוך מיני (למשל, שימוש באמצעי מניעה)
יב	יא	י	ט	לא	יב6. מגורים עצמאיים (למשל, איך לשלם חשבונות)

יש צעירים המסיימים את השהות שלהם בפנימייה ויש להם צרכים, דברים שהם צריכים בהם עזרה. האם אתה היית רוצה לקבל סיוע בכל אחד מהתחומים הבאים?

יש לי צורך רציני בסיוע	יש לי צורך	אין לי צורך משמעותי בסיוע	
2	1	0	יב.7 חינוך (כמו הכנה לבגרות ופסיכומטרי)
אנא פרט:			
2	1	0	יב.8 עבודה (כמו איך להתכונן לראיון עבודה, הכשרה למקצוע)
אנא פרט:			
2	1	0	יב.9 מגורים וחיים עצמאיים בקהילה (כמו עזרה בדמי שכירות)
אנא פרט:			
2	1	0	יב.10 התמודדות עם קשיים רגשיים (כמו טיפול פסיכולוגי)
אנא פרט:			
2	1	0	יב.11 שירות צבאי / לאומי (כמו ליווי בתהליך הגיוס והשירות)
אנא פרט:			

לדעתך, אם תזדקק לעזרה לאחר עזיבת הפנימייה, למי תפנה בבקשת עזרה?

בטוח שכן	חושב שכן	חושב שלא	בטוח שלא	
1	2	3	4	יב.12 מהורים או מבני משפחה אחרים
1	2	3	4	יב.13 מחברים
1	2	3	4	יב.14 מצוות הפנימייה
1	2	3	4	יב.15 מהלישכה לשירותים חברתיים
1	2	3	4	יב.16 מאנשים אחרים (מי? _____)

הערות:

תודה רבה!

תאריך: __/__/__

נספח 3: טבלון בוארי פנימיות – שנה לאחר היציאה

שלוש _____ מדבר/ת _____ מאוניברסיטת בר אילן/אוניברסיטה העברית. לפני כשנה היינו
אצלך בפנימייה וראינו אותך למחקר בנושא הצרכים של בוגרי פנימיות- ולפני כשלושה חודשים
התקשרתי אלייך לעדכן את פרטייך והסכמת שאתקשר שוב בכדי לראיין אותך טלפונית.

את/ה זוכר/ת? (מאידה וכן להמשיך, מאידה ולא- לרצון את זכרוננו)

הדברים שאתה והצעירים האחרים סיפרתם עזרו לנו מאוד לדווח ולהמליץ למשרד הרווחה/חינוך
ולפנימיות על הצרכים שלכם לפני עזיבת הפנימייה. כעת אני מעוניינת לראיין אותך פעם נוספת כדי לשמוע
על מצבך היום ועל האופן שבו ניתן לדעתך, לסייע לצעירים אחרים לאחר עזיבת הפנימייה.

האם אתה יכול להתראיין כעת? (במידה ומעוניין בזמן אחר- לקבוע יום ושעה)-

(מאידה ויכול להתראיין באותה העת, להמשיך):

יופי, רק אזכיר לך שזהו המחקר הראשון מסוג זה שנערך בארץ, ומטרתו לעזור למשרד הרווחה ולפנימיות
ללמוד מהצעירים הבוגרים על מצבכם ועל הדרכים שבהם ניתן לסייע לכם לאחר עזיבת הפנימייה. לכן
חשוב לנו מאוד שתאמר לנו מה באמת אתה חושב.

כמו כן, _____ כל מה שתאמר בראיון ישמר בסודיות ופרטיך האישיים לא יופיעו על השאלון, כך
שלאף אחד לא תהיה את היכולת לחבר בין השם שלך למה שאמרת.
אתה יכול לעצור את הראיון מתי שתרצה.

האם הצעיר מסכים להתראיין?

1. כן

2. לא. מדוע?

המשק...

א. נתחיל כמא שאלות רק ע וצל התקופה שא"ד אחרי ס'וט
הפנ'א"יה.

1א. מתי סיימת את השהות שלך בפנימייה?

2א. מה עשית מייד (חודש) אחרי סיום הפנימייה? (למשל, התגייסת לצבא, הלכת לעבוד, המשכת ללמוד)

3א. איך היה בשבילך המעבר והיציאה מהפנימייה?

1. קשה מאוד 2. די קשה 3. לא כל כך קשה 4. די קל 5. מאוד קל

4א. האם את/ה יכול לספר לי קצת יותר מה היו הדברים שעברו עלייך כשיצאת מהפנימייה? (מה עשית? מי היו החברים שלך? למי פנית לעזרה?)

5א. האם את/ה יכול לספר לי מה היו הדברים הכי טובים בתקופה זו?

6א. האם את/ה יכול לספר לי מה היו הדברים הכי קשים בתקופה זו?

7א. האם בתקופה הראשונה לאחר סיום הפנימייה היה לך מישהו שיכולת לספר לו על הבעיות שלך?

1. אף פעם 2. לעיתים רחוקות 3. לפעמים 4. רב הזמן 5. תמיד מי? _____

8א. האם בתקופה הראשונה לאחר סיום הפנימייה היה לך מישהו שיכולת לבלות איתו ביחד?

1. אף פעם 2. לעיתים רחוקות 3. לפעמים 4. רב הזמן 5. תמיד

9א. במבט לאחור איך נראית לך השהות בפנימייה?

1. חוויה טובה מאוד 2. חוויה טובה 3. חוויה לא כל כך טובה 4. חוויה לא טובה 5. חוויה בכלל לא טובה

10א. כיצד סיימת את לימודיך בפנימייה מבחינת הבגרויות? (לִקְרֹא אֶת כָּל הָאִשְׁרוּיֹת)

1. לא סיימתי 12 שנות לימוד
2. סיימתי 12 שנות לימוד ללא בגרות
3. יש לי בגרות חלקית. באיזה אופן?

4. יש לי בגרות מלאה.

5. אחר

ה. עכשיו אני אשאף אותך שאף את התקופה האחרונה, ובכלל מאז
סטימת את הפנימייה.

11. מה העיסוק העיקרי שלך היום? (לִמְרָאִיִן: לֹא לִהְיוֹת אִשְׁרוּיֹת)

1. חייל/ת בצבא. באיזה תאריך התגייסת? __/__/__ עבֹר לִשְׁאֵלָה ← 22

ע' 4

2. שירות לאומי. באיזה תאריך התחלת? __/__/__ עבֹר לִשְׁאֵלָה ← 22

ע' 5

3. מכינה קדם צבאית. איזו? _____ עבֹר לִשְׁאֵלָה ← 44

ע' 6

4. עובד, במה? _____ עבֹר לִשְׁאֵלָה ← 64

ע' 7

5. לומד, מה? _____ איפה? _____ עבֹר לִשְׁאֵלָה ← 81

ע' 8

6. אין לי עיסוק קבוע. מה עושה?

ב21-22. באיזו מידה כל אחד מן המשפטים הבאים מתאר את התנסותך **בצבא** :

מתאר									בכלל לא
אותי בצורה									מתאר אותי
טובה מאוד									
←									→
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב2. מאז שהתגייסתי אני פוגש אנשים ויוצר חברויות במידה הרצויה לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב3. אני מוצא שקשה לי לעשות את מה שנדרש ממני בצבא
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב4. אני מסתגל היטב למסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב5. אני מרוצה מהרמה שבה אני מתפקד במסגרת הצבא
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב6. פה ושם היו לי קשרים אישיים חברתיים עם מפקדים במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב7. אני מרוצה כעת מהיחידה שבה אני משרת
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב8. יש לי מספר קשרים חברתיים קרובים במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב9. אני נהנה לגור מחוץ לבית במסגרת הצבאית (רשום סכאן אט המראיין לא אר מחוץ לבית _____)
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב10. אני נהנה לבצע מטלות שמוטלות עליי במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב11. לאחרונה לא הייתה לי הרבה מוטיבציה לבצע את המטלות שלי במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב12. אני מסתדר היטב עם שותפי למגורים במסגרת הצבאית (רשום סכאן אט המראיין לא אר מחוץ לבית _____)
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב13. קשה לי להרגיש נוח עם אנשים אחרים במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב14. אני מצפה להישאר בצבא עד תום השירות
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב15. אני נהנה מהשירות הצבאי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב16. לאחרונה אני מרגיש מאוד בודד במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב17. לאחרונה הקדשתי הרבה מחשבה לאפשרות לבקש העברה ליחידה אחרת בצבא
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב18. אני מרוצה מהמפקדים שיש לי כעת במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב19. יש לי מספר חברים או מכרים טובים במסגרת הצבאית שעומים

									אני יכול לדבר על כל הבעיות שיכולות להיות לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב20. אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי במסגרת הצבאית
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב21. אני מרוצה מהדרך שבה אני עושה את התפקידים שלי במסגרת הצבאית

למראיין: סיום עבור אלף ← 101 צ'א' 8

ב22-41. באיזו מידה כל אחד מן המשפטים הבאים מתאר את התנסותך בשירות לאומי:

מתאר אותי בצורה טובה מאוד ←									בכלל לא מתאר אותי →
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב22. מאז שהצטרפתי לשירות הלאומי אני פוגש אנשים ויוצר חברויות במידה הרצויה לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב23. אני מוצא שקשה לי לעשות את מה שנדרש ממני בשירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב24. אני מסתגל היטב למסגרת של השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב25. אני מרוצה מהרמה שבה אני מתפקד במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב26. פה ושם היו לי קשרים אישיים חברתיים עם האחראים עלי במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב27. אני מרוצה כעת מהמקום שבו אני עושה את השירות לאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב28. יש לי מספר קשרים חברתיים קרובים במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב29. אני נהנה לגור מחוץ לבית במסגרת השירות הלאומי (רשום ס כאן אם המראיין לא זכר מחוץ לבית _____)
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב30. אני נהנה לבצע מטלות שמוטלות עליי במסגרת השירות
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב31. לאחרונה לא הייתה לי הרבה מוטיבציה לבצע את המטלות שלי במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב32. אני מסתדר היטב עם שותפי למגורים במסגרת השירות לאומי (רשום ס כאן אם המראיין לא זכר מחוץ לבית _____)
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב33. קשה לי להרגיש נוח עם אנשים אחרים (כגון אנשי צוות וחברים) במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב34. אני מצפה להישאר במסגרת של שירות לאומי עד תום השירות
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב35. אני נהנה מהשירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב36. לאחרונה אני מרגיש מאוד בודד במסגרת השירות שלי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב37. לאחרונה הקדשתי הרבה מחשבה לאפשרות לבקש העברה למקום אחר במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב38. אני מרוצה מהאחראים עלי כעת במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב39. יש לי מספר חברים או מכרים טובים במסגרת השירות הלאומי שעזרתי להם על כל הבעיות שיכולות להיות לי

9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב40. אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי במסגרת השירות הלאומי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב41. אני מרוצה מהדרך שבה אני עושה את התפקידים שלי במסגרת השירות הלאומי

ב42. מה את/ה עושה בשירותך הלאומי?

ב43. האם תוכל/י לתאר את החוויה של השירות הלאומי עד כה? מה היו הדברים הקשים? מה היו הדברים הטובים?

למראיין: סיום עבור העלה ← 10 עמ' 9

ב44-63. באיזו מידה כל אחד מן המשפטים הבאים מתאר את התנסותך במכינה הקדם צבאית:

בכלל לא									מתאר
מתאר אותי									אותי בצורה
									טובה מאוד
									←
									→
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב44. מאז שהצטרפתי למכינה אני פוגש אנשים ויוצר חברויות במידה הרצויה לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב45. אני מוצא שקשה לי לעשות את מה שנדרש ממני במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב46. אני מסתגל היטב למסגרת של המכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב47. אני מרוצה מהרמה שבה אני מתפקד במסגרת המכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב48. פה ושם היו לי קשרים אישיים חברתיים עם האחראים עלי במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב49. אני מרוצה כעת מהמכינה שבה אני נמצא
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב50. יש לי מספר קשרים חברתיים קרובים במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב51. אני נהנה לגור מחוץ לבית במסגרת המכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב52. אני נהנה לבצע מטלות שמוטלות עליי במסגרת המכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב53. לאחרונה לא הייתה לי הרבה מוטיבציה לבצע את המטלות שלי במסגרת המכינה

9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב54. אני מסתדר היטב עם שותפי למגורים במסגרת המכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב55. קשה לי להרגיש נוח עם אנשים אחרים (כגון אנשי צוות וחברים) במסגרת המכינה שבה אני נמצא
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב56. אני מצפה להישאר במסגרת של המכינה עד לגיוס/לסיום המכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב57. אני נהנה מהשהות שלי במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב58. לאחרונה אני מרגיש מאוד בודד במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב59. לאחרונה הקדשתי הרבה מחשבה לאפשרות לעזוב את המכינה או לעבור למכינה אחרת
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב60. אני מרוצה מהאחראים עלי כעת במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב61. יש לי מספר חברים או מכרים טובים במסגרת המכינה שעזרים לי אני יכול לדבר על כל הבעיות שיכולות להיות לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב62. אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי במכינה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב63. אני מרוצה מהדרך שבה אני עושה את התפקידים שלי במסגרת המכינה

לאמראיין: כסיוט עבור אלה ← 100 צמ' 8

ב64-80 באיזו מידה כל אחד מן המשפטים הבאים מתאר את התנסותך במקום העבודה הנוכחי

מתאר איתי בצורה טובה מאוד ←									בכלל לא מתאר אותי →
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב64. מאז שהתחלתי בעבודה זו אני פוגש אנשים בעבודה ויוצר חברויות במידה הרצויה לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב65. אני מוצא שהמשימות בעבודה קשות לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב66. אני מסתגל היטב למקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב67. אני מרוצה מהרמה שבה אני מתפקד במקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב68. פה ושם היו לי קשרים אישיים חברתיים עם מנהלים ממקום העבודה שלי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב69. אני מרוצה כעת ממקום העבודה שלי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב70. יש לי מספר קשרים חברתיים קרובים עם העובדים האחרים במסגרת מקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב71. אני נהנה לבצע מטלות שמוטלות עליי במסגרת מקום העבודה

9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב72. לאחרונה לא הייתה לי הרבה מוטיבציה לבצע את מטלותיי במקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב73. קשה לי להרגיש נוח עם אנשים אחרים במסגרת מקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב74. אני נהנה במקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב75. לאחרונה אני מרגיש מאוד בודד במסגרת מקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב76. לאחרונה הקדשתי הרבה מחשבה לאפשרות לעזוב את מקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב77. אני מרוצה מהמנהלים שיש לי כעת במקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב78. יש לי מספר חברים או מכרים טובים בעבודה שעזרים לי לדבר על כל הבעיות שיכולות להיות לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב79. אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי במקום העבודה
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב80. אני מרוצה מתפקודי במקום העבודה

← **לאראיין: קסיוט עבור kelf** **100 צ'א' 8**

ב81-99. באיזו מידה כל אחד מן המשפטים הבאים מתאר את התנסותך בלימודים (כולל מכינה קדם

אקדמאית)

מתאר אותי בצורה טובה מאוד									בכלל לא מתאר אותי
←									→
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב81. מאז שהתחלתי בלימודים אני פוגש אנשים בלימודים ויוצר חברויות במידה הרצויה לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב82. אני מוצא שהמשימות בלימודים קשות לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב83. אני מסתגל היטב ללימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב84. אני מרוצה מהרמה שבה אני מתפקד בלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב85. פה ושם היו לי קשרים אישיים חברתיים עם מורים/מרצים בלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב86. אני מרוצה כעת מהמקום שבו אני לומד
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב87. יש לי מספר קשרים חברתיים קרובים עם תלמידים אחרים במקום הלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב88. אני נהנה לגור מחוץ לבית במסגרת הלימודים (רעלס o כאן אט האראיין לא טר מחוץ לבית _____)
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב89. אני נהנה לבצע מטלות שמוטלות עליי במסגרת הלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב90. לאחרונה לא הייתה לי הרבה מוטיבציה לבצע את מטלותיי בלימודים

9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב91. קשה לי להרגיש נוח עם אנשים אחרים במסגרת מקום הלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב92. אני מסתדר היטב עם שותפי למגורים במסגרת ((רשום ס כאן אם המראיין לא זכ מחוץ לבית _____)
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב93. אני נהנה במקום הלימודים שלי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב94. לאחרונה אני מרגיש מאוד בודד בלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב95. לאחרונה הקדשתי הרבה מחשבה לאפשרות לעזוב את מקום הלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב96. אני מרוצה מהמורים/מרצים שיש לי כעת
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב97. יש לי מספר חברים או מכרים טובים בלימודים שעזרו לי יכול לדבר על כל הבעיות שיכולות להיות לי
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב98. אני מרוצה מהחיים החברתיים שלי בלימודים
9	8	7	6	5	4	3	2	1	ב99. אני מרוצה מתפקודי בלימודים

100. **למראיין: מיועד למי שלא משרת כראש קבא:**

מהן הכוונות שלך בנוגע לצבא או שירות לאומי? (למראיין: לא להקריא אפשרויות)

1. אני מתגייס עוד מעט. מתי? _____ עבור לשאלה 101 ע'מ 9
2. אני מתחיל שירות לאומי עוד מעט. מתי? _____ עבור לשאלה 101 ע'מ 9
3. התגייסתי והשתחררתי. כמה זמן היית בצבא? _____ מדוע
השתחררת? _____

עבור לשאלה 102

4. הייתי בשירות לאומי ועזבתי. כמה זמן היית בשירות לאומי? _____ מדוע עזבת? _____

עבור לשאלה 101 ע'מ 9

5. לא אתגייס (לצבא או לשירות לאומי).

מדוע? _____

עבור לשאלה 101 ע'מ 9

101. מה אתה עושה בשירות הצבאי?

102. האם מישוהו ליווה אותך ליום הגיוס? 1. לא 2. כן, מי? _____

103. האם הוכרת כחייל בודד?

1. כן.
2. הגשתי בקשה והעניין עדיין בטיפול.
3. הגשתי בקשה שלא התקבלה.
4. לא הגשתי בקשה

5. אחר _____

ב104-106. האם במהלך השירות הצבאי

יותר מפעם אחת	פעם אחת	אף פעם	
2	1	0	ב104. נשפטת?
2	1	0	ב105. היית נפקד או עריק?
2	1	0	ב106. היית בכלא?

ב107. האם במהלך השירות הצבאי עד כה עלית בדרגה?

1. כן. איזו? _____ 2. לא.

ב108. האם תוכל לתאר את החוויה של השירות הצבאי? מה הם הדברים הקשים? מה הם הדברים הטובים?

ד. אני אשא אותך עכשיו כמה שאלף נוספות על מה שקורה איתך

ה'וט

ג1. האם יש לך: (לאראיין: להקריא כל אחד ולסמן יותר מתשובה אחת)

1. משכורת צבאית/שירות לאומי 2. משכורת מעבודה 3. עזרה מהמשפחה 4. קצבה מהביטוח לאומי

5. עזרה מגורם אחר _____ 6. אין לי הכנסה מסודרת

ג2. שכר המינימום (לחודש) במשך הוא בערך 4000 ₪ ברוטו. האם ההכנסה שלך בחודש:

1. גבוהה בהרבה משכר המינימום. 2. גבוהה משכר המינימום. 3. דומה לשכר המינימום. 4. נמוכה משכר המינימום. 5. נמוכה בהרבה משכר המינימום. 6. מעדיף לא לענות

ג3. מה המצב הכלכלי שלך היום?

1. קשה מאוד 2. לא טוב 3. בסדר 4. בסדר גמור

ג4. האם יש לך חובות?

1. לא 2. כן. באיזה סדר גודל? _____

ג5. האם הכסף שיש לך (הכנסה ועזרה אחרת) מספיק לך?

1. כן 2. לא

ג6. האם מאז שסיימת את השהות בפנימייה, היה מצב שנאלצת לוותר על דברים בגלל מחסור כלכלי?

1. לא 2. כן. מתי זה קרה?

_____ על מה ויתרת? _____

ג7. האם עבדת מאז היציאה מהפנימייה?

1. כן, עובד היום.

2. כן. אבל לא עובד היום.

3. לא. מדוע? _____ *עבור 10c 'נ' 10*

ג8. בכמה עבודות שונות עבדת מאז שסיימת את הפנימייה? _____

ג9. בבקשה תספר קצת על העבודות שעבדת, במה עבדת, מדוע החלפת? וכל דבר נוסף שתרצה לספר על

העבודות האלו

ג10. האם היה מצב שרצית לעבוד ולא מצאת עבודה?

1. כן. מתי? _____ לכמה

זמן? _____

2. כשרציתי לעבוד, תמיד מצאתי עבודה

3. לא חיפשתי עבודה

ג11. עם מי אתה גר כיום במהלך השבוע?

1. עם ההורים (שניהם או אחד מהם) *עבור 10c 'נ' 10* ←

2. עם קרובי משפחה

3. עם שותפים

4. עם בן/ בת זוג

5. בבסיס בצבא או בבית החייל

6. דירת שירות לאומי

7. מעונות במכינה

8. אין לי מקום מגורים קבוע

9. אחר _____

12ג. אם אתה גר מחוץ לבית ההורים במשך ימות השבוע, היכן אתה גר בסופי שבוע / חופשות מהצבא / חגים?

1. עם ההורים

2. אחר, פרט _____

13ג. האם תוכל להמשיך לגור בסידור מגורים זה לאורך זמן?

1. כן. 2. לא. מדוע? _____

14ג. האם מאז שסיימת את הלימודים בפנימייה החלפת מקומות מגורים?

1. לא, גר באותו מקום. 2. כן, אחד. 3. כן, שני מקומות. 4. כן, יותר משני מקומות.

15ג. עד כמה אתה מרוצה מסביבת המגורים שלך?

1. מאוד מרוצה 2. מרוצה 3. די מרוצה 4. לא כל כך מרוצה 5. לא מרוצה מאוד

16ג. האם מאז שסיימת את הלימודים בפנימייה היה מצב שבו לא היה לך מקום לגור?

1. לא

2. כן. מתי? _____ לכמה זמן? _____

17ג. האם מאז שסיימת את הלימודים בפנימייה היית מעורב עם המשטרה?

1. כן 2. לא

18ג-19. האם מאז שסיימת את הלימודים בפנימייה?

יותר מפעמיים	פעם-פעמיים	אף פעם	
2	1	0	18ג. ביצעת פשע?
2	1	0	19ג. נעצרת?

20ג-25. האם בחודש האחרון יצא לך לעשות את אחד או יותר מהדברים הבאים?

יותר מ-5 פעמים	3-5 פעמים	1-2 פעמים	אף פעם	בחודש האחרון כמה פעמים קרה ש:
4	3	2	1	20ג. שתית יין שלא במסגרת טקס דתי (כגון קידוש או הבדלה)?
4	3	2	1	21ג. שתית בירה לבנה?
4	3	2	1	22ג. שתית משקאות חריפים (כגון: קוניאק, ויסקי, ערק, וודקה)?
4	3	2	1	23ג. השתמשת בחשיש?
4	3	2	1	24ג. השתמשת במריחואנה או "גראס"?
4	3	2	1	25ג. השתמשת בחומרים אחרים? איזה? _____

26ג. האם בחודש האחרון שתית אלכוהול עד שהשתכרת?

1. לא, אף פעם. 2. כן, פעם אחת. 3. כן, 2-3 פעמים. 4. כן, 4-10 פעמים. 5. כן, יותר מעשר פעמים

27ג. ב-30 הימים האחרונים, בכמה ימים שתית 5 מנות משקה אלכוהולי או יותר תוך מספר שעות?

1. אף יום 2. יום אחד 3. יומיים 4. 3 עד 5 ימים 5. 6 עד 9 ימים 6. 10 ימים או יותר 7. 20 ימים או יותר

כמה שאלות על עזרה שקיבלת מהפנימייה או לארמיט אחרים

28ג. האם את/ה נמצא היום בקשר עם מישהו מצוות הפנימייה? 1. לא.

2. כן. מי? _____ תיאור הקשר _____

29ג. האם מאז שעזבת את הפנימייה פנית לפנימייה לבקש עזרה כלשהי?

1. לא. **עמור על 31d**

2. כן במה? _____

30ג. האם כשפנית, עזרו לך בפנימייה? 1. לא

2. כן במה? _____

31ג. במידה ותצטרך עזרה כלשהי האם תפנה לפנימייה בעתיד?

1. בטוח שכן 2. אולי כן ואולי לא 3. בטוח שלא

32ג. האם קיבלת עזרה כלשהי מגורמים אחרים (למשל לשכת רווחה, תוכנית גשר לחיים עצמאים)?

ד. השאלות הבאות מת"חסות לקשרים על עם משפחה וחברים

1ד. מאז שעזבת את הפנימייה מהי תדירות הקשר (בטלפון או בביקורים) לפחות עם אחד מהוריד?

1. לפחות פעמיים-שלוש בשבוע 2. בערך פעם בשבוע 3. בערך פעם בחודש 4. פעם בכמה חודשים 5. אף פעם או כמעט אף פעם. (האם תוכל לשתף אותנו בסיבה? _____)

2ד. בהשוואה לשנה האחרונה בפנימייה, האם יש שינוי בקשר שלך עם הוריד?

3ד-13. באיזו מידה המשפטים הבאים מתארים את התנסויותיך ותחושותיך בימים אלו ביחסים שלך עם כל

אחד מהוריד השתמש בסולם הבא:

5	4	3	2	1
---	---	---	---	---

בכלל לא נכון	לא נכון	לפעמים נכון ולפעמים לא נכון	נכון	נכון במידה רבה מאוד
--------------	---------	-----------------------------	------	---------------------

אבא					אמא					
5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	
										ד3. אני משתף אותו במה שעובר עלי
										ד4. אני מרגיש שהוא מבין את מה שעובר עלי
										ד5. ההתייחסות שלו עוזרת לי להתמודד
										ד6. אני שבע רצון מהתגובות שלו כלפי
										ד7. הוא נלחץ ממה שעובר עליי
										ד8. הוא נותן לי עצות איך להתמודד
										ד9. הוא מקשיב למה שיש לי לספר
										ד10. הוא מעדיף לא לשמוע את מה שעובר עליי
										ד11. הוא מפנק אותי
										ד12. אומר לי לא לעשות עניין ממה שקורה לי
										ד13. הוא מתערב יותר מידי במה שקורה לי

ד14. חוץ מהורייך או הורידך החורגים האם יש לך היום או היה לך בעבר אדם מבוגר ממך שהשפיע עלייך באופן חיובי ומשמעותי?

1. לא. *עבור לאלה* *202 צמ' 13*

2. כן. *(אם אומר שיש יותר מאדם אחד, לבקש להתייחס בשאלות הבאות לאדם המשמעותי ביותר גם כיום)*

ד15. מי האדם הזה? *(לא להקריא. לדוגמא: דוד, סבא, מורה, מדריך, מנהל, מפקד)*

ד16. מה המגדר שלו? 1. זכר 2. נקבה *(אם כבר אמר קודם אין צורך לכתוב-לא לא לכתוב)*

ד17. מאיזה גיל אדם זה החל להשפיע על חיידך?

ד18. מה הייתה ההשפעה שלו?

ד19. האם הוא משפיע עלייך גם אחרי שעזבת את הפנימייה?

1. לא.

2. כן. כיצד?

השאלות הבאות אתייחסות לקשרים שלכם עם חברים.

20. באופן כללי עד כמה את/ה מרוצה מהקשרים החברתיים שלך?

1. מאוד מרוצה 2. מרוצה 3. די מרוצה 4. לא כל כך מרוצה 5. לא מרוצה

21-39. המשפטים הבאים מתארים מצבים שונים שבהם אנשים נעזרים באנשים אחרים. לגבי כל מצב עד כמה אתה מרגיש שיש לך כיום קשרים טובים, עם חברים בני הגיל שלך הנמצאים סביבך.

האם יש לך חבר או מישוהו קרוב ש :	אף פעם	לעיתים רחוקות	לפעמים	מרבית הזמן	תמיד
21. יכול לעזור לך בסידורים (למשל : ללכת לקנות אתך משהו גדול)?	1	2	3	4	5
22. יכול לעזור לך כאשר אתה חולה (למשל, לקנות בשבילך תרופות)?	1	2	3	4	5
23. מקשיב לך כשאתה מרגיש צורך לדבר?	1	2	3	4	5
24. יכול לתת לך עצה טובה בזמן משבר?	1	2	3	4	5
25. יבוא אתך לרופא בעת הצורך?	1	2	3	4	5
26. מגלה לך חיבה ואהבה?	1	2	3	4	5
27. אתה יכול לבלות איתו ביחד?	1	2	3	4	5
28. כשיש לך בעיה אישית ואתה רוצה לקבל עליה עזרה. מישוהו שיכול לתת לך מידע, שיעזור להבין את הבעיה?	1	2	3	4	5
29. אתה יכול לסמוך עליו או לספר לו על עצמך או על בעיותיך?	1	2	3	4	5
30. מחבק אותך?	1	2	3	4	5
31. מישוהו להעביר איתו את הזמן בצורה רגועה?	1	2	3	4	5
32. יביא לך אוכל או יעשה לך קניות כשאתה חולה ולא יכול לצאת מהבית?	1	2	3	4	5
33. אתה רוצה מאוד את העצה שלו?	1	2	3	4	5
34. אתה יכול לספר לו על הדאגות והפחדים האישיים ביותר שלך?	1	2	3	4	5
35. כשיש לך בעיה אישית, תוכל לפנות אליו כדי לקבל עצה	1	2	3	4	5

איך להתנהג?					
5	4	3	2	1	36. אתה יכול לעשות איתו ביחד משהו של כיף?
5	4	3	2	1	37. מבין את הבעיות שלך?
5	4	3	2	1	38. אוהב אותך ונותן לך הרגשה שאתה נחוץ?
5	4	3	2	1	39. יכול להלוות לך כסף אם אתה זקוק לו?

40. מהיכן רוב החברים שלך (*להקריא רק אם מתקשה. לדוגמא: מהפנימייה, מהצבא, מהבית*)

41. בסה"כ עד כמה אתה/מרוצה מאופן בילוי שעות הפנאי שלך?
1. מאוד מרוצה 2. מרוצה 3. די מרוצה 4. לא כל כך מרוצה 5. לא מרוצה

42. בהשוואה לשנה האחרונה בפנימייה, האם יש שינוי בקשרים החברתיים שלך? (למשל האם יש לך היום אותו מספר חברים? האם נשאת בקשר עם החברים מהפנימייה?)

43. מהו מצבך המשפחתי כיום?
1. רווק 2. נשוי. *עבור* *45?*
3. גרוש 4. חד הורי 5. אחר _____

44. האם יש לך היום בן/בת זוג
1. כן. 2. לא.
45. כמה קרוב אתה מרגיש לבן/ת הזוג?
1. קרוב מאד 2. די קרוב 3. לא כל כך קרוב, לא קרוב 4. בכלל לא קרוב

46. כמה אתה מרוצה מהיחסים עם בן/בת הזוג?
1. מאוד מרוצה 2. מרוצה 3. די מרוצה 4. לא כל כך מרוצה 5. לא מרוצה

ה. אני *אעל* אותך *עכשיו* כמה *עלילות* *על* *עצמך* ו*על* התחושות *עלך*
בתקופה האחרונה.

ה-5. השאלות הבאות מתייחסות להרגשתך ולצורה שבה התנהלו הדברים לגבייך בחודש האחרון בכל שאלה יש לבחור את התשובה המשקפת ביותר את הרגשתך.

באיזה חלק מהזמן, במשך החודש האחרון	כל הזמן	רב הזמן	חלק ניכר מהזמן	לפעמים	חלק קטן מהזמן	אף פעם לא
ה1. היית אדם עצבני מאוד?	1	2	3	4	5	6
ה2. הרגשת רגוע ומשוער ממתח?	1	2	3	4	5	6
ה3. הרגשת עצוב ומדוכדך?	1	2	3	4	5	6
ה4. היית אדם מאושר?	1	2	3	4	5	6
ה5. הרגשת כל כך בדיכאון ששום דבר לא יכול היה לעודד אותך?	1	2	3	4	5	6

ה6-ה12. עד כמה המשפטים הבאים מתארים את חייך כיום?

	אף פעם	לפעמים	בדרך כלל	כמעט תמיד
ה6. הולך לי טוב בחיים	1	2	3	4
ה7. החיים שלי הם בדיוק כמו שצריך	1	2	3	4
ה8. הייתי רוצה לשנות דברים רבים בחיי	1	2	3	4
ה9. הלואי שהיו לי חיים מסוג אחר	1	2	3	4
ה10. יש לי חיים טובים	1	2	3	4
ה11. יש לי כל מה שאני רוצה בחיים	1	2	3	4
ה12. החיים שלי טובים יותר מאשר של רוב הצעירים בגילי	1	2	3	4

ה13. האם מאז שסיימת את הפנימייה היית בטיפול של בריאות הנפש או קב"ן (למשל בגלל חרדה או דיכאון)?

1. כן. 2. לא

ה14. האם מאז שעזבת את הפנימייה מישהו תקף אותך פיזית?

0. מעולם לא 1. כן, פעם-פעמיים 2. כן, יותר מפעמיים.

ה15. האם מאז שעזבת את הפנימייה מישהו הטריד או תקף אותך מינית?

0. מעולם לא 1. כן, פעם-פעמיים 2. כן, יותר מפעמיים.

1. כמה שאלות על העתיד

11-26. כשאתה חושב על העתיד שלך כשתהייה מבוגר עד כמה אתה בטוח שיקרה כל אחד מהדברים הבאים:

	בטוח שכן	חושב שכן	חושב שלא	בטוח שלא
ו1. יהיו לי חברים טובים	1	2	3	4
ו2. אתחתן	1	2	3	4
ו3. יהיו לי חיי נישואין טובים	1	2	3	4
ו4. יהיו לי ילדים	1	2	3	4
ו5. אהיה הורה טוב	1	2	3	4
ו6. אספק לילדים שלי מקום טוב למגורים	1	2	3	4

4	3	2	1	7. הילדים שלי יהיו בפנימייה
4	3	2	1	8. לילדים שלי יהיה טוב בחיים
4	3	2	1	9. אתגרש
4	3	2	1	10. יהיה לי רכב חדש וטוב בבעלותי
4	3	2	1	11. תהיה לי דירה בבעלותי
4	3	2	1	12. יהיה לי מקצוע טוב
4	3	2	1	13. אשיג עבודה קבועה ויציבה
4	3	2	1	14. במקומות שבהם אעבוד אתקדם בדרגות
4	3	2	1	15. תהיה לי פרנסה טובה
4	3	2	1	16. יהיו לי בעיות של אבטלה
4	3	2	1	17. העבודה שלי תספק לי הזדמנויות להרגיש גאה בעצמי
4	3	2	1	18. אשלים את מבחני הבגרות
4	3	2	1	19. תהיה לי השכלה אקדמית
4	3	2	1	20. יהיו לי בעיות עם המשטרה
4	3	2	1	21. אהיה בכלא
4	3	2	1	22. יהיה לי תפקיד חשוב בקהילה
4	3	2	1	23. אנשים יבקשו עצה והכוונה ממני
4	3	2	1	24. אשיג את מה שאני רוצה לעשות בחיי
4	3	2	1	25. יהיו לי קשיים נפשיים
4	3	2	1	26. אהיה מרוצה מחיי

27. על סמך הניסיון שלך, איך אפשר לעזור טוב יותר לצעירים המסיימים פנימיות בשנתם הראשונה מחוץ לפנימייה?

28. האם יש משהו שתרצה להעביר למי שאחראי על ילדים בפנימיות?

תודה רבה על ההיצאות!

האם תסכים כי נחזור ונדבר איתך גם בעתיד? 1. כן 2. לא. מדוע? _____

אם כן, האם ישנן דרכים נוספות שאפשר להשיג אותך?

_____ סלולרי:

_____ טלפון בבית:

_____ סלולרי/טלפון של קרוב משפחה או חבר/ה:

_____ ICQ:

_____ E-Mail:

_____ Facebook:

_____ אחר:

ושלך תודה ושיהיה בהצלחה...

נספח 4: מתאמים בין כלל משתני המחקר

להלן מוצגים הקשרים הרב-משתניים במחקר. כצעד ראשון נבחנו הקשרים בין כל משתני המחקר במטרה לזהות קשרים בין המשתנים הבלתי תלויים לבין עצמם ובין המשתנים התלויים. לוח 35 מציג את מטריצת הקשרים בין משתני המחקר בשלב א', כאשר המשתנים הבלתי תלויים כוללים: מגדר, נטייה לאופטימיות, תמיכת המשפחה, תמיכת החברים ותמיכת מסגרת ההשמה. המשתנים התלויים כוללים: מוכנות ליציאה, תפיסת העתיד- ציפיות וחששות (כולל ציפיות מהשרות הצבאי). מהלוח עולים הקשרים הבאים:

נטייה לאופטימיות- נמצאה קשורה למשתנים הבלתי תלויים של: תמיכת האם ($r = -.252, p < .001$), תמיכת האב ($r = -.139, p < .05$), תמיכת החברים ($r = -.412, p < .001$), תמיכת מסגרת ההשמה ($r = -.189, p < .001$); ולמשתנים התלויים של: מוכנות ליציאה ($r = .457, p < .001$), ציפיות העתיד ($r = .529, p < .001$), וציפיות מהשרות הצבאי ($r = .443, p < .001$).

תמיכת האם- נמצאה קשורה למשתנים הבלתי תלויים של: תמיכת האב ($r = .469, p < .001$), תמיכת בן המשפחה ($r = .477, p < .001$) ותמיכת החברים ($r = .209, p < .001$); ולמשתנים התלויים של: מוכנות ליציאה ($r = .186, p < .001$), ציפיות עתיד ($r = -.207, p < .001$), ציפיות מהשרות הצבאי ($r = .204, p < .001$) וחשש מעזיבת המסגרת ($r = .199, p < .001$).

תמיכת האב- נמצאה קשורה למשתנים הבלתי תלויים של: נטייה לאופטימיות ($r = -.139, p < .05$) ותמיכת בן המשפחה ($r = .254, p < .001$), ולמשתנים התלויים של: ציפיות עתיד ($r = -.143, p < .05$) וציפיות מהשרות הצבאי ($r = .186, p < .001$).

תמיכת קרוב המשפחה- נמצאה קשורה למשתנים הבלתי תלויים של: תמיכת החברים ($r = .392, p < .001$), תמיכת צוות ההשמה ($r = .267, p < .001$) וחשש מעזיבת המסגרת ($r = .201, p < .001$).

תמיכת החברים- נמצאה קשורה למשתנים הבלתי תלויים: נטייה לאופטימיות ($r = -.041, p < .001$) ותמיכת צוות ההשמה ($r = .304, p < .001$) ולמשתנים התלויים של: מוכנות ליציאה ($r = -.356, p < .001$), תפיסת עתיד ($r = .331, p < .001$) וציפיות מהשרות הצבאי ($r = .231, p < .001$).

תמיכת מסגרת ההשמה- נמצאה קשורה למשתנים התלויים של: מוכנות ליציאה ($r = .215, p < .001$), ציפיות מהשרות הצבאי ($r = .135, p < .001$), וחשש מעזיבת המסגרת ($r = -.125, p < .001$).

מוכנות ליציאה- משתנה תלוי זה נמצא קשור למשתנים התלויים של: ציפיות עתיד ($r = .515, p < .001$), ציפיות מהשרות הצבאי ($r = .464, p < .001$) וחשש מעזיבת המסגרת ($r = -.133, p < .001$).

תפיסת עתיד- משתנה תלוי זה נמצא קשור למשתנים התלויים של: ציפיות מהשרות הצבאי ($r = .471, p < .001$) וחשש מעזיבת המסגרת ($r = -.148, p < .001$).

משתנה	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. מגדר	-									
2. נטייה לאופטימיות	0.11	-								
3. קשר עם האם	-0.12	-0.25**	-							
4. קשר עם האב	-0.17*	-0.13*	0.46**	-						
5. קשר עם בן משפחה קרוב	0.14	-0.13	0.47**	0.25**	-					
6. תמיכת החברים	0.07	-0.41**	0.20**	0.12	0.39**	-				
7. תמיכת צוות מסגרת ההשמה	0.14*	-0.18**	0.05	-0.00	0.26**	0.30**	-			
8. מוכנות ליציאה לחיים עצמאיים	-0.03	0.45**	-0.18**	-0.094	-0.05	-0.35**	-0.21**	-		
9. ציפיות עתיד	-0.05	0.52**	-0.20**	-0.14*	-0.12	-0.33**	-0.11	0.51**	-	
10. חשש מיציאה לחיים עצמאיים	-0.01	-0.09	0.19**	0.12	0.20*	0.05	-0.12*	-0.13*	-0.14*	-
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

$p < 0.05$, ** $p < 0.01$

סיכום כלל מתאמי המחקר מלמד כי משתני המחקר האישיים אשר נמצאו קשורים למוכנות גבוהה יותר של הצעירים לחיים עצמאיים כללו אופטימיות וציפיות עתיד חיוביות יותר, בעוד שמשתני התמיכה החברתית הקשורים לתפיסת המוכנות כללו את תמיכת האם והחברים אך לא את תמיכת צוות מסגרת ההשמה.